GYAKORLÓKÖNYVEK

Szikszainé Nagy Irma

SZÖVEGÉRTÉS – SZÖVEGELEMZÉS – SZÖVEGALKOTÁS

OSIRIS

Szikszainé Nagy Irma

SZÖVEGÉRTÉS – SZÖVEGELEMZÉS – SZÖVEGALKOTÁS

Szikszainé Nagy Irma

SZÖVEGÉRTÉS – SZÖVEGELEMZÉS – SZÖVEGALKOTÁS

SZÖVEGTANI GYAKORLATOK

OSIRIS KIADÓ • BUDAPEST, 2003

Lektorálta
GALLASY MAGDOLNA
MÁTÉ JAKAB

SZTE Egyetemi Könyvtár
J000794740

SZTE BTK
TANSZÉK 12.032 MAGYAR
Könyvtára NYELVÉSZETI

Javított kiadás

© Osiris Kiadó, 2001
© Szikszainé Nagy Irma, 2001

TARTALOM

ELŐSZÓ HELYETT	7
1. SZÖVEGTAN	9
2. A SZÖVEG	11
3. TEXTUALITÁS	25
4. A SZÖVEG AKUSZTIKUMA	35
5. A SZÖVEG ÍROTT FORMÁJA	55
6. MULTIMEDIÁLIS SZÖVEGEK	81
7. SZÖVEGGRAMMATIKA	101
8. SZÖVEGSZEMANTIKA	115
9. SZÖVEGPRAGMATIKA	147
10. A SZÖVEG SZERKEZETE	165
11. SZÖVEGTIPOLÓGIA	195
12. A SZÖVEG STÍLUSA	223
13. SZÖVEGEK KÖZÖTTI ÖSSZEFÜGGÉS	251
14. SZÖVEGALKOTÁS	289
15. SZÖVEGBEFOGADÁS	309
16. TEXTOLÓGIAI SZEMPONTÚ SZÖVEGELEMZÉS	333
MEGOLDÁS EGYES FELADATOKHOZ	361

ELŐSZÓ HELYETT HASZNÁLATI UTASÍTÁS

Ennek a kötetnek kettős célja van: egyrészt elmélyíteni a szövegtani elemzés képességét és ezáltal megkönnyíteni a szövegbefogadást, megmutatva a szöveghez való közelítés útjait, módszereit, másrészt hozzájárulni a szövegalkotó képesség fejlesztéséhez kreativitást igénylő feladatok megoldatásával.

A szövegtani szempontú elemzés nem azonos sem az irodalmi, sem a stilisztikai, sem a nyelvtudományi nézőpontú vizsgálattal, noha a szövegvilág felfedezése irodalmi jellegű vizsgálódás, a szövegstílus feltárásához stíluselemzés szükséges, a szöveg nyelvi elemhasználatának megítélése pedig nyelvészeti boncolgatás eredménye lehet.

Egy szövegben a nyelvi elemek sok szállal fűződnek egymáshoz: ugyanaz a szó lehet szemantikai kapocs és grammatikai viszonyt is jelölő nyelvi elem bizonyos struktúra részeként, meghatározott pragmatikai szituációban sajátos stílusjegyeket hordozva. Míg tehát nyilvánvaló, hogy a szöveg nyelvi cselekvést megvalósító egységes egész jelsorozat, és mint ilyennek a feltárása csakis sok szempontra figyeléssel lehetséges, addig a tanulás folyamatában mégis szükséges és megkerülhetetlen a textusvizsgálatkor a nyelvi szintek szerinti formális elkülönítés. Az így feltárt szövegjellemzőket csak mesterségesen választja el az elemző, mert csak ezek ismeretében sajátítható el módszeresen a szövegtípusra figyelő szövegtani aspektusú analitikus vagy szintetikus módon végrehajtott **funkcionális** komplex szövegvizsgálat.

Ez a gyakorlatokat tartalmazó kötet a *Leíró magyar szövegtan* című könyv fejezetei sorrendjében elemző vagy kreatív feladatok sorával kíván mindehhez segítséget nyújtani. A feladatok bősége lehetővé teszi, hogy válogatni lehessen belőlük tanárnak, diáknak egyaránt. Noha a gyakorlatok kellőképpen egyirányúsítják a feladatmegoldást, mégis a *például*, illetve *stb.* jelölések azt sugallják: mód van arra, hogy ki-ki a saját érdeklődése szerint ugyanarra a feladatra is más-más megoldással szolgáljon.

Ez a gyakorlókönyv – a szövegek közlése miatt – egyben szöveggyűjtemény is, de nem gyakorlófüzet, amelybe be lehet írni a megoldást. Alapjában véve csak írásos, illetve szóbeli megoldást igénylő feladatsort tartalmaz, néhány esetben viszont segítségként, figyelemirányítóként elemzési szempontsor is kapcsolódik a feladatokhoz, illetve néha a megoldás is (például az eredeti szöveg rekonstruálásakor stb.) megtalálható az utolsó fejezetben. A megoldott feladatokat vastagított szám jelzi.

A példaszövegek kiválasztása nagy gondot jelentett. Semmiképp nem akartam kizárólag szépirodalmi alkotásokat idézni, viszont a mindennapi szövegek lépten-nyomon tele vannak nyelvhelyességi, stiláris és helyesírási hibákkal, márpedig az ilyeneket nem célszerű „reklámozni". Az általam felhasznált szövegek sem mentesek ilyen jellegű hibáktól, ezért ezeket az írásokat kritikával kell fogadni.

Szikszainé Nagy Irma

1. SZÖVEGTAN

1. Adja meg – eddigi ismeretei alapján – a következő szavak jelentését, terminológiai szinonimáját, idegen szakszói megfelelőjét!

   szöveg
   szövegez
   „szövegel"
   szövegezés
   szövegelés
   szövegszerű
   szövegszerűség (szövegség)
   szövegszerűtlen
   szövegegység
   szövegegész
   szövegösszefüggés
   szövegösszetartó-erő
   szövegtan
   szövegtanos

2. Milyen értelemben használják a következő szavakat?

   textológia
   textus
   textualitás
   textológus

3. Érveljen amellett, hogy a kibővített tárgykörű szövegtannak megfelelő elnevezése a textológia, vagy cáfolatokat soroljon fel ellene!

4. Miben látja a stilisztika és a szövegtan hasonlóságát és különbözőségét? – Ha ennek a feladatnak a megoldása gondot jelent, olvassa el Károly Sándor egyik cikkének ezt tagláló részletét (1979. A szöveg és a jelentés szerepe kommunikációs szemléletű nyelvészeti törekvéseinkben. *MNyTK.* 154: 29–31), illetve Szabó Zoltán *Szövegnyelvészet és stilisztika* című kötetének idevágó fejezetét (1988. Tankönyvkiadó. Bp. 52–57)!

5. Milyen gyakorlati alkalmazásai lehetségesek a szövegtannak? (Gondoljon például a kriminalisztikára!)

6. Hol vannak érintkezési pontjai az irodalomtudománynak és a textológiának?

7. Miért épülhet szemiotikai elméleti keretre szövegtan?

8. Fogalmazza meg gondolatait hazánknak az Európai Unióhoz való csatlakozásáról mellérendelő összetett mondatban és szövegmondatokban! Milyen különbséget lát a kétféle szövegformálás között, és mely tudományágak területére tartozik ezeknek a formáknak a tárgyalása?

2. A SZÖVEG

1. Érveljen ismeretei szerint ezek mellett a megállapítások mellett, illetve cáfolja meg a nem helytállókat!

   Szöveg egy vicc. Szöveg egy viccgyűjtemény.
   Szöveg egy hír. Szöveg egy hírblokk.
   Szöveg egy drámaíró egyetlen drámája. Szöveg drámáinak összessége.
   Szöveg egy novella. Szöveg egy novelláskötet.
   Szöveg egy alkotó egyetlen műve. Szöveg egész oeuvre-je.

2. A mondat és a szöveg jelentésének különbségét sokszor a kutatók teljesen eltérő módon értelmezik. A. Martinet azt hangoztatja: „egy mondat egészen más, mint a szavak összessége, amelyek alkotják. Ezzel szemben egy megnyilatkozás nem más, mint az őt alkotó mondatok sora" (1961. *Éléments de linguistique générale.*). Deme László viszont ezt vallja: „a mondatoknak a szöveg nem puszta összege, hanem megszerkesztett együttese" (1974. *Szónokok, előadók kézikönyve.* Kossuth. Budapest. 129). Bizonyítéksorozattal erősítse meg az igaznak tartott tételt!

3. Magyarázza meg, hogy szöveg-e vagy nem a következő hangsor!

   ABN-AMRO
   INRI
   OTP

4. Világítson rá okfejtéssel, hogy a cég- vagy termékszlogenek mondatok vagy szövegek!

   Pannon GSM – Az élvonal

   *

   MATÁV – Egymás közt

   *

   Dreher beer – Amire büszkék lehetünk

5. Hasonlítsa össze a termékleírás, illetve a termék-, cég- és akciószlogenek megfogalmazását!

   Jóval előbbre jár...
   Az új Mondeo által már most betekintést nyerhet a jövő század technikai csodáiba. A Ford most ezt a modellt a nagyobb teljesítményen felül már a megújított futóművel, a harmadik generációs ABS rendszerrel látta el, sőt egy tökéletesített kormány-

művel is elkápráztatja Önt. Egyszerűen úgy érzi, hogy vezetés közben egy „Mondeo-érzékszervvel" is gazdagabb lett. Ha lát, ha hall, ha érez, akkor a Mondeo-t se hagyhatja ki!
Mondeo A hatodik érzék
Ford
Jövőbe vezet

6. Fejtse ki: szövegnek tekinthető-e a következő gyermek kiolvasó!

Anna-banna brakó banna
Csiszli-csoszli kompót anna
Csiszli á, csiszli bé,
Csiszli-csoszli kompóté.

7. Hova sorolhatók be a Juhász Gyula-i félbehagyott sorok: a szövegek vagy a nem-szövegek közé? Miért oda?

(A szavak...)
A szavak oly ostoba, gyönge, nyavalyás

(Valaki játszik...)
Valaki játszik a szomszéd szobában,
A billentyűkön

8. Okolja meg, hogy miért tartja szövegnek vagy nem-szövegnek Weöres Sándor írását!

kudora panyigai panyigai
kudora ü
panyigai kudora kudora
panyigai ü

9. Világítsa meg, hogy szövegértékben használatosak-e a szintagma típusú feliratok, illetve általában a feliratok!

Férfi és női cipők
Feljárat az emeletre

10. Tisztázza: miért tartaná vagy miért nem tekintené szövegnek Tamkó Sirató Károly *Pályám emlékezete* című versét, amely gyógyszernevek puszta felsorolásából áll!

Noszeda –
Talkum
Calomel
Kalmopirin
Birobin
Jodaceptin
Tofamid
Pepsin

Uliron
Isolanid
Penicillin
Noxiron
Bupatol
Rutascorbin
Rausedyl
Miscleron
Xavin
Sumetrolim
Prána
Morphin
– Formalin

11. Indokolja meg, hogy miért mondatok vagy szövegek a mondatformájú kiírások!

A fűre lépni tilos!
Ne tessék kopogni!

Gyűjtsön még a mindennapok világából mondatszövegeket!

12. Tegye szöveggé a hiányzó szavak pótlásával a szövegtöredékeket! Milyen ismeretekre támaszkodott?

A dohányzás [...] az Ön és környezete [...]!
Ha a berregő szól, [...].
Kihajolni [...]!

13. Bizonyítsa be, milyen beszédszituációban funkcionálnak szövegként a következő mondatok!

A rézfán fütyülő rézangyalát!
Hé!
Tiszteletem!
Rajt!

14. Magyarázza el, miért szöveg vagy nem-szöveg a Spektrum tévé műsorajánlata!

8.00 Természetfigyelő
8.30 Nemszeretem állatok
9.00 Korunk nagy találmányai
10.00 Határ a csillagos ég
10.00 Földön, vízen, levegőben
11.00 A pápák története

15. Olvassa el a következő orvosi leletet, és indokolja meg, hogy szöveget olvasott-e!

Endoscopos lelet:
Az eszköz akadálytalanul vezethető be. Ép nyelőcső, cardia. A gyomor nyálkahártyája ép. A pylorus kerek. A bulbus és a postbulbaris duodenum ép.
Endoscopos vélemény:
Negatív oesophago-gastro-bulboscopos lelet.

16. Minek tekintené a szó értékű szólásainkat, szóláshasonlatainkat, illetve közmondásainkat, mondatnak vagy szövegnek? Mi alapján tenné ezt?

Nem teszi ki a kirakatba. 'csúnya, rossz, szégyenletes'
Úgy fog az esze, mint a borotva. 'éles eszű'
A férfinak csak egy fokkal kell szebbnek lennie az ördögnél.

17. Kányádi Sándor írta a következőket:

Ez vers-e?
(EGY MONDAT ÖSSZEKEVERT,
TÁRGYAS-ALANYI RAGOZÁSA JELENTŐ MÓD,
JELEN IDŐBEN)

félem
féled
fél
féljük
félitek
félnek.

Milyen választ adna a költő kérdésére?

18. Fejtse ki véleményét elemzéssel, hogy miért szöveg Weöres Sándor egyik egysorosa!

Árnyének.

19. Magyarázza meg, minek tekinthető a következő párbeszéd: szövegnek vagy szövegeknek!

– Nem jön? Ön megtagadja tehát gyermekét?
– Igenis, kérem alásan.
– Ön a társadalom söpredéke!
– Az bizony nem lehetetlen. Az ilyen magam forma vén csizmadiától kitelik minden.
(Mikszáth: *Az a pogány Filcsik*)

20. Indokolja meg, hogy szövegnek ítélhető-e a következő Illyés-írás!

Újévi ablak

Hó hó hó hó hó hó hó hó hó hó
hó hó hó hó hó hó hó hó hó hó
hó hó hó hó hó hó hó hó hó hó
hó hó hó hó hó hó hó hó hó hó
hó hó hó hó hó hó hó hó hó hó
hány bukás hány elsikoltott néma oh oh
oh oh oh oh oh oh oh oh oh oh
oh oh oh oh oh oh oh oh oh oh
oh oh oh oh oh oh oh oh oh oh
oh oh oh mennyi végső késő oh oh
oh oh oh oh oh oh oh oh oh oh
oh oh oh oh oh oh oh oh oh oh
oh oh oh oh oh oh oh oh oh oh
mennyi hiábavaló oh oh oh oh oh
oh oh oh oh oh oh oh oh oh oh
oh oh oh oh oh oh oh oh oh oh
oh oh oh oh mennyi haláli-tiszta szó

21. Szövegnek tartaná-e, illetve versnek minősítené-e a következő betűjátékot? Ha igen, miért, ha nem, mi miatt?

tzuiopőú
FtqwerASDFG
UIOPŐ HJKLÉ
WERTZ Áíasd
9öüóQ fghjk
45678)–:ÖÜÓ=21éáűY
ÜÓ=23m,.– + "[(!/XCVBN
/)– : Ö M?;]y
+ "[(! xcvbn

JKLÉÁ CVBNM
SDFGH ? . ;] y x
o p ő ú A c v b n m
r t z u i í a s d f , . – + "
Ő F t q w e g h j k l [(! /)
Z U I O Péáű YX–:ÖÜÓ
QWERT = 2 3 4 5
8 9 ö ü ó 6 7 8 9 ö
3 4 5 6 7 üóQ W E

22. Adja magyarázatát: szöveg-e, sőt vers-e a következő írás!

egy k betű egy o betű
egy a betű egy n betű

egy n betű egy é betű egy m betű egy a betű egy s betű egy á betű egy g betű egy a betű egy h betű egy a betű egy n betű egy g betű egy h betű egy e betű egy l betű egy y betű egy e betű egy t betű egy t betű egy d betű egy e betű egy a betű egy n betű egy é betű egy m betű egy a betű egy s betű egy á betű egy g betű egy m betű egy i betű egy h betű egy e betű egy l betű egy y betű egy e betű egy t betű egy t betű

23. Minek minősítené: szövegnek vagy szövegeknek a következő interjúrészletet? Miért tenné ezt?

Havas Henrik: – *Lezsák Sándort, a Magyar Demokrata Fórum alelnökét két kérdés várja: az egyik – hogy Pomogáts Bélát idézzem, aki cikkének ezt a címet adta –: „Lesz-e még sátor Lezsák udvarán?" A másik: milyen mélyre ássa Konrád György azt a bizonyos stencilgépet, mert azt mondta, hogy egyet talán félre kéne tenni.*

Lezsák Sándor: – *Lakiteleken többször is volt sátor az elmúlt években, az első 87. szeptember 27-én, a második 88. szeptember 3-án, aztán folyamatosan, 88. október végéig állt a sátor. Az a meggyőződésem, hogy kerüljenek helyére a dolgok: egy családi ház kertjében, ott Lakiteleken, a falu szélén gyümölcsfák legyenek, és jó termés legyen, és fű legyen, és dísznövények legyenek, a parlamentben pedig munka legyen. Tehát minden kerüljön a maga helyére.*

Juszt László: – *És már beültette fákkal azt a kertet?*

Lezsák Sándor: – *Igen, fenyőfák vannak a sátor helyén, és nagyon szépen nőnek. A második kérdésre pedig – hogy stencilgépet vagy nyomtatógépet köll-e elásni valahol – az a véleményem, hogy egyelőre sehol. Nyomdát vegyenek, jó nyomdát vegyenek, jó nyomdászok legyenek...*

(*Tallózó* 44. sz. 1992. október 29.)

24. Hány szövegnek tartja Weöres Sándor *Egysorosok*-jának három darabját, és miért?

VII.
A mindenség a szemedben fészkel.

VIII.
Tetteid medre: életed.

IX.
Húsvetés csontaratás.

25. Adja elő érveit azzal kapcsolatban, hogy a párbeszédes adoma hány szöveg?

Két sofőr a kocsmában bekap egy-egy felest. Koccintanak barátságosan, aztán kérnek még egyet-egyet. Nézi a rendőr, hogy iszik a két sofőr.
– Emberek, mit isznak?!
– Pertut.
– Szerencséjük van, mert ha pálinkát innának, akkor baj lenne!

26. Hol húzná meg a Phaedrus-mesékben a pretextus és textus, illetve a textus és a posttextus határát? Indokolja is döntését!

A húsdarabbal úszó kutya

Magáét méltán veszti, ki máséra vágy.
Szájában húsdarabbal úszott egy kutya,
S a víz tükrében megpillantva önmagát,

A „másik" ebnek prédájára éhesen
Kapott utána, ámde póruljárt nagyon,
Mert vízbe pottyant szájából a húsdarab,
S a vélt zsákmány reménye is dugába dőlt.

*

Róka a tragikus maszkhoz

Színészi álarcot látott a róka, és
Így szólt: „Sokat mutat, de agyvelője nincs."
Azokra áll ez, kiknek pompát, rangokat
Osztott a sors, de ésszel már fukarkodott.

27. Úgy állítsa logikai rendbe egy bőrgyógyász-kozmetológus kézmasszírozási tanácsait, hogy a mondathalmazból jól formált szöveget kapjon!

Az ujj utolsó nyomásakor (ami a köröm és az ujjhegy nyomása) húzzuk meg az ujjakat.
Egyik kezünk mutató- és hüvelykujjával nyomjuk meg a másik kéz ujjainak Shiatsu-pontjait (az ujj kezdetétől a köröm felé haladva nyomkodjuk végig azt).
A hüvelykujjon három, a többi ujjon négy Shiatsu-pont található.
Minden egyes nyomás 3 másodpercig tartson.
Először az ujjak elején és hátulján, majd az ujjak oldalán végezzük el a gyakorlatot.

28. Minek alapján tekinthető szövegnek egy cégbemutató?

Bayer AG

Alapvető tevékenységi kör(ök):
vegy- és gyógyszeripar
Vezető(k):
Manfred Schneider, elnök
Székhely:
Werk Leverkusen
Deutschland
Tel.: (49-214)308992
Fax: (49-214)3071985
Website: www. bayer.com
Vállalati forma: *rt.*
Alkalmazottak száma: *120 400*

Főbb tulajdonos(ok):
Allianz AG 5,4%, bankok és biztosítók 46,6%, befektetési alapok 16%, kisbefektetők 24%
Fontosabb érdekeltségek, márkák:
Agfa-Gevaert, Millenium Pharmaceuticals
Magyarországi leágazás:
Bayer Hungária Kft.
Budapest, Pálya u. 4–6.
Tel.: 212-1540
Fax: 212-1575

Főbb mutatók (milliárd USD)

	1999	*1998*
Bevétel	34,6	32,9
Nyereség	2,62	1,89
Mérlegfőösszeg	32,1	34,6
Saját tőke	15,9	14,8
Piaci érték	34,4	30,7

SZTE BTK MAGYAR NYELVÉSZETI TANSZÉK Könyvtára

Friedrich Bayer szintetikus festékek gyártására 1863-ban alapította vállalatát, amely azután a német vegyipar egyik úttörője lett. A Bayer fejlesztette ki az aszpirint, a szintetikus gumit és a gyomirtót. Állítólag e vállalat gyártotta először az első világháborúban bevetett mérges gázt. A Bayer, a BASF, a Hoechst és más német vegyipari cégek 1925-ben az I.G.Farbenbe olvadtak össze, amely a második világháború alatt részt vett a haláltáborokban használt Zyklon B gáz előállításában. A kartellt 1945-ben feloszlatták, s a Bayer 1951-ben vált ismét függetlenné. A jelenleg több mint 150 országban működő Bayer bevételének 7 százalékát költi kutatásra, ami az ágazatban a legmagasabb arány.

29. A bekezdésnyi részszövegből a kulcsszó van törölve. Tegye be a [...] jel helyére a megfelelő szót! Mi alapján választotta ki a kulcsszót?

Ha más [...] beszélek, mindig kissé elfogódott leszek, de bátrabb, egyenesebb. Meg vagyok fosztva attól, hogy a szók közötti csenddel, az ezredik árnyalattal hassak. Mégis bizonyos szabadságot ad ez. Általában azt tapasztaltam, hogy a kellemes dolgokat [...] tudom közölni, de a kellemetlen dolgok – fölmondani egy régi hű alkalmazottnak, vitatkozni egy szerződés kétes pontjairól, gorombáskodni egy pincérrel, szemébe vágni valakinek a nyers és kínos igazságot – könnyebben mennek más [...]. Szerelmet vallani az [...] óhajtok, de szakítani idegen [...]. Verset írni magyarul, de kritikát lehetőleg portugálul.

(Kosztolányi: *Napló*)

30. Hogy szöveg? Találja ki a rímelő szavakat, és illessze be a [...] jel helyébe!

Egy görény
felül akart emelkedni társadalmi [...].
E nagyralátó terv szerint
feleségül kérte a nemes [...] .
De a felsőbb kasztba
tartozó prémes [...] .
Talált persze vigaszt csakhamar a görény:
– Szép hölgy, de a bűze még nem elég [...]...

Mi segített a rímek megtalálásában?

31. Melyik [...] jel helyére illenek a következő szavak, hogy elfogadható versszöveg legyen: *boltból, másmagam, mitonómiám, ágálok, habokból, toll, agóniám, közmagam, magából, hajóorr, halótól, mondandológiám, jókor, kozmogóniám, valótól, Memóriából?*

magánmagam és [...]
egymagam és [...]
közmológiám és [...]
idegológiám és [...]
utolsó agorám – [...]
hol egy szál ágon [...]
monado- és [...]
csupa ál-ok váló-ok a [...]

tat nélküli [...]
mely felröppen a [...]
hisz illik az egy [...]
hogy legyen még nála [...]
egy versezetre való [...]
(ha nem hát a sarki [...]
ordináré ordinátor)
hogy kiléphessen [...]
akár egy [...]

Miből tudta kikövetkeztetni a szövegpótlást?

32. Próbálja meg helyreállítani a szöveget, mert a szórend sok helyen föl van cserélve egy-egy soron belül! Milyen fogódzói vannak ahhoz, hogy visszakövetkeztessen az eredeti szövegre?

Széttiport hó sarában, kő-torlaszok között
német húst, dán tejet kapkodjuk, ami van,
ha már mást szidni nem lehet, egymást szidjuk,
senki se tudja, hol, mikor és hányadán van:

Hátsó-Indiában? vagy Európa közepén?
Eszünk, alszunk, iszunk, akinek van, meleg
ágyba is bújhatik, amellé, kit szeret,
s már esténél korábban éjes éjszaka van.

Szobája ablakából egy város tíz után
merő szemmel úgy bámulja a holdvilág
ezüst gyertyáival díszített éjszakát –

mint, ki az ablakon át, szegény kisgyerek
nézi, vacogva a vágyakozástól s fagytól,
a gazdagok meleg, csodás karácsonyát.

Derítse ki, hogy lehetséges lenne-e az eredetin kívül más jól formált szövegvariáció is!

33. A következő szövegrészletben a második mondat első tagmondatának hiányát a [...] jel mutatja.

A vitaminokhoz és az ásványi anyagokhoz az ételekkel juthatunk. [...], és jelentősen csökkentik az élelmiszerek tárolási és az ételek elkészítési módjai. Az egészséges és változatos étrend nem mindig elegendő, hanem vitamin és ásványi anyag pótlására van szükség.

Melyik variációt tudja leginkább vagy legkevésbé elfogadni az adott kontextusban a felkínált öt lineáris elrendezés közül? Választásait indoklással egészítse ki!

Befolyásolják a táplálkozási szokások a táplálkozással bevitt vitaminok és ásványi anyagok mennyiségét,

A táplálkozási szokások befolyásolják a táplálkozással bevitt vitaminok és ásványi anyagok mennyiségét,

Befolyásolják a táplálkozással bevitt vitaminok és ásványi anyagok mennyiségét a táplálkozási szokások,

A táplálkozással bevitt vitaminok és ásványi anyagok mennyiségét a táplálkozási szokások befolyásolják,

A táplálkozással bevitt vitaminok és ásványi anyagok mennyiségét befolyásolják a táplálkozási szokások,

A táplálkozási szokások a táplálkozással bevitt vitaminok és ásványi anyagok mennyiségét befolyásolják,

Nézzen utána ehhez hasonló feladatok megoldásának és értő elemzésének az *Officina Textologica* című sorozat 3. számában!

34. A részszövegből kihagyott mondategész különböző szórendi változatai közül melyik vagy melyek illenek legjobban a kipontozás helyére és miért? Vegye tekintetbe a szövegkörnyezetet!

Az író nem egyszerűen választ az elbeszélés lehetséges formái közül, művének jelentését az alkotói szándék és a tőle független szabályrendszer együtt határozza meg. [...] A történetileg-társadalmilag érvényes elbeszélő műfajok – így a mítosz, a mese, az eposz, a példázat, a legenda, a románcos történet, a vallomás, a saga, a históriás ének, a pikareszk, a ballada, az életrajz, az életkép, a történetírás és a regény – olyan hagyományrendszert képeznek, amelyek nemcsak az író, hanem az olvasó elképzelését is megszabják arra nézve, hogy mit fogadjon el történetmondásnak.

(Szegedy-Maszák Mihály: *„A regény amint írja önmagát"*)

a) Az író választását kulturális tényezők eleve megszabják.
b) Az író választását kulturális tényezők szabják meg eleve.
c) Az író választását eleve megszabják kulturális tényezők.
d) Az író választását eleve kulturális tényezők szabják meg.
e) Az író választását megszabják eleve kulturális tényezők.
f) Az író választását megszabják kulturális tényezők eleve.
g) Az író választását szabják meg kulturális tényezők eleve.
h) Az író választását szabják meg eleve kulturális tényezők.
i) Kulturális tényezők eleve megszabják az író választását.
j) Kulturális tényezők eleve az író választását megszabják.
k) Kulturális tényezők az író választását eleve megszabják.
l) Kulturális tényezők az író választását megszabják eleve.
m) Kulturális tényezők az író választását szabják meg eleve.
n) Kulturális tényezők szabják meg eleve az író választását.
o) Kulturális tényezők szabják meg az író választását eleve.
p) Megszabják eleve kulturális tényezők az író választását.
q) Megszabják eleve az író választását kulturális tényezők.
r) Megszabják az író választását eleve kulturális tényezők.
s) Megszabják az író választását kulturális tényezők eleve.

t) Megszabják kulturális tényezők eleve az író választását.
u) Megszabják kulturális tényezők az író választását eleve.
v) Eleve megszabják kulturális tényezők az író választását.
w) Eleve megszabják az író választását kulturális tényezők.
x) Eleve kulturális tényezők az író választását megszabják.
y) Eleve kulturális tényezők megszabják az író választását.

Milyen meggondolásból zárná ki eleve valamelyik variánst a szöveghiány pótlásakor?

35. A következő versben fel van cserélve a sorok rendje. Határozzon meg olyan sorrendet, amely összefüggő szöveget eredményez! Sorrendváltoztatását támogassa meg magyarázattal! Megoldását vesse össze a vers eredeti szövegével!

ha rádöbbenek, hogy most félni kell,
ha rádöbbenek, s félelem fog el,
ha félelem fog el, hogy meghalok,
ha a félelem már torkon fogott,

ha nem találom a pókfonalat,
ha egyszer cserbenhagytak a szavak,
ha mint pókháló, felcsavar a félsz,
ha rádöbbenek, a munkám se véd,

ha bebáboz a pántos félelem,
mint Kolbe atyát éhség görcse, ha
nem velem fut az idő: ellenem,

az Úr tenyerén szárnyra kaphatok,
ha tátogok, mint elgyűrt törpefa –
addigra csupa félelem vagyok.

36. Támassza alá érvekkel megállapítását, hogy ez-e az eredeti versszöveg, vagy valamilyen sor-, illetve strófaváltoztatással állítható helyre!

csillagpályák metszése ének
(ha csillagpályák metszenek)
mintha kristályként csengenének
(szinte kristályok csengenek)

ha csillagpályák metszenek
(mintha kristályként csengenének)
szinte kristályok csengenek
(csillagpályák metszése ének)

mintha kristályként csengenének
(szinte kristályok csengenek)
csillagpályák metszése ének
(ha csillagpályák metszenek)

ha csillagpályák metszenek
(csillagpályák metszése ének)
szinte kristályok csengenek
(mintha kristályként repednének)

37. Rendezze át a szövegtípusnak megfelelően a rendszertelenül egymás után rakott mondatokat! Milyen támpontok alapján tette?

Irod.: H. Lausberg: Handbuch der literarischen Rhetorik (1960). A cél annak tisztázása, hogy mit hozhat fel az adott ügyben az ellenfél saját védelmére, s milyen érvekkel élhet ez ellen a szónok. Az alakzat lehetőségeivel természetesen a költők is éltek, a magyar költészetben *Kölcsey* Zrínyi második éneke c. költeménye adja ennek szép példáját. **szubjekció:** *subiectio:* gondolat–mondatalakzat. A kérdéseket a szónok vagy a maga, vagy hallgatósága, vagy pl. a megszemélyesített állam nevében teszi fel, s a beszédpartner általában az ellenfél, a vádlott, esetleg a szónok a maga nevében válaszolja meg a kérdést. Az alakzatot *Telész* (i. e. 3. sz.) alkalmazta először, s leggyakrabban idézett példája *Cicero* Catilina ellen intézett első vádbeszédének 11. *caput*ja (® fejezet). A szónoki beszédben alkalmazott áldialógus, amelyben a kérdéseket és a válaszokat is a szónok szájából halljuk.

38. Értelmezze a verset, és állapítsa meg, hogy eredeti, hiányos vagy változtatott sorrendű-e a következő mondatsor? Mire alapozta következtetését?

Én keresem az életem:
életem egyetlen halál.

Én keresem halálomat:
és életem majd megtalál.

Én keresem a célomat:
célom engem majd megtalál.

Én keresem a szívemet:
a szívem is majd megtalál.

Én keresem a hitemet:
a hitem is majd megtalál.

Keresem azt, aki enyém:
ő is keres majd. Megtalál.

Én önmagamat keresem:
egyetlen lesz, ki nem talál.

39. Egy 12 soros vers csupa birtokviszonyból áll. Ennek elemei

a jelöletlen birtokos jelzők	és	birtokszók:
a hangok		*illata*
az illatok		*íze*
az ízek		*színe*
a színek		*hangja*

Alkosson ezekből egy 12 soros verset!

40. Szüntesse meg a részszöveg szövegmondataiban (nyilatkozataiban, megnyilatkozásaiban) a hiányt! Minek alapján tudta ezt elvégezni? Milyen független mondatokat eredményezett a kiegészítés?

Szövegmondatok	Független mondatok
A levendula talán legkedveltebb otthona a Földközi-tenger térsége, de már hosszú idő óta termesztik egész Európában, így Magyarországon is.	
Perzsiából vagy a Kanári-szigetekről érkezett a nagy, világjáró vitorlások fedélzetén, hogy azután a provence-i lejtőket is bevonja jellegzetes, finom lila árnyalatával és üde leheletével.	
Apró, füzérekben nyíló virágait szürke lepel fedi, ami bársonyos tapintást kölcsönöz ennek a frissességet árasztó növénynek.	
És bizony – igaz, ami igaz – az illata sokkal finomabb a természet lágy ölén, mint odabent a szekrényben, ahol ruháinkat oltalmazza a molyok okozta enyészettől.	

(Bundovics Judit: *Egy illat Provence-ból: a levendula*)

41. Miért szöveg a következő négy mondat? Magyarázza meg, milyen hatással van a mondatok megszerkesztésére az a tény, hogy szövegelemként funkcionálnak! Bizonyítsa: melyik mondat állhatna önállóan is, melyik nem, és miért!

A világ dolgairól való tudásunk megjelenési formája normális esetben különbözik a valóságnak attól az elemétől, amelyre tudásunk vonatkozik. A tudás megjelenési formája a nyelv – valamilyen nyelv –, tárgyai viszont zömükben nem nyelviek. A nyelvről való tudás e tekintetben a tudásnak egy ritka, sajátos válfaja, s hogy a fenti kifejezést megfordítsuk, tulajdonképpen „nem normális" határesete. Innen van az, hogy a nyelvről való tudás ismeretelméleti és logikai struktúrája rendkívül bonyolult, különösen, amikor a tudás eszközeként szolgáló nyelv azonos azzal vagy hasonló ahhoz, amelyre a tudás irányul.

(Herman József: *A Romania születése*)

3. TEXTUALITÁS

1. Indokolja meg: miért nem mutatja a következő ismeretterjesztő kiadvány megfogalmazása a szövegjelleget!

A szív erős izomszövetből áll, mely összehúzódásaival biztosítja testszerte a vérkeringést. A szív működéséhez oxigén szükséges, ami vérárammal jut el hozzá.

2. Mutassa ki a szövegösszefüggés megvalósulásának fokozatait (koherens, majdnem koherens stb.) a szövegrészletekben!

Kosaras fonatú kusza fakoronák
fonatos koronák kusza fakosarak
koronás fonatú kosaras kusza fák
fafonatú kusza kosaras koronák
(Károlyi Amy: *Fonat*)

*

Láz, dühök, kínok, nyomoruság,
Genny, könny, vér, sebek,
Hörgések, öklök, ájult tusák,
Segítség! segítsetek!

Gyáva a vágy, fut az öröm,
Keserű a csók, dermedt a kéj,
Szakíts, fog, tépj, köröm,
Üvölts, őrület, zokogj, szenvedély.

Füst, tűzvész, romok...
(Tóth Árpád: *Láz, dühök, kínok...*)

*

Celeste (Argentin filmsorozat) 80.
Tereza elhatározza, hogy megszerzi Ritának Celeste gyermekét. Aida rájön, hogy megbántotta Celestét, és bocsánatot kér tőle. Franco nagy bejelentésre készül, ezért vacsorára hívja össze a családját és barátait.
(RTV részletes)

*

Mit véd az értelmiség? Önmagát. Igazolja a maga helyét a társadalomban, arra hivatkozik, ami neki van és másnak kevésbé. Az arisztokrácia a hagyományra hivatkozik, a papság a vallásra, a vállalkozó a tőkére, a politikus a szavazókra vagy a ki-

nevezésre. Mindezek az egyént megelőző és őt túlélő transzperszonális értékek. Hordozójuk megengedheti magának, hogy középszerű legyen. Van azonban egy szféra, az alkotó gondolkodás, legyen az akár tudományos, akár művészi, amely összeegyeztethetetlen a középszerrel. Amikor az értelmiség önmagát védi, az alkotó gondolkodás ethoszát védi, a legjobbat, amije van, azt, amire hivatkozni szokott. A gondolkodó ereje az önállósága, ezt veszélyezteti, ha lemond a különállás hatalmáról. A tartalmas felismeréshez szükség van distanciára, arra az elfogulatlanságra, amelynek semmilyen cselekvést nem kell igazolnia. Nagy hiba volt az értelmiségiek expanziója és az illetékességek összekeverése – ebből születtek az ideológiai államok. Ha az értelmiség olyan szférákra is kiterjeszti a hatalmát, amelyek fölött nem illetékes, ha nem éri be a kulturális hatalommal, de politikai és gazdasági hatalmat is igényel, ha nem éri be a közvetett – az eszmeáramlás által közvetített – hatalommal, hanem azon melegében, a maga testi valóságában, közvetlenül akar hatalmi állásokat, akkor maga fog közreműködni a cenzúra kiépítésben és fenntartásában.

(Konrád György: *Egy nyaraló különvéleményei*)

*

Ma szép nap van, csupa sugárzás, futkosnak a kutyák az árokszélen és mindenki remekül tölti az időt, még a rabkocsiból is nóta hangzik.

Ma szép sugárzás van, csupa idő, kutyáznak az árokszélek a futkosásban és a nap nótával tölt mindenkit, még a hangzásból is rabkocsi remekel.

Ma szép futkosás van, csupa mindenki, sugárzik az árokszél a kutyákra és az idő remekül tölti a napot, még a hangban is nóta rabkocsizik.

(Weöres Sándor: *Téma és variációk)*

3. Milyen a szövegösszefüggés erőssége Garaczi László *Lopni jó* című alkotásának egyik részletében? Mi utal erre? Milyen magyarázatot találhat rá az olvasó?

Utolsó nap, nem bírván az egyhetes likőrkúrát, sétára indultunk. A gondnok, amatőr helytörténész, útravalónak elmesélte a múlt századi legendát, a nagy járvány idején mindössze a hóhér lánya maradt életben. A hirtelen olvadásban szürke kupacok sorakoztak a kerítés mentén megérinthetetlenül.

A nyomor dögunalma.

Hóvirág ezerért.

Egy hete ribizlilikőrön éltünk.

Ha *ez* a „város", micsoda egy „tanya"?

Barátom a „Rendszerváltás-trilógiához" gyűjtött anyagot, és kudarcát úgy leplezte, hogy hosszan álldogált az egyetlen kivilágított kirakat előtt, és egy cédulára jegyzetelt.

„USA-divat Marektól."

4. Mi teszi szöveggé a formailag széttagolt, egyetlen mondatból álló bekezdések sorát a Kertész Imre-szövegrészletben? Milyen lesz ezáltal a szövegösszefüggés megvalósulásának foka?

Ne felejtsd, hogy mély álmodban elfogadtad a tőlük nyert életet.
Ne felejtsd az ígéretet, amelyet ez az élet magában foglal.

Ne felejtsd a szülőket.

Ne felejtsd, hogy ez az ígéret föltételeket szab; sőt, hogy ennek az ígéretnek a beváltását egyedül a föltételei teljesítésében kell keresned.

Csak nem kívánsz még ráadást is?

Ne felejtsd álmodat, amely újjá szült.

(Valaki más)

5. Milyen az utalás iránya a következő szövegrészekben? Mely eszközök révén valósul meg?

Azok a költők, akik gondolkoznak, társadalmi és létproblémákról beszélnek – pesszimisták. A többiek, kik mosolyogva siklanak végig a nagy talányokon, azok tehát, kik nem is költők, optimisták.

Ez a felfogás végtelenül helytelen.

Ilyen alapon mondhatnánk ki azt, hogy létezett magyar pesszimizmus. Ez a szellemi áramlat, mely a XIX. században a germán fajok legnagyobbjaitól eredt, a mi nemzetünket egyáltalán nem is érintette.

(Kosztolányi: *Heti levél*)

*

Hogy a magyar irodalomnak hagyományosan nemzeti szerepe van, az mindig is köztudott dolognak számított, minthogy voltak idők, akár ebben a zűrzavaros és vereségeinkkel megterhelt huszadik században is, midőn az irodalomnak kellett a nemzeti folytonosság és identitás fenntartását vállalnia. A magyar irodalom, és ezt olyan íróink életműve tanúsítja, mint Balassi Bálint, Zrínyi Miklós, Kölcsey Ferenc, Vörösmarty Mihály, Petőfi Sándor, Arany János, Ady Endre, Babits Mihály, József Attila, Illyés Gyula, Nagy László és Juhász Ferenc, mindig is a nemzeti élet letéteményese volt, és amidőn nem létezett független magyar állam, parlamentarizmus és demokrácia, a nemzet akaratának, vágyainak és reményeinek képviseletében akkor is létezett és szellemi irányító szerepet töltött be a magyar költészet, a magyar irodalom.

(Pomogáts Béla: *Magyarok közt a nagyvilágban*)

*

Az emberi szervezet hőmérséklete – különösen a belső, úgynevezett maghőmérséklet – a környezeti hőmérséklet széles határai között is állandó. Ezt, az életfolyamatokhoz nélkülözhetetlen állandóságot bonyolult reflexfolyamatokon keresztül az agyban található hőszabályozó központ biztosítja.

(Dr. Kraszny Erika: *Fokról fokra*)

*

Valakinek sok ezer évvel ezelőtt kezébe nyomtak egy nagy darab sárga érckupacot, azzal, hogy arany. Az illető nézegette, tapogatta, szagolgatta, nyalogatta, majd megállapította, hogy nem arany. Pedig fénylett. De mégse volt az. Idő múltán, hogy tapasztalata gazdagodott, ez az őskori lángelme a véleményét ebbe a tömör mondatba sűrítette:

– Nem mind arany, ami fénylik.

Azóta váltig használjuk, anélkül hogy szégyellnők a kölcsönzést, vagy számot tartanánk az eredetiségre. Köztulajdon lett, közmondás.

(Kosztolányi: *Majdnem-mondások*)

6. Milyen hatósugarúak a következő névmási utalások?

Jertek ki hozzám, s ott kiáltsatok
Siromnál éljent a respublikára,
Meghallom én azt, s akkor béke száll
Ez üldözött, e fájó szív porára.
(Petőfi: *Respublika*)

*

Az angina ideiglenes mellkasi fájdalom, melyet a szív elégtelen vérellátása okoz. Ez rendszerint a mellkasfal mögött jelentkezik feszülés, tompa diszkomfortérzés, dermedtség, éles, nyomó vagy szorító fájdalom formájában.

7. Milyen szövegösszefüggés-fajták ismerhetők fel az utalás kiterjedése szerint a szövegrészekben? Mely nyelvi elemek teremtik meg?

„Pajtásom, pajtásom, kinyeres pajtásom!
Már hét esztendeje, hogy mü fogván estünk
Császár tömlöcébe, két gerezd szőlőért,
Azután nem láttuk a napnak járását,
Hódnak, csillagoknak változó forgását!"
Ezt ajtón hallgatta császár szép leánya.
(*Szilágyi és Hagymási* című népballada)

*

Az ember átlépi negyvenedik évét: ez az a határ, ahonnét már visszatekinthet egy emberöltő lassan ködbe vesző tájaira, s előrenézhet az egyre meredekebben hajló völgybe, ahol élete Napja a látóhatár felé hanyatlik. Innét legtágasabb a kilátás.
(Kodolányi János: *Süllyedő világ*)

*

Egy fiatalember a vonaton egy öreg bácsi mellé ült. Elkezdtek beszélgetni. Kérdi az öreg:
– Nős-e már, fiatal barátom?
– Má, bíz az.
– Aztán mikor nősült?
– Arra már pontosan nem emlékszem. Csak annyit tudok pontosan, hogy még akkor nem volt eszem.
(Ujváry Zoltán: *Huncut adomák Gömörből*)

8. Hogyan valósul meg az utalás kiterjedése, mértéke, iránya szerint a szövegmondatok közötti és az azokon belüli kapcsolat Nádas Péter bekezdésében?

A szerelemről szóló beszéd különös nehézsége a posztkeresztény társadalmak politikai megosztottságából és az ebből eredő élettechnikák immár tekintélyesre nőtt és megcsontosodott különbözőségéből származik. Arra gondolok, hogy más nyelven, vagy legalábbis az érthetetlenségig más dialektusban beszélnek a szerelemről azok az emberek, akik a jogilag biztosított személyes szabadság lehetőségei szerint élték át az

európai típusú társadalmak nagy emancipációs és integrációs mozgalmait, és másként azok, akik a személyes szabadság jogi garanciáinak hiánya miatt ezeknek az egész életkultúrát átható szellemi mozgalmaknak legfeljebb a szemlélői maradtak. A nemi egyenlőség és a lélek integrációjának egymással összefüggő mozgalmaira gondolok: a freudizmusra, a feminizmusra és a gay liberation mozgalmára. Ezeknek a mozgalmaknak az elemzése és értékelése nem elkerülhető, a mi vizsgálódásaink szempontjából azonban igen messzire vezetne.

(Égi és földi szerelem)

9. Milyen szövegösszefüggés-típusok jellemzik az utalás jellege szerint a következő szövegrészeket? Mely eszközök által realizálódnak?

Gulya professzor, a mostani göttingai emlékülés kezdeményezője és szervezője, többször járt Kolozsváron, előadásokat tartott, a két egyetemi tanszékkel már korábban együttműködési megállapodást kötött. A temetőben szomorúan láthatta azt, amit régebben Szabó T. Attila tett több ízben szóvá: hogy Gyarmathi házsongárdi síremlékét sem a református egyház, sem a város magyar intézményei nem gondozzák. Gulya professzor a szülővárost megszégyenítő ügyszeretettel most jelentős összeget küldött a sír restaurálására, rendbetételére.

A mostani évfordulós ünnepség arra is jó alkalom volt, hogy Szilágyi Pál megbízott rektor, aki a kolozsvári egyetemet képviselte, a két egyetem további együttműködési lehetőségeiről tárgyaljon. Ott hangzott el az alábbi előadás is.

(Péntek János: *Erdélyi tudós ünneplése Göttingában*)

*

Erdélynek és magyarságának a jövőjét tehát egy új perspektívába kell helyezni. A jövőbe pillantásnak egy ilyen új víziójára engem, a történelmi és a személyesen megélt múltnak az atlantiszi mélységbe való süllyedésével s az ezt kísérő mély szomorúsággal és fájdalommal járó elkeseredés után, a következő két tény bátorított fel:

Először, az erdélyi magyarság nagyobb részének kemény kitartása és elhatározottsága, hogy azon a földön éljen, amelyen eleink egy évezreddel ezelőtt megtelepedtek. Ennek az elkötelezettségnek az érzése a nemzettel és történelmi múltunkkal szemben a legnagyobb erő Erdély szempontjából. Egy olyan fontos tényező, mellyel szemben teljesen eltörpülnek a nemzetközi politika kicsinyes játékai, az ún. „Nemzetközi közösség" elvárásai, melyek nevében úgymond a nagyhatalmak cselekszenek, vagy a médiák és propagandisták kampányai, amelyekkel bizonyos meghatározott érdekeket szolgálnak. Az erdélyi magyarság kitartásába és elhatározottságába vetett hitem nem politikai meggondolásokból, hanem az emberbe, az öntudatos ember minden veszélyt és pusztulást túlélő erejébe vetett hitemből, meggyőződésemből fakad. [...] Mert erdélyi magyarnak lenni elkötelezettség és áldozatvállalás a jövő minden ígéretével és rémképével szemben; áldozatvállalás pontosan azért, hogy a jövő ígéretei beteljesüljenek. Hazatérésem során ennek az áldozatként vállalt jövőnek a csíráit is éreztem az erdélyiekkel való beszélgetéseimben. Másodszor, az volt a benyomásom, s ez épp olyan fontos, mint előzőleg jelzett meggyőződésem, az erdélyi magyarság áldozatvállaló elkötelezettségéről, Erdély magyar és román polgárait nem választja el egy olyan áthidalhatatlan szakadék, mint amilyennek az látszik. Nem a szélsőséges szempontokat képviselő politikusokra, nem a politikai küzdelmekben elkötelezettekre gondolok itt, hanem az egyszerű polgárokra, akik mindkét népcsoportból egy-

aránt küszködnek megélhetésükért, fennmaradásukért, egy gazdaságilag és társadalmilag mind nehezebbé váló környezetben. Lehet, hogy ez generációs kérdés, éppúgy mint a kommunizmusból fennmaradt mentalitás levetkőzése is, nemzedékváltáshoz fűződik minden posztkommunista rendszerben. Erre utaltak fiatalabb románokkal való találkozásaim, s a két etnikumnak együttélése a társadalomban, egymás mellett, egymásra utalva, ha nem is mindig a legnagyobb egyetértésben. A múltat elfelejteni igen nehéz, csaknem lehetetlen. Ennek ellenére lehet közös jövőt elképzelni Erdély két nagy népcsoportja számára, ha a magyarok áldozatvállaló elkötelezettsége az Erdélyben való maradás mellett találkozik a románok áldozatvállaló elkötelezettségével a másiknak, a magyarnak elfogadása irányában. S erre vannak jelek, hiszen mind többen, nemcsak magyar részről, hanem román részről is, a békés együttélés lehetőségeit keresik.

(Segesváry Viktor: *Hazatérés – Atlantiszba*)

10. Milyen az utalás mértéke szerinti szövegösszefüggés a szövegrészletekben? Mely eszközök segítségével jön létre?

Ez a könyv a magyar irodalom története kívánna lenni felnőttek számára. Ez az újság benne. Készült már magyar irodalomtörténet tanárok, sőt tudósok számára, készült a „művelt nagyközönség" számára (ami alatt nálunk a műveletlenek tömegét szokták érteni, ki tudja miért) – de felnőttek számára még sosem.

(Szerb Antal: *Lectori salutem*)

*

Mindszenty József, Magyarország bíboros-hercegprímása hétfőn délután megrendítően szép szertartás keretében könyörgést tartott a Bazilikában a békekötés aláírása pillanatában. Ez alkalommal először volt kitéve a Szent Jobb. A hercegprímás először ez előtt hódolt, majd utána az Oltáriszentség előtt leborulva összetett kézzel imádkozott az egész nemzet nevében. A Bazilika nem tudta befogadni a hívek hatalmas seregét, akik már kora délután kezdtek zarándokolni az ünnepi szertartásra. Mindenki egy-egy kis fekete szalagot tűzött fel ruhájára, hogy ezzel is jelképezze az emberek lelkében élő gyászt. Mikor felcsendült a templomban az ének szava: „Hol vagy István király, Téged magyar kíván...", hangos zokogás tört fel a templomban lévők és a térre kiszorultak soraiból. Az ének elhangzása után Mindszenty bíboros hercegprímás lépett a szószékre és megrázó beszédet intézett az egybegyűltekhez.

(*Hírlap* 1947. február 12.)

*

Nem igaz az, hogy Petőfinek, a mészáros fiának nem hiányoztak az élet szerencsés születettjeinek sokféle kényelmei. Hogy akként nem hiányoztak, miként s mivel is ő nem érezhette ezeknek semmi szükségét, sem a jogát. Caesar-természet volt ez a verselő Cassius, s mindnyájunknak meg kell tépnünk a ruhánkat, ha arra gondolunk, mi mindent kívánt hasztalanul, teljesíthetetlenül Petőfi Sándor, akiből s diákos dacból történt tragédiájából ezeren és ezeren éltek, és jól megvannak ezeren.

(Ady: *Petőfi nem alkuszik*)

11. Figyelje meg, hogy a szövegösszetartó erő milyen fajtái érvényesülnek a szövegben? A szövegösszefüggés keletkezésének melyik fokán helyezné el a homeopátiás gyógyszerajánló fogalomismertetését? Bizonyítsa is megállapítását!

Stressz

A „stressz" kifejezést a 19. században találták ki angolszász mérnökök annak az erőnek a megjelölésére, mely ha egy testre hat, feszültséget hoz létre. Ennek analógiájára Selye János orvos, fiziológus ezt a kifejezést használja bármilyen külső agresszív hatásra, mely megzavarja a szervezet egyensúlyát. Azokat az összefüggéseket is kimutatta, melyek a stressz és a gyulladás, a magas vérnyomás, a szív- és vesebetegségek között léteznek.

Normális „dózisban" a stressz fontos az életben maradáshoz. Ez ösztönöz minket, miközben energiát és dinamizmust biztosít. Azonban a tartós stresszhatás káros. Ekkor megjelennek az első riasztó jelek: szorongás, félelem, melyet gyakran kísér általános fáradtság. A krónikusan stresszben élők túlfeszítettek, ingerlékenyek, álmatlanságban szenvednek, migrénjük van, és folyton emésztési problémák gyötrik őket. A stressz tehát akkor válik betegséggé, amikor az egyén már nem képes alkalmazkodni hozzá. A stressz tüneteinek kezelésére a homeopátiás orvosok olyan specialitást dolgoztak ki, mely mellék- és kölcsönhatás mentesen gyógyít.

12. Mely utalásfajták milyen funkcióval szerepelnek Kovács András Ferenc *Egy zsinagóga leírása* című versében?

ez itt az asztal – antwerpeni munka
ez itt a karszék – varsóból való
ez itt a mécs – marannus ötvösök
kezét dicséri

izzadt fejtetőn
a koponyán futólag fölfeszítve
négy sarkánál csomózott rongydarab

ez itt a fal – korommal írt jelek
ez itt a kárpit – felnémet szövés
ez itt a füst – a mennyek rácsozatja
ez itt a rács – a füstök sátora

egy zsebkendő –
csak egy darabka ég
a koponyán az ember boltozatján

ez itt aráncos ablakmélyedésben
egy elmosódott pergamentekercs
egy zárókő
holtak műfogsorán
üvegszilánk
a szájban
villanófény

13. Számlálja meg, hogy a szöveg mondatai között hány utaló elem biztosít kapcsolatot, illetve ezek milyen természetű összefüggések?

Sajátságos módon, kezdettől fogva az egyszerű falusi emberek élete és lelkivilága érdekelt a legjobban. Éveket töltöttem ebben az időben azzal, hogy népköltési úton jártam a szülőföldemen, a kis Szatmár megyei falvakban. Abban a világban, ahol fogalma sem volt senkinek az irodalomról. Ürügyem az volt a közéjük ereszkedésre, mint a bányásznak a föld alatt való túrásra: nem én vittem, én kértem tőlük kincseket. Leírtam a nótákat, meséket, s közben beleéltem magamat az életükbe.
(Móricz: *Vallomás az írásról*)

1.–2. mondat: 1) *ebben az időben* → *kezdettől* – szemantikai
2) *töltöttem, jártam* → *érdekelt* [engem] – grammatikai
3) *falvakban* → *falusi* – szemantikai

Folytassa!

14. Teremtsen rendet a párbeszéd mondatainak sorrendjében, hogy textualitás legyen rájuk jellemző, azaz úgy kapcsolódjanak egymásba, mint a fogaskerekek! Milyen szövegen belüli és kívüli tényezők motiválták a döntésben?

– Most nem. Melyik a te ágyad?
– Igen.
– Én nem hagynám az ő helyében.
– A ruháját is?
– A csizmáját is te pucolod?
– És az őrmester hagyja?
– Mindet te szoktad bevetni ilyen szépen?
– Ott fönn... a legfölső.
– Muszáj.
– Nem mindet, csak a Hadnagyúrét.
– Azt is.

15. Magyarázza meg, hogy milyen a dialógus fordulóinak összekapcsolódása Bossányi Katalin Göncz Árpáddal készített interjújában? Mi valósítja meg a textualitást?

– Ön mint az ország első polgára, legmagasabb közjogi méltósága pártokon fölül áll. Ugyanakkor Göncz Árpádnak nagyon határozott világnézete, világképe van. Az életút jelez pártvonzódásokat, kezdve a kisgazdákon, a demokratikus ellenzéken át, a Hálózat és a Történelmi Igazságtétel Bizottsága megalapításáig, majd pedig az SZDSZ-képviselőségig. Hova helyezi magát ma Göncz Árpád a politikai-ideológiai palettán ?

– Demokrata vagyok, és hivő keresztény. De a hit mindig jól megfért bennem bizonyos baloldali értékek vállalásával. Ha ma kell elhelyeznem magam, némileg leegyszerűsítve azt mondom: középen állok, az egyensúly és ellensúly szerepére vállalkozom. A mai Magyarországon ez azt jelenti, hogy ha a gyöngét netán balról érné támadás, akkor én a középtől jobbra állnék, ha jobbról, akkor a középtől balra állnék. Nagyon megnézem a közelmúlt történelmét, hiszen ezt mindannyian együtt éltük

meg. A negyven évet követő demokratikus átalakulásban a helyem középen van. De egy jobbközép hatalomhoz képest mindenképpen balrább állok.

– Miközben az elmúlt másfél évben valamennyi politikus ázsiója csökkent, a közvélemény-kutatások szerint Ön messze veri a mezőnyt, ami tán éppen ennek a nagyon tisztességes „közép"-nek szól.

– Nem vagyok álszerény: jólesik, hogy az emberek elfogadnak, érzem a szeretetüket, a belém vetett bizalmat – ezt tükrözi például az a számtalan levél, amit naponta kapok, s az a töméntelen civil társadalmi szerveződés, amely védnökéül választ, s amelyeket én a demokratikus berendezkedés építőköveinek tartok. De tisztában vagyok azzal is, hogy a népszerűség nagyon érzékeny műszer. Igazán megméretni akkor fogok, ha olyan döntést hozok, netán olyan állásfoglalásra jutok, amely sok ember szemében nem népszerű.

(*Mozgó Világ* 1991. november 3.)

16. Gyűjtsön a legkülönbözőbb szövegtípusokból példákat a szövegösszefüggés megvalósulásának fokozataira és az utalás eszközeire irány, kiterjedés, hatósugár, jelleg és mérték szerint!

17. Miért nem tesz maradéktalanul eleget a textualitás kívánalmának az *RTV újság*ban megjelent szövegrészlet? Mi a megértést nehezítő hiba? Tegye jól formálttá ezt a gondolatsort!

A kedves, szalmakalapos Chevalier már népszerű színész volt, amikor a temperamentumos Sophia megszületett Rómában. Girardi kalapjával, színes csokornyakkendőjével, sétapálcájával a századelő romantikus Párizsának szimbóluma lett. A fiatal villanyszerelő 1906-ban lépett először színpadra.

4. A SZÖVEG AKUSZTIKUMA

1. Adja példákkal magyarázatát annak, hogy milyen szövegfonetikai jellegzetességeknek van a mindennapi beszélt nyelvben informáló szerepe és miért! (Például: *Mi van a tévében? Mi van a tévében már megint! És akkor mi van?* stb.)

2. Plutarkhosz jegyezte fel Ciceróról, hogy a maga „ügyvédi beszédeiben hallgatóságát ékesszólásával igyekezett meggyőzni. Kinevette, ha valaki szónoklás közben hangosan kiáltozott, mondván, hogy miként a sánta ember azért ül lóra, mert nem tud járni, az ilyen szónok is azért kiabál, mert nem tud beszélni". Igazat ad-e Cicerónak, vagy tud valamiféle szerepet tulajdonítani a nagy hangerőnek?

3. Mondjon pozitív és negatív példákat tanári minták alapján: melyek az ideális tanár beszédének hangbeli jellemzői!

4. Olvasson utána: mi a szakember véleménye a jó, a hatásos tanári beszédről (Például: Bakos József 1967. A tanári beszéd hangalakja. *Magyar Nyelvőr* 91: 161–171; 1983. Felolvasásra és előadásra szánt szövegek alkotása, értelmezése és hangosítása. In: Rácz Endre–Szathmári István (szerk.) *Tanulmányok a mai magyar nyelv szövegtana köréből.* Tankönyvkiadó. Bp. 5–14)!

5. Sorolja fel a színpadi színészi jó orgánum jellemzőit!

6. Vesse egybe a helyes tanári és színészi szöveghangoztatás sajátságait!

7. Mik a szinkronszínészek hangeszközei a szövegolvasáskor?

8. Vesse össze, hogyan él a színpadi és a szinkronszínész hangeszközkészletével!

9. Hasonlítsa össze megfigyeléseit szakembereknek erről a témáról szóló cikkeikben, tanulmányaikban (Például: Montágh Imre 1974. *A magyar színpadi beszéd jellege és pedagógiája;* [é. n.] *Tiszta beszéd.* Népművelési Propaganda Iroda. Bp. 8–23) megfogalmazott megállapításaival!

10. Mit vár el a hallgató az ünnepi szónok beszédének hangzásától?

11. Elemezze tv-bemondók (műsorvezetők stb.) artikulációjának, szupra- és aszegmentális eszközhasználatának hibáit!

12. Rögzítsen egy rádiós hírcsokrot! Elemezze a hírolvasók szöveghangoztatását abból a szempontból, hogyan segítik a szöveg megértését!

13. Készítsen magnófelvételt egy otthoni beszélgetésükről! Játssza vissza többször is napok múlva, és elemezze a saját hangja, beszéde akusztikus jellemzőit, illetve beszélje meg másokkal is észrevételeit!

14. Csináljon magnófelvételt saját versolvasásáról, -szavalásáról, illetve prózai szöveg felolvasásáról és elmondásáról! Csak napok múlva játssza vissza, és akkor próbálja meg analizálni aszerint: miként sikerült szolgálnia akusztikus eszközhasználatával a jelentésképzést!

15. Vesse össze tapasztalatai alapján, illetve elméletben is egy esketŏ pap és egy anyakönyvvezető beszédének hangzását!

16. Melyik sportriporter közvetítésének hangbeli jellemzőit szereti vagy nem szereti? Indokolja! Milyen követelményeknek kell megfelelnie a sportközvetítésnek?

17. Hallgassa meg néhányszor a Péchy Blanka által alapított és Deme László vezette *Beszélni nehéz* című rádiós nyelvművelő műsort, és oldja meg feladatait!

18. Állapítsa meg a mondat- és szövegfonetikai eszközök
    a) hasonlóságát,
    b) különbségét!

19. Olvassa fel Szabó Lőrinc *A huszonhatodik év* című szonettciklusának egyik darabját, figyelve az írásjelekre és a dialógus visszaadására!

Képzelt párbeszéd

Szóltál? – Nem. – De hisz most is szólsz! – Szivedben
sirdogálok. – Ott vagy hát? – Te tudod.
– Ott vagy, de titok, hogy mi. – Az vagyok,
aminek gondolsz. – Többnek lehetetlen,
mégis csak árny vagy. – Tavaly szeretetlen
hittél éppilyen árnynak. – Óh, azok
más halál voltak, azok a napok,
haragos hetek, órák! – Mind a ketten
romboltuk egymást. – Én, én, tégedet!
– S téged én. – Drágám, te Kiszenvedett,
te engem csak magaddal: odalett
veled minden örömöm. – Tudom, érzem,
siratlak is már, túlvilági férjem!
– Sírj, sírj, szivem, kisértet-feleségem!

20. Érzékeltesse a modulációkat (hangszín-, hangmagasság-, tempóváltásokat) a közbevetések jelzésére!

Bár hangja dadogóbb, és fénye ritka,
De – érzed? – mélyebb, s – érzed? – több a titka,
S nemcsak magad fájsz benne, de a tág
Egész világ!
(Tóth Árpád: *Hegyi beszédek felé*)

*

A kommunikáció szempontjából a beszédfolyamatba vagy beszédhelyzetbe ágyazott mondatnak – korábban láttuk – az újságoló rész, a réma a leglényegesebb, a beszélő és a hallgató közötti kapcsolatot továbbépítő eleme; a téma tulajdonképpen csak visszakapcsol, felelevenít, megismétel. Éppen ezért – főleg a folyamatos élőbeszédben s még inkább a párbeszédben – a témának nyelvi eszközökkel való kifejeződése el is maradhat.

(Deme László: *A beszéd és a nyelv*)

Általánosítson: milyen szupra- és aszegmentális szövegfonetikai együttessel lehet a közbevetéseket elkülöníteni a szövegtesttől!

21. Milyen szupra- és aszegmentális eszközök segítségével lehet a gondolatjelekre való tekintettel Spiró György *Csirkefej* című drámájának egyik részletét előadni? Készüljön fel az adekvát felolvasásra!

VÉNASSZONY: Mer én tudtam ám – mindig féltem – ettől – hogy mi lesz velem, ha egyszer – ha egyszer – (Elcsuklik a hangja, kicsi csönd.) Nem fogok sírni, tanár úr – ne tessék félni – mer én féltem, hogy mi lesz akkor – és úgy gondoltam, hogy ha én halok meg előbb – hogyha hátha túlél – csúnya dolog volt – csúnya dolog ez tőlem – tudom én – mer mi lett volna akkor ővele – ki etette volna – meg akartam csak úszni – hogy ne kelljen gyászolnom – hogy ő gyászoljon engem – ez nem volt szép tőlem.

TANÁR: Igen – ezzel így vagyunk – egy ideig –

22. Próbálja a tartalomnak megfelelő hangszínnel, -magassággal és -erővel mondani a következő versrészleteket!

Itt az ószeres,
aki mindent vesz.
Csengő pénzem
nem ad gondot,
mindenféle
ringyet-rongyot
veszek,
veszek,
veszek!

(Kassák: *Az ószeres dala*)

Sátor alól kikiáltó szétnéz:
„Itt látható a nagyhírű bűvész!
A lábával karikázik,
a kezével citerázik,
az orrával orgonázik,
a fülével figurázik,
a szemével gurgulázik,
a szájával vacsorázik!"

(Weöres: *Vásár*)

23. Lazításképpen játsszon! Tagolja szavakra a következő betűsort úgy, hogy értelmes szöveget kapjon! Ügyeljen felolvasáskor a megfelelő hangsúlyozásra!

Aztmondjákahatalmasokhogyakinekhatalmasokazmáréléghatalmasokhogynelegyenhatalmasok.

24. Milyen szerepe van a három pontnak a szövegmondaton belül? Hitelesítse szövegmondásával a három pontok mögött rejlő lelkiállapotot!

Magaviseletből azért van kettes, mert ha van három hármas, akkor nem lehet magaviseletből se egyes, hanem akkor külön bizonyítványt adnak magaviseletből, amit postán küldenek el a szülőnek.

Ez!? ... Ez nem hármas, ez kettes, csakhogy az osztályfőnök úr olyan furcsán írja a kettest, véletlenül felül írja a végét a kettesnek. Csak a vezetéknevet tessék aláírni ... de mostanában ne tessék bemenni az iskolába ... a kaput kiemelték ... most átalakítják ... nincs kapu ... nem lehet bemenni ... majd egy-két hét múlva ...

(Karinthy Frigyes: *Magyarázom a bizonyítványom*)

*

Hát annyi... Mi tagadás, ez nem éppen árubőség. Nem roskadoznak a polcok. Fel kell frissíteni a készletet.

És addig?...

Bezárom a boltot.

(Mándy Iván: *Egy öreg boltos*)

*

– Miért? Hát ... világkódusa..., mit csináljak egy kódusból kettőt?... Kapok én mán fejjebbvalót is... Most is olyan szép szeretőm van, de olyan..., özvegyasszony..., hét hód fődje van...

(Móricz: *Kapitalista a tanyán*)

25. Milyen módon tudja érzékeltetni szövegmondásával a kettőspontot? Mely szerepeket jelez vele?

Megcsalt: kutya.
Megvert: nyomorult.
El hagyott menni: utolsó szemét.

(Móricz: *Sárarany*)

*

Hozzáteendő ehhez még az, hogy nem egyetlenegyszer villan át a metaforában a tudat az egyik síkból a másikba, hanem szakadatlanul oszcillál a két sík, a két pólus között. Azt mondhatjuk: addig él a metafora, addig van költőileg értékes hatása, amíg e vibrálásra rá tudja kényszeríteni a tudatot; amikor viszont már csak arra képes, hogy az egyik síkból a másikba villantsa át a figyelmet, s ebben már ki is merül, akkor már nem költői, hanem úgynevezett nyelvészeti, vagy kiégett, vagy tolvajnyelvi metaforával van dolgunk. Az például, hogy: a „fa koronája", hajdan igen gazdag érzelmi s asszociációs kapcsolatban állhatott a királyi-hercegi koronával; ma már viszont automatikusan továbbutal a fa lombjának képzetére, s ezzel már ki is hull figyelmünk köréből.

(Hankiss Elemér: *Az irodalmi mű mint komplex modell*)

26. Milyen intonációval kell mondani az ÉrtSz.-ban kettős intonációs írásjellel jelzett mondatokat? Mi az ilyen hangoztatás pragmatikus oka?

Ki a csoda számított erre?! Ki az ördög hitte volna?! Mit várhattam tőle?! Mit is tehetnék mást?! Mit tehettem volna?! Hogy tudtál ilyet csinálni?! Hogy beszélhetsz így az anyáddal?! Hogy jutott eszébe ilyet mondani?! Hogy a csudába ne venném meg, mikor olcsó?! Hogy is felejthetted el?! Hogy is tehettél ilyet?!

27. Szabó Lőrinc *A huszonhatodik év* szonettciklusának a következő darabjában az interpunkcióra és a betűtípusokra fontos szerep hárul. Ezért a szöveg mondása előtt ezeket kell értelmeznie. Figyeljen arra, hogy a szeretett társát elvesztő ember fájdalmas felkiáltásait, a változatlan *Nem!* hangzásbeli variánsait hogyan tudja megszólaltatni! Legyen tekintettel arra is, hogy a modalitásváltást jelző írásjelek hogyan módosítják a jelentést (*Nem!* – Nem?! Nem? Nem.)!

„Nem!"

Hogy: *Nem!* – mindig ebbe ütközni – *Nem!*
és *Nem!* – forrva, fagyva, égve várni!
Mért: *Nem?* – a jajra csak egy túlvilági
Mert: Nem! – választ kapni szüntelen!
Nem! Nem! – Nincs Talán, nincs többé Igen.
Nem! – Nincs alku, s ez a Nincs óriási.
Nem! – lázadhatnak kín s düh harsonái:
Nem! – győz a Föld s a süketnéma Menny.
Nem! – Baromibb őr, érthetetlenebb –
Nem! – nincs királyibb, sérthetetlenebb!
Nem vagy! – Csak ez van, a hiány, a seb!
Nem! – Nem?! Nem? Nem. Tudom. De nem hiszem.
Nem vagy! – Nem vagy?! Nem hiszem el sosem:
fájsz, kedves, fájsz, fájsz, rettenetesen!

28. A következő Dsida Jenő-vers felolvasására készülve jelölje be a szövegbe a szünetvétel (√√) helyét! (Két lélegzetvétellel kellene elmondania.) Próbáljon meg jelzéséhez igazodni! Ha sikertelen a próbálkozása, jelölje be magának azokat a helyeket, ahol „lopott levegőt" (√) vehet, de ügyeljen arra, hogy az enjambement-oknál ne törje szét a tartalmi egységeket! – Magyarázza meg, hogy miért éppen ezt a fajta meghangosítást választotta a vershez!

Arany és kék szavakkal

Miképpen boltíves,
pókhálós vén terem
zugában álmodó
középkori barát,
ki lemosdotta rég
a földi vágy sarát
s már félig fent lebeg
a tiszta étheren, –
ül roppant asztalánál,
mely könyvekkel teli
s a nagybetük közébe
kis képecskéket ékel,
Madonnát fest örökké
arannyal s égi kékkel,
mígnem szelíd mosollyal
lelkét kileheli:

úgy szeretnélek én is
lámpásom esteli,
halaványfénye mellett
megörökítni, drága
arany és kék szavakkal
csak Téged festeni,
míg ujjam el nem szárad,
mint romló fának ága
s le nem lankad fejem
a béke isteni
ölébe, én Szerelmem,
világ legszebb Virága.

29. Mi az ismétlések szerepe a következő versrészletekben? Valóban változatként igyekezzék felolvasni, előadni a variált ismétléseket!

Azon az éjjel
égett szobánkba gyertya, lámpa.
Azon az éjjel
féltünk a borzadó homályba.
Azon az éjjel
arcunk ijedt volt, halvány.
Azon az éjjel
halt meg szegény, ősz nagyapám.
(Kosztolányi: *A szegény kisgyermek panaszai*)

Csak sose sírj,
Nem volt az élet énhozzám kegyetlen,
Csak sose sírj,
Én voltam lusta, gyáva és ügyetlen,
Csak sose sírj,
Nem illet engem itten joggal semmi,
Csak ennyi, lásd,
Köszönni illedelmesen és menni.
(Tóth Árpád: *Csak ennyi*)

*

Fény
fény csurog át az ég rostáján
fény hasítja fel az újszülöttek szemhéját
fény rajzolja ki a tornyok körvonalait
fény születik a rózsák szirmai közt
fény törli el az ember árnyékát
fény bontja szét az éjszaka kulisszáit
fény hintette rám szeplőtlen áldását
ezerkilencszázhatvanegyben
a Champs-Elyséen.
(Kassák: *Páris*)

*

Remegnek a, remegnek a fényhullámok, rángatják
a káprázó kristályhálót.

Remegnek a, remegnek a kőben járó, vízben járó,
bőrben járó szellemtáncok.

Beleremeg, beleremeg minden, minden, égben, földben
arcban, bőrben, álomködben.
(Bereményi Géza: *Sámán dal*)

30. Milyen hatásúak a refrének? Iparkodjék felolvasáskor a szövegállandóság mellett a szövegkörnyezet hatására bekövetkező jelentésváltozást is sugallni!

Dalok, dalok,
Mások mehetnek, törnek, élnek
S én meghalok.

Fehér karok,
Tán nem is vártok. Nem öleltek:
Én meghalok.
(Ady: *Nem mehetek hozzád*)

*

Tengerpart, alkony, kis hotel-szoba.
Elment, nem látom többé már soha,
Elment, nem látom többé már soha.

Egy virágot a pamlagon hagyott,
Megölelem az ócska pamlagot,
Megölelem az ócska pamlagot.
(Ady: *Egyedül a tengerrel*)

31. Figyelje meg és magyarázza a rímképletek különböző akusztikai hatását! Törekedjék a jelentés kiszolgálójává tenni hangoztatáskor a rímes összecsengést!

jönnék csutorával
szépen dudogálnék:
tüntetőleg távol
mind az egész háznép

szájtól fülkagylóig
igen nagy a hézag
szózatom szóródik:
oda se bagóznak
(Határ Győző: *Elárvulás*)

*

Bolygó zápor
libben, táncol,
suhog a fü sürüjén, fa ágán.
Kéklő halvány
felhők alján
kivirul a ragyogó szivárvány.
(Weöres Sándor: *Magyar etűdök 5.*)

32. Hogyan járul hozzá a szövegszók akusztikuma a jelentésképzéshez? Próbálja meg színészkedés nélkül, de kifejezően felolvasni a hangutánzó szókat is!

Psüh... psüh...
– szisszen a pára:
indul a gőzös nemsokára.
Scsuh... scsuh...
– szusszan a mozdony,
áll a bakter már a poszton.
Klitt... klatt...
– kattog a váltó:
Szabad a pálya! – lobog a zászló.
(Fekete Gyula: *Vonatosdi*)

*

Fecske, te ficseri, füsti fecske,
futár az egek meg a konyha között,
ki a tárt ajtón ki-beszökve-repesve
szemünket a tiszta azúrba kötöd,
mi csalt ide, tavalyi
tanyádra, ficseri,
villafarkú, dalröpke vándor,
a nagy vizek és hegyek felett
Magyarországra Afrikából:
micsoda hűség, mily szeretet?

„Mit, mit?" – csicseregsz, ha kérdelek: – „Itt, itt!"
csivogod, ha kereslek, s már tovatűnsz.
„Mit vitt?" – a társad kérdi; de: –„Csitt, csitt!"
inted le, ahogy megint berepülsz.
(Szabó Lőrinc: *Ficseri-füsti*)

33. Analizálja a hangismétlések akusztikai és jelentéserősítő hatását!

Szunnyad még a tél-mező,
Fáradt, vén paraszt,
Fűszakálla csendbe nő,
Megcibálod azt,
Majd meg méznél illatosb
Szellőfésüvel
Fésülöd, s szólsz: hé, de most,
Lomha szolga, fel!
(Tóth Árpád: *Április*)

*

Selymit a barka
már kitakarta,
sárga virágját bontja a som.

Fut, fut az áram
a déli sugárban,
s hökken a hó a hideg havason.
(Áprily: *Március*)

34. Mi lehet a költői akusztikai játékok célja? Hogyan lehet ezt szövegmondással visszaadni?

Susog a sás a patakon,
a patakon susog a sás,
a sás a patakon susog,
akár a ringó bambuszok,
a sás most lázas susogás,
a patakon susog a sás.
(Bárdosi Németh János: *Susog a sás*)

*

Weöres Sándor: *Ünnep*

A csillag-szárnyas éj nyugalma zeng.
Égen kereng a dal, ha nincs veszély.
Villogva reng a csillag-szárnyas éj,
s a kedv magasban él, égen kereng.

A nap világa kél, hajnal dereng,
lenn hárfa peng, fenn orgona zenél,
föld álma leng, a nap világa kél,
a szívben ünnepély, lenn hárfa peng.

Égen kereng a dal, föld álma leng,
a nap világa kél. Ha nincs veszély,
fenn orgona zenél, nyugalma zeng.

Lenn hárfa peng, a csillag-szárnyas éj
s a kedv magasban él, villogva reng,
hajnal dereng, a szívben ünnepély.

35. Miben áll Weöres Sándor *Dob és tánc* című költeményében a hang és forma virtuóz játéka? Milyen üzenet rejlik ebben?

csönd
béke
csönd
béke
fény
csönd fénye
béke csöndje
fény békéje csönd

fényes csönd béke
csönd béke fény
béke csöndes fénye
fény csöndje
csönd csöndje fény fénye béke
csönd fény

36. Miért érezzük ritmikusnak a következő kínai mondást?

Amit hallunk, elfelejtjük. Amit látunk, arra emlékezünk. Amit kipróbálunk, azt megjegyezzük.

37. Felolvasás előtt a prózaritmust sugalló tagolás szerint tördelje sorokra a következő szövegdarabot!

A tücsök fáradhatatlanul ciripelt a ház zugában. Énekelt, midőn a ház hölgyei életbevágó leveleiket írogatták, vagy a költő munkáját rakosgatta össze cifra betűkből; öregember ásítozva verte ki pipáját, vénasszony orvosságot kevert, a vendég csörömpölve nyitott be a kapun, női szíveket loptak ki az ablakon át, romlott kolbásszal megmérgezték a házőrző ebet, feljött az égen a Kocsmacsillag, asszony siratta a divány sarkában elköltözött szerelmét. A tücsök csak énekelt.

Énekelt azoknak, akiknek egyéb örömük sem volt már estéjükön, mint kovácsműhely csengő kalapácsának hallgatása.

Elringatta azokat, akik már nem tudtak megnyugodni bús fejükkel semmilyen nő ölében sem. A szemük láz, a szívük seb, az ajkuk jég, az álmuk a börtönök lakóinak álmaival azonos. A boldogtalanokat mulattatta a tücsök.

(Krúdy: *N. N.*)

38. Milyen akusztikus sajátságok teszik hatásossá a reklámokat, pártjelszavakat?

Nem fájna a lába, ha Scholl papucsban járna!
Látni látja... De érzi is?

*

Meddő viták helyett tetteket. Cselekvő embereket és gazdagon termő földeket. Kereszténydemokrata Párt.

Ha unod a banánt, válaszd a narancsot. FIDESZ

39. Készüljön fel a következő vers hangos olvasására, ezért a szövegbe írja bele az értelmezést segítő írásjeleket!

(A jelölés alapeszközei:
átlagos erejű szakaszhangsúly: –
emelt erejű szakaszhangsúly: ‾
csökkentett erejű szakaszhangsúly: . . .
főhangsúly, mondathangsúly: =
villanásnyi, igen rövid, szünet: ¦
rövid szünet: |
hosszabb szünet: ||

szavak kapcsolása: ∩
hangerőfokozás: <
hangerőcsökkentés: >
hangmagasság-emelés: ↑
hangmagasság-csökkentés: ↓
tempógyorsítás: σσσσσ
tempólassítás: – · – · – · –
alaplevegő: √√
pótlevegő: √
Ezeken kívül egyéni jeleket is kitalálhat.)

Kányádi Sándor: *Távolodóban*

távolra még ellát a szem
de a közeli apróságok
már a betűk is megkívánnak
félkarnyújtási távolságot

és ködösül a távol is
heggyel az ég egybemosódik
és kezded el-elhagyogatni
fontosnak vélt vinnivalóid

süllyedőben emelkedőben
látod a foszló láthatárt is
osztogasd szét amid maradt
ingyen is átvisz ha ki átvisz

s hátra ne nézz kiket szeretsz
a maguk útján nem utánad
mendegélnek akaszd a fára
üresen maradt tarisznyádat

40. Tekintse meg a gazdagréti kábeltelevízió-műsor egyik szövegének intonációs átiratát! Mennyiben árulkodik a spontán beszéd jellegéről ez a „kotta", amelyben most csak a tagolási [|] és a szünetjelek [§] vannak feltüntetve? Hogy ítéli meg, mennyiben segíti az elhangzó szöveg befogadását a beszélő aszegmentális eszközhasználata? Milyen hatású ez a tagolási mód? Milyen típusú nyelvi hibákat vét a beszélő?

| § De § valahol dönteni kellett, | valahol bele kellett illeszteni | § a körzet, | § a választókörzet | § /eö/ érdekeit | § tanács | § testületének az érdekeibe. | § Én azt hiszem, hogy a tanácstagnak | § egyik nagyon-nagyon lényeges | § feladata lesz majd, | § hogy bele... | § el tudja helyezni ennek a | § mi, | § a nyolcvanhetes választókörzetnek az érdekeit | § bele tudja helyezni a tanács | § testület, a tanács | § /ö/ kerületi munkájába. | § Másik nagyon lényeges dolog, | én úgy gondolnám, a | § tanácstag részéről, hogy a | § tanácstag bizalmat kapjon. | § Élvezze a tanácstag a választói bizalmát, | § és § én úgy gondolom, hogy | § úgy élvezze, hogy úgy tudjon elmenni, | § adott esetbe érdemben intézkedni, | úgy tudjon eljárni a körzet

dolgai-§-ba, hogy | § érezze, hogy mögötte vannak a választópolgárok. | § Nagyon lényeges, | § nagyon fontos feladat, | én úgy gondolom, a tanácstag számára, | § és § én azt hiszem, hogy | § lehet itt beszélni részleteibe, egész apró részletekbe a | § programot, | § én most erről nem kívánnék szólni. | Én azt hiszem, hogy | § lesz arra lehetőség, hogy a választók-§-kal | § találkoznak a § jelöltek, | és ott elmondhatják véleményüket. | §

(Varga László 1988. A gazdagréti kábeltelevízió műsorából válogatott anyag intonációs átirata. In: Kontra Miklós szerk.: *Beszélt nyelvi tanulmányok.* 7–8. – leegyszerűsítve)

41. Olvassa hangosan a sorokat! Mit sugalmaznak az enjambement-ok a következő versekben?

Menekülők: teherkocsin, gyalog,
bőröndöt hurcolnak, vagy megrakott
gyerekkocsit tolnak, vagy épp egy szál ruhában
áradnak végtelen sorban – nem hagy nyomot
lábuk az út porában, a szőlődomb sarában...
(Rakovszky Zsuzsa: *Kísértetek*)

*

De mi volt, az nem jön vissza többé
soha. Az idő egyirányú utca.
Örökké zuhog a jelen, s örökké
száraz lábbal kelünk át rajta: a múlt fölissza
szempillantás alatt.
(Rakovszky Zsuzsa: *Egyirányú utca*)

42. Elemezze, hogy milyen kapcsolatban van a vokális jelek verbalizálása a szöveg tartalmával, emocionális telítettségével Ottlik Géza *A drótszemüveg* című műve részletében!

– Magát nemigen láttam – mondta.
Ernő elmosolyodott.
– Látogatta az előadásokat? – kérdezte a tanár szigorúbban.
– Sajnos – szólt Ernő szeretetre méltóan –, csakugyan nem állt módomban meghallgatni méltóságodat.
Az előadásokat senki sem látogatta, de Ernőnek most mégis azt kellett volna felelnie, hogy igen, hogyne, mindig ott volt. Semmi kedvet nem érzett ehhez. Nem vette tudomásul, hogy tiszteletlenség tőle, ha nem hazudozik, esküdözik.
– Hogyhogy? – meredt rá elképedve a tanár. – Nem állt módjában? S miért nem?
– Nohát – mondta Ernő elhárító mozdulattal s elnézően mosolyogva –, nyilván magántermészetű ügyeim miatt...
Biccentett és elindult.
– Várjon! Hová megy? – kiáltott rá a tanár. – Bolond maga, kérem?
Ernő felvonta szemöldökét, és három lépessel a tanár orra elé sétált.
– Bocsánat – mondta lekötelezően mosolyogva –, nem jól értettem.
– Menjen a fenébe – kiáltott a tanár mérgesen –, minek jött maga ide?

43. Egészítse ki az akusztikumra vonatkozó rendezői utasításokkal Mészöly Miklós *Az ablakmosó* című burleszk-tragédiájának egyik dialógusát!

ABLAKMOSÓ (derűsen) *Jó reggelt.*
TOMI Kicsoda maga? Hogy kerül ide?
ABLAKMOSÓ Na, ne izéljen. Inkább azt mondja meg, hol tartják a vödröt. Nincs a helyén. Egy évvel ezelőtt még a konyhában állt, a stelázsi alatt. Most meg sehol semmi. Szép kis háztartást visznek maguk!
TOMI Kikérem magamnak ezt a hangot! És különben is... Hogyan? Hogy képzeli? A kabát is a magáé?
ABLAKMOSÓ Jó pofa. Azt hiszi, talán inassal jöttem? Na mondja, hol a vödör?
TOMI Nem mondom.
ABLAKMOSÓ Nincs vödrük?
TOMI Nincs.
ABLAKMOSÓ Tönkrement?
TOMI Tönkre.
ABLAKMOSÓ Hát jó. Akkor kérek a házmestertől. Ezen igazán ne múljék. (Nevet, kifelé indul.)
TOMI (utánalép) *Az én nevemben csak ne kéregessen semmit. És egyáltalán – miféle őrültség ez?*
ABLAKMOSÓ (visszafordul) *Mért, tud valami jobb megoldást?*
TOMI Mit keres itt, arra feleljen!
ABLAKMOSÓ Momentán egy vödröt. Meg esetleg egy létrát. Sajnos enélkül nem megy, ez már hozzátartozik. Mindig így szoktuk kezdeni.
TOMI (türtőztetve magát) *Igazán?...*

44. Mely nyelvi eszközök keltik fel az archaikus hangzás hatását a következő versekben?

A 44. zsoltárból

Mi fülünkkel hallánk, Úr Isten,
Atyáink beszéllették,
Miképpen az ő idejökben
Cselekedtél régesrég:
A te kezeddel pogányokat űzvén
Helyökbe helyheztetéd
Ez népeket mind elveszejtvén
Földbe gyökereztetéd.

(Weöres: *Zsoltár-részletek Szenczi Molnár Albert versformáiban*)

*

Elmenének elmenének vötem kacafántom
Vötem kacafántom
Hányom kacafántom
Tornyitó ebeknek
Hergem szomorodván

(Zend Róbert: *Kuruc búcsúzó. XVII. század – Thaly Kálmán gyűjtése*)

Ha a témához nincsenek kellő ismeretei, olvasson utána Tompa József *A művészi archaizálás és a régi magyar nyelv* (1972. Akadémiai Kiadó. Bp.) című könyvében!

45. Mit evokál a következő szöveglejegyzés? Mi a módszere az írónak?

– Harmadfű, jóállású csikó, kanca, a hátúsó ballába fejér cipellős.
– Rögge' mögkereshetitök.
– Rögge'?
– Rögge'.
– Mögösméröm én azt most is.
– Most nem engedöm zavarni a ménöst. Annak nyugodalom kő.
– Nem zavarjuk, de nekünk mán rögge' otthon kő vele lenni.
– Azér gyüttetök hárman?
– Egynek nem bátorságos.
– Nem?
– Nem ügön.
– Hát rögge' bátorságos lösz.
(Móricz: *Rózsa Sándor a lovát ugratja*)

*

– Bogár... Hajjá... De nem a szömömbe ment ..., hanem a szívembe...
– Levágtam kendnek a tyúkot... A tojótyúkot. Ha mán úgy megkévánta. Eedes istenem!
(Móricz: *Tyúkleves*)

46. Írjon irodalmi nyelven szöveget, de vegyítsen bele tájnyelvi szavakat is! Milyen akusztikai hangzást kölcsönöz ez a szövegegésznek? Milyen szerepet játszhat így a szöveg?

47. Milyen hangulatot és ejtést sejtet az írói helyesírás?

Hangja, mint a kígyók szelíd szisze.
– A feleséége.
– Meg a lááánya.
– Meg az új pofffa.
(Esterházy Péter: *A pillanat rése*)

48. Milyen képzettársítások adódnak a következő szövegek hangoztatásakor? Milyen jelekből ismerte fel?

Puszta malomba
Cserfa-gerenda –
Rajta sétikál
Bagoly-asszonka.

Utána sétál
Fejér gölice:
– Mé' sirsz, mé' sirsz te,
Bagoly-asszonka?

– Hogyne sírnék, te
Fejér gölice –
Hon felejtöttem
Rengő bőcsőmöt,

Benn felejtöttem
Siró gyermököm –
Jaj, jaj, gyermököm,
Siró gyermököm!

– Mé' sirsz, mé' sirsz te,
Fejér gölice?
– Hogyne sirnék, te
Bagoly-asszonka –

Hon felejtöttem
Záros ládámot,
Benn felejtöttem
Gyöngyös pártámot –

Jaj, gyöngyös pártám,
Szép gyöngyös pártám!

*

Kamócálna az én cubor galangyom,
össze vissza korná legét ha hagyom
sej-haj kaláka
ice fice ballába
ölelj csókolj gurizmányba, de nagyon

Kimenék én a dormányi határba,
ott lépeget az én rózsám ballába,
ej-haj, kerence,
levágtam tegnap este
a jobb lába itt van la tarsolyomba'.

49. Mi asszociáltat a következő magyar szövegben idegenszerű hangzásra?

A cigány meghökkent. Vakarta a fejét.
– Elmennék, bizsony Isten elmennék...
– Hát gyere!
– Csak azs a fene terek... – és már két kézzel vakarta a fejét, – hogy azs Isten sántitsa meg őket mind a két lábukra!...
[...]
– Pst... mondotta titokzatosan. – Pst!...
– Mi kell?
– Markomba érzsem már a jó ló kantársárát.
– Tudsz valamit?

– Haj-haj!
– Van bizonyítékod is?
– Van, csak meg kell fagni.
– Hát fogd meg ebadta!
– Én fagjam meg? Tessék velem jönni, ost megvan. De tistédestistént!
– Hova?
– A vizstartóho. Oda ereskedett le Hegedűs. Haj-haj!
(Gárdonyi Géza: *Egri csillagok*)

50. Mi a humor forrása a következő gömöri adomában?

Osztrák kapitány tart eligazítást a magyar katonáknak. Tört magyarsággal beszél. Mindenki mosolyog, még az őrmesternek is nevetésre áll a szája. Szól neki a kapitány:
– Mondja őrmester, mikor in peszil, maga mindig kacagány...
Akkor aztán kitört a nevetés, a katonák egymásra borultak nevettükben.
(Ujváry Zoltán: *Huncut adomák Gömörből*)

51. Miként adnak sajátos hangzást az idegen nyelven írottak a következő versrészleteknek?

(De ami a halálra vonatkozik? Szép halál, egy szép halál. So sterb' Einst 50 Ernste des Lebens Unsre Freude, előbb még szét fogom nyomogatni a falon a szúnyogokat.
A falra kenem a vért.
A falra kenődik belőlük a vérem.
A halált se.
Az se érthető.)
(Kukorelly Endre: *5.8.I. Dichtermut. Első változat*)

*

I wish you all the best!
oh kakaja preleszty!

hagy mázoltas natúrám
a nagy hibernatúrán
púszty pűrsivíjqe bármíly
csudesztvo muzikálnij!
bájuski bá jubúja
leill Allah! lelúja
surrexit Paraclito
qua Supremon Lódító

szívból kívánom ezt!
oh kakaja preleszty!
(Határ Győző: *Országszentelő*)

*

Ave, Galambfalva, fi-sarjad
tolla nyomán a vers kisarjad,
mert költő az istenadta,
(tehetségét Isten adta,
nyomozta ki a Szeku,
miközben buzgón figyelte;
az akció fedőneve: „Íme az elme!")
s mondhatnánk is, hogy C'est tout.
(Orbán Ottó: *Holdként süt föl a fák hegyén*)

*

Az első légy az ablakon, ni,
dehogy száll! Mászik, térdre rogy,
mosakszik s tárt karral köszönti
– Allah il Allah! – a napot.
(Illyés: *Az első légy...*)

*

világ világ világ világ
s az arc morc
felhő az alkony ellenében

de morituris nihil nisi

s az arc szétmállva szégyenlősen
későn az eget sötétbe vonni
tova pirulva az estébe
tova borzongva mint egy baklövés
(Weöres: *Samuel Beckett: Poems in English. Enueg II.*)

52. Milyen hatást kelt naplófeljegyzésekben az idegen nyelvű kifejezés?

Mencken: egyik posthumus jegyzetében megállapítja, hogy *„the objection to a Communist always resolves itself into the fact, that he is not a gentleman"*. Ebből következik, hogy a csökkent értékű karrieristáknak csak akkor tud kompenzációt nyújtani, ha leszállítja az értékek nívóját. A nyugati ember lassan tanulja meg, hogy az orosz kommunista nem *gentleman:* hiányzik a reflexe ahhoz, hogy tudja, mikor kell kezet fogni és mikor kell ütni.
(Márai Sándor: *Napló 1958–1967*)

*

Napló az Úrnak 1900-ik évére.
„Iucundum est memoria praeteritorum rerum."
Tehát Isten segítségével fel! Kezdem a naplót okt. 22-vel, talán azért, mert legtöbb időm van megírni a napló elején szokásos sablonszerű bevezetést. Valóban lelki szükség kényszerít arra, hogy gondolataimat letükrözzem e lapokra, hogy maradandó vonásokkal fessem azon érzelmeket, melyek szívemet bírják.
(Kosztolányi: *Napló*)

*

Április 12.
[...] Arra az (alkalmasint „ismeretelméleti") kérdésre, mennyire bizonyos, hogy élünk, ezt a választ lehetne adni: valamivel kevésbé, mint az, hogy meghalunk.

Max Brod Kafkáról: *„le coeur triste – l'esprit gai"*. Mélyen titkolta súlyos depresszióit, mindig kész volt egy nagyot nevetni.
(Kertész Imre: *Gályanapló 1990–1991*)

53. Írjon olyan magyar nyelvű verset, glosszát stb., amelybe más nyelvű szavakat is vegyít! Ezzel jellemezheti is egy-egy egyén szóhasználatát!

54. Mi nevettető Alfonzó világszínháza *Vannak még kísértetek* című jelenetében, amelyben az üldözői elől menekülő, már nem fiatal férfi így kezdi mesélni életét?

Genovában születtem már gyermekkoromban. Ott jártam iskolába. (A pont a szünettartás helyét jelöli.)

55. Nagy Bandó András így játszott el egyik kabarészámában a variációkkal:

Nem fordulunk el, látjuk a bajotokat.
Nem fordulunk, ellátjuk a bajotokat.

Hogyan járul hozzá a szünettartás a jelentéseltéréshez?

56. Néma olvasáskor bár a szem számára tagol a vessző, ám hangoztatáshoz célszerű jelölni a hosszabb szünettartásra alkalmas helyeket Konrád György *A városalapító* című regénye két oldalon át tartó mondatának egyik részletében!

Olyan városról képzelődöm, ahol a cselekvés axiómája a változtatás, jogom van környezetemre, nem én vagyok érte, nekem udvarol a város, s rólam csak velem megalkudva lehet dönteni, ahol a közösség értelmi fogyatékosságnak tartja a hatalom osztha-tatlanságának elvét, s derűvel nézi vezető csoportok tündöklését és bukását az irányítás polcain, ahol nem kell beérnem azzal, amit juttatnak nekem, s védhetem anélkül is érdekem, hogy közösnek hazudjam mindenkiével, társaimmal én is elbocsáthatom az igazgatómat, nemcsak bennünket ő, s a polgármestert ideiglenes köztisztségére rendes munkahelyéről szabadságolják, ahol ötleteim jogán vagyok reformer, nem azért, mert fölhatalmaztak rá, ahol a szűkösség nem von szögesdrótot foggal-körömmel védett egyenlőtlenségeink köré, s a ráeső köztulajdon-hányad mozgatásával az utcaseprő is szabályozhatja a nemzetgazdaságot, ahol nem kell támogatnom közpénzekből elbizakodott tisztviselők kapkodásait, nincsenek illetékesek és kívülállók, nem rejtjelesítem szaktudásomat, s mert minden döntési esély kedvez vagy árt valakinek, tévedéseimet földerítő szabályrendet igényelek, velem szemben is szabad városlakót, aki a részvényáthelyezéstől az otthonába bekapcsolt elektronikus szavazókészülékig változatos közvetítésekkel nyilváníthatja akaratát [.]

Miért nem lehetett apró mondatokra tördelni ezt a szöveget? Mi a funkciója ennek a terjedelmes mondatszövevénynek?

57. Melyek a szövegtagolás akusztikus elemei Petri György *Halálomba belebotlok* című, központozás nélküli versének részletében?

részeg napok
részeg éjek
ami közel
messze széled

lucsok mocsok
zokog tocsog
öreg majom
motyog makog

száraz éjek
száraz napok
sara pereg
sívó homok

homok évek
évtizedek
sivatagi
szele sziszeg

holott élek
holott halok
halott élő
élő halott

58. Analizálja az Áprily Lajos-vers zeneiségének forrásait! Értelmezze az írásjeleket a szövegmondáshoz!

Tavaszodik

Sáncban a hóvíz
könnyű hajót visz,
füstöl a fényben a barna tető.
Messze határba
indul az árva,
lenge madárka: billegető.

Titkon a Bükkben
moccan a rügyben
– mint csibe héjban – kandin a lomb,
s mintha a róna
kedve dalolna,
úgy muzsikál, muzsikál a kolomp.

Indulok. Értem.
Jól tudom: értem,
értem üzenget a zsenge határ:
„Szíved, a bomlott,
ócska kolompot
hozd ide, hozd ide, hozd ide már!"

59. Milyen jelentés társítását sugallja akusztikum és vizualitás együttese Határ Győző művében? Mely akusztikai hatáson alapuló költői eszköz szervezi a szöveget?

Borulat

még táj se volt, még nyáj se volt
még szóra nyíló száj se volt
még szánk se volt még láng se volt
még párkerítő nyár se volt
mezítlen fürdő pár se volt
se ránksugárzó égi bolt
s már itt az ősz
az őszidő
mi őrjítő mi bőszítő
mi őrjítő mi bőszítő

se dombtető lombot vető
se part se kert se rózsató
se zálogosdit vétető
kirajzó ajzó égető
se bárányfelhő kergető
szüretre érő őszidő
még ősz se volt
betört a tél
rügyem reménye elvetél
rügyem reménye elvetél

az ég veres az éj szeles
tavaszra nyár-ősz-tél se lesz
ne kútba nézz ne hátra less
– elvert vetés levert eresz:
a múlás vastörvénye ez
letaglóz nem kivételez
s ezernyi máglyát
gyújt alánk
futó staféta fáklyaláng
futó staféta fáklyaláng

5. A SZÖVEG ÍROTT FORMÁJA

1. Mit sugall Weöres *Egérrágta mese* című versének formája, szerkesztettsége?

Túl a meszes hegyen,
túl a fehér folyón s nagy kanyarodóján,
a sekély tó nádas partja mellett
élt egy kis halász magában.
Fogott halat, rákot, kagylót;
hajnaltájt a Napot üdvözölte
és elköszönt tőle alkonyatkor,
aztán éjszakára.....
merve soksz.....
mert.....
álm.....

.....egyszer
.....a deszka-toronyból,
..... halak rázzák-e a hálót:
hát egy piros tündért látott
táncolni a napsütésben,
tánca szinte rengette az erdőt.

2. Milyen asszociációkat keltenek az olvasóban a következő versek sortipográfiái?

Éljenek, kik odavesztek,
s akik nem;
bár az is sok, ha csak magam
tekintem:

nagy vereség s milyen kicsi
győzelem!
Élek, vagyis nagy merészen
képzelem!
(Csukás István: *Ásatag ének*)

*

Vékony köteg papír tízforintos elcédulásodóban,
cirka tizenöt éve fektetem
ezt az összerakhatatlan verset,
az én időmből elég sok idő,

egy nájlon-dossziéban tárolom,
akárha tüdőröntgent, sárgás,
emlékkönyvnyi vonatfüstöt.
Hogy a Keleti vagy a Nyugati,
innen nézve kicsikét mindegy, pályaudvar,
egy elnagyolt vershelyzet indulási oldala,
ötemeletes harmonika, gyöngyház berakású vastüdő,
szuszogó nyárral,
császárkörte-permettel teli csarnok.
(Parti Nagy Lajos: *Egy bőrönd repülő*)

*

Ötvenhatban – Hatvannyolcban
Nyolcvankilencben – ki mikor
pattant meg evickélt vagy pottyant
le a Pártállam ágbogaiból

ki gebines volt ma vállalkozó
glancolja egy szál Mercedeszét
ki lábon eladta gabonáját el a
lányát anyját elissza eszét
(Határ Győző: *Zavaros élet*)

*

Ajaj, hol volt
hol nem...
volt egyszer egy
iciri
piciri
házacska;
ott lakott egy iciri
piciri kis macska.
(Móricz: *Iciri-piciri*)

*

Súlyos muraközi ló dobog, a kövön a pata kopog, a paripa fölnyihog – a falon a ló feje, hó-szinen a fekete, tovasuhan – ablakon és puha keszekusza mennyei álmokon átfut az árnyék.

Mennek a fuvarosok, aluszik a köpönyegük, ők maguk éberek – az uton a kikeleti lombokon a szekerek erezete iramodik – ágyban a kisfiu és huga mennyei hintafa ágain ezer üvegizmu, salátabokáju, kakukkfejü, tarka lovat lát.
(Weöres : *Robogó szekerek*)

*

A házzal szemben, a Baji-porta felőli oldalon állt, a kőfal mellett,
valójában nem is nyárikonyha volt,
hanem csupán tűzhellyel egybeépített nagy, szabadtéri kemence,

mely fölé félhajas tetőt emeltek,
de igazi nyárikonyha híján nyárikonyhának hívtuk,
mert ugyanazt a szerepet töltötte be...
(Oravecz Imre: *Szajla. – Verstanulmány egy regényhez. – Nyárikonyha*)

*

Holló-hangok
hamvas égen –
holló-párom,
hallod őket?
Felleg-úton
itt vonulnak,
fellebegnek,
visszahullnak.
Pár a párral,
csak magukban,
szél előttük,
tél nyomukban.
Pár a párral,
soha hadban,
rikácsoló
nagy csapatban.
(Április Lajos: *Holló-ének*)

3. Milyen kapcsolatot lát a költemény tipográfiája és jelentése között?

így hát ne várjon tőlem senki
goethe-vén költeményt
ezt a luxust nem engedhetjük
meg magunknak mert
társ
a
dalom
ban élünk
a
mi
társ
a
dal
mi (!?)
helyzetünkben meg
éppenséggel nem
kell elkeseredned azért
benne van ezekben a nem
szereted versekben is itt
van ott bujkál valami antik
valami ősi majdnem európai
szándék-lejtés s akár a

víz alatt úszó olykor
ki-kibukkan levegőt venni
(Kányádi Sándor: *Reggeli rapszódia*)

4. Melyik szövegműfajba sorolná a következőképpen tördelt szövegeket?

Térdelt a láthatatlanul keringő galamb előtt; a hívek hosszú sorokban mormolták: „Szűz szülője Istennek" s fölrémlett a szeretője piros arca, sűrű, gubancos haja, szénaillata. Olajfaerdőt látott gyönge szélben hajladozni. A szél befújt a templomajtón, lassan fölemelve őt a kopott és hideg kövezet fölé. Lebegett és hullámzott, mint a magas üvegvázákban sziporkázó liliomok szirma. Lebegett és hullámzott, vére egy csöppig telefolyt fenyőfa-édességgel.

Térdében érezte a kő keménységét, de nem ocsúdhatott föl, míg minden tüzes ablak be nem tört, minden aranyozott fal le nem omlott és végtelen dübörgés közepette szét nem szakadt a gyerekkor csillaga.

*

Az igazi élmény az ember számára tehát elsőrendűen ennyi: önmagának megismerése. A világ megismerése érdekes, hasznos, gyönyörködtető, félelmes vagy tanulságos; önmagunk megismerése a legnagyobb utazás, a legfélelmesebb felfedezés, a legtanulságosabb találkozás. Rómában vagy az Északi Sarkon járni nem olyan érdekes, mint megtudni valami valóságosat jellemünkről, tehát hajlamaink igazi természetéről, a világhoz, a jóhoz és rosszhoz, az emberekhez, a szenvedélyekhez való viszonyunkról. Mikor értelmem eléggé megérett erre, már csak ezt az élményt kerestem az életben.

5. Milyen képzeteket asszociál a szavak közötti űr?

vassisakos angyal kürtöl rémeset
ugorj anyjuk szól a halál nézd meg mi esett
hát csak szálldos kifelé a rossz csont valamint
lepke a gubóból kit sugár suhint
nyílik a földajtó sarka csikorog
passzusért az égi vámnál állnak nagy sorok
(Orbán Ottó: *Föltámadás*)

*

a tornyos csókok háromnegyvenért
záróratájt kissé előredűlnek
pirosfejű kisasszony ön biztos megért
ha elhagyom a pocsék rímeket
s ha nem csinálok úgy mintha
meghalnék a tornyos csókokért
(Parti Nagy Lajos: *bonbonnière*)

*

narancsot négyelek
lázadó kés

csak a bőrét derzseli le
csak szíjat hasít

a fából csak gerezdet tép
csak a húsát harapja fel

a magot csak feltöri csak
szétrágja csak megeszi csak

most is most is
lázadó kés

(Tábor Ádám: *pogány triptichon*)

6. Miként játszik közre a sortördelés és az alakzatképzés együttese a jelentéstulajdonításban Utassy József versében?

Talán

Majd,
majd egyszer,
majd egyszer megérted,
egyszer majd megérted talán:

mi ez az ősi szorongás bennem,
álomi horror koponyám falán,
rendezője maga az Isten,
producere a Halál.

Majd,
majd egyszer,
majd egyszer megérted,
megérted majd egyszer talán,

mielőtt rút férgek,
pondrók zsibvására
leszel:

Édesanyám!

7. Gyűjtse ki Zolnai Bélának a betűtípusok szerepére vonatkozó megállapításait *Nyelv és stílus* (1957. Gondolat. [h. n.] 53–107) című könyvéből!

8. Hogyan szuggerálják a hangzást a formai eljárások Szilágyi Ákos *Anti-taps* című versében?

VAS-TAPS
VAS-TAPS
a leghátsó sorokból indul
VAS-TAPS VAS-TAPS
mint rendesen
LAS-SAN LAS-SAN
valami halvány tétovázásból nő
terebélyesedik bizonyossággá
úgy van bizonyossággá
TAPS-TAPS- RA-TA-TAPS RA-TA-TAPS
most már mindenki
VAS-TAPS
VAS-TAPS
ROPOGÓ TAPS
ROPOGÓ TAPS
mindenki feláll ugyan még
nem egész egyszerre
VAS-TAPS
VAS-TAPS
RA-TA-TAPS RA-TA-TAPS

9. Figyelje meg és értelmezze Kányádi Sándor „játékát"!

Körömversek

Lesz-e majd torok
elüvölteni, amit
most elhallgatunk?!

*

Két körömre

Dr. B. J.-nek
mert a vírusok,
akár a szabadságvágy,
irthatatlanná

kristályosodnak –
és járvánnyá élednek
alkalomadtán.

*

Három körömre

A központozás
rabságából próbáltál,
legalább abból...

s vélt bilincseid:
kérdő-, felkiáltójel
és a megvetett

hármaspont maradt
(zárójelek rácsa közt)
végső fegyvered.

10. Mit jelez a dőlt betűtípus Szabó Lőrinc *A huszonhatodik év* versciklusában?

Sose *daloltam* rólad: köznapi
nyelven szól ma is idegem s agyam:
az édes látomást, mely benne van,
teljes természetesség hozza ki.
(Emlék a szívednek)

*

Rózsáidhoz... *(Nem. Trafikba megyek.)*...
Ez volt az utcád... *(Olvastam a versét!)*...
(Pókhálók)

*

Hallgat az idő, nem vitatkozik.
A sír sem. *Vagy még?* Körben közeli
varjak néznek, magányom társai.
(Téli varjak)

11. Mi a betűtípusok szerepe a következő szövegekben?

mivel szokás szerint elszáll a vész,
szokás szerint utána lesz nehéz,
elszáll a fürtös tetvek lázkora
s egy reggel itt lesz a mégis a SOHA
segített már a csigairam is,
amellyel összeállt egy piramis,
a SEMMI ölén bármi VALAMI –
visszhangjaként a rigót hallani:
a biztos jó, a biztos, tartós jel,
amelyből minden Atlantisz felel.
Aki csak hallja, mint a harsonát,
azt hiszi, mindig benne harsan át.
(Lászlóffy Aladár: *Kiutak*)

*

már belefáradtam, hogy rámhalnak
mindig én vagyok aki ittmarad
– végén kénytelenségből magamnak
kell majd megírnom nekrológomat

mennybemenesztésem
majd egy szalmaszálon
napra- s nyomdakészen
onnan – feldudálom
(Határ Győző: *Nekrológ II*)

*

A Belvárosi Plébániatemplom a két tornyán levő két kereszten levő két villámhárító hegyével érinti csak a földet. És amott egy tábla a kocsma ablakában:

ɹǫs ʇʇoʌsɔ ʞɐssǝu

Bent egy dülöngélő vendég – fejjel aláfelé – elhozza sörét a söntésből.
(Örkény István: *Arról, hogy mi a groteszk*)

*

Les pas maudits 1940

NÉZZÉTEK E HULLÁMZÓ KOPORSÓKAT
nem késem el a temetésről
várni kell tovább
a levegőbe vert cölöp mellett
EZEK VOLTAK A TI FORRÁSAITOK
(Weöres: *Hommage à Reverdy*)

12. Milyen információk és asszociációk tapadnak a vers vizualitásához: tagolásához, betűformáihoz és sortipográfiájához?

Meg-megszikrázott a szűz levegőég.

Láthatatlanul, mint angyalcsapat
– gazdátlan szinte, *mint később közölték* –
szálldosott benne, tette teendőjét
hadüzenet, mustárgáz, hullaszag

s a RENDELET

– ingatag
falainkon a rettegett

AVIS! BEFEHL!

a rengeteg
– *de ki is irta fel?* –
bonyolult mondatú Mene-tekel – :

a rátapadt
szemektől kaptak létet: szárnyakat
és karmokat és csőröket, hogy ragadozzanak.
(Illyés Gyula: *Hatalmas nagy korszak... s a költők* 2.)

13. Milyen hatást keltenek a latin betűs írásmódtól eltérő betűk, számok és jelek? Hogyan járulnak hozzá a jelentésadáshoz?

1 × 10 az tíz,
Csobog a kéklő víz,
2 × 10 az húsz,
Szellőt csikó húz.
(Lelkes Miklós: *Vitorláson*)

*

csak 2mp mindíg 4mp legyen 6mp tovább 8mp csak 10mp
mindíg 12mp legyen 14mp tovább 16mp tovább 18mp nincs
20mp vége 22mp ne 24mp hidd 26mp el 28mp hogy 30mp
vége 32mp nincs 34mp vége 36mp mindíg 38mp tovább 40
csak úgy lehet élni hogy V ! A ! N ! T ! O ! V ! Á ! B ! B! ! !
úgy kényszerülsz élni hogy V ? A ? N ? T ? O ? V ? Á ? B ? B ? ?
aki ujjat húzott az idővel
dobja a francba az órát
(Körmendi Lajos: *Mondjuk ez az utolsó perc 11.*)

*

Tandori Dezső: *A szabadalmazott végkövetkeztetés*

e®go

*

Tandori Dezső: *Gaugin a Hérakleitosz-hajóstársaságnál*

H_2OL
H_2ONNAN
H_2OVÁ
H_2MERRE
H_2MEDDIG

*

Kinn vagyok a váróteremben. Már egy táblát is látok,
rajta nagy lóbetűkkel, hogy PETRI. Боже мой, боже мой!
És még van a táblához tartozó vézna hölgy is, aki
Vergiliám leend majd az CCCP baljós bugyraiban.
Beszállunk egy fekete Чайка-ba, a fogadtatás szinte diplomatához illő,
éppen csak a kocsi-konvoj hiányzik, meg a szirénázó,
útvonal-biztosító rendőrautók. De impozáns így is eléggé.
A teheráni jellegű forgalomhoz képest (autók, motorok, bi- és triciklik,
szekerek, kézikocsik, targoncák, szamár-kordék) így is
viszonylag gyorsan megérkezünk a Чайковская Площадь-ra,
a Гостиница Пекин-be.
(Petri György: *A nagy utazás*)

*

Anonymus óta a *Begej* helynév egyértelműen a Bega folyó nevével kapcsolódik össze. E folyónak – tekintve a nagyobb vizek neveinek általános régiségét – nyilván a honfoglalás előtt is volt neve. Egyesek Priszkosz rétor leírásából a *Δρέγκων*-ra, Konsztantinosz alapján pedig a *Τούτης*-re gyanakodnak (Otrvay, Vízr. 1: 280; Melich, HonfMg. 320; Gyóni, Görög felj. szórványemlékek 138; Györffy 3: 306), ami éppen lehet, de nem bizonyítható.

(Benkő Loránd: Megjegyzések a *Begej* névhez)

14. Magyarázza meg Vajda János nevének egyéni helyesírását Parti Nagy Lajos *Na szép* című verse egészének ismeretében!

az ember egyre jobban lemenne önmagába,
na szép, ez igazán na szép,
ott belül egyre jobban Vajdajános,
s nagyon hideg nyirokba lóg a lába,
s az arca nagyon szanaszét.

Ott belül roppant kicsikék az összes angyal,
szárnyuk helyén gyereklapát,
ha mehet is, csak úgy megy önmagához,
mint a pincébe szénért menne Freuddal,
s egymás kezét szorítanák.

15. Osztja-e Kányádi Sándor véleményét? Indokolja meg álláspontját!

El kellene
nemcsak az írásjeleket
és a még mindig osztálykülönbséget
fitogtató nagybetűket el kellene
hagyni minden fölöslegest
meztelenre kellene vetkőz-
tetni a szavakat akár
a deportáltakat

16. Kányádi Sándor elveihez híven nem teszi ki az írásjeleket. Milyen értelmezéseknek enged utat a költő az írásjel-nélküliséggel? Mi segíti a központozás nélküli versek befogadását?

Aztán

lassan az árnyak nőni kezdnek
fehéren mint valami nyírfák
végéhez közelít a kezdet
ahogy azt már rég megírták

előbb megköt a fény egy régi
ablakra jégvirágul-dermed
hiába próbál bár reméli
lyukat lehelni rá a gyermek

aztán az óra mutatója
eloson a számlap lefittyed
vetül a vágyott valóra
olyan lesz-é milyenné hitted

17. Más költő viszont a meglévő írásjeleket is kevésnek tartja. Fejtse meg Borbély Szilárd újszerű zárójeleinek funkcióját!

[Azestekor]

Az este, amelyben olyanok vagyunk, mint
a többiek. A hosszú, jeltelen, sötét.
Az ég helyett a város fénybúrája,
lassú harang, a kabátok, melyekből
lábak lógnak ki. Valami fáradtság
<ebben> a lebegésben. Coca-Cola logók, vörös
jelek az este horizontján. Mért oly különös
<ez> az este, miért az ismétlés
kényszere. A <körülzárt> csend, mint a
hasonlatok tere. Egy gyorsbüfében bekapok
valamit. Sietve távozom. A pénzt
az asztalon hagyom. Jelek, amelyek a halra
utalnak. <A halálra> mondja. Miért a
félig megrágott étel, a hányinger.
<Miért> nem válaszol senki. Az éttermekből
emberek jönnek ki az utcára, az utcákon
újságot olvasnak, buszra várnak,
arcukon megfeszül a bőr. Olyanok, mint én.
<Olyan vagyok,> mint bennük az a kicsi
pont, amelyet nem old fel semmi.
<Nincs semmi,> ami több volna bennük,
mint a csend, amiben én vagyok <a szó,>
az, ami a <senki. A> hírnöke valaminek, ami
el fog jönni.

18. Esterházy Péter így magyarázza meg a szögletes zárójelek hasznát: „[A szögletes zárójelek védelmében szerzőnek jár a szája. A szerző – aki természetesen nem azonos E. P.-vel (E, P: az ábécé két, már-már tetszőleges betűje), végül is nem más, mint egy absztrakt szakmai fogás, és csak arra való, hogy tükör legyen, melyről visszapattannak a sanda tekintetek, meg arra, hogy teret biztosítsunk *ön*iróniánknak, s noha tisztában vagyunk azzal, hogy most kimutatható az ellentmondás ócska vigyora, azzal is tisztában vagyunk, hogy ez csupán kicsinyes aggályoskodás lenne – a szerző tehát e helyt ad méltányosságán érzett örömének hangot, hogy nem feszíti tovább a húrt, nem élezi poénra a szöveget, egyáltalán hogy *némiképp* fölfedi kártyáit, s már látja, hogy sikerül, alább, kiravaszkodnia egy fess párhuzamot, amelyben a két vonal ide-oda tántorog majd, hol metszi egymást, hol meg elhajlik, nem baj.]" *(Szokványos szerelmes történet B. E.-nek, hogy gebedne belé)*

Idézzen adatokat arra, hogy milyen funkciói ismeretesek még a szögletes zárójelnek (példádul szakszövegben)!

19. Mit sejtet a szabályostól eltérő helyesírás Parti Nagy Lajos versrészleteiben?

Egy emberként húz a Fecske délnek,
Ahont nincsen nyoma se födélnek,
Mellyet csak a szeretsenek laknak,
Szárnyaikkal bútsút csóválgatnak.
(Egy „fecskére", melly viszket)

*

Gilitze gilitze,
Ne hagyd el a dútzod,
Jobb ma egy fészekalj,
mint holnap egy túzok...
(Galamb-nóta vázlatja)

20. Tördelje sorokra a szöveget a szövegműfajnak megfelelően!

Ady dúlt örmény-arca, Babits és Zrínyi horvát koponyája, Petőfi szlovákos fekete s Péterfy és Tömörkény németes kék szeme s a bulyba-tárász Móricz s a Cyrano nagy orrát hordó Vitéz Mihály (s Mátyás király) s a hajdu vagyis – hajjaj! – balkáni Arany János, Veres Péter s a Don Quijote Krúdy, a lengyeles Lőrinc, a mongol Áron s Gyuri, a hindu ajku; s a janicsár Szabó Pál, a szép-finn Kosztolányi (a szép-olasz Széchenyi és a szép-kurd királyfi: nagy Rákóczi Ferenc!) s a fél-kún, fél-román Attila (meg Erdélyi) s én, a fél-besenyő – Belül épp ettől oly más s pompás a gyuromány, mit kelt örök kovászod, páratlan Tekenő!

Adjon címet a szövegnek! Ki lehet a szerző?

21. Hova tehetett írásjeleket a szerző? Vajon milyeneket és miért?

Csak néhány patkány s cápafajta
öli tulajdon véreit
Az embert gyilkos ösztön hajtja
mióta ember létezik

Pert folytatunk a természettel
itt mi kezeljük a tüzet
S bár csupa szenny a lég s a tenger
szaporodunk mint a nyüvek

Mindent tudunk semmit sem értünk
múltunk kegyetlen és sivár
Sztálint és Hitlert is megértük

rászolgálunk akármi vár
Tizedelés lesz Nem kár értünk
Kipusztulunk Na mondja már

22. A következő vers szövegén és írásjeltelenségén nincs változtatás, csak a sortagolás maradt el. Valószínűsítse a költemény vizuális képét! Okolja meg elképzelését!

miért hogy minden hajnalát kísérti már egy almaág himbál a baljós víz – körül – magából föl- s alámerül vonul a szélben forduló lassú cet és telít a só levél közül alig hová kúszik a gyors idő alá miért hogy minden hajnalát kísérti már egy almaág alvó bűn ébredő szavak tanulja énekét a bak

23. Csak interpunkcióban tér el a két variáns. Melyik lehet az eredeti forma és miért? Mi lehet a szöveg címe, ki lehet a szerzője?

Mit hoz a múlt még?
És mit a holnap?
Ahogy a papok szent magasságban,
Mint rajban kálomista varjak,
Vádat kárognak,
Vészt zsinatolnak.

Mit hoz a múlt még?
És mit a holnap?
Ahogy a kopók hős hajtás múltán
Megtérnek sorra, s mennyei szélben
Újra vak üdvöt,
Vért szimatolnak.

Mit hoz a múlt még?
És mit a holnap?
Ahogy a lagzik sátora bomlik,
Bódul a násznép, semmibe foszlik –
Mások a képből
Még kihajolnak.

Mennyi jelenmúlt!
Örök maholnap!
Éjben, a vártán folytonosan csak
Csattog a jelszó... Oltsd el a lámpát!
Fúdd el a lelked!
Őrök csaholnak.

Mit hoz a múlt még
és mit a holnap,
ahogy a papok szent magasságban,
mint rajban kálomista varjak
vádat kárognak,
vészt zsinatolnak?

Mit hoz a múlt még
és mit a holnap,
ahogy a kopók hős hajtás múltán
megtérnek sorra, s mennyei szélben
újra vak üdvöt,
vért szimatolnak?

Mit hoz a múlt még
és mit a holnap
ahogy a lagzik sátora bomlik,
bódul a násznép, semmibe foszlik –
mások a képből
még kihajolnak?

Mennyi jelenmúlt...
Örök maholnap...
Éjben a vártán folytonosan csak
csattog a jelszó: Oltsd el a lámpát,
fúdd el a lelked!
Őrök csaholnak.

24. Mi a gondolatjel szerepe a tudományos értekező szövegben és a szépíróiban?

Mindamellett a zsoltárok nyelve és stílusa mégiscsak a Szenczi Molnár Albert nyelve és stílusa, és – amint bebizonyítottuk – az a változtatás sem lényegtelen – különösen az irodalmi nyelv alakulása szempontjából –, amelyet elvégzett a vizsolyi biblián.

Szótárai – mint rámutattunk – életében háromszor, halála után kétszer jelentek meg. – Zsoltárai csak a XVII. században mintegy 30 kiadásban láttak napvilágot, s a későbbi kiadások száma is – egy évszázad alatt – meghaladja a 40-et (elterjedt nem-

csak a reformátusok, hanem az unitáriusok s más felekezetek körében is; vö. SZABÓ T. ATTILA: Kéziratos énekeskönyveink és verses kéziratink a XVI–XIX. században. Zilah, 1934. 25–30). – A teljes vizsolyi biblia – amelynek az eredeti szövegén jóllehet Szenczi Molnáron kívül is századokon keresztül sokat javítottak, de amely sajátos nyelvi és stiláris jellegét mégiscsak megőrizte – 1940-ig 100-szor hagyta el a sajtót.

(Szathmári István: *Régi nyelvtanaink és egységesülő irodalmi nyelvünk*)

*

Egy kerek napig vergődtem, amíg kalandokon és hófúvásokon keresztül végre hazaérkeztem a faluba.

– No, milyen a magyar világ? – kérdeztem otthon.

– Nekünk találták ki – felelték.

– S a változás miképp történt? – folytattam.

– Ajjól – mondták.

– De mégis! Nem féltek a román csendőröktől?

– Árvák vótak – felelte egy ember.

(Tamási Áron: *Cimboraságban*)

*

József Attila: *Szállj költemény...*

Szállj költemény, szólj költemény
mindenkihez külön-külön,
hogy élünk ám és van remény, –
van idő, csipjük csak fülön.

Nyugtasd a gazdagok riadt
kis lelkét – lesz majd kegyelem.
Forrást kutat, nem vért itat
a szabadság s a szerelem.

Szólítsd, mint méla borjuszáj
a szorgalmas szegényeket –
rágd a szivükbe – nem muszáj
hősnek lenni, ha nem lehet.

*

Illyés Gyula: *Az ozorai csata*

– – – – – – – – – – – –
– – – – – – – – – – – – *görgeti*
– – – – – – – – – – – – *Görgey*
– – – – – – – – – – – –
– – – – – – – – – – – – – – – –

25. Milyen funkciót lehet tulajdonítani a gondolatjel-sorozatnak és a sorvégi szómegtöréseknek, -elválasztásoknak?

Nem kérdem, szabad-e, nem szabad
leülni, elfeküdni...
De mi ez? Elalvásomat
valami oly lassan küldi: – – –

– – –: Milyen volt Éliás utol-
só estje, mielőtt hajnal-
ban meghalt? Írok, egyre foly-
nak a könnyeim, nincs zaj.
(Tandori Dezső: *Londoni mindenek, csak nem szentek, annyi szent*)

Mit sugall a vers végén?

Hogy haza Roscommonba,
este kimennek érted [...]

... Egy kéz bentről kaput nyit – – –
(Tandori: *Roscommon*)

*

Kimentem a toronyoz,
vittem valami romhoz

vágyó darabjaim [...]

Tengerég, esti, tiszta – – –
(Tandori: *Leopardstown*)

26. Garaczi László szövegét három gondolatjel indítja:

– – – és most jól figyelj: a tiszta elfajulás szent nevében megcsillan a hold ultraviola fénye a műszerfalon;

fejezi be:

Az első sugár a sárga taxira essen – – –

szakítja félbe a *Tartsd a szemed a kígyón!* című kötetében:

lobban a szíve, felborítja az állólámpát,
– – – illatos levélkét töm a szájába.

Mit szuggerál ez az írásjelhasználat?

27. Hasonlítsa össze a kerek zárójel funkcióját a különböző szövegtípusokban!

Gerendák, ajtók és mindenféle házi eszközök úsztak a hullámokon, szakajtó, zsup és ablaktábla. (Egész házakat mosott el a víz valahol!) Azután jött egy petrence, utána pedig valami négyszögletes tuskót guritottak a habok...

[...]

Sugtak, bugtak, hogy (ugyan ki szopja az ilyeneket az ujjából?) ennyi meg ennyi tömérdek régi ezüst tallér volt a ládában.

[...]

Nem volt abban a ládában egy veszett garas sem, hanem (ma már tudjuk) benne volt a szép majornoki Baló Ágnes kelengyéje.

(Mikszáth Kálmán: *A néhai bárány*)

*

A *modalizátor* olyan nyelvtani eszközök (kötő- és utalószavak, ragok, névutók, képzők) gyűjtőneve, amelyek formálisan is jelölik a tárgy és a kép összehasonlítását vagy (igen ritkán) azonosítását, s ezáltal egyrészt nyomatékosítják a két képelem egymásra vonatkoztatását, másrészt azonban viszonylagos különállásukat is érzékeltetik.

A modalizátor szerepét kivételesen tartalmas szó (ige, melléknévi igenév, melléknév) is betöltheti; ez valósággal megjeleníti, verbalizálja a kép megalkotásának gesztusát. Ilyen képeket a szakirodalom is számon tart, *kifejtett hasonlat*, ill. *metafora* néven (vö. J. Soltész 1959: 182, 184; Kemény 1974: 12–3, 46–7; uő. 1980: 461–2).

(Kemény Gábor: *Képekbe menekülő élet*)

*

még
mindig megkapaszkodik tehát valamiben az
élet eme tengerén amely már nem
is zajg körülötte csak
csöndesen gyűrűzik parttalanságában
előtte és mögötte és alatta és
nemsoká (egy könnyű loccsanás) fölötte
is
(hogy
a legtriviálisabb képtelenséggel érzékeltessük
azt a mindennapos trivialitást amely
egyedül csak az ő számára lesz
egyetlenegyszeri sohamegnemismételhető
világszenzáció)

(Somlyó György: *Még*)

*

Ps.: Ez egy lehetséges megoldás.
Talán. A lét megmászhatatlan falán
kezdetleges (sz)eszközökkel araszoló
amatőr alpinistának.

(Petri György: *Lehetne*)

*

Tandori Dezső: *Két kiegészítés*

(a) BEFEJEZ(ETLEN)
(BEFEJEZ)ETLEN

(b) BEFEJEZETLEN
BEFEJEZ

28. Milyen szerephez jut a kettőspont különféle szövegekben?

A hang- és alaktani változások nem maradnak pusztán a maguk rendszerén belül: erősen ráhatnak a mondatszerkesztés fejlődésére is. Az alakilag raggá meg a jelentéstanilag névutóvá kopott elemek nyilván jobban, szabadabban és teljesebben szolgálják a mondatépítést, mint a kialakulásuk talajául szolgáló – nehézkesebb – szintagmatikus formák. Csak ilyenre gondoljunk: a láncolatos birtokos szerkezet tagjainak száma egy bizonyos fokon túl nem növelhető. Például egy hármas sorozat már nehézkes volna (mint: „Mindent megteszünk a dolgozók fizetése felemelésének elérésére"; vagy: „... a dolgozók fizetése felemelése elérésére").
(Deme László: *A beszéd és a nyelv*)

*

Koldus: akinek van valamije.
(Weöres Sándor: *Egysoros versek XXII.*)

29. Mi az idézőjel rendeltetése?

De hát ez már csak
így van barátaim. Mindent koppanásig.
„Aki dudás akar lenni
pokolra kell annak menni:"
(Petri György: *Lehetne*)

*

Hogy gazdag a múlt, hogy hirtelen
elkezded látni, persze,
nem több úgy ez sem, azt hiszem,
csak mint a kedved mersze,

hogy tárd, hisz a múlt olyan egyszerű,
eseménysor, minden „volt-szó",
miről is? összébb lottyad a „hű...!",
a „ha!" – mert így túl olcsó,

nincs titok és nagy-kincs rejtelem,
„mi lett volna, ha", s botrány,
mi maradt... kiürült tartós elem,
a hol-játszod: holt totty-árny [.]
(Tandori Dezső: *Londoni mindenek, csak nem szentek, annyi szent)*

30. Mit sejtet a három pont alkalmazása? A felolvasásra készüléskor gondoljon Ludwig Wittgenstein megállapítására: „Ha valamit jól akarunk felolvasni, a szavakhoz élénk képzeteket társítunk. Legalábbis *gyakran* így történik. Néha azonban [...] a központozás fontosabb, azaz a pontos intonáció, a szünetek hossza."

Falon az inga lassú fénye villan,
Aludjunk vagy száz évet csöndben át . . .
Ágyam mellett elkattantom a villanyt.
Versek . . . bolondság . . . szép jó éjszakát!
(Tóth Árpád: *Jó éjszakát!*)

*

Csokonai távolabb ment a kert fái közé. A tisztelője, a szerény Múzsafi, mint az árnyék, húzódott utána.
– Boldog lehet, mester! Azért mégis mély nyomokat hagyott a lelkekben.
Csokonai kissé hallgatott. Aztán felsóhajtott:
– Nyomokat hagytam a porban! Jön az első szél, mindet elsepri! De ha irgalmasabbak lettek volna az istenek – lennék a vízcsepp, amely szétporlasztja a kősziklát... Mi ez abból, amit tenni szeretnék!... Magyar föld, magyar átok!... A mai napnak vége, eltűnt, elfeledték... S ezzel a nappal el vagyok temetve én magam is... Hová lesz az az erő, ami itt feszít belülről?... Hová ez a világ, ami itt van körülöttem, amit olyan könnyen tudnék komédiában megörökösíteni?... Talán sose írok többé effélét, és ki játszaná újra? Én magam sem láttam soha semmiféle színielőadást a main kívül... Talán száz esztendő múlva lesz olyan boldog kor, mikor kíváncsiak lesznek, s megpróbálják, mit is, hogy is experimentálunk... Ah, vestigia lena... Könnyű lábnyomok a porban... Ez a Karnyóné... Itt járt valaki... Valaki járt itt.
(Móricz: *Lábnyomok a porban*)

31. Melyek a vizuális eszközei a beszédszünetnek, az elhallgatásnak, a csendnek, a hezitálásnak? Keressen rá példákat a szépirodalomból!

32. Milyen szerepekhez jutnak a kérdőjelek Tandori Dezső szövegrészleteiben?

Tehát a lázongás szervesen megvolt. Látszólag piszlicsárságok miatt. De a tét, amit – kőforgató madár? – görgettem és pörgettem: mi éri meg a lélek feladott nyugalmát?
(Másnap. Utó. Nyakig-lábjegyzet)

*

Fel ne apríts, megállja,
rám fénylő kereked,
hagyd egészben, más várja,
amennyi még, e részben,
azt, amivé leszek,
fától hagyd meg az erdőt,
hogy léptem megtalálja,
ha majd józanodása
– de minek? – épp csak elköt,
és felcsap végre szárnya [...]
(Milyen az, ha)

*

De lám! hét napba
telt, mire kedves tavamhoz, a Round Pondhoz, a Kis
Kerekhez elméltóztattam végre, s akkor is valami
nagy szívtávolság volt. Erről írtam az első verset.
Hát nem is tudom. „Nem érzem, amit." Akkor mégis érzem?
Vers-előforrósítására használtam hidegségemet? Célok
ennyire szentesítenének eszközöket? Ennyire elkevered-
hetnénk? Ahogy jobban magamra találtam, csak nyűni
tudtam az időt, nem bírtam mást tenni. Járkáltam rogyásig,
többnyire ugyanott, és nem a Kis Kerek Tó, hanem inkább
egy Kis Velence nevű csatorna mentén, melynek nevét
a költő Robert Browning adta. Tőle én nagyon régen
verseket fordítottam, és ahol a félreértésekkel tönkre-
ment érzések történetéről volt szó, a szegény lelkek
szegény érzéseiről, keservesen sírtam. Tudnék-e ma?
Ne kelljen kipróbálnom. Maradok annyiban: talán nem.
(Készer kettő)

*

Ha azt olvasom, meghalt az isten, vala-
mikor a francia forradalom – ?? – idején, mit tu-
dom én. De erre filozófiák épültek.
(Aarau. TD. Ex „Tandori Dezső" versei)

33. Az ÉrtSz. *Mi közöm hozzá?*, az ÉKsz. *Mi közöm hozzá?!* formát adott meg. Melyik írásjelhasználatot tartja a jelentéssel adekvátnak? Miért?

34. Milyen szerepek kötődnek a felkiáltójelhez a gyógyszerek, illetve gyógyhatású készítmények reklámjában? Miért gyakoriak a felkiáltójelek a hirdetésekben?

Otrivin – Ne engedje, hogy a náthától eldugult orra megfossza Önt az illatoktól!
Vibrocil – Elég egy kívánság!
Visine – Recept nélkül is kapható!
Septolete – Válassza a Septolete drazsét!

Béres Csonterősítő – Hogy a csont sokáig tartson!
Multivitamin – Csak egy szem és indulhat a nap!
Fastum gél – Eléri a célját! Az eredmény néhány centiméteren múlik!

35. Magyarázza meg, milyen jelentést és hangulatot szuggerálnak az írásjelek Szőcs Géza versében!

Szent László, sírodat most dúlják...

Szent László, sírodat most dúlják, mért tűröd?!
Sírodat most dúlják, Szent László, mért tűröd?!

Nyergükben lányokkal lányrablók vágtatnak,
ágyadban kelhetnek, kertedben járhatnak!

Hol fénylik lándzsádon lobogó szent zászlónk?
Hol csattog érc-lovad? elhagytál? Szent Lászlónk!

Meddig még?! dúlják és pusztítják országod!
Haragod rettentőn mikor sújt le rájok?

Szent László, érc-lovad érc-körme hol csattog?
Szent István, Szent Imre, Szent László, hol vagytok?

36. Mikszáth *A kis csizmák* című novellájának eredeti és korrigált változatának mondatzáró írásjelei módosultak. Melyik változat és miért adekvátabb a jelentéssel?

– Miért nem húztál csizmát, fiú – kérdi Bizi uram szelíden.
– Nincsen csizmám – mondá a gyerek szomorúan.
– Hát mért nem varrat apád?
– Nincs apám – felelte közönyösen. Ez a közönyös szó fogta meg Bizi apót.

– Mért nem húztál csizmát, fiú? – kérdi Bizi uram szelíden.
– Nincsen csizmám – mondá a gyerek szomorúan.
– Hát miért nem varrat apád?
– Nincs apám! – felelte közönyösen. Ez a közönyös szó fogta meg Bizi apót.

37. Mi lehet a magyarázata Romhányi József versében a *Kos* szó utáni írásjelhasználat változásának!

Egy kos párbeszéde a visszhanggal

Egy kos szerette, ha szembe magasztalják,
ezért a visszhanggal nyalatta a talpát.
– Ki az, aki mindig okos?
– Kos!
– De sohasem tudálékos?
– Kos...
– Öltözéke választékos?
– Kos...
– A gyapja százszázalékos?

– *Kos...*
– *Kurtán felelsz. Ez szándékos?*
– *Kuss!*

38. Juhász Gyula *Tömörkény asztalánál* című versének interpunkciója eltér a későbbi változatétól. Milyen értelmezés társul a központozás-változtatáshoz?

Iszom a borom, írom a dalom
Új tavaszon a régi asztalon.

Egy halhatatlan cimbora van itt,
Koccint velem és gondol valamit:

Betyár az élet és drága a bor,
A tavasz is más volt valamikor.

A régi nóta, Dankó dala zeng,
A cimbalom, mint sírhalom zizeg,

Az alkonyati tűznek láza ég
A vén Tiszán, mely nem árad ma még,

Mert a vizecske se a régi most,
A másik partján se a régi poszt,

Hej Pista bátyám, jobb a föld alatt,
De még kiisszuk ezt a poharat.

A siller csillog, mint a vak remény,
Kicsit fanyar, akár e költemény.

Iszom a borom, írom a dalom,
Új tavaszon a régi asztalon.

Egy halhatatlan cimbora van itt,
Koccint velem és gondol valamit.

Betyár az élet és drága a bor,
A tavasz is más volt valamikor.

A régi nóta, Dankó dala peng,
A cimbalom, mint sírhalom zizeg.

Az alkonyati tűznek láza ég
A vén Tiszán, mely nem árad ma még.

Mert a vizecske se a régi most,
A másik partján se a régi poszt.

Hej, Pista bátyám, jobb a föld alatt,
De még kiisszuk ezt a poharat.

A siller csillog, mint a vak remény,
Kicsit fanyar, mint ez a költemény.

39. Miben lelheti magyarázatát sortördeléskor a szabálytalan szóelválasztás?

volt ez ezerkilencszáznyolcvanhétben, a mű-
tét, két év telt, mire
oda jutottam el, hogy járni egyszerű-
en nem bírtam, kive-
rt a veriték, ha a buszperonra kapaszkod-
ni próbáltam [...]

zuhanjon szélütött
oszlop reám, szakítsam a hídkorlát-rudat
menekülve, magasfeszültség-húrokat
érjek, mint pletykaújság
hírében a fiú,
ki lángoló
testtel zuhant sinek
közé, a robogó

vonat szélén kihu-
nyt a lobogás, a vállát
leszakította a
kerék forgataga
(Tandori Dezső: *Hashártyaszakadási elégia*)

40. Értelmezze a Füst Milán-vers formáját: sortörését és írásjelhasználatát!

Szózat az aggastyánhoz

Bandzsítani kezd a szemed, mert itt az időd, küszöbödön már az öregség
S te két szempontból nézed majd a végtelent: szögben töröd.
S ha tombol is az éjfél majd körűled, meg se moccansz, ami
kérlelhetetlen, nem alkuszol vele,
Mert az vagy rég magad ! S ha felhőid közt olykor eléd járúl
egy-egy emberarc,
Te mozdulatlan várod őt, nem bíztatod, nem kergeted
S úgy űlsz előtte, mint a hegy.

Vérző fogakkal álmodol, forognak súlyos álmaid s ki pitvarodban
netán lányt ölel,
Riadtan áll odébb, mikor mozdúlni hall. Azt mondják, ételek az
eszményképeid
S valóban képzeleted kövér nőknek hízeleg a főztjükért, – egy nagy leves,
Hatalmas sűlt tökök és répák, hízott borjak járják olykor űltödet körül
S te lassan ingatod a fejed erre – s titkaidat magad elhallgattatod:

Hogy nincsen hajnalod, mely néked énekelne s nincsen éjszakád,
Mely érdekelne, – néha tompán sírsz. S a háztetőiden
Hiába járkál lámpásával már a régi rém, hiába zörget, nem figyelsz,
Nem nézel már utána, mért zavar? Mivelhogy mind letűnt,
Akinek tartozol. S ki ott fenn jár, a lelkiismeret, nemlétezőkhöz
küld, hogy térdepelj.

Óh átok az, hogy ittmaradtál bólogatni – s gyász és átok elszakadni,
jól tudom. S hogy nem beszélsz,
Megértelek. Maradj csak csendesen. S a csendes, sötét apácára bízd magad,
Az éjszakára bizd elárvúlt lelked. Majd ő megtanít,
Hogy megszeresd új társaid
S barátokként fogadd, kik rég barátaid,
S akikhez máris tartozol:
Az elfeledtek árnyait.

41. Magyarázza meg Szilassy Zoltán *Egy irodalomtanár békedélelőttje* című versrészletének írásjelhasználatát és helyesírását!

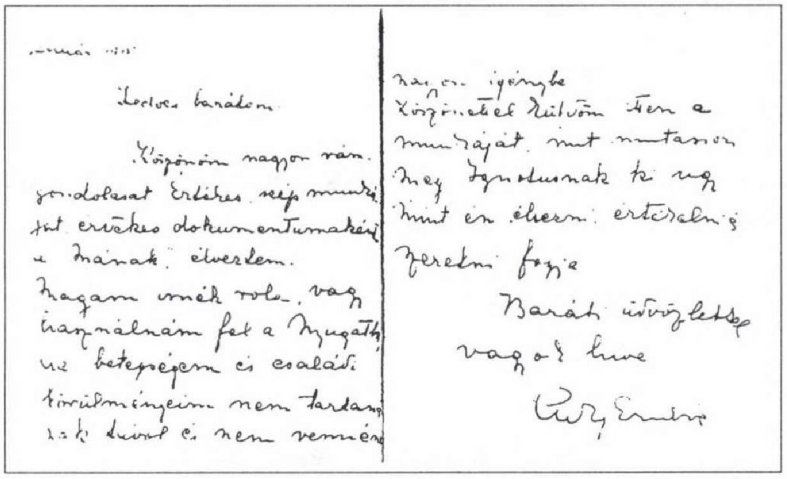
„Továbbképzést" tartottam reggel... „Pici" – mióta nem láttam – majdnem
Mázsára hízott, de nem röpdös ugy a szeme

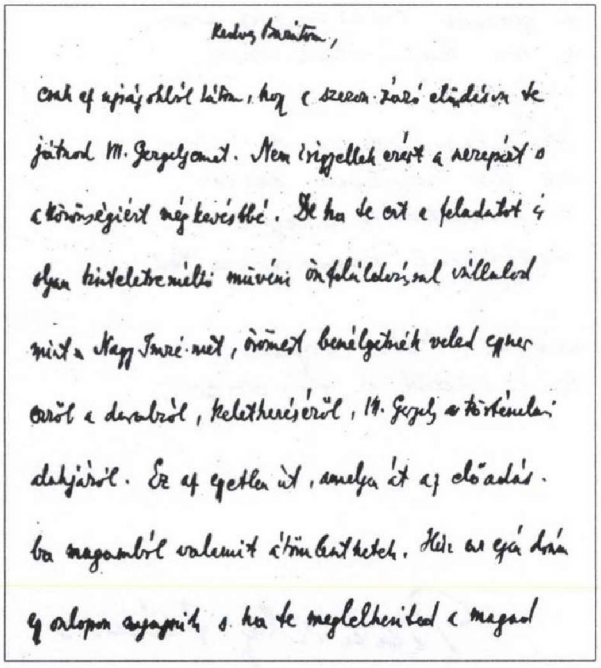
Mint Reagan (= régen)... Mikor is? Nyolc éve... Talán
Boldogabb, de nem mondta... A rektorhelyettes (Dr. Falám)
Is infarktust „kapott" ...Varjuszoknyában csicseri kémikus verebek:
Pótvizs-
Gázók...

(Témájuk: harci
Gázok...)

Megyek hazoa... A Nagyerdő rikkantó rokkantja
Söpri a Sétányt

42. Próbáljon meg grafológiai előképzettség nélkül is Adynak Kassákhoz és Németh Lászlónak Timár Józsefhez, a híres színészhez intézett kézírásos leveléből a szerzőre vonatkozó megállapításokat levonni!

43. Hang–betű–kép mennyiben járul hozzá a jelentéshez Veress Gerzson *Rock (& Rock)* című írásában?

Nos: MÁR MINDENT KIBÍROCK:
– EZ TO BE OR TO BE/ROCK!

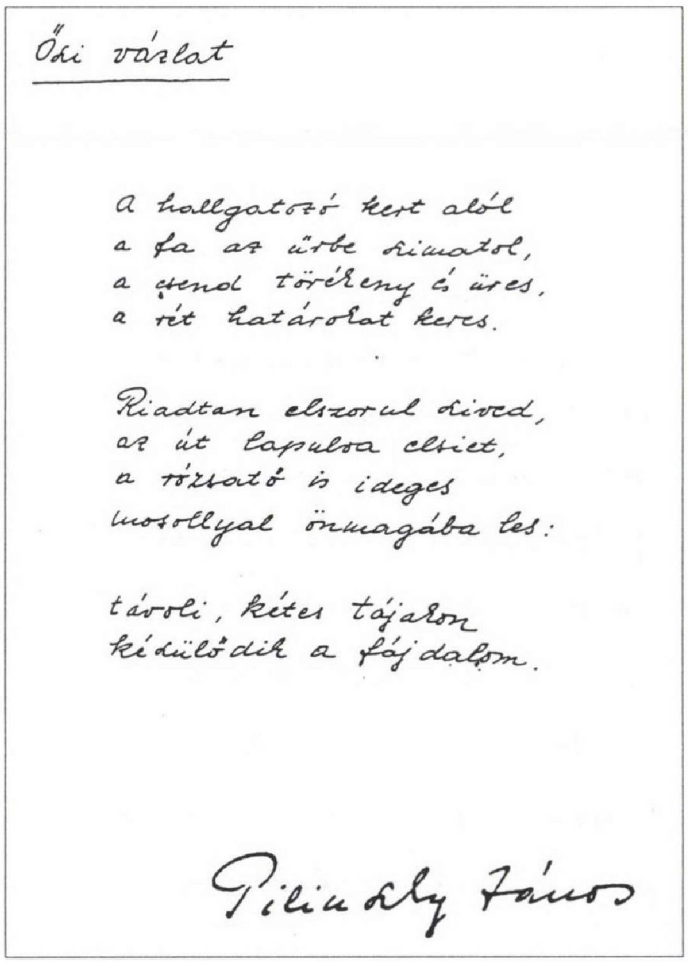
(Várjak? Mire? – Hát mire várnék:
gondolatban torpan a szándék...)

ÉN	EZ
MÁR	TO BE
MINDENT	OR TO
KIBÍROCK	BE-ROCK

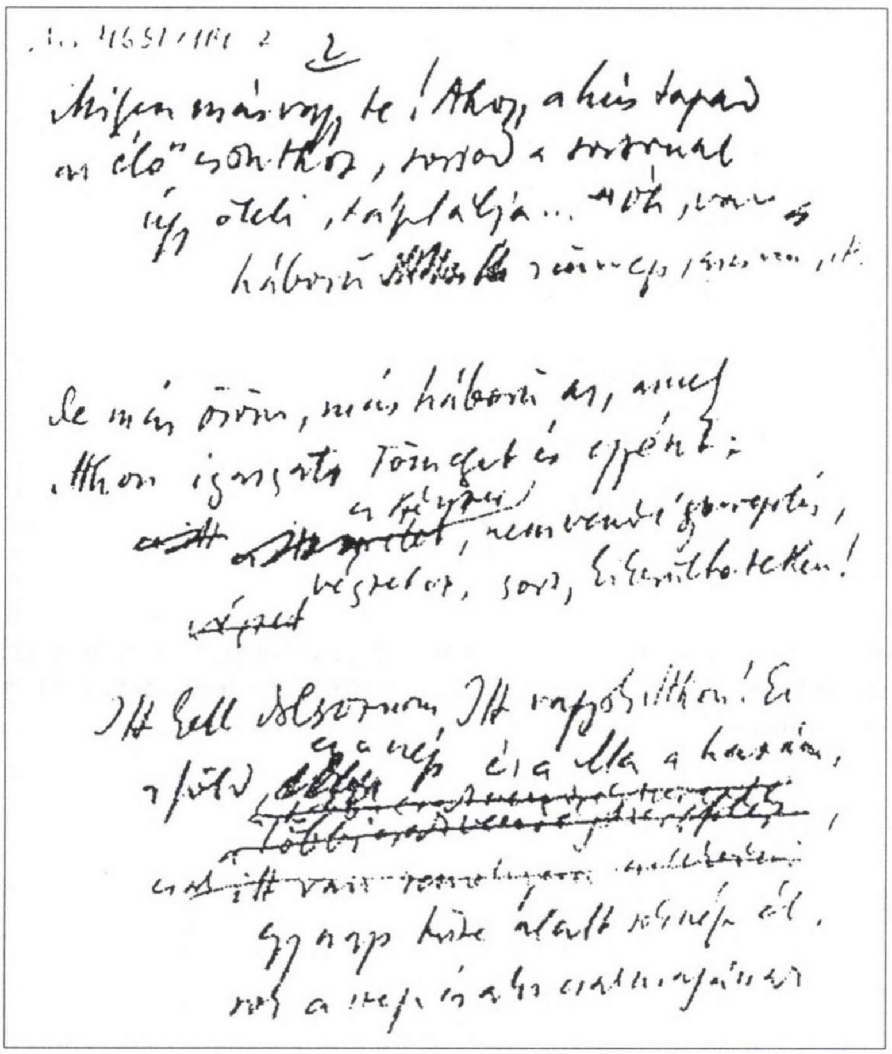
Ez a – *LENNI VAGY* (neem!!!) LENNI! –
kérdés: enn(y)i vagy nem enn(y)i?

Enni – enni. Lenni – lenni.
Enn(y)i lenni? Lenni enn(y)i?

44. Milyen hatást kelt Pilinszky János versének vizualitása? (Ajándéknak szánt kézírásos verses kötetéből.)

45. Milyen alkotói munkáról árulkodik Szabó Lőrinc egyik költeményének kézirata?

46. Hogyan szolgálja a forma és az akusztikum összefonódása a jelentésképzést Presser Gábor versében?

Ahol jó volt

Ez most nem az én hajnalom
Ez most nem az én nappalom
Ez most nem az én folyóm
nem az én városom
nem az én utcám
nem az én házam
nem az én ablakom
nem az én ágyam
nem az én asztalom
Itt vagyok, nem vagyok otthon

Ahol jó volt, ott voltál
Ahol jó nekem, ott vagy most is
Ahol jó lesz, ott leszel velem

Ez most nem az én életem
Ez most nem az én két kezem
Ez most nem az én képem
nem az én hangom
nem az én gitárom
nem az én Napom
nem az én Holdam
nem is én vagyok
nem is én voltam
Nélküled én sem látszom a képen

Ahol jó volt, ott voltál
Ahol jó nekem, ott vagy most is
Ahol jó lesz, ott leszel velem

Ha ismeri a megzenésített változatot, mondjon véleményt arról, mennyire adja vissza az énekelt forma a szöveg tartalmát, hangulatiságát, vagy hogyan áll összefüggésben az írott formával?

6. MULTIMEDIÁLIS SZÖVEGEK

1. Magyarázza meg, hogy a szereplők megszólalásain túl milyen kiegészítő jelzésekkel informálja az író az olvasót hősei lelkiállapotáról és a beszédszituációról!

– Ah, önök ismerik egymást – mondá a háziasszony, csakhogy éppen szóljon valamit. – Tartson velünk, kedves gróf.

– Mit játszanak? – kérdé Kozsibrovszky derülten, inkább Wraditznétól várva a választ.

Az nem állhatta a tekintetét, lesütötte a szemeit.

– A „három gödölyét" – felele.

– Hogy megy az?

– Zálogot kell benne adni.

(Mikszáth: *Kozsibrovszky üzletet köt*)

2. Írjon a párbeszédbeli fordulókhoz olyan idéző mondatokat, amelyek a metakommunikációs jelzéseket is tartalmazzák!

Nagyon sokat sírt, mert most egyszerre minden kijött belőle, hogy mégis egészségesen érezte itt a kis urát. Itt az ölében s úgy megörült neki, mintha a fia jött volna meg.

– Megvagy?

– Meg.

Végigtapogatta.

– Mindened megvan?

– Meg.

– Akkor jól van.

– Jó.

Ilyen kis szavak gügyögtek ki belőlük. És újra:

– Hát megvagy?

– Meg.

– Semmi bajod?

– Semmi.

– Éhes vagy?

– Ettem.

– Mit?

– Két zsemjét.

– Akkor éhes vagy.

– Azér nem.

(Móricz: *Mikor a kövek is megszólalnak*)

3. Képzelje el, miket írna kedvenc színésze arcvonásairól fényképe mellé? Hogyan tömörítené a legfeltűnőbb sajátosságát egy kifejezésbe?

4. Gondolkodjon el azon, hogy mennyire jellemzik az embert a gesztusai! Mutasson is be leírással vagy utánzással egy sajátos gesztusrendszerű embert!

5. Milyen gesztusokkal kísérheti a szónok a nyilvános fórumon elmondott beszédét?

6. Mit figyelt meg, milyen kézmozdulatokat használnak a színészek és a tanárok? Milyen gesztuskommunikáció ajánlható

   a) egy színészi szavalathoz,
   b) egy tanári versolvasáshoz?

7. Tűnődjön el azon, hogy a mimika mennyire árulkodik az ember érzelmeiről! Írjon le/mutasson be jellegzetesen érzelmi alapú mimikai mozgásokat!

8. Fejtse ki véleményét azzal kapcsolatban, hogy egy tanár a tanítási órai magyarázatakor milyenfajta mimikával, gesztusokkal élhet, és mitől kell ebben a tekintetben óvakodnia!

9. Számlálja elő, hogy mire jó a tanári szemkontaktus a magyarázat vagy szövegolvasás közben!

10. Ismertesse felfogását arról, hogy milyen legyen beszéd közben a tanár tanórai mozgása, térközszabályozása!

11. Milyen a térközszabályozás egyes foglalkozások esetében (például a tánctanár, jegyellenőr stb.)?

12. Soroljon fel néhány magyar üdvözlési formát, és azt is jelezze, hogy milyen gesztus/mimika kíséretében hangzik el! Mit tud más népek üdvözlési szokásairól?

13. Vegyen sorra megszólításfajtákat úgy, hogy írja körül a kísérő gesztusokat és a mimikát is!

14. Rögzítse videóval egy parlamenti ülés egy részletét, és ennek többszöri visszajátszásával mondjon véleményt a megszólalók

   • szövegalkotásáról,
   • szövegmondásáról és
   • gesztuskommunikációjáról!

15. Készítsen videofelvételt egy magyar nyelvtan- vagy irodalomórai mikrotanításáról! Nézze meg többször, és önkritikusan elemezze

   • a levegővel való gazdálkodását,
   • artikulációját,

- a szupra- és aszegmentális eszközhasználatát,
- gesztusait,
- mimikáját,
- mozgását,
- térközszabályozását!

Videó híján álljon a tükör elé, és a tükör előtt kísérje figyelemmel mindezeket!

16. Mi a testbeszéd funkciója a kommunikációban? Idézzen fel testtartásokat és az általuk közvetített üzenetet (üzeneteket)!

17. Vegye fel videóra színházi előadás részletét, és elemezze a színészi artikuláció, művészi szövegmondás és nonverbális kommunikáció karakterisztikus vonásait!

18. Hogyan kapcsolódik a nem nyelvi kódnak megfelelő jel a következő vers jelentéséhez?

harkály szavak kopognak csak riadtan
ki fejti meg? hajósok a viharban
a fuldokló szív morze-dobogását?
felfogod-e mi vár rád
... – – – ... jelzem
ess ó ess karomba mentsd ki lelkem
(Lakatos István: *Szétválás-egybeforradás*)

19. Miként kapcsolódnak az Amol cseppeket reklámozó multimediális szöveg vizuális jegyei a szöveg témájához, jelentéséhez, szerkezetéhez!

20. Milyen szerep jut a kép mellett az írásképnek és a szövegnek a kommunikatív funkció betöltésében a Pharmaton Vital kapszula reklámozásában?

21. Mely funkcióval kapcsolódik a fotó a szöveghez a C-vitamin-reklámban?

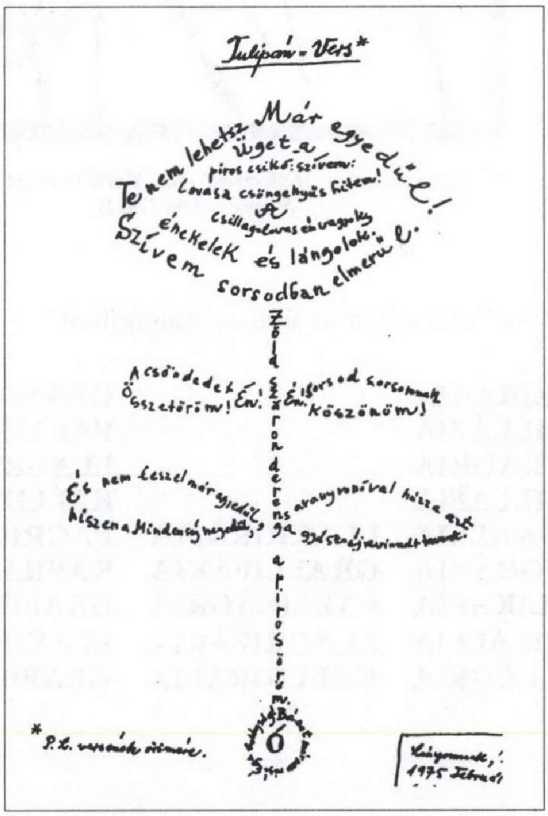

22. Fejtse meg Illyés Gyula *Repülő* című képverse és jelentése összefüggését!

ILLYÉS GYULA
REPÜLŐ

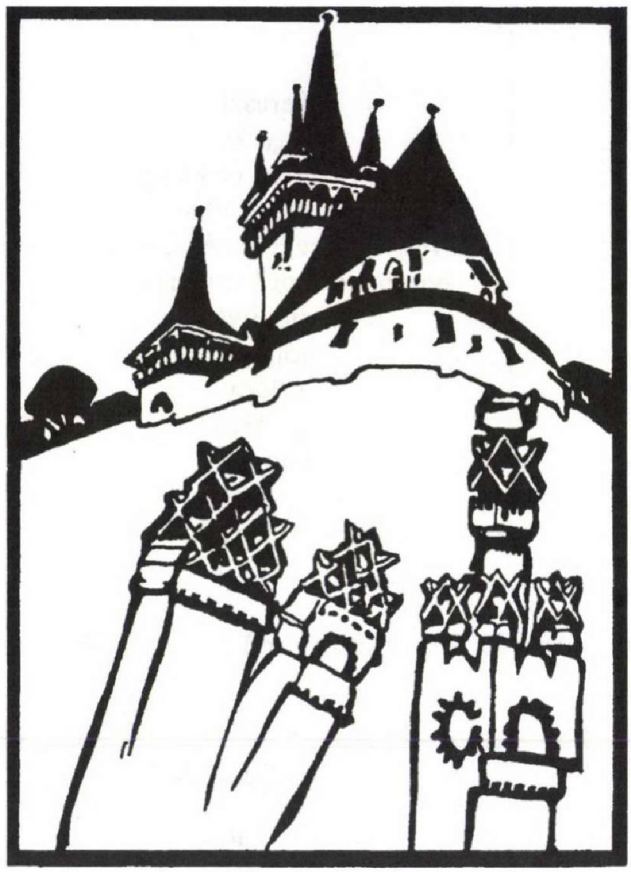
Kereszt
árnyéka
futva a földön és az égen:
Jézus jelképe száll sötéten!
A ragyogó reggel kék csendjét
harsonás tépi hirtelen szét:
a mennyég
golgota
útjára
egy árva
katona
viszi kiáltva
szörnyü keresztjét

23. Mi a sajátos Juhász Ferenc *Tulipán-vers* című alkotásának olvasásában és értelmezésében?

24. Kombinálja a szavakat és a képszerűséget! Készítsen kalligrammát, azaz a szavak lineáris elhelyezése helyett a kedvenc virágát (autóját stb.) jelenítse meg!

25. Figyelje meg, hogy szokásosan hol találhatók a képaláírások! Miért?

Linóleummetszet a „Kalotaszeg"-ből. Kerített templom és fejfák Magyarvalkón (1932)

26. Törekedjen Tandori Dezső formai játékait megfejteni!

FALLIGRÁKIA		**GRAKIFÁLLIA**
KAGRILLÁFIA		**FAKIGRÁLLIA**
LLAFIKÁGRIA		**LLAGRIKÁFIA**
GRAKILLÁFIA		**KALLIFÁGRIA**
FAGRIKÁLLIA	**LLAKIGRÁFIA**	**FAGRILLÁKIA**
LLAFIGRÁKIA	**GRALLIFÁKIA**	**KAFILLÁGRIA**
GRALLIKÁFIA	**FALLIKÁGRIA**	**GRAFIKÁLLIA**
KAGRIFÁLLIA	**LLAGRIFÁKIA**	**LLAKIFÁGRIA**
FAKILLÁGRIA	**KALLIGRÁFIA**	**GRAFILLÁKIA**

MINTMINT MINTMINT
MINTMINT MINTMINT
MINTMINT MINTMINT
MINTMINT MINTMINT
MINTMINTMINTMINTMINTMINT
MINTMINTMINTMINTMINTMINT
MINTMINTMINTMINTMINTMINT
MINTMINTMINTMINTMINTMINT
MINTMINT MINTMINT
MINTMINT m MINTMINT
MINTMINT MINTMINT
MINTMINT MINTMINTa

A konstruktivista üzenet

H
E
R
VORIZONTÁLIS
I
K
Á
L
I
S

Hat kis gyertya	leég	de az örök világosság	fényeskedik
x1x11x	x 1 x 1 1 x	1 x 2	1 x②
111111	1 1 1 1 1 1	1 x 2	1ⓧ 2
1xx2x2	1 x x② x②	1 x 2	1 x②
xxxxxx	ⓧⓧⓧⓧⓧⓧ	1 x 2	1ⓧ 2
2x1x21	② x 1 x② 1	1 x 2	1 x②
x1xx11	x 1 x x 1 1	1 x 2	1 x②
22222x	2 2 2 2 2ⓧ	1 x 2	1ⓧ 2
xx111x	x xⓘⓘⓘ x	1 x 2	ⓘ x 2
xx11x1	x xⓘⓘ xⓘ	1 x 2	ⓘ x 2
1xx122	ⓘ x xⓘ 2 2	1 x 2	ⓘ x 2
1xxx12	ⓘ x x xⓘ 2	1 x 2	ⓘ x 2
1x1x1x	1ⓧ 1ⓧ 1ⓧ	1 x 2	1ⓧ 2
1xxx11	1 x x x 1 1	1 x 2	1 x②
111xxx	ⓘⓘⓘ x x x	1 x 2	ⓘ x 2

h
a
eljő máskor
eljő máskor
eljő máskor
t
eljő máskor
eljő máskor
g
n
eljő máskor
eljő máskor
t
ö
eljő máskor
t
é
n
i
eljő máskor

Gondolat és Mű („A" és „Z")

„A"

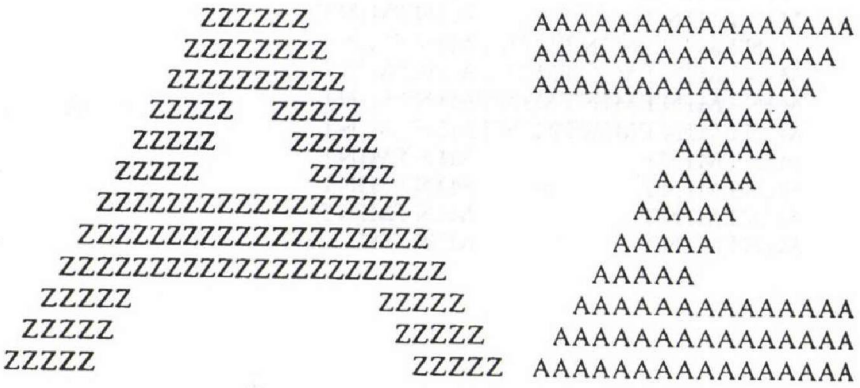
MÁSMÁS MÁSMÁSMÁSMÁS
MÁS MÁS MÁSMÁS
MÁS MÁS MÁSMÁS
MÁSMÁSMÁSMÁS MÁSMÁS
MÁS MÁS MÁSMÁS
MÁS MÁS MÁSMÁS
MÁS MÁS MÁSMÁSMÁSMÁS

„AZ MÁS!"

„Z"

MÁSMÁS
MÁS MÁS
MÁS Mű
MÁS
MÁS
MÁS
MÁS

A-tól Z-ig

Hérakleitosz-emlékoszlop

Próbáljuk elsőolvasásramegmondanihánysor

Próbáljuk elsőolvasásramegmondanihánysor

Próbáljuk elsőolvasásramegmondanihánysor

Próbáljuk elsőolvasásramegmondanihánysor

Próbáljuk elsőolvasásramegmondanihánysor

Próbáljuk elsőolvasásramegmondanihánysor

Próbáljuk elsőolvasásramegmondanihánysor

Próbáljuk elsőolvasásramegmondanihánysor

Próbáljuk elsőolvasásramegmondanihánysor

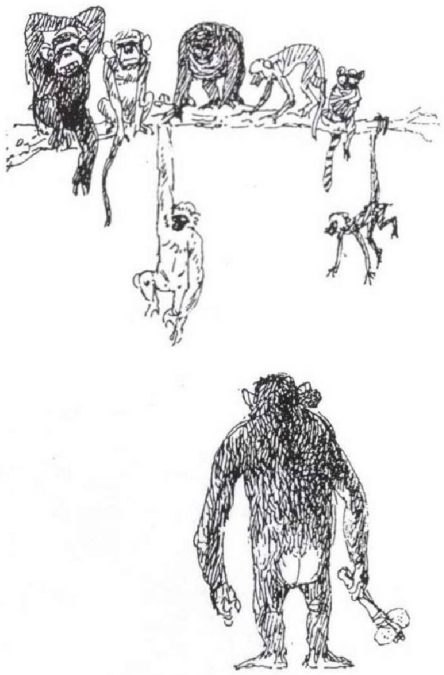
Próbáljuk elsőolvasásramegmondanihánysor

elsőolvasásramegmondanihánysor

27. Vegyen kézbe illusztrált irodalmi műveket, és kísérje figyelemmel a kép és szöveg összhangját, a műfajonkénti eltéréseket és a kép miatti többletjelentést! (Például meséket stb.)

28. Abból a szempontból vesse össze Romhányi József versét az illusztrációjával, hogy beáramlik-e valami többletjelentés a kép hatására a szövegbe! Hogyan kapcsolódnak össze a különböző mediális eszközök egy illusztrált szöveg értelmezésekor?

A majom búcsúbeszéde társaihoz emberré válása alkalmából

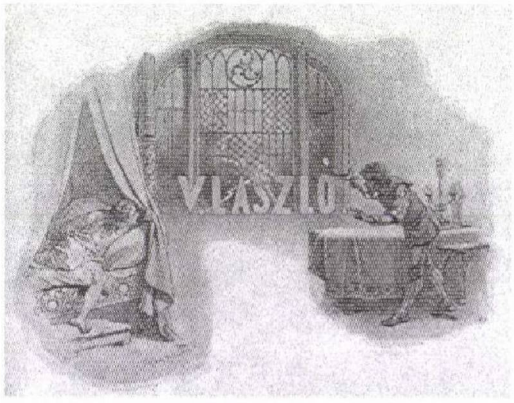

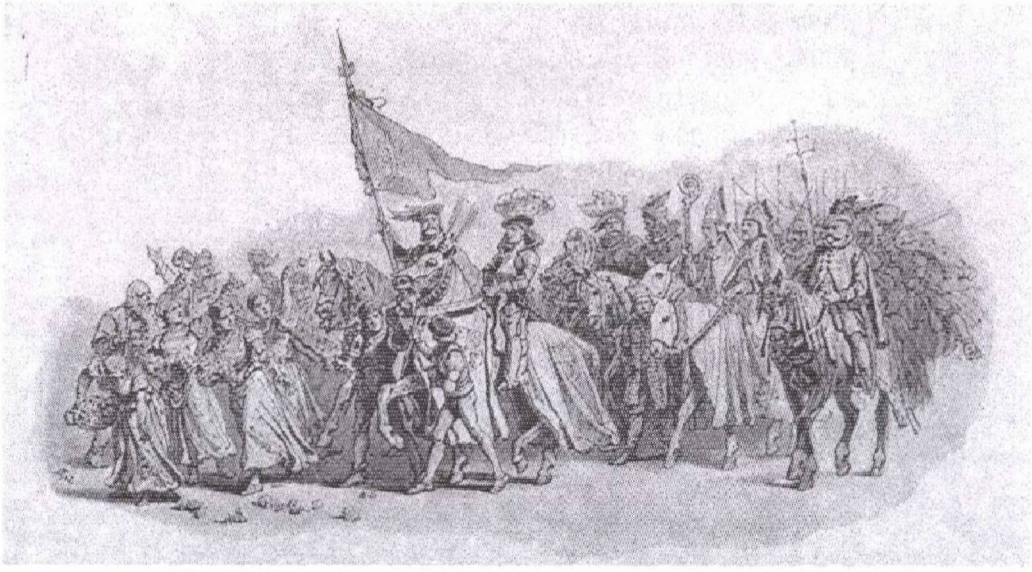
Majmim, kik eleddig testvérim valátok,
fán csimpaszkodtomban hű társim valátok,
meghatva állok ím búcsúzni alátok,
mivel kezdetét vőn emberré válásom,
sok hasraesés közt két lábra állásom.
Az kies barlangban lészen már szállásom.
De bármerre viszen rangos emberségem,
testvér-emlékitek soha meg nem sértem.
Esküre emelem kezem. . .
Na mit csodálkoztok ezen?
Persze! Ezt mellsőnek nevezik, akik
még oktalan makik.
Kívánom, teremjen bőséget sok fátok,
tömje a pofátok
gumó, gubacs, inda.
Nekem jó lesz majd a velős palacsinta.
Ugye most csurog a nyálatok,
alsóbbrendű növényevő állatok?
Meg ne szenvedjétek a tél kemény fagyát...
néhány viseltes gatyát
eljuttatok majd hozzátok,
de nehogy a fejetekre húzzátok,
idétlen barmok!
Különben is mit akartok,
fejlődéstanilag visszamaradt emlősök?!
Korcsok vagytok, nem ősök!
Meggyalázzátok a késő utódokat!
Kaktusz bökje meg az ülőgumótokat!
Mars innen! Végeztem! Slussz!
Nézze meg a Pithecanthropus erectus!

29. Helyezze kellő megvilágításba kézírás, kép és sugallt jelentés összhangját Illyés Gyula *Álarc* című alkotása kapcsán!

30. Arany *V. László* című balladájának melyik sorához illik a Zichy Mihály által készített két illusztráció? Milyen többletet ad a kép?

31. Értelmezze a *Heti Világgazdaság* című hetilap címoldalán a szöveg és a kép kapcsolatát!

32. Garaczi László *Két szelet a Melanézia-tortából* című verse – amely egy Melanéziába érkezett misszionárius fiú monológja – két tortaszelet formájú. Milyen jelentést tud ehhez kapcsolni, ha magában a versszövegben nem esik szó tortáról?

Két szelet a Melanézia-tortából

ilyen vagyok, ilyen. De legalább nincsenek lakásgondjaim. Kókuszpálma nő a fejem búbján. Tekintetemből a fehér ember fölénye sugárzik, számon viszont valami oda nem illő, buja félvigyor. Ennek a kettősségnek nem lehet ellenállni. Főként, ha előbukkan ös szekuszált fogsoro m, mint a misszionárius halomb a hányt cson tocskái a nagy lak oma ut án.

Ilyen vagyok, ilyen. Nincs lakásgondom. Egy hely vagyok a Földgolyóbison, egy elbaszott nagy kopasz folt. A bennszülöttek mopánkunyhóikban rabszolganőkkel kereskednek: marad egy ut olsó esélyem. Az ostoba jószág életem végéig gondomat viseli, kifésüli szememből a hajam, letörli szám széléről a nyálat, felhólyagzott bőrömet kóku szolajjal kenegeti. Halálom napján megajándékozom őt a halálom mal és a szabadsággal. Az ut olsó percet is megosztom v ele; kipirult bőrén két szerecsendió nagyságú luk, pont ott, ahol a szeme kinéz. Tek intetében hűség babonás tiszte let és rette gés. Boldo gan halo k meg.

33. A *Heti Világgazdaság* című hetilap címoldalának címadásait elemezze nyelvi szempontból! Sorolja be a címeket aszerint típusokba, hogy a címszerkesztő mire játszik rá! De ehhez feltétlenül vegye tekintetbe a címlapképet is, mert a kép és a szöveg egymást támogatva, együtt válik érthetővé! – Például a híres-hírhedt Bokros-csomagot követő megszorító intézkedéseket tartalmazó kormánycsomagra céloz a *Társadalmi béka* fedőlapcím. Ez többszörös nyelvi játék: egyrészt szólásunkkal alludál arra, hogy ezt a kellemetlenséget: ezt a békát az egész társadalomnak „le kell nyelnie", másrészt a hasonló hangzás miatt belejátszik az a jelentés is, hogy a *társadalmi béke* ezáltal oldható meg. A rajzos kiegészítés is sokatmondó: a zöld varangyos béka szép piros masnival van átkötve. A kép „mögötti" értelem is kettős: a piros szín a szocialista párti „csomagküldőre" asszociáltat, a békát átkötő csinos masni pedig a „csúnya" dolgok szép „csomagolását", elrejtését, azaz a megszorító intézkedések elfogadtatását sejteti.

34. Elemezze Weöres-versek megzenésített és illusztrált változatait! Hogyan kapcsolódnak a nem nyelvi csatornán érkező jelek a szöveghez, mi a funkciójuk?

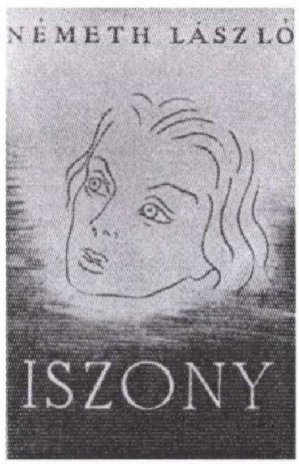
35. Vegyen kézbe egy népdalgyűjteményes kötetet, és boncolgassa a dallam, a szöveg, a kotta és a kiegészítő jelzések, illetve az esetleges kép kapcsolatát!

36. Adjon címet a *Hócipő* című újságból kimásolt képnek!

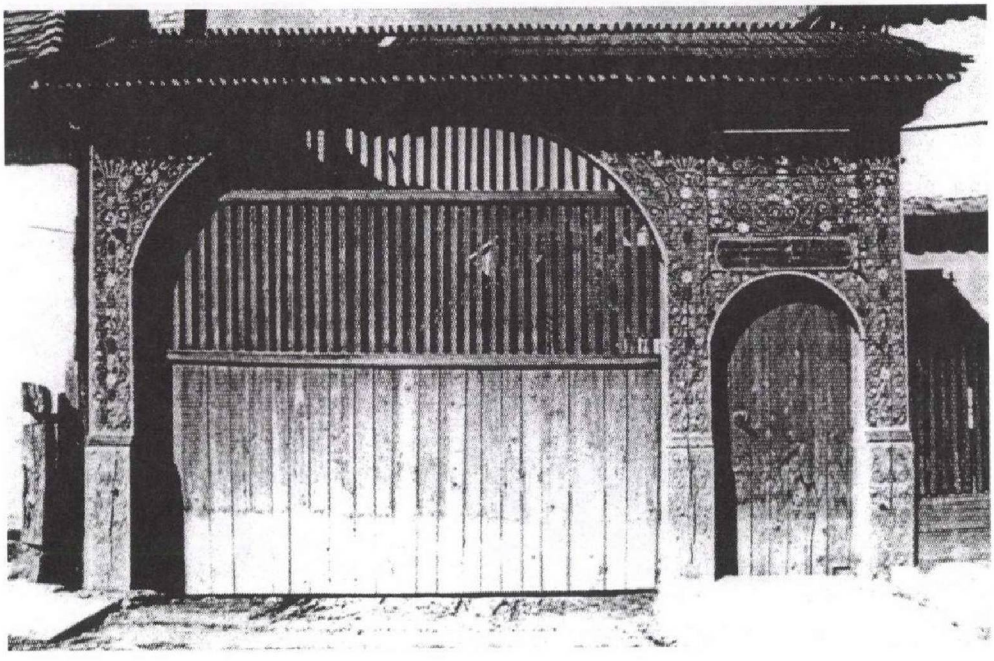

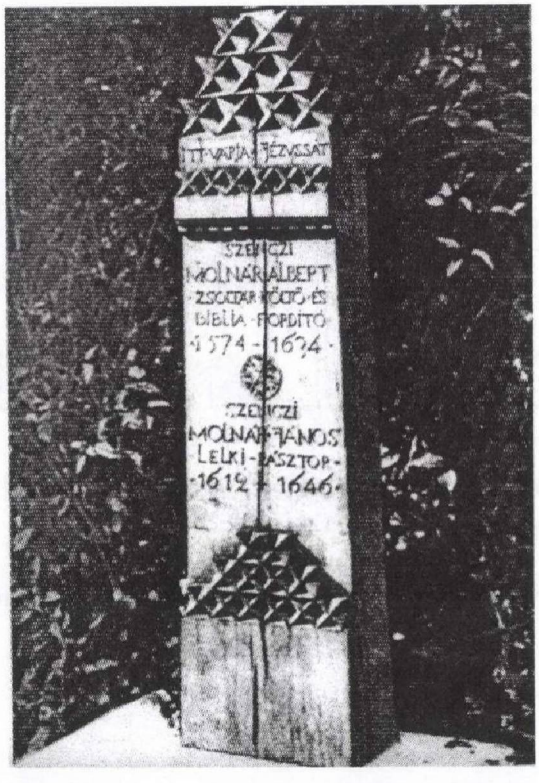
– Látom, maguk se tudták kire hagyni a gyereket...

37. Véleménye szerint megfelelő-e az összhang a Németh László-regény címe és a könyvborító között? Ha igen, miért, ha nem, mi miatt?

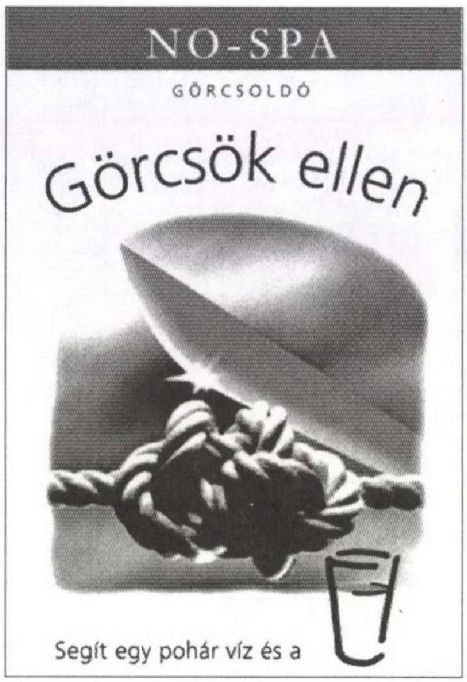

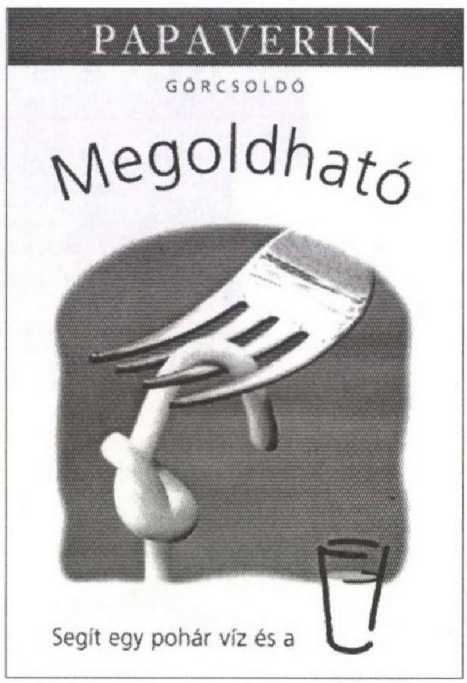
38. Fogalmazzon képaláírást a képekhez!

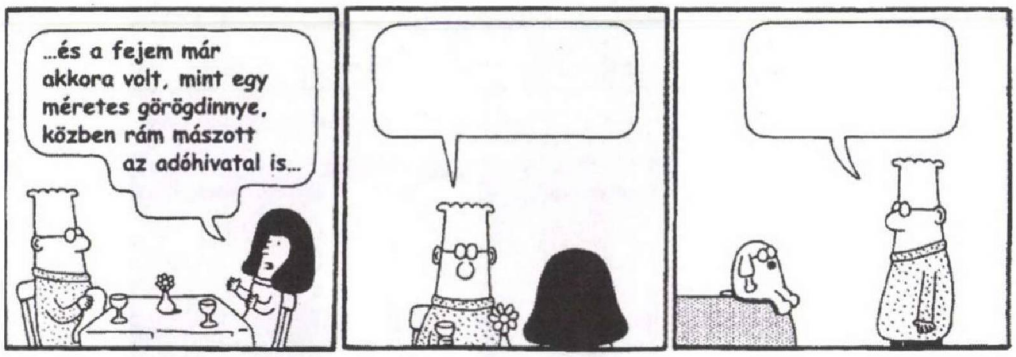

39. Melyik görcsoldóreklám képe van a gyógyszer hatásával összhangban?

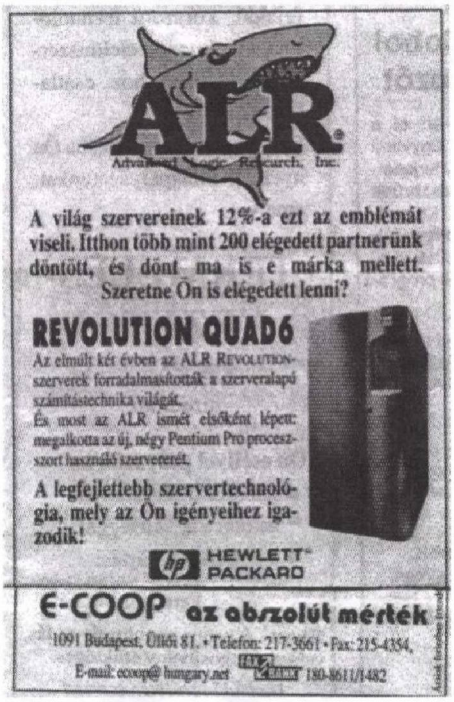

40. Ebben a képregényrészletben verbális összetevő csak az első képhez van mellékelve. Egészítse ki a másik két képet is a feltételezett szituációnak megfelelő szöveggel!

41. Milyen kommunikációs csatornákon ostromolják a befogadót a tv és a rádió reklámjai! Melyiket tartja hatásosabbnak, és miért?

42. Mi a reklámszövegek kommunikatív célja? Elemzéssel mutassa be egy-kettő pszichés hatásának nyelvi gyökereit!

43. Melyik hirdetés kelti fel inkább az érdeklődését? Miért?

44. Bizonyára ismeri a számítógépes piktogramokat, amelyek a menü, illetve a parancs kiválasztását gyorsítják meg! Ha a kurzorral rááll ezekre, megjelenik a szöveges értelmezésük is.

Beszúrás/Objektum/Microsoft Draw

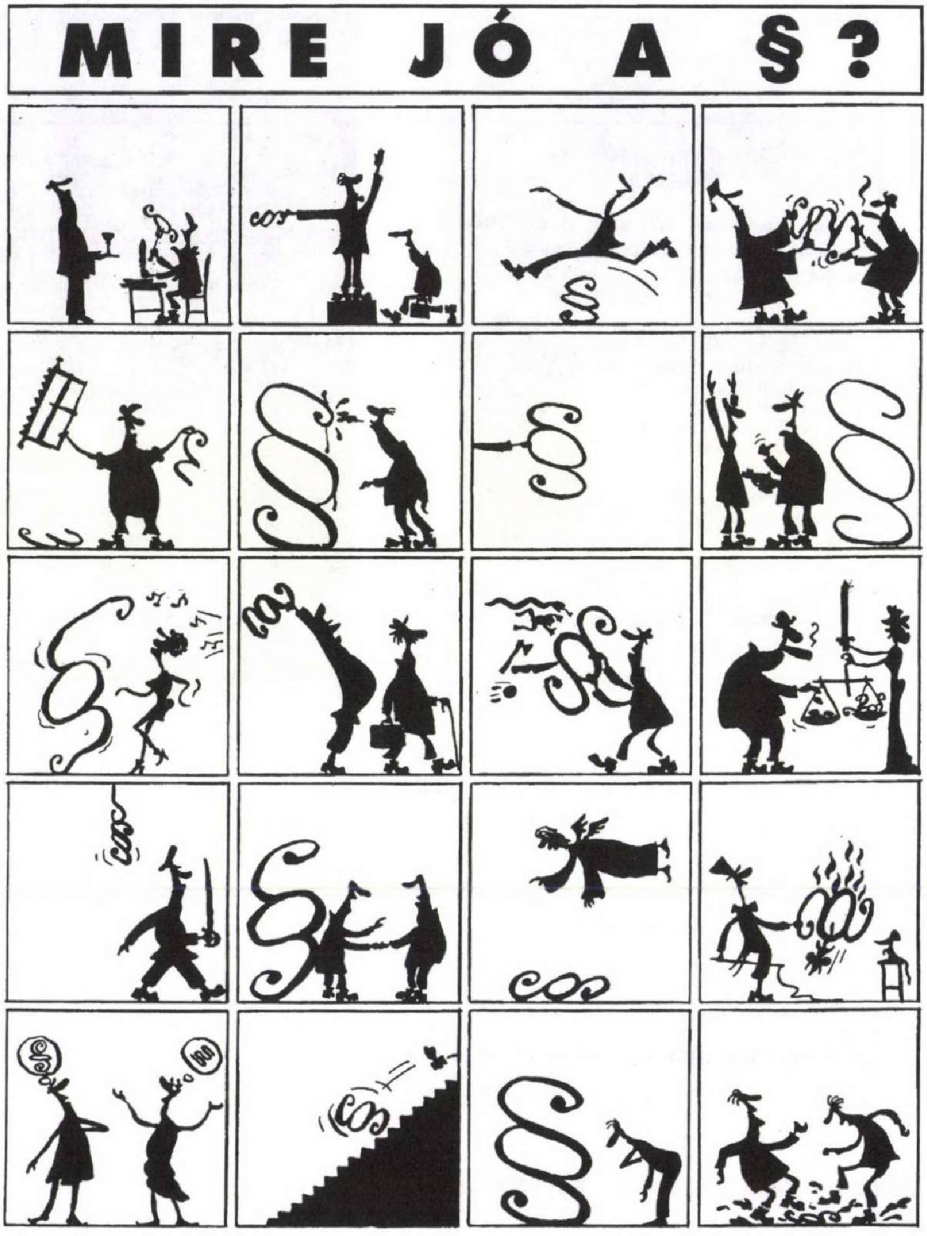
indítja a Microsoft Draw rajzoló programot.

Beszúrás/Objektum/Microsoft Graph

indítja a Microsoft Graph diagramrajzoló programot.

Értelmezze a minta szerint a kis szimbólumokat!

45. Írjon szöveget a következő képsorhoz!

46. Az internetet alkalmazók ún. smile-okat is használnak, például a következőket:

:'-(sír
:'-) boldog és sír
(:-(kétségbeesett
(:-) nagyképű
):-(északi
):-) pajkos

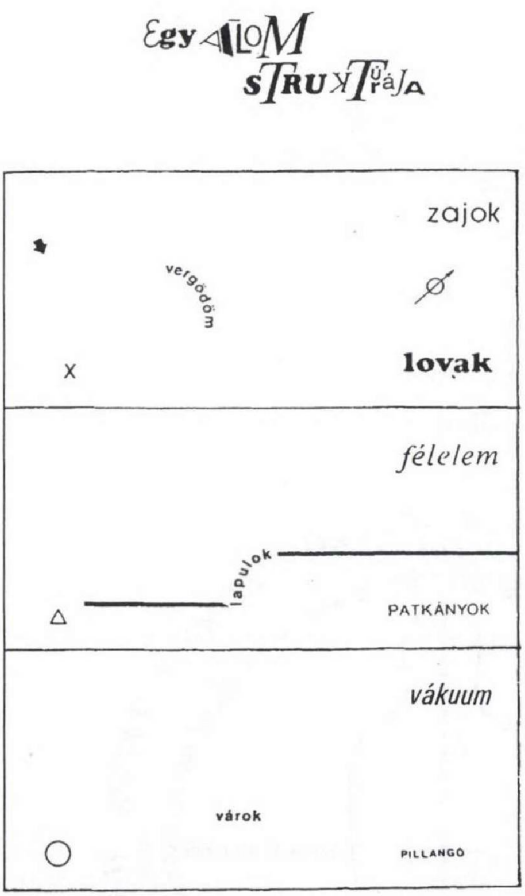
Mit tapasztal, ha összeveti ezeket a szimbólumokat a nyelvi jelekkel? Próbáljon meg ezekkel a szimbólumokkal szöveget írni!

47. Miért nagyon ötletes az internet-reklám?

48. Elemezze a következő multimediális szövegeket főleg expresszivitásuk szempontjából!

SZILÁDI Zoltán

Nagy Gáspár

Kút

bár én mindent megteszek
nehogy kísértés karmolásszon
mégis mégis
éjszaka többször
versre ébredek
szép szavak
szavakba merülnek
csobbannak az
álom-fúrta kútban
kimerni nincs mód
hiába csikordul
sűrűn a lánc
a vers lent marad
fogolyként örökre
s nem érdekli már
kinek a vödre
fordul íly gyakorta fölötte
és újra meg újra hiába

Kemenczky Judit

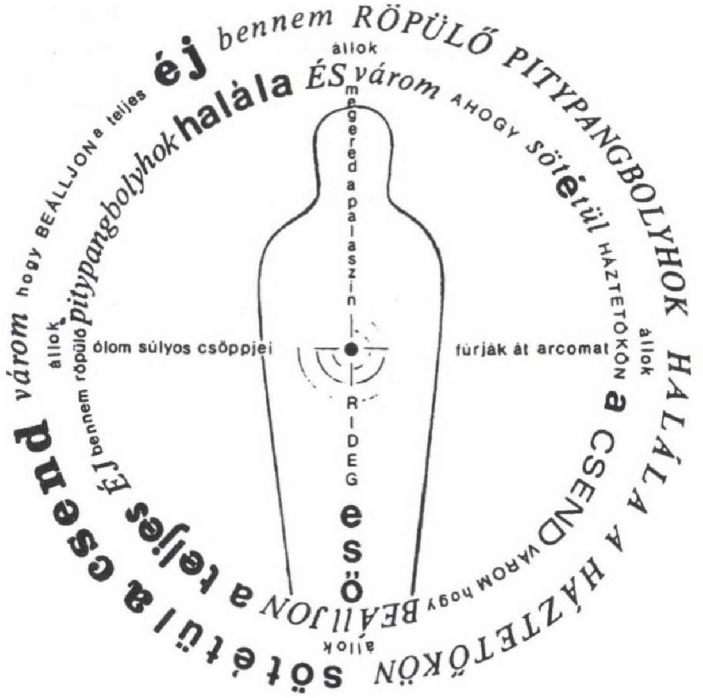
LEVÉL RIESEN-RAND óriáskerék ÚRNAK SORsMINTÁVAL

```
                  FÉLT      ÉS A
              ZT MONDT      A MILYEN
           RETTENETES E     Z A VIDÉK I
           TT NINCS SEM     MI ISTEN HÁZ
             ÁN ÉS AZ É     G KAPUJÁN
      e      KIVÜL FÉ      LT ÉS AZT      t
    gy s      MONDTA       MILYEN       oled
  zent és       RETTE      NETES       ói pengé
  egy orosz      EZ A      VIDÉ       k toledói
 lán közös m       K       IT      pengék toled
 unkája hozhat                    ói pengék tole
ta létre ezt a v          212     dói pengék toled
árost egy szent és     34567891  ói pengék toledói
                       234567891
                       234567899
pengék toledói pen     8765432   egy oroszlán közö
gék toledói peng         212      s munkája hozhat
 gék toledói pe           T       N     ta létre ezt e
 ngék bugyli            INC       S       várost egy
  bicska to          SEMMI       IST       szent és
   ledói p         EN HÁZ        ÁN É        egy or
   engék       S AZ ÉG           KAPUJÁ        oszl
     t       N KIVÜL F           ÉLT ÉS A       án
         ZT MONDTA M             ILYEN RET
       TENETES EZ A              VIDÉK ITT N
        INCS SEMMI I             STEN HÁZÁN É
          S AZ ÉG KA             PUJÁN KIVÜ
              L FÉL              T ÉS A
                 Z               T
```

Olvasási útmutató:
a SORsMINTA forgatja az óriáskereket

Endrődi Szabó Ernő

Éjvers

Géczi János

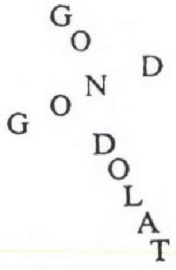

Kiáltvány

o s z o l j a t o k
b e t ű k
! ! ! ! !
a s z a v a k
m e g h a l n a k

Nagy Zoltán

Jel

Nagy Zoltán

Ikaroszi óda

7. SZÖVEGGRAMMATIKA

1. Különítse el a mutató névmás mondat- és szövegszintű szerepét a következő szövegrészlet alapján!

Legnagyobb levegőjárással, felfrissüléssel és megelégedéssel külföldi látogatóink szolgáltak.

Sok volt olyan, hogy csak egy órára, egy napra állított be. Nagy berregéssel és durrogással egy nap német világjáró gépkerékpárja gördült be az udvarunkra. Tordán ment keresztül s amíg levelezőlapját árulgatta, megtudta valakitől, hogy a mészkői pap szakmabeli társ, volt világjáró. Ez a német fiú kedves volt, a gépe tele volt ragasztva színes papírszeletekkel, amelyek megtett útját és útirányát jelezték, ennek ellenére kedves volt, hirtelen össze is hívattam a falu népét, hogy tartson nekik előadást. De keresett engem föl más „szakmatárs" is, akitől irtóztam, mert nem tudásnak vágyáért, hanem feltűnés kedvéért indult neki az útnak. Az ilyeneket a falu elé sem vittem, hiszen azzal csak a hiúságukat legyeztem volna.

(Balázs Ferenc: *A rög alatt*)

*

Művészet és erkölcs

Kétkedve fogadom, amit e tárgyról írtak. Valljuk be négyszemközt, hogy ezek többnyire szemforgató tanácsok, gyakorlatias kívánalmak, nagyhangú fontoskodások. Tagadhatatlan, hogy minden művésznek van erkölcse, abban az ősi értelemben, amelyben ezt a szót a pogányok használták, akik egészséges ösztönnel a szokást nevezték erkölcsnek. Miért fut el például ez az író kényelmes lakásából egy szurtos kávéházba írni? Miért dohányozza magát agyon a másik? Miért ragaszkodik a harmadik a feketéhez vagy a borhoz, vagy egy cudar nőszemélyhez, vagy elviselhetetlen magányához, vagy önsanyargató szegénységéhez? Ez a szokás nem eladó semmiféle pénzért, nem változtatható meg észokokkal, érvekkel.

(Kosztolányi: *Művészet és erkölcs*)

2. Válassza szét a mondat- és a szöveggrammatikai utaló elemek minden fajtáját Jacqueline Cherruault-Serper-nek Fejtő Ferenccel készített interjúrészletében!

Ahogy minden alkotótevékenységnek, a pedagógiának is a szeretet az alapja, bizonyos értelemben az elbűvölés, a csábítás, a hódítás vágya is belejátszik. A fiatalokat szeretni kell, s az embernek meg kell szerettetnie magát – e nélkül nincs pedagógia. Szeretni kell a társalgást, eszmecserét, vitát. Mindez önmagában is öröm és gyönyörűség, ami persze csak fokozódik, ha a kontaktus, az „anyagcsere" létrejön. A tanárdiák viszony nem egyoldalú. Én nagyon sokat tanultam a tanítványaimtól. Az embert jó irányba ösztönzi, ha kérdezik: feltámad benne az igyekezet, hogy világosan

fogalmazzon, ami nem is olyan könnyű, mint gondolnánk. Heine is mondta, hogy semmi sem nehezebb, mint az egyszerűség.

3. Milyen névelő-használati szabályszerűségek ismerhetők fel a következő szövegrészletekben?

Hol volt, hol nem volt, hetedhét országon is túl, volt egy öreg halász. Volt neki egy nagyravágyó felesége.

Egyszer elment az öreg halász a tengerre, halászni.

(*Az öreg halász és a nagyravágyó felesége* – magyar népmese)

*

Ajtó megől fehér galamb,
Ősz bárd emelkedik.

Itt van király, ki tettidet
Elzengi, mond az agg [.]

(Arany: *A walesi bárdok*)

*

A mondat: egy gondolat összefüggő, kerekded kifejezése, formai tagolása, természetes lélegzetvétele.

Hogy milyen legyen a mondat, rövid-e vagy hosszú, az nyilván nevetséges, avatatlan kérdés.

(Kosztolányi: *Rövid és hosszú mondat*)

*

Sokan megjelentek az ajtóban is, s a csoportban végre feltűnt az izgalom okozója és magja: egy fürge, incifinci úr.

(Kosztolányi: *A kulcs*)

*

A bolond a saját fejével, a bölcs a te fejeddel ítél rólad.

(Weöres Sándor: *Egysoros versek XXXII.*)

4. Figyelje meg a határozottság és határozatlanság sorrendiségének törvényszerűségeit a következő szövegekben!

1904. június 10.

Visegrádon Görgey Artúrnál.

A tábornokot még sohasem találtam ilyen ragyogónak, egészségesnek és jókedvűnek.

(Jászai Mari emlékiratai)

*

Aki sokat markol, keveset fog

Egyszer egy ember beállott pakulárnak, s kapott bérbe egy cseber tejet. Feltette a csebret a fejére, hogy könnyebben vihesse, s elindult hazafelé.

Útközben elkezdett számolni, hogy mit is vesz ebből a tejből? Először is vesz egy malacot. Azt felnöveli, s amikor megmalacozik, akkor lesz egy csorda malaca. Azokat is mind felnöveli, s vesz belőlük birtokot. Rendre úgy meg fog gazdagodni, hogy majd csak négylovas hintóval jár.

Akkor fognak nagyot köszönni neki az emberek. Földig fognak hajolni.

Így ni!

Azzal lehajolt, s a tej mind egy cseppig kiömlött.

(Magyar népmese)

*

Járok-kelek a szobában, feltérdelek a székre az íróasztal elé, könyvbe lapozok, rágyújtok, iszom egy kortyot, szavakat keresek...

A nagy rózsaszín peónia mozdulatlanul áll a vázában.

Veszem a kabátom, elmegyek hazulról, futok a dolgom után, amiről azt hiszem, hogy az én dolgom, hazaérek...

(Somlyó György: *Mese a virágról*)

5. Tegye be a [...] jel helyére – ahol szükséges – a megfelelő névelőt! Fogalmazza meg, milyen szabályszerűségeken alapszik eljárása!

[...] róka és [...] kácsák

Egyszer [...] róka [...] séta közben [...] tóparthoz ért. [...] tóban [...] kácsák úszkáltak. Amint meglátta [...] róka [...] kácsákat, mindjárt [...] pecsenyére fájt [...] foga. Gondolkozott, hogy foghatna meg csak egyet is?! Tudta, hogy [...] kácsák nagyon kíváncsiak, bekiáltott hozzájuk:

– Gyertek csak közelebb, majd [...] szép mesét mondok!

– Halljuk mi innen is – felelték [...] kácsák –, csak mondjad!

– De messzire vagytok ám – mondta [...] róka –, nem tudok akkorát kiáltani. Hanem jőjjön ki hát akkor egy közületek. Majd [...] fülébe súgom, azután majd elmondja [...] többinek. De [...] okos jőjjön ám ki, mert [...] szamár elfelejti!

[...] kacsák mind kijöttek [...] partra, mert mind okosnak tartotta magát. [...] róka azt, amelyik [...] legközelebb volt hozzá, megfogta, [...] többi pedig szétrebbent.

(Magyar népmese)

6. Figyelje meg a francia névelőhasználattal kapcsolatban a Harald Weinrich (A francia névelő szövegmondattana. In: Penavin Olga–Thomka Beáta (szerk.): Szövegelmélet. Újvidék. *Tanulmányok* 1982: 41–42) által felállított szabályokat!

1. Az artikulátum szabálya szerint (névelő + főnév vagy jelzős főnév vagy mellékmondat): az első határozott névelő egyetlen artikulátummá teszi a teljes kifejezést: *les tâches qui étaient les siennes ('a feladatok, melyek az övéi voltak')*;

2. a keret szabálya különösen a leírásra áll: ennek alapján az előinformáció a szemantikai keret teljes tartalmára áll, például leíráskor *egy ház* megjelölés után már minden, ami a házzal kapcsolatos, határozott névelős lesz;

3. a genitivus szabálya – a keretszabály változata, részben megfordítás – elméletileg négy variációt tesz lehetővé. Franciában a birtokos szerkezetben (*dans un coin du jardin 'a kert sarkában'*) két artikulátum van: az első a szubartikulátumot, a második az egész konstrukciót jelenti;

4. a magyarázat szabálya szerint: a magyarázatra szoruló elem a szöveg előinformációinak hordozójaként határozott névelős, az új információt közvetítő magyarázó elem határozatlan névelős: *l' homme, un gaucho maigre ('az ember, **egy** sovány dél-amerikai csikós')*.

Mutassa be példákkal, hogy mennyiben állnak ezek a magyar nyelvre, illetve mi a magyarázata az eltérésnek!

7. Magyarázza meg a mutató névmás használatát!

Figyelemre méltó információt hordoz egy alaktani tulajdonsága: a verbum finitum, vagyis az ige egyes szám első személyre utaló ragja. Ez azt sugallja, hogy a mű verbális eleme szubjektumként határozza meg önmagát, és implikálja azt a feltevést is, hogy a másik fél képes a nyelvi megnyilatkozás megértésére.

(Fehér Erzsébet: *Implikátumok egy József Attila-versben*)

*

Tizenöt éves koromban kezdtem hozzá a magammal való beszélgetéshez. Akkor is a betegség ragadott ki kicsi diák-társaskörömből, az iskolából, ahol az óralátogatások, tanulás, a labdarúgás a magammal való foglalkozást sohasem engedték meg. Tizenöt esztendőbe telt, amíg ez a beszélgetés, ez a dolgok tisztázása, kérdések fölvetése, megoldása vagy elejtése végbement. Ezalatt az idő alatt rendeztem be belső világomat, faragtam ki lelkem bútorzatát, láttam el érték-jelzőkkel az összegyűjtött kincseket és limlomokat, alakítottam ki életem belső rendszerét. Mi lett volna velem, ha közben életem társára nem akadok? A világ képességeim pereméig kitisztázva, a beszélnivalók kibeszélve; be unnom kellett volna magamat azután, mint a harminc esztendős jóbarátot, akinek minden gondolata, szava és mozdulata ismerős előttem. De az amerikai leánnyal, a menyasszonnyal és a feleséggel újra végig lehetett motozni az egész untig ismert gondolatmezőn s mégsem volt ez puszta ismétlés, valaki másnak egyszerű fölvilágosítása, mert az én gondolataim az ő gondolataival új, termékeny kapcsolatokat alkottak, amelyek hosszú évekig lekötötték mindkettőnket.

Ez sem tarthatott örökké.

Féltucat évig a beszédből, a vitatásból soha ki nem fogytunk. De akkor a kapcsolatok kezdtek kimerülni. Széles területeink nem is találkoztak soha, mert idegenek voltak egymásnak; én nem szívelhettem néha gyerekesnek tetsző tekintélytiszteletét, ő egy hamis kifejezés miatt félredobta angol tanulmányaimat. Egy nap fölfedeztük, hogy a csend megnőtt közöttünk. Ó, ez nem jelenti a legrosszabbat, ebből az olvasó, aki ezt a könyvet regénynek olvassa, ne vonjon le semmiféle következtetést.

(Balázs Ferenc: *A rög alatt*)

8. Hogyan fonódik egybe az anaforikus névmási és a szemantikai utalás a következő szövegrészletben?

1999 nyarának egyik szenzációja volt, hogy Michael Rose, amerikai professzor felfedezte a sejtek öregedéséért felelős géncsoportot. Kutatási eredményei alapján azt állítja, hogy ezek az apró gének képesek az elhalt sejteket újraéleszteni és ismét működőképessé tenni azokat.

A tudós szerint új korszakot nyithat az emberiség történetében ez a felfedezés, mely-

nek gyakorlati alkalmazása 140 évnyi földi létet tesz lehetővé a minél hosszabb életre vágyó embereknek – újra meg újra megfiatalodva...

Sajnos azonban lehűti a lelkesedőket e tudományos tudósítás folytatása! Kiderül ugyanis, hogy egyelőre csak muslicáknál érték el ezt a fantasztikus kutatási eredményt, mellyel az apró lények életét háromszorosára sikerült növelni. Hasonló területen működő (konkurens?) tudósok pedig azt nyilatkozták: egyáltalán nem biztos, hogy ez a módszer az emberek esetében is sikert hozhat.

(Endrei Judit ezredvégi kaleidoszkópja)

9. Fogalmazza meg az utalás eltérő jellegét a versrészlet alapján!

(Mindig csak)
ez az arc ez a ruha ez a gondolat
ezek közt a bútorok közt ezekkel a könyvekkel ezekben a karokban
ez a lámpa ez a papír ez a gép ez a kéz ez a hang
ezen az estén ezen a reggelen ezen a nappalon ezen az éjszakán
[...]
(Miért nem)
azok a szavak azok a vágyak azok a beidegzések azok az emlékek
az a szülőföld azok az utcák az az utazás
az az érzés az a test az a tett azok a mozdulatok
az a szoba az a toll az az ágy azok az álmok

(Somlyó György: *Mese ezekről és azokról*)

10. Milyen magyarázatokat ismer a személyes névmás kitételére?

Lót pedig felméne Czóárból, és letelepedék a hegyen, és vele együtt az ő két lánya is, mert fél vala Czóárban lakni; lakozék tehát egy barlangban ő és az ő két leánya.

(*Mózes I. könyve* Károli Gáspár fordításában)

11. Alkosson szöveget a következő szövegalkotási szabályra!
„Ha az első mondat két főnévi csoportjának valamelyike lesz a harmadik mondat alanya, és a második mondat egy újabb főnévi csoportot hoz be az elsőhöz képest, akkor a harmadik mondat alanya sosem mutató névmás formában realizálódik" (Pléh Csaba–Radics Katalin 1976. „Hiányos mondat", pronominalizáció és a szöveg. *Általános Nyelvészeti Tanulmányok* 268).

12. Fogalmazza meg a következő szövegrészletek alapján a szövegbeli egyeztetés törvényeit!

Nem messze tőlünk fiatal egyetemi hallgatók csoportja sportolt. Lapos fakorongokat ütögettek botokkal s a födélzetre rajzolt krétakörökre fordították minden figyelmüket.

(Balázs Ferenc: *Bejárom a kerek világot*)

*

Hadd mondjam el teljes nyíltsággal, hogy a körvonalaiban immár kirajzolódó virtuális egyetem ellenfelei egészen egyszerűen vakok a jelen realitásaival szemben. Úgy

gondolom azonban, hogy a virtuális egyetem híveinek zöme *úgyszintén – magamat is beleértve – egyfajta* rövidlátásban szenved. *Azt feltételezik, hogy a virtuális egyetem, valamiképpen, a kőegyetemek folytatása lesz. Azt feltételezik, hogy ugyanolyanfajta tanítás és ugyanolyanfajta tanulás zajlik majd, mint eddig, s hogy ugyanolyanfajta tudást fogunk közvetíteni – csak éppen egy másik közegben. Úgy gondolom, ezek a feltételezések tévesek.*

(Nyíri Kristóf: *A virtuális egyetem filozófiájához*)

13. Melyik grammatikai szabályt nem érvényesítette a dolgozatíró? Korrigálja a hibát kétféleképpen, és fogalmazza meg a törvényszerűség érvényesülését a mondaton belül és a mondathatáron túl?

A Mindenütt ott vagy *és a* Mert sehol se vagy *szinte megfelel a hagyományos szonettnek, hiszen szigorúan követik a forma megkövetelte fegyelmet, megszokás szerint lekerekített gondolati egységet sugall.*

*

A szonettben feltűnően sok az igenév: ütközni, forrva, fagyva, égve várni, kapni, *amelyek a dinamikát tekintve valahol az ige és a főnév között foglalnak helyet.*

14. Coco Chanel neve csak az első mondatban szerepel. Milyen szöveggrammatikai eszköz utal rá a szövegrészlet többi mondatában?

Chanel zseniálisan ráérzett arra, hogy az igazán nemes, szép dolgok általában egyszerűek. Ennek szellemében nadrágba bújtatta a lányokat, asszonyokat, s felfedezte számukra az angolos-praktikus divatból azt, amit érdemes követni. Ellopta hát a férfiaktól az olyan hasznosítható kiegészítőket, mint a pulóver és a matrózblúz. Megtetszett neki a húszas évek kétszínű, kék-fehér dandy-cipője, és átvette ezt a divatot a hölgyek számára. Kiegészítőként pedig egyszerű, csinos kalapokat álmodott a nők fejére, olyat, amilyenben a legegyszerűbb varrókisasszony is dámának tűnt anélkül, hogy nevetségessé vált volna. Sőt hosszú gyöngysorokkal, vaskos, de mégis könnyednek ható, műkövekkel kirakott karperecekkel díszítette őket.

(Szeifert Nóra: *Coco Chanel: „A stílus én vagyok!"*)

15. Mely grammatikai eszköz tartja fenn Versace nevét mondatokon át?

Gianni Versace: a magánzó

Házaiban az empire stílus a modernnel keveredett, de valahogy mégis a szemnek kellemesek voltak ezek az enteriőrök. Ruhái egyszerre voltak szexisek és elegánsak, provokálták, de el is bűvölték közönségüket. Rajongói versengtek kegyeiért.

(Szeifert Nóra: *Gianni Versace: a magánzó*)

16. Mely szöveggrammatikai eszközöknek van szövegszervező szerepe a következő idézetekben?

Mert egyszer béke lesz.

Ó, tarts ki addig lélek, védekezz!
(Radnóti: *Himnusz a békéről*)

*

A férfiakkal szemben áll a nők társadalma, és itt a rétegződés, a funkciók megoszlása nagyobb: három, egymástól erősen eltérő csoportot kell megkülönböztetnünk. Az elsőbe a férjes, de szeszélyes, nyugtalan és szerelmi kalandra, sőt perverzitásra is hajlamos városi úrinőket sorolnám, Madame Bovary kevésbé romantikus nagyvárosi utódait; jellemző képviselője ennek a csoportnak Maszkerádi kisasszony *(Napraforgó)* és főleg Császár Fruzsina *(Rezeda Kázmér szép élete)*. Az első férfitípussal sok tekintetben rokonok ezek a nők, azért jelölöm ezt a női típust A_2-vel.
(Kibédi Varga Áron: *Szerkezet és jelentés Krúdy regényeiben*)

*

A legelső hajdú vagyok Hajdú vármegyében...
A második hajdú vagyok Hajdú vármegyében...
(Magyar népdal)

17. Mely utaló elem köti össze a dialógus szomszédsági párjait, és milyen jelentéssel töltődik fel az adoma változó kontextusában?

Az egyik drótos bent van a gazdánál, a másik a kapuban várja. Arra megy Mátyás király. Kérdezi a drótost:
– Mi a foglalkozásod?
– Drótos vagyom.
– Az jó.
– És te ki vagyol?
– Mátyás király.
– Az is jó.
Megy oda a másik drótos:
– Te ki vagy?
– Én a drótosok királya vagyom!
– No, az jó.
– Hát te?
– Én a magyarok királya vagyok.
– Nagyon jó...
(Ujváry Zoltán: *Huncut adomák Gömörből*)

18. Gyűjtse ki az anaforikus és kataforikus morfémákat a következő novellarészletből (vagy más szövegből)! Utána tipizálja őket fajtájuk szerint!

Nincsen olyan híres akol, mint a brezinai akol...

Bemeszelt fala van, veres födele van, ólomszegekkel a kapuja kiverve. Tulipánvirágok nyílnak a környékén. Magas százados fák tartanak neki árnyékot s fedik el kényesen: ne lássa minden bolond; csak a karcsú kémény magaslik ki, amint ott pipázik egykedvűen az akol végén, hol a „bacsa" lakik egy fedél alatt a juhaival.

Csak hadd beszélje bátran annak a kéménynek a kavargó füstje, hogy a híres brezinai számadó juhász, Olej Tamás most alkalmasint „méretlen húst" főz otthon a bográcsban, neki ugyan nem árt vele. A vén Mátrától le egészen a „Kopanyica" völgyig ő az egyedüli úr. – Méla furulyaszó egymásnak adja a nótát hetedhét mérföldön:

Olej juhainak
Selyem legelője,
Ezüst a nyakszíja,
Arany a csengője.

És mikor végiglépdel mind az ezer darab a harmattól csillogó gyepen, a nagy kilenc vezérkos legelöl, a kisebb bárányok szökdécselve, a jerkék mélán, a száz bársonygyapjas ürü méltóságos komolysággal, ha így együtt van az egész nyáj és a „Merkuj" kutya vígan körülszaladgálja, hogy karikában tartsa, az Olej Tamás szíve olyan nagyra hízik a kevély gyönyörűségtől, mint egy uralkodóé, ha hadi szemlét tart.

(Mikszáth: *Az a fekete folt*)

19. Csoportosítva nevezze meg a Tamási Áron-írás szövegszintaktikai kapcsolóelemeit!

Olyanok a szavak, mint a hírnökök: mindazt a jót vagy rosszat elbeszélik, ami ott honol abban az országban, ahonnét jöttek. Azonban megfürösztheti jük őket, ha fáradtan érkeznek; rendes ruhát adhatunk nekik, ha rongyosak; s jó ételt, ha a szolgálatban elszigorodtak. S főleg üzenhetünk általuk, hadd mondják meg minden magyarnak, ahol szolgálatot hűséggel teljesítenek: becsüljetek meg minket, magyar szavakat, hogy egyértelmű és erős nemzeti lelkületet s igazságos magyar társadalmat tudjunk teremteni!

(Virrasztás)

20. Milyen és hány szöveggrammatikai utalóelem teremt kapcsolatot a következő tanárszövegek mondatai között? Figyeljen arra, hogy egy nyelvi elem kettős funkciója miatt két szövegelemre is vonatkozhat!

– Aki tudja, ki volt Einstein, annak jó a memóriája. Aki ismeri fő művét, az tanult ember. Aki érti is, annak esze van.

*

– Tudom, miért nem tanultok! Hogy ne legyen miből felejtenetek.

*

– Tudjátok, hogy Ady elrejtőzött az egyik tankönyvben? Olvassátok végig, és a megtaláló jutalomban részesül.

*

– A csontokban radioaktív anyag van. Az enyémben, a tiédben és minden más állatéban.

*

– A statisztika olyan, mint a bikini. Csak gondolatokat ébreszt.

*

– Amikor az ősember lejött a fáról, először két lábra állt, majd elkezdett gondolkodni. Nyilván azon, hogy miért is jött le.

*

– Nagyon szép regény! A feleségem csak az első három oldalát tudta elolvasni. Annyira tetszett neki.

*

– Az IQ-d, mint a gyémánt. Olyan mélyen van.

*

– Úgy látom, kisfiam, hogy augusztus 27-én randizunk a pótvizsgán. Csak ott mi leszünk ám többségben!

*

– Fiaim, utoljára az érettségin fogunk találkozni októberben. – Mi? Hogy az júniusban van, Ti csak azt hiszitek!

*

– A trópusi szeleknek női neveket adtak. Merthogy pusztítóak.

*

– Írjam be az egyest? Nem úgy van az! Hogy gondolod? Kérsz egy egyest és kapsz is? Tessék megdolgozni érte!

21. Milyen szöveggrammatikai kapcsolóelem-fajták teszik összefüggővé a következő bekezdést? Igazolja elemzésével!

Az irodalmi művek alaktani vizsgálatában kezdeményező szerepet játszott a retorika, mely hozzávetőlegesen kétezerötszáz éves múltra tekint vissza. Érvényességi köre a nyelvtan, a logika, az erkölcs-, a lélek- és a költészettan tartománya között képzelhető el. Jelekkel foglalkozik, amelyeket rajta kívül a nyelvészet, a bölcselet, az esztétika és a szövegmagyarázat (hermeneutika) vizsgál. Lehet nagyon tágan értelmezi, vagyis azt állítani, hogy elvileg a nyelvi közlés összes törvényszerűségeinek, általában a szöveg létezési föltételeinek rendszerezésére vállalkozik. Az eddigi örökség azonban kevéssé igazol ilyen magas célkitűzést, inkább csak arra enged következtetni, hogy a retorika a fölszínibb szerkezetek vizsgálatakor lehet segítségünkre. Éppen ezért mi itt inkább ahhoz a szűkebb meghatározáshoz igazodunk, mely szerint a retorika általában stílus néven összefoglalt másodlagos jelentések vizsgálatára szolgál. Érvelésünk mögött azonban mindvégig ott kell sejteni a hátsó gondolatot, hogy a stílus a retorizáltságának csak fölszíni megnyilvánulása. Fontanier is érezte ezt, hiszen a nagyobb szerkezetek tárgyalásakor, rendszere végén már beszédhelyzetek osztályozásával is kísérletezett.

(Szegedy-Maszák Mihály 1990. Az irodalmi mű alaktani hatáselméletéről. *Literatura* 1. sz.)

22. Vonja le a következtetést a szövegrészletek alapján: az idézés mely típusai nem tartoznak a szöveggrammatika területére!

– Doktor úr, kérem, igaz az, hogy a házasemberek tovább élnek, mint a nőtlenek?
– Nem. Csak hosszabbnak érzik.

*

Még azt mondják, nem illik a tánc a magyarnak.
(Magyar népdal)

*

Az anyja összeteszi a kezét, s rettenetes félelemmel néz az emberek után. Az ember felneveli a gyerekeket s íme...
Könny fakad az anyai szemből.
(Móricz: *Komor Ló*)

23. Milyen típusú deixis szerepel a szövegrészletekben?

Alakulástörténete sok mindent megmagyaráz mai jellegéből, ám a funkcionális összefüggések a ma szintjén is felderíthetők benne, s a használati szabályok, bármennyire történeti termékek is, a szinkróniában alkotnak összefüggő hálózatot.
Nem azt vitatom persze itt, hogy a történeti megvilágítás fölösleges volna.
(Deme László: *Hozzászólás „A nyelvtan helye a magyar szakosok képzésében a felsőoktatásban" c. előadáshoz*)

*

Saussure-nek az a tudománytörténetileg ismert tézise, hogy a nyelv mint rendszer a szinkróniában valósul meg, a diakrón változások viszont elszigeteltek, az egyes elemek mozgásában jelentkeznek csupán, csak relatíve, az újgrammatikus nyelvtörténeti módszertanra, az elemtörténeti szemléletmódra vonatkozóan lehetett igaz, abszolúte azonban semmiképpen. E kérdésre később, más összefüggésben még visszatérek. Most csak annyit jegyzek meg, hogy ez a megállapítás – még ha a Cours más helyein ellentmondásai is föllelhetők – nem használt a történeti nyelvtanírás Saussure-t követő időszakának: a leíró nyelvtannal szemben háttérbe szorította a történetit, s az utóbbiban – túl merev határt húzva a kétféle nyelvi vizsgálatmód, illetőleg nyelvtantípus közé – gátolta a rendszerszerű szemléletmód érvényesülését.
(Benkő Loránd: *Történeti nyelvtanírásunk helyzete és feladatai*)

*

Éppen ezért, mégha például maga a szókép szakkifejezés zavaró is az újabb ismeretek fényében (részletesebben lásd: Zalabai 1981: 39. stb., valamint az úgynevezett μ csoport, illetve *liège-i retorika* stb. által bevezetett új szakkifejezéseket, illetve csoportosításokat), megtartottam az európai és a magyar stilisztikai szakirodalomban hagyományos felosztást (szóképek és alakzatok), de a nevezett jelenségeket az alábbiakban modulrendszerű kognitív és szociointerpretációs megközelítéssel tárgyalom.

A modulrendszer itt azt jelenti, hogy a vizsgált jelenségeket több tudományág nézőpontjából közelítem meg.
(Bencze Lóránt: *A szóképek, az alakzatok és a metaforaalkotás*)

24. Nevezze meg az utalás fajtái szerint a szöveggrammatikai eszközök típusait Nádas Péter *Égi és földi szerelem* című írásának részletében!

A szerelmesek minduntalan fellázadnak a hit és a tudomány uralma ellen. Nincsen szükségük olyan eljárásokra és technikákra, amelyek a halandót a tökéletesítéssel óhajtanák örökkévalóvá tenni. A viselkedési szabályok, illetve a nyelv szabályai ugyanakkor minduntalan visszavetik őket abba a közegbe, amelyből kiváltak. Vagy azért buknak el, mert a kölcsönösségüknek nem tudnak érvényt szerezni a sokaságra jellemző viszonossági relációk között, vagy azért, mert a sajátjukként akarják birtokolni, amit kizárólag két személy közösen birtokolhat.

25. Csoportosítsa Dsida Jenő versének szöveggrammatikai kötőelmeit az antecedenshez viszonyítva!

Krisztus

Krisztusom,
én leveszem képedet falamról. Torz
hamisításnak érzem vonalait, színeit, sohase
tudlak ilyennek elképzelni, amilyen itt vagy.
Ilyen ragyogó kékszeműnek, ilyen jóllakottan
derűsnek, ilyen kitelt arcúnak, ilyen
enyhe pirosnak, mint a tejbeesett rózsa.
Én sok éjszaka láttalak már, hallgattalak is
számtalanszor, én tudom, hogy te egyszerű
voltál, szürke, fáradt és hozzánk hasonló.
Álmatlanul csavarogtad a számkivetettek
útját, a nyomor, az éhség siralomvölgyeit
s gyötrő aggodalmaid horizontján már az eget
nyaldosták pusztuló Jeruzsálemed lángjai.
Hangod fájó hullámokat kavart, mikor
a sok beszéd után rekedten újra
szólani kezdtél. Megtépett és színehagyott
ruhádon vastagon ült a nagy út pora,
sovány, széltől-naptól cserzett arcodon
bronzvörösre gyúlt a sárgaság s két
parázsló szemedből sisteregve hullottak
borzas szakálladra az Isten könnyei –

26. Milyen nyelvspecifikus sajátságunk ismerhető fel a következő szöveg időhasználatában?

Az Agrobankot 1993-ban már 1,5 milliárd forinttal kisegítette az állam – amely ezáltal 35 százalékos tulajdonossá vált –, de akkor még a pénzintézet többi részvényese is beszállt ugyanennyivel, igaz, a tőkét állítólag a bank forrásaiból szívták ki, majd forgatták vissza. Az állam lehetséges szerepvállalásával egyébként heti ülésén a kormány is foglalkozik. Ha az Agrobank május 26-i közgyűléséig nem születik megoldás, az Országos Betétvédelmi Alap (OBA) legkésőbb június 12-én megkezdi a sze-

mélyenként egymillió forintnál kisebb betétek kifizetését. Mivel azonban a banknak több tízezer lakossági folyószámlája van – például a Budapesti Műszaki Egyetem munkabér- és ösztöndíjszámlái – az OBA május 12-től kivételesen 20 ezer forintig kifizeti ezeket az 59 bankfiókban, ám a bankkártyákat egyelőre nem lehet használni – jelentette be Terták Elemér, az OBA elnöke. Rusznák Tamás szerint csak akkor kerülhetnek vissza székükbe a bankvezérek, ha a rendőrségi vizsgálat büntetőjogi, a Baf pedig szakmai szempontból tisztának találja őket.

(*HVG* 1995. május 13.)

27. Miként alakul Nádas Péter két tömbösödött bekezdésének időszerkezete a jelen időn belül?

Amikor két ember olyan mágikus rituálékra talál, amelyekben a nyelv visszavételik, és a nyelvi viszonosság hiánya visszaveti őket abba a se képeket, se képmásokat nem tartalmazó világba, amelyekben a dinamikus formák dinamikus formákkal találkoznak, akkor ez nem az egyik vagy a másik ember otthona, hanem a közösségüké.

Azt is mondhatnánk, hogy több tízezer évnyit zuhannak. A zuhanás állapot, és az idő élménye kíséri. Egyetlen szempillantás is sok! A halandók ilyen rövidke idő alatt térnek vissza örökkévaló otthonukból. Aztán ismét beszélnek, és vagy értik egymást, vagy pedig nem értik, de nyelvi viszonosságuk mindenképpen egy olyan értelemre és tudásra fog törekedni a továbbiakban, amelynek a kölcsönösség lesz a mértéke.

(*Égi és földi szerelem*)

28. Hogyan szervezik a szemantikai és a grammatikai utalások az ante- és postcedensekkel Hegedüs Géza versszövegét?

Szonett az anyanyelvről

Hazám: magyar nyelv – igék, főnevek
és melléknevek kincses birodalma –
jó ezredév formálta műremek!
Varázsodat a lélek befogadja,

újult erőt adsz minden munka-napra
és elringatsz, ha békén pihenek.
Valóság lesz a képzelet kalandja,
ha szavaidban értelmet nyerek.

A Siralom s a Halotti beszéd
szavai óta járulok eléd
és évszázadok költőit idézem.

Te vagy az otthon és a nagyvilág.
A nyelvtanod a törvény, melyen át
a mondhatók szabályait megértem.

29. Tárja fel a Pilinszky-írás összes szöveggrammatikai jellemzőjét!

A Máté-passió margójára

Bach: aktuális. Azt hiszem, nagyon sokan érezték ezt a héten, Bach Máté-passiójának rádióelőadást hallgatva. Megrendítő élmény volt. Végsőkig sűrített, tömörített három és fél óra.

De mi az, ami zenéjéből annyira fontos számunkra? Hitét csodáljuk? Az is, akinek van hite, és az is, akinek nincs? Vagy páratlan tehetségének látványát?

Bach hitében nem az rendít meg, hogy hitt Jézusban, hanem hogy műve tanúsága szerint valóban Jézus volt az, akiben hitt. Hiszen már a tehetség se vak energia, hanem *fokozottan érzékeny látás*. A valódi hit pedig még inkább az, s éppúgy visszafele minősül, mint a tehetség. Gyümölcse vall visszafele a tehetségről, s Istenünk, hitünk valódiságáról. Képzelgés nem szül igazi művet, s képzelt Isten se gyümölcsöző hitet. Sose hitünk táplálja ugyanis hitünk tárgyát, se a tehetségünk a valóságot. Hanem fordítva: hitünk tárgya táplálja hitünket, sőt tehetségünket is. Valójában nem Bach teremtő ereje rendít meg hát, hanem az az erő, ami Bachnak a Teremtővel való mély szövetségéből árad.

A tehetség elkülönített, mechanisztikus szemlélete a szellemi és lelki életben, a legsúlyosabb tévedés. Már a testi erőt sem szabad elvontan, nyersanyagként kezelnünk. Még inkább áll ez belső életünkre. Tehetség – hit – és hitünk tárgya: nem szétszedhető és variálható vak lánc, hanem *élő* egész. Egyiket se lehet halott anyaggal pótolni. Ami a Máté-passióban elsősorban megragad hát: *az Jézus jelenléte*. Ő az, aki ebben a zenében *elsősorban* revelálódik, ami egyúttal Bach hitének és tehetségének is legfőbb ambíciója és dicsősége.

Művészetében ezt az organikus teljességet szeretjük annyira. Azt a csodálatos erejű, bensőséges egységet, mely semmiféle elemzést nem enged magjáig hatolni, oda, ahol tehetség, tudás, hit a mű „mondanivalójában" a valóság páratlan egységű életét éli. A remekmű magja mindenkor egy magasrendű valóság, melynek napjába nézve elvakul a kutató szem, de boldogan melegednek az áhítattal közelítő századok.

30. A következő két szövegrészletből egy-egy mondat kimaradt. Illessze be a kihagyott (zárójelbe tett) mondatokat a szövegekben megfelelő helyre! Indokolja eljárását szöveggrammatikai és -szemantikai okokkal!

Az alapvető lelki jelenségek, mint az undor, megvetés, gyűlölet stb. többek között gége- és garat-összehúzódásokkal fejeződnek ki. A hasonló dolgok, többé-kevésbé analóg jelenségek azonosítása vagy más szóval metaforikus processzusok folytán egy kellemetlen személy megjelenése vagy egy nemtetsző, „nyögvenyelős" gondolat felmerülése ugyanazt a tünetet vagy inkább annak mását váltja ki. Ezen a kiterjesztésen keresztül a tünet túlmutat önmagán és motivált jellé válik. A hangokban való kódolás, archaikus jellege ellenére, nagyon összetett.

(Ez az összehúzódás voltaképpen reflex, amit nemkívánt ételek váltanak ki az emberből, hogy visszautasítsa, kivesse azokat.)

(Fónagy Iván: *Nyelvek a nyelvben*)

*

A rómaiak híres földművelő nép hírében állottak, akik egy teljes hétig, a Saturnaliával ünnepelték decemberben a bő termést, a mezei munkák befejezését. Minden házban volt egy-egy ilyen „kézi malom", sőt még a római katonák is hordtak magukkal ilyet. Később az állatok és a víz erejét is felhasználták az őrléshez. A kenyeret rostélyon sütötték meg, a tésztát parázzsal takarták le. Nagy előrelépés volt a sütőharang, amely a kemence őse volt, és innen terjedt el Európában.

(Ők a magokat forgó kövek közé tették, amelyek megőrölték a gabonát.)

(Bundovics Judit: *Mindennapi eledelünk, a kenyér*)

8. SZÖVEGSZEMANTIKA

1. Bizonyítsa be Örkény-szövegek alapján, hogy a cím szerves része a szövegnek! Melyek azok a nyelvi elemek, amelyek a címre utalnak?

Leltár

Dombos táj (zivatar után)
3 gomolyfelhő
1 halastó
1 gátőrház
1 férfi (az ablakon kihajolva)
1 kiáltás
1 jegenyesor
1 sáros út
Kerékpárnyom (a sárban)
1 női kerékpár
1 kiáltás (az előbbinél hangosabb)
1 pár szandál
1 szoknya (a szélben lobogva, a csomagtartót csapkodva)
1 milflőrmintás blúz
1 darab amalgámtömés (fogban)
1 asszony (fiatal)
1 kiáltás (még hangosabb)
Új kerékpárnyomok
1 becsukódó ablak
Csönd

*

Hogylétemről

– Jó napot.
– Jó napot.
– Hogy van?
– Köszönöm, jól.
– És az egészsége hogy szolgál?
– Nincs okom panaszra.
– De minek húzza azt a kötelet maga után?
– Kötelet? – kérdeztem hátrapillantva. – Azok a beleim.

*

Bevégzetlen ragozás

Sokszor csak úgy magam elé nézek
Sokszor csak úgy magad elé nézel
Sokszor csak úgy maga elé néz

Sokszor csak úgy magunk elé nézünk – – –

*

Gondolatok a pincében

A labda egy betört ablakon keresztül leesett az alagsori folyosóra.

Az egyik gyerek, a házmesterék tizennégy éves kislánya, lebicegett érte. Szegénykének a villamos levágta a fél lábát, s boldog volt, ha labdát szedhetett a többieknek.

Az alagsorban félhomály terjengett, de azért feltűnt neki, hogy egy sarokban megmozdult valami.

– Cicus! – szólt oda a falábú házmesterkislány. – Hát te hogy kerülsz ide, kiscicám?

Fölkapta a labdát, s ahogy csak tudott, elsietett vele.

Az öreg, csúnya és rossz szagú patkány – őt nézték cicának – meghökkent. Így még nem beszélt vele senki.

Eddig csak utálták, szénnel hajigálták, vagy rémülten elmenekültek előle.

Most jutott eszébe először, hogy milyen más lett volna minden, ha történetesen cicának születik.

Sőt – mert ilyen telhetetlenek vagyunk! – mindjárt továbbszőtte ábrándjait. Hát még ha falábú házmesterkislánynak születik?

De ez már túlságosan szép volt. Ezt már el se tudta képzelni.

2. Magyarázza meg a különböző címtípusok fajtáinak szerepét a szöveg egy részletének vagy egészének figyelembevételével!

Csőlátás

Az önkormányzatoknak évekkel ezelőtt odaítélt, de át nem adott gázvezetékek, majd gázszolgáltató-részvények helyett kártérítést fizetne a kormány. Az érintettek azonban egyaránt vitatják a juttatás 48–61 milliárd forintos összegét és azt, hogy a kártérítést jórészt nem készpénzben, hanem kötvényben kapnák.

(*HVG* 2000. május 13.)

*

Névelőhasználati kérdések

Hogy a mai magyar nyelvben hol használunk határozott névelőt, hol határozatlant, és hol szerkesztünk névelő nélkül: azt különféle, különféle fajtájú, de egymással össze is fonódó – s nem egykönnyen felfejthető – tényezők szabják meg. Hogy e tényezők közül melyik mennyire köti meg a névelők használatát, az is különböző: szi-

gorúan érvényesülő szabályok is vannak, tendenciák is, és szabályokhoz nemigen köthető vagy ingadozásoknak nevezhető jelenségeket szintén találunk.
(I. Gallasy Magdolna MNyTK. 104: 339)

*

Elnökcsinálók

A két éve konfrontációs politikát folytató koalíció vezető pártjainak sikerült meglepniük a politikai közvéleményt, amikor az alapvetően „békejobbos" mentalitásúként elkönyvelt Mádl Ferenc 69 éves jogászprofesszort, az Antall-kormány egykori tagját jelölték a köztársasági elnöki tisztségre.
(*HVG* 2000. május 13.)

*

Parttalan viták

Az utóbbi évek egyre hevesebb tiszai áradásai nyomán vízügyi és környezetvédelmi körökben is mind többször vetődött fel, vajon a múlt században kialakított árvízvédelmi koncepció alkalmas-e még az Alföld vízháztartásának stabilizálására. A most is működő rendszert ugyanis még a reformkorban dolgozták ki, ráadásul már megalkotásakor is több megfontolandó ellenterv létezett. Mostanában pedig mind gyakrabban hallani újra: itt az ideje a koncepcióváltásnak.
(*HVG* 2000. május 13.)

*

A házi buli folytatódik?

A lassúbb árnövekedés időszaka kezdődött meg a lakáspiacon az elmúlt másfél évben lezajlott árrobbanás után, mely átlagosan 50, fővárosi panellakások esetében nemritkán 100 százalékos drágulást hozott. Bár a budapesti agglomerációban a luxuslakások és a zöldövezeti építési telkek piacán továbbra is átlagon felüli növekedést prognosztizáltak, újabb ingatlanárbombára csak az EU-csatlakozást megelőző egy évben számítanak a szakértők.
(*HVG* 2000. május 13.)

3. Adjon a címtípusoknak megfelelően különböző címeket a következő írásnak!

Jaj, a kíméletes kritikus. Nem meri használni műtőkését, nem üt sebet, hanem bókol, tömjénez, önmagával vitatkozik, óvatosan írja körül kifogásait. Minden szava flastrom arra a sebre, melyet nem is vágott. De az áldozat nem kerülheti el sorsát. A kritikus, aki nem tudja magát ostobábbnak tettetni, mint amilyen, azon való lelkiismeret-furdalásában, hogy nem ontott vért, hogy nem teljesítette kötelességét az íróval szemben, teleragasztja őt a kétes elismerések flastromjaival, nemcsak fájó tagját, melyet le kellett volna vágnia, hanem minden porcikáját, a fülét, orrát, szemét, az egész testét, úgyhogy most szegény író egy anatómiai próbababához hasonlít, s azt a téves hitet kelti, hogy egyetlen ép tagja sincsen. Egy kis őszinteséggel minden jóra fordul: a kritikus becsületes marad, az író pedig – egy nem is életveszélyes műtét árán – meggyógyul. Így mindkettő nyomorék. Micsoda kíméletlen kritikus.

4. Állapítsa meg a *HVG* 2000. május 13-i száma következő cikkcímeinek szövegtani (szemantikai, grammatikai, pragmatikai, stilisztikai, strukturális) jellemzőit!

Jegyet gyakorolnak
[Saját részvényeiknek teremtenek konkurenciát azzal a hazai tőzsdei cégek, hogy a papírjaikat képviselő letéti jegyekkel megjelennek a külföldi börzéken.]

*

Két dühös ember
(Belpolitikai vita Horvátországban)

*

Árdagály
(Ingatlanpiaci változások)

*

Perzsa sakk
(Iráni konzervatív visszavágás)

*

Szeretetcsomag
(Újabb számítógépvírus)

*

Alkotmányozás és konszenzus

*

Hídpénzszedők
(Osztrák fogturizmus)

*

„Harmadik generációs jogfosztott vagyok"
(Válaszol Jurij Ljubimov orosz rendező)

5. Mire játszanak rá a publicisták az újságcikkcímekben? Mikor hatásosak a publicisztikai írások címei?

Élet és Irodalom:
Olaj a bűzre [az olajmaffia tevékenységéről]
A lélek bőre
Tövisek virágok nélkül
A kormány házhoz megy
A történelmi kellékek ma marketingcikkek
A holnap történelme: a jelen
Hordók, szónokok
Adynkarnáció
A Tandori Tandori Tandori Tan

*

168 óra:

Pártkeresztelő
Úttalan utakon utazó
Láthatatlan parlament
Szlovák szervi bajok

6. Milyen szemantikai viszony van a főcím és az alcím között?

Balogh László: *Az ihlet perce*
– A lírikus Arany János –

Fónagy Iván: Füst Milán: *Öregség*
– Dallamfejtés –

Balázs János: *Hermész nyomában*
– A magyar nyelvbölcselet alapkérdései –

7. Milyen jelentéstani kapcsolat mutatható ki a műcím és a fejezetcímek között?

Nyelvünk a Duna-tájon (Szerkesztette: Balázs János)

Előszó (Balázs János)
A magyar nyelv kelet-közép-európai szellemi rokonsága (Hadrovics László)
A magyar szókészlet román elemei (Bakos Ferenc)
A latin a Duna-tájon (Balázs János)
Magyar–szlovák nyelvi kapcsolatok (Gregor Ferenc)
Művelődési központok a Duna-medencében (Király Péter)
A német–magyar nyelvi érintkezések (Mollay Károly)
A magyar és szerbhorvát nyelv kapcsolata (Nyomárkay István)
A magyar–ukrán nyelvi kölcsönhatás (Rot Sándor)

8. Milyen szemantikai eszköz teremti meg a szövegrészlet és a cím kapcsolatát?

Hatvani

Kitelt az év, a perc lejára,
Hogy Debrecen hires tanára,
Mint vérrel esküvé egy rossz nap,
Átadja székét – a Gonosznak.
(Arany)

*

Zrínyi Velencében

Szent Márk dicső terén, melyet mélán tapostam,
valaha régesrég egy másik bús magyar,
méltóbb költő mint én, és hős mint senki mostan,
tiport hatalmasan, ki tudta mit akar!
(Babits)

*

Néhai Vajda János

Óh, vén por-ember, boldog néhai,
Fáradt-irigyen, búsan megidézünk
S megejt bennünket a magyar remény,
Ha szikkadt, porladt koponyádra nézünk.
(Ady)

*

Tóth Árpád sírjánál

Boldog poéta, mondtam ott,
Halálig elkisért dalod,
Egy rím csókjával ajkadon
Szunnyadtál el egy hajnalon.
(Juhász Gyula)

*

Elégia Juhász Gyula halálára

Öt évig laktam városodban költő,
s nem láttalak sosem.
(Radnóti)

*

Kosztolányi

Testvérünk voltál és lettél apánk.
(József Attila)

9. Nézze meg több napilapban is az ugyanarról a hírről tudósító cikkek címét! Magyarázza meg, hogy melyiket miért tartja jónak vagy kevésbé sikeresnek!
Például a Concorde szuperszonikus repülőgép 2000. július 25-én bekövetkezett katasztrófájáról ilyen címekkel adtak hírt az újságok:

Népszabadság: Concorde-tragédia Párizs felett
Magyar Nemzet: A legbiztonságosabb utasszállító első zuhanása
Hajdú-Bihari Napló: A Concorde-ot is utolérte a végzete

10. Értelmezze előismeretei, háttértudása alapján a következő verset és annak a címmel való összefüggését! Bizonyítsa megállapításait a vers szóhasználatával! Mely alakzatok teremtik meg a Dsida Jenő-vers lüktetését, és mi közük van a jelentéshez?

Út a Kálváriára

Reszkető, enyhe fény sugárzik.
Egy felhő lassudan megyen.
A lélek fáj, a fény sugárzik.
Valaki ballag a hegyen,
hűs homlokáról fény sugárzik
s szemét lehúnyja: – úgy legyen!

Elszállt szerelem illatától
kövér és fűszeres a lég.
Halott szerelem illatából
soha, de sohasem elég.
Bomló szerelem illatából
sejti a szív, hogy itt a vég.

A seb szép csöndesen begyógyult,
– ó, angyalok, bús, kék szeme ! –
a seb már nem sajog, begyógyult,
– ó, halkan búgó, mély zene! –
a seb már régesrég begyógyult
és mintha mégis vérzene.

Valaki lépked, felfelé tart.
Bozót közt víg madársereg.
Valaki lassan felfelé tart.
Tövisről vérharmat csepeg.
Valaki fel, a csúcs felé tart,
hogy önmagát feszitse meg.

11. Milyen összefüggés fedezhető fel a szemantikai és szerkezeti elemek között Dömötör Tekla írásában?

Az igézés (szemmel verés)

Egész Európában ismert irracionális rontóeljárás. A rontás többi formájától abban különbözik a szemmel verés, hogy nem mindig szándékos. A szemmel verő néha nem tehet arról, hogy megigéz. Így például az összenőtt szemöldökű, szúrós szemű emberekről, asszonyokról azt tartották, hogy akaratuk ellenére is ártanak újszülött embernek, állatnak. A zsenge korú élőlények különösen védtelenek voltak az igézéssel, szemmel veréssel szemben. Éppen ezért az újszülöttet látogatók még a mai napig is jelképesen „megköpködik" az újszülöttet, hogy véletlenül se igézzék meg.
(A magyar nép hiedelemvilága)

12. Mi a következő szöveg fókuszmondata? Hogyan szolgálja a szövegbeli helye a szöveg szerveződését? Próbálja meg a textus más pontjára tenni a fókuszmondatot, és gondolja végig, akkor milyen konstrukció illene hozzá!

Kosztolányi Dezső: *A szó hatalma*

Mindig tudtam, hogy a szóban sátáni erő lappang, s beszélni annyi, mint cselekedni. De az ember folyton tanul.

Évekkel ezelőtt összekaptam egy vidéki rokonommal, egy hatvanéves öregúrral.

Jámbor, kedves, szeretetre méltó lélek ő. Egész életében nem sok vizet zavart. Inkább a bor iránt érdeklődött. Kártyázott, vadászgatott és pipázott.

De amikor ölre mentünk, az ő önérzete is fölágaskodott, az enyém is. Csúnya dolgokat vagdosott a fejemhez. Én se maradtam adós. Végül azt kiáltottam oda, hogy tanulatlan és műveletlen.

Ezt tüstént megbántam. Később ő is megbánta sokkal borsosabb sértéseit. Mind a ketten megkövettük egymást. Azóta szent közöttünk a béke.

Minap meglátogattam a lakásán. Nem volt otthon. Lámpát gyújtottam, nézegettem a környezetét: a csizmáit, vadászfegyvereit, a dohányszitáit, a pipáit.

Az asztalnál – nem kis meglepetésemre – egy könyv volt nyitva, egy francia nyelvtan. Mellette füzet, már majdnem teljesen teleírva gyakorlatokkal. Franciául tanult. Megállapítottam, hogy rövidesen a szóváltásunk után foganhatott meg végzetes elhatározása.

Bevallom, a szédület fogott el.

Franciául tanult itt a tanyán, ahol egy lélek sem érti őt, a libák és kocák között, öreg fővel, csak azért, hogy többé senki se lobbanthassa szemére, amit én, hogy műveletlen.

Mit tegyek? Lebeszéljem? A passé défini-nél tart. Visszatartsam? Már késő. Ha isten élteti, néhány év múlva befejezi a nyelvtant, és úgy fog koporsóba kerülni, hogy tud franciául.

Mindez pedig két szó miatt, egy szó miatt. Az élet dermesztő.

13. Milyen szemantikai és strukturális elemek szervezik szöveggé Márai Sándor *Füves könyve* 148. darabját?

A szeretetről

Szeretetet lehet adni és lehet kapni. Csak egyet nem lehet: szeretetet zsarolni. S ezt legtöbbször nem tudják azok a szegények és szerencsétlenek, akik szeretetre éhesek.

Nyilvánvaló, hogy vagy szeret az ember, vagy szeretik: ezt a váltóáramot a természet kérlelhetetlen következetességgel szervezte meg. Az összhang legtökéletesebb és legszerencsésebb formája, mikor az egyik különösebb lázadozás nélkül tűri, hogy a másik szeresse. A természet végül is kegyes: igaz, soha nem adja meg, hogy az szeressen, akitől ezt reméljük, de módot ad arra, hogy korlátlanul szeressük azt is, aki bennünket nem szeret. Csak egyre nem ad módot: hogy könyörgéssel, váddal, támadással vagy esdeklésssel mástól szeretetet zsaroljunk. Még gyöngédséget és szenvedélyt is lehet zsarolni; de a szeretet szuverén.

- Milyen típusú címe van a szövegnek?
- Mi a szöveg fókuszmondata?
- Melyek a bekezdések tételmondatai?
- Mi a szöveg kulcsszava?
- Melyek a 2. bekezdés tartalmilag tömbösödött mondatai, és miért?
- Mik az antecedensei a 3. szövegmondat *ezt* és a 4. szövegmondat *ezt a váltóáramot* szöveggrammatikai kapcsolatot megteremtő nyelvi elemeinek?
- Milyen szövegsajátságból érezhető a szövegzártság?
- Melyek a szöveg önállótlan, azaz kontextusfüggő mondatai? Miből következtette ezt ki?
- Mely mondat funkcionálhatna önállóan, azaz szövegként?
- Minek a révén egészül ki a szerkezeti és tartalmi hiány?
- Milyen nyelvi megformáltságúak az általánosítható igazságot kimondó mondatok?

14. Emelje ki a bekezdés tételmondatát! Magyarázza meg ennek a szövegbeli helyét!

Szent István király intelmei Imre herceghez

VI. A vendégek befogadásáról és gyámolításáról

A vendégek s a jövevények akkora hasznot hajtanak, hogy méltán állhatnak a királyi méltóság hatodik helyén. Hiszen kezdetben úgy növekedett a római birodalom, úgy magasztaltattak fel és lettek dicsőségessé a római királyok, hogy sok nemes és bölcs áradt hozzájuk különb-különb tájakról. Róma bizony még ma is szolga volna, ha Aeneas sarjai nem teszik szabaddá. Mert amiként különb-különb tájakról és tartományokból jönnek a vendégek, úgy különb-különb nyelvet és szokást, különb-különb példát és fegyvert hoznak magukkal, s mindez az országot díszíti, az udvar fényét emeli, s a külföldieket a pöffeszkedéstől elrettenti. Mert az egy nyelvű és egy szokású ország gyenge és esendő. Ennélfogva megparancsolom neked, fiam, hogy a jövevényeket jóakaratúan gyámolítsad és becsben tartsad, hogy nálad szívesebben tartózkodjanak, mintsem másutt lakjanak. Ha pedig le akarnád rombolni, amit építettem, vagy szétszórni, amit összegyűjtöttem, kétségkívül igen nagy kárt szenvedne országod. Hogy ez ne legyen, naponta nagyobbítsd országodat, hogy koronádat az emberek nagyságosnak tartsák.

(Kurcz Ágnes fordítása)

15. Mi lehet a következő bekezdésnyi szöveg tételmondata, amely a paragrafus élén áll?

[?] Az okosság készség, idegrendszerbeli és értelmi fürgeség. A bölcsesség az igazság, a megnyugvás, az elnézés, a tárgyilagosság és a beleegyezés. Az okos emberek soha nem bölcsek, túl izgatottak ehhez, mintegy állandóan megrészegednek okosságuktól; de a bölcsek mindig okosak is, s ugyanakkor többek ezeknél, mert nem akarnak bizonyítani semmit. Az okosak társaságát kerüld, mert felizgatnak és végül megsértenek. A bölcsek társaságát keresd. Az okosakkal lehet beszélni. A bölcsekkel lehet hallgatni.

16. Mi lehet a következő szöveg nyitó és záró mondata? Miből következtette ki?

[?] Néha nagyobb erővel olvasni, mint amilyen erővel az írás készült, melyet olvasol. Áhítattal, szenvedéllyel, figyelemmel és kérlelhetetlenül olvasni. Az író fecseg-

het; de te olvass szűkszavúan. Minden szót, egymás után, előre és hátra hallgatódzva a könyvben, látva a nyomokat, melyek a sűrűbe vezetnek, figyelni a titkos jeladásokra, melyeket a könyv írója talán elmulasztott észlelni, mikor előrehaladt műve rengetegében. Soha nem olvasni fitymálva, mellékesen, mint akit egy isteni lakomára hívtak, s csak a villa hegyével turkál az ételekben. Elegánsan olvasni, nagylelkűen. Úgy olvasni, mintha a siralomházban olvasnád az utolsó könyvet, melyet még beadott celládba a porkoláb. Életre-halálra olvasni, mert ez a legnagyobb, az emberi ajándék. [?]

17. Hogyan épül a kulcsszó köré a mondandó a következő felvilágosító szöveg egyik bekezdésében?

A vérnyomás emelkedésének kórélettani alapja a kis artériák (verőerek) falfeszülésének növekedése. Ez a tónusfokozódás semmilyen jellegzetes panaszt nem vált ki. A leggyakoribb tüneteket (fejfájás, fülzúgás, bizonytalanságérzés, látászavar) a megemelkedett vérnyomás következtében megváltozó agyi, illetve szemfenéki keringés okozza. Mivel a magas vérnyomásban szenvedő betegnek sokszor nincs mindaddig panasza, amíg a megemelkedett vérnyomás bizonyos szervek végleges károsodását nem okozta, sokszor szűrővizsgálat alkalmával ismerik fel a betegséget. Ezért a szűrésnek a magas vérnyomás felismerésében kiemelt jelentősége van.

18. Fejtse ki, miként szerveződik a *magyar* szótő köré fogalmi mező Baranyi Ferenc versében!

Fohász

Ne csak magyarul,
de magyarán is
engedj szólni, Uram,
azaz egyenesen,
mint a kaszasuhanás.

Vágjon rendet a szó
a dudvarostú beléndek-beszédben,
hogy szárban bátorodva égre szökjön
az értelem aranyfejű kalásza.

Hozz bénakórt nyelvemre hogyha méregbe mártott heggyel döfni készül
s nem rendet vágni ezüst suhogással.

Métely tőrének, sandaság nyilának
ne légyen barlangbiztos arzenálja
– míg szólni tud – a szám.

Magyarul úgy
suttogjak és kiáltsak,
hogy mindig magyarán!

19. Mely célt szolgált Churcill londoni rádióbeszédében a sok ismétlés? Milyen tartalmilogikai viszonyok kötik össze a szövegmondatokat?

Nincs a kommunizmusnak következetesebb ellenfele, mint amilyen én voltam huszonöt éven át. Egyetlen szót sem vonok vissza abból, amit eddig mondtam. Azok előtt az események előtt azonban, amelyek most bontakoznak ki, minden elhalványul. Látom az orosz katonákat, akik hazájuk küszöbén állnak, és védelmezik azokat a földeket, amelyeket emberemlékezet óta atyáik műveltek. Látom, amint őrzik házaikat, ahol anyjuk és hitveseik imádkoznak, mert igenis vannak pillanatok, amikor mindenki imádkozik – hogy oltalmazza meg az ég szeretteiket, gyermekeiket, védelmezőiket. Látom az orosz falvak tízezreit, ahol olyan nehezen csikarják ki a talajból a táplálékot, ahol azonban mégis megvannak a tiszta emberi örömök, ahol a lányok nevetgélnek, és a gyermekek játszanak. Látom, hogyan támad rá mindenre álnok módon a náci hadigépezet nagyhangú bokacsattogtató porosz tisztjeivel, akik szakértők abban, hogyan kell rabszolgaságba és hódoltságba taszítani országok tucatjait. Látom a német szoldateszka korlátolt, beidomított, mindenre kész brutális tömegét, hogyan hömpölyög előre, mint a sáskahad. Látom a levegőben a német repülőgépeket, amelyek még nem szedték össze magukat az Anglia felett elszenvedett vereségükből, ahogyan ujjonganak, abban a reményben, hogy könnyebb és biztonságosabb feladatot kaptak. És e látomás hátterében, a vihar mélyén, látom a gonosztevők maroknyi csoportját, akik kitervezik, megszervezik és rázúdítják az emberiségre a borzalomnak ezt az özönét... Eltökélt szándékunk, hogy megsemmisítjük mindazt, ami emlékeztet a nácirendszerre. Semmi sem térít el bennünket ettől – semmi! Soha nem állunk szóba, soha nem egyezkedünk Hitlerrel, se mással a bandájából. Harcolni fogunk ellene a szárazföldön, harcolni fogunk a tengeren, harcolni fogunk a levegőben, amíg Isten segítségével meg nem szabadítjuk a földet árnyékától, és fel nem szabadítjuk a nemzeteket igája alól. Mindenki, aki a nácizmus ellen harcol, a mi szövetségesünk. Mindenki, aki Hitlernek segít, a mi ellenségünk. Ezért megadjuk Oroszországnak és az orosz népnek a segítséget, ami csak erőinkből telik. Felszólítjuk barátainkat és szövetségeseinket az egész világon, cselekedjenek ugyanígy, és hogy ugyanúgy, mint mi, hűségesen és kitartóan cselekedjenek mindvégig.

20. Milyen szócsoportok teremtik meg Márai Sándor *Füves könyve* egyik darabjának *(Arról, hogy a dolgokat meg kell várni)* vázát? Hogyan viszonyulnak egymáshoz a korreferencialánc tagjai?

Megvárni, egy angyal és egy szent türelmével, amíg a dolgok – emberek, eszmék, helyzetek –, melyek hozzád tartoznak, eljutnak hozzád. Egyetlen lépést sem sietni feléjük, egyetlen mozdulattal, szóval sem siettetni közeledtüket. Mert bizonyos emberek, eszmék, helyzetek, melyek életedhez, jellemedhez, világi és szellemi sorsodhoz tartoznak, állandóan útban vannak feléd. Könyvek. Férfiak. Nők. Barátságok. Megismerések, igazságok. Ez mind feléd tart lassú hömpölygéssel, s találkoznotok kell egy napon. De te ne kapkodj, ne siettesd útjukat és közeledésüket. Ha nagyon sietsz feléjük, elkerülheted azt, ami fontos és személyesen a tiéd. Várj, nagy erővel, figyelmesen, egész sorsoddal és életeddel.

21. Melyek a korreferens elemei a következő szövegrészletnek? Adja meg ezek jelentését, éreztetve árnyalatbeli eltérésüket! Milyen hangnem révén teszi az író nevetség tárgyává az „új divatot"!

Olvasom, hogy a színpadi csillag múltkor, amikor a színfalak között összeszólalkozott egyik kartársnőjével, az öltözőjébe rohant, és ott heves *sírógörcsöt* kapott.

Manapság – legyünk őszinték – színházainkban, valamint jobb nevelésű köreinkben a *sírógörcs* kötelező. Nem *sírunk* többé, csak *sírógörcsünk* van. Senki se *fakad sírva*, senki se *pityerül el*, vagy *pityereg*, vagy *nyafog*, vagy *jajveszékel*, vagy *könnyez*, vagy *bőg*, vagy *óbégat*, vagy *picsog*, vagy *bömböl*, vagy *itatja az egereket*, és senkinek se *törik el a mécsese*, hanem egyszerűen és természetesen *sírógörcsnek adja magát*. A sírás végképp divatját múlta. Helyét – diadalmasan – a sírógörcs foglalta el.

Egyedül még talán falun, tanyákon sírnak azok az elmaradt emberek, akik nem tudnak lépést tartani a haladó idővel és folyton fejlődő ízléssel. Egy szegény zsellérasszony, aki elveszti egyetlen gyermekét, a fakoporsóra meredve *sír-rí, sírdogál*, úgy, mint régen. Őneki egyelőre még nincs sírógörcse. Nem volt képes beszerezni Budapestről. De micsoda is az ő fájdalma annak a színésznőnek *idegroham*-ához képest, akinek a babérját akarták megtépázni.

(Kosztolányi: *Sírógörcs*)

22. Ki vannak törölve Göncz Árpád köztársasági elnök üdvözlő leveléből a szöveg legfontosabb korreferencialáncának elemei. Következtesse ki a szövegkörnyezetből a [...] jel helyére illőket!

Tisztelt Ünneplő Gyülekezet! Hölgyeim és Uraim!

Sikeres és szerencsés év az idei: itt került sor a [...] Világkonferenciájára, s ma a Magyar [...] Napját köszönthetjük. E két rangos alkalom lehetőséget kínált és kínál rá, hogy a világ és a magyar [...] számos kérdésével sokféle megközelítésben foglalkozzunk: számot vessünk, s végiggondoljuk [...] életünk múltból a jövőbe átívelő jelenét.

A globalizálódó világban a [...] nemzetek fölötti: a [...] kutatás az emberiség egészének szellemi és anyagi erőforrásaiból származó nemzetközi tevékenység. Módszerei ma már nemzetköziek. „A magyar globusz nem a világ külön darabja" – mondta Babits Mihály. A globalizálódó világ mind kérlelhetetlenebbül figyelmeztet erre. De a magyar földön a – bár nemzetközi együttműködés révén felhalmozódott – tudás ma is nemzeti kincs, értéket teremtő és értéket mentő erő: nem a pártpolitika, nem a hatalom szolgáló leánya. Az egykori államosított [...] helyébe ma a társadalmasított [...] kell lépnie – a tényleges gyakorlatban is. Ennek eszköze pedig a párbeszéd, az intenzív párbeszéd; a párbeszéd fontosságának felismerése. A világ ma a teljesítményt értékeli és tiszteli. De a társadalom csak akkor tiszteli a [...] eredményeit, ha tapasztalta, ha megértette, hogy azok élete részévé váltak. Ehhez pedig [...] ismeretterjesztésre, a [...] eredményeinek közérthető előadására: a [...] társadalmasítására van szükség. Tudásbarát társadalomra.

Hiszem, hogy a [...] hidat verhet ember és ember közé, népek, nemzetek, országok közé.

Budapest, 1999. november 3.

23. Írjon a *könyvgyűjtő* témáról a *könyvszerető, indiántörténetek, kalandregény, klasszikusok, könyvritkaságok, könyvgyűjtemény* korreferencialánc alapján szöveget!

24. Milyen szemantikai mezőösszefüggések teremtenek kapcsolatot a következő mondattömbökön belül?

> Felfogásom szerint a **zsargon** mint gyűjtőnév magában foglalja egyfelől az egyes szakmai, foglalkozási, illetve közös tevékenységi körű (sport, hobbi stb.) csoportokra jellemző beszédmódot (elsősorban annak szóhasználatát), amely főként a csoporton belüli nem-hivatalos kommunikációt szolgálja, s ugyanakkor az adott csoporthoz tartozást, „céhbeliséget", „beavatottságot" fejezi ki. Különbséget kell tenni az egyes foglalkozási ágak szakzsargonja, valamint szakmai nyelve között. A szakmai nyelv az adott szakterület hivatalos nyelvhasználata; szavai a terminusok szintjén, vagyis egyértelműen és érzelmi-értékelő színezettől mentesen jelölik denotátumaikat (ld. DÁNIEL 1982: 340). Így például a *csörömp* a katonai szakzsargon eleme, amelynek a katonai szaknyelvben a *harckocsi*, a köznyelvben pedig a *tank* felel meg; vö. még *nyúl – lövész – gyalogos katona, baka; dizsipálya – alakulótér – a sorakozók helyszíne* stb. Amint e példák is mutatják, a szakzsargon elemeit expresszivitásuk, érzelmi-értékelő színezetük különbözteti meg a hivatalos szakmai nyelv szavaitól és kifejezéseitől. A katonai zsargon, PENTTINEN találó szavaival éve, „lázadás a gépezet ellen, a hivatalos nyelv paródiája, igazságtevés humorral" (idézi KIS 1997: 255). Ebben a vonatkozásban ez a zsargon közel áll a szlenghez, amelytől használatának erős szakmai korlátozottsága különbözteti meg.
>
> (Péter Mihály 1999. „Húsz év múlva". In: Kis Tamás (szerk.): *Mi a szleng?* Kossuth Egyetemi Kiadó. Debrecen. 27)

*

> *Az én életemet a színházi életem tette ki. A színház volt az életem célja, csak azért éltem, amire a színpadnak szüksége volt: a tanulásért. Csak színész voltam.* Én *senki sem voltam. Ezért tudtam mindenki lenni a színpadon.*
>
> (Jászai Mari emlékiratai)

25. Milyen típusú elemekből és mely szavakból szerveződik az izotóplánc a következő tanárszövegekben?

> *– Az iskola olyan, mint a kezdő biciklizőknek a biciklizés. Nem tudja, mi miért van, csak azt, hogy állandóan taposni kell, és sosem szabad bukni.*

*

> *– Fejlődsz, gyermekem, akár a magasugró reménység. Jó a nekifutásod, remekül dobbantasz, és minden magasságot elsőnek teljesítesz. Csak az a kár, hogy a léc alatt.*

*

> *– Mindjárt itt a félév, és jön a fásítás. Lesz téli tüzelőtök!*

*

> *– Meddig fogyókúrázol még, édes lányom? Olyan sovány vagy már, mint egy röntgenlelet!*

26. Hogyan teremtenek a mezőösszefüggés elemei globális kohéziót a következő szövegben?

Vallomások az imádságról

Hogy mit keresünk az imádságban? Akarva-akaratlanul: Istent magát. Erről a bensőséges, örök és örökké új útról korunk se szűnt meg vallani, s e vallomások éppoly élőek, mint amilyenek az első századokban voltak.

Az ima béke és öröm, de sokszor magas fal állja el az utat, s épp az Istenhez legbuzgóbban igyekvők előtt. Bernanos így kiált föl: „Ó, tökéletesen tudom, hogy az ima vágya már maga is imádság, és tökéletesen elég Istennek. De nekem nem elég a puszta vágy. Úgy kellene az imádság, mint tüdőnek a levegő, mint szívnek kell az oxigén. Ami mögöttem áll, az többé nem a hétköznapi, megszokott élet, amihez bármikor visszatérhetek. Úgy érzem most, hogy semmi sincs mögöttem, s szemközt velem csak egy fal, egy fekete fal áll."

Istennek ez a „sötét hiánya" gyakran a lélek önvádjában jelentkezik, mint Julien Green naplójában olvashatjuk: „Hazatérve egy este, elővettem a Bibliát, hogy valami világosságot derítsek éjszakámra. Vannak percek, amikor lehetetlen nem iszonyodnunk önmagunktól, s amikor készek volnánk egyetérteni vádlóinkkal. Csakhogy a világ nem is sejti, mi történik egy lélekben; ha tudná, és neki kellene ítélnie Isten helyett, a világ engem örök időkre elítélne."

Beteges önvád? Nem, a keresztény önismeret kezdete, s az igazi imádság küszöbe. Green számára, élete későbbi tanúsága szerint, ezek a feljegyzések jelezték az ima közeledtét.

A küszöb: sokszor a kétségbeeséssel határos önvád és önismeret. Aki azonban nem fordul vissza innét, azt Isten az imádság békéjével várja. Néhány év múlva már ilyen mondatokkal találkozunk naplójában: „Az igazi rendnek az imádság az alapja..." S innét már csak egy lépés a fölismerésig: „...a legjobb imakönyv: maga Isten."

E fölismerésben már benne él a lélek annyira áhított békéje, megérkezése: „Az imádság célja nem annyira az, hogy megkapjuk, amit kérünk, hanem hogy mi magunk változzunk meg. Sőt, azt kellene mondanunk, hogy az igazi imádság képessé tesz bennünket arra, hogy elejtsük kérésünket."

A kétségbeesést nemcsak emberek tudják; Isten éjszakáját, hiányát, „csendjét": maga Jézus is megszenvedte. Mégis: az imádság szívében határtalan öröm lakozik, ahogy a természet éjszakája sem jelenti a nap halálát, csupán távollétét. Ebben az értelemben kérdezi Bernanos azoktól, akik hívőknek vallják magukat: „Vajon alkalmasak vagytok-e megfiatalítani a földet, igen vagy nem? Az Evangélium örökké fiatal, csak ti vagytok öregek." Igen, az imádság lényege szerint istenközelséget jelent, örök fiatalságot.

Isten hiányának és jelenlétének megtapasztalása: két partja az emberi imának. Mondhatnánk, küszöbe és betetőzése. A hívő számára az ima jelenti a teljes valóságot. Rettenetes a súlya, de nem szabad félni tőle: Jézus az imában rakja ránk édes igáját.

S végül azok számára, kik gyöngének érzik magukat az imádság realitására, nem fölmentésül, de ízelítőül az isteni szeretet makacs természetéről, mely nem engedi, hogy egykönnyen lemondjunk róla, hadd idézzük a haldokló Lisieux-i Szent Terézt: „...ha el is követtem volna minden lehetséges bűnt, éppoly bizakodva érezném, hogy e tengernyi gonoszság is csepp víz csupán a szeretet tűzvészében."

(Idézetek Ch. Moeller művéből Pilinszky János tolmácsolásában)

27. Melyek a jelentésmező elemei, és hogyan függnek össze a következő részszöveg szerkesztettségével Márai Sándor *Napló*-részletében (1958–1967)?

> A vallások az emberi tudat fejlődésének egyik fázisa voltak. Most sokan hiszik, hogy a tudat ezen a fázison túlfejlődött. Az ember ebben a korban revideálta a vallások követeléseinek és ígéreteinek jogosságát és értékét. Lehet, hogy a vallásból is – mint a királyságból – elpárolgott a „mágikus". A „szembemisézés" és minden kísérletek, melyek a vallásos liturgiákat közelebb akarják hozni a hívőkhöz, emberiessé szeretnék változtatni, aminek lényege, hogy emberfeletti: kétarcú kísérletek. Nem biztos, hogy az ember, amikor a templomba megy, „látni" akarja a misztériumot; az sem biztos, hogy „érteni" akarja az érthetetlent... Valószínű, hogy csak hinni akar. A kereszténységből így megmarad egy erkölcsi törvénykönyv, amelynek minden oldala tele van költészettel, magasrendű lelkiséggel. Aki nagyon fél, és nem éri be az *„animal faith"* protézisével, azt talán erősíti, bátorítja is [...] de a vallás, amely „érthető", nem mágia többé, hanem párbeszéd a sötétben.

28. Milyen egymással érintkező jelentésmezőkből alakul ki a következő nyelvművelő írás mezőösszefüggése?

> *Ha valaki megpróbálná számba venni, hogy honnan, melyik nyelvrétegből származnak azok a nyelvi vétségek, amelyeket a nyelvművelő írások, rádió- és televízióadások célba vesznek, kipellengéreznek, hibáztatnak, minden bizonnyal úgy találná: nagy többségük a sajtó nyelvéből, a napilapok, hetilapok, folyóiratok hasábjairól. Amióta magyar nyelvű sajtó van, a nyelv ízeit, színeit, szabályait féltő nyelvvédők és nyelvművelők újra meg újra ezt kiáltották ki fő bűnösnek a nyelvrontásban, ennek helyesírását, szóhasználatát, szórendjét, fogalmazását kárhoztatták legtöbbször. A hibáztatásra, sajnos, rászolgált a múltban is, és rászolgál legtöbbször ma is.*
>
> (Sebestyén Árpád: *Gondolatok a sajtó nyelvéről*)

29. Fedje fel a kohéziót megteremtő elemek közötti kapcsolatot?

> *Ki ne találkozott volna a markáns, frissítő illatú szárított levendulával, amit változatlan szorgalommal kötözgetnek csokorba nagyanyáink, hogy aztán a ruhásszekrények mélyére rejtsék? Ez az örökzöld félcserje azonban nemcsak a molyok elűzésére képes, és nemcsak jó illata van, hanem gyógyhatása is. [...] A levendulát az ókortól kezdve használják, mint illatosítószert.*
>
> (Bundovics Judit: *Egy illat Provence-ból: a levendula*)

*

> *Igaz, hogy Fleming 1928-ban feltalálta a penicillint, és ma már senkit sem akarunk arra rábeszélni, hogy súlyos betegség esetén dobja el az antibiotikumokat, és helyette egye a fokhagymát. Ám az is igaz, hogy nem kell azonnal tabletták és gyári készítmények után kapkodni, ha kisebb bajokat orvosolhatunk természetes készítményekkel, sőt a kétféle dolog együttes alkalmazása sem eretnekség. Végül is hozzáértő emberek bizonyították, hogy a fokhagyma csökkenti a vércukorszintet, a vérnyomást és a vérrögképződést is, ami egyes szív- és érrendszeri betegségek kiváltója.*
>
> *És a szaga? Hát igen... Senki sem kötelezhető, hogy másokon élvezze a „fokhagy-*

maparfümöt". E zavaró hatás elkerülése érdekében kézenfekvő módszer lehetne, ha minél többen rászoknának erre a nagyszerű fűszer- és gyógynövényre. Ebben a déli és keleti ínyencségek is segítségünkre lehetnek. A másik mód, hogy aki rendszeresen fogyasztja, az rágcsáljon utána leheletfrissítő petrezselymet, zellert, édesköményt vagy szegfűszeget. De ha másképp nem megy, hát legyünk zug-fokhagymaevők! Esténként otthon, a négy fal között hódoljunk a bűzlő rózsának.

(Szentiványi Rózsa: *A csodálatos fokhagyma. Szegények gyógyszere, mindnyájunk étke*)

*

A gyógyvizekkel elsőként – közel két és fél ezer éve – a görög Hippokratész, „az orvostudomány atyja" foglalkozott. Ő volt az első, aki a vizeket osztályozta. Megkülönböztetett meleg és hideg, tiszta és zavaros, eső- és hóeredetű, forrás- és tengeri vizeket.

(Bundovics Judit: *Víz, víz, víz, ásványvíz*)

30. Próbálja ki: mely kötőszókkal lehetne a mondattömb szövegmondatai közötti tartalmi-logikai kapcsolatokat felfedni! Melyik szövegbeli információra és milyen esetleges valóságra vonatkozó tudásra támaszkodott döntésében?

A művelt embernek második anyanyelve Magyarországon nyolcszáz esztendőn át a latin volt. Papjaik latinul imádkoztak, iskoláikban latinul tanultak, pöreik latinul folytak; amit elhanyagolt parasztnyelvükön nem tudtak kimondani, latinul mondták. Az orvostudomány, növénytan, állattan kifejezései ma is latinok; a tudomány, újságok, beszélgetések nyelvébe is rengeteg latin szó került be; a tudákosságnak múltban és most is latin a nyelve. Igen sok latin szót ismer és használ az is, aki sohasem tanult latinul.

(Németh László: *Latin szavak a magyarban*)

*

A fáradtság elleni nappali krém az arc nappali védelmének az alapja. Biztosítja az arcbőr természetes frissességét, simaságát. Pótolja a zsír, a víz, a vitamin hiányát, megakadályozza a bőr kiszáradását. Használja rendszeresen, és észlelni fogja jótékony hatását.

*

Csak néhány szórendi törvényszerűséget soroltam fel, a legfontosabbakat. Ezek legalább olyan jellegzetes sajátosságai a magyar nyelvnek, mint a főnévragozás vagy a névutók használata, mégis alig ismerjük őket az iskolából. Külön jegyzetet érdemel, hogy milyen jelentésbeli különbségeket fejeznek ki a különböző szórendek.

(Kálmán László: *A magyar szórend*)

31. Keresse meg, mely kötőszók felelnek meg a szövegmondatok közötti tartalmi-logikai viszonyoknak! Ne hagyja figyelmen kívül a szövegrészlet bekezdései közötti kapcsolódást sem!

A nemzet feladata egészen átlátszó és világos: mindent elkövetni, hogy Austria a civilisatióra nézve már a legközelebbi jövőben is hasznavehetetlen, magát túlélt s felbomlásnak indult anachronismusnak tekintessék, mert valóban az.

Bizonyos, hogy Austriának okvetlenül bekövetkező megsemmisülésénél fogva nagy feladat vár mind a magyar nemzetre, mind azon nemzetiségekre, melyeknek földrészeit a Duna habjai mossák.

Át kell hatva lennünk szabadsági szellemétől a kornak, melyben élünk.

A világműveltség kívánalmaival szemközt éreznünk kell különösen nekünk magyaroknak nagy kötelességeket, melyeket hazánk nyelvviszonyai ruháznak reánk. Behatóbb figyelemmel szükség kisérnünk délkeleti szomszédainknál a haladási törekvések erős áramlatát. És mindezekkel szemközt hivatásunk tevékenyen munkálkodni és vezérszerepet vinni a szabadság és jogegyenlőség nagy kérdéseinek, úgy politikai mint társadalmi téren való megoldása körül.

Hivatásunk előlmenni azon munkában, melynek feladata a Duna mentében kifejteni s megszilárdítani a szabadságnak és a népek békés együttélhetésének erőteljes alakzatát.

Amely nemzetnek nincs hivatása, az elpusztul menthetetlenül.

De jaj azon nemzetnek is, melyre nagy hivatást ruházott a gondviselés, de amely vagy felfogni nem képes ezen hivatást, vagy annak megfelelni az erkölcsi erőt nélkülözi.

A magyar nemzet emelkedjék fel hivatásának magasztos öntudatára.

Vesse ki lelkéből azokat, akik örökké csak Austria megmentésével foglalkozva a magyar nemzet romlását és elpusztulását siettetik.

Egy gondolata legyen minden magyarnak: Austria megsemmisülésének siettetésével a népek szövetségét s e szövetségben a szabadságot megalapítani.

(Kossuth Lajos: *A közös ügyek hálója* – részlet)

32. Tegye explicitté Márai Sándor szövegében a szövegmondatok közötti tartalmi-logikai kapcsolatokat a kötőszók kitételével!

A szenvedélyről

Azt hinni, hogy elvonulhatunk a szenvedély elől, éppen olyan őrület, mintha komolyan hinné valaki, hogy homokból házat és menedéket építhet a sivatag közepén a számum ellen.

A szenvedély éppen úgy értelme életünknek, mint az értelem, a mértéktartás és a megfontolt védekezés. Csak az lehet teljes és a természet rendjéhez okos engedelmességgel simuló ember, aki természetének megfelelő mértékkel és őszinteséggel tudja átadni magát teste és jelleme szenvedélyeinek. De nem lesz állat, mert ismeri a határokat, ahol foggal és körömmel meg kell kapaszkodnia a szélviharban, mely reátört, az értelem korlátaiba. Ne tagadd a testet, de bánj vele méltányosan és fölényesen, mint az idomító a fenevaddal. Ne tagadd a becsvágyat, de jelöld ki határait. Ne tagadd az érzékeket, de úgy járj és kelj érzékeid lázadása közepette, mint a kapitány a viharba jutott hajó lázongó matrózai között: szigorral, megértéssel, kérlelhetetlenül és hősiesen. Mást nem tehetsz. Ez a legtöbb, amit ember tehet.

33. Milyen jellegzetes konstrukciótípust ismer fel a textusrészletekben?

A test mértéke a szépség, de olyan mérték ez, mely egyetlen testben nem megfogható. A lélek mértéke az értéke, amely a gesztusok és a cselekedetek által közvetlenül érvényt szerez, ma azt mondanánk, tárgyiasítható. Nem ez a szépség szerelme.

(Nádas Péter *Az égi és a földi szerelemről*)

*

S én lent vergődöm, és nem tudja más,
Hogy csöndem éjén milyen jajok égnek.
De légy türelmes. Jön még ideje
Szebb zenéknek.
(Tóth Árpád: *Álarcosan*)

34. Kövesse nyomon lépésről lépésre Gárdonyi Géza verses leírásában a kohezivitás módszerét, a szemantikai elemek kapcsolódásának elemeit! Milyen jelentéssíkok rajzolódnak ki? Min alapul az ezek elemei közötti kapcsolat?

Éjjel a Tiszán

Feljött a hold a Tiszára.
Csend borult a fűre, fára,
Szeged alatt a szigetnél
áll egy ócska halász-bárka.

Holdvilágnál fenn a bárkán
halászlegény ül magában:
ül magában s furulyál:
furulyál az éjszakában.

A Tiszára a sötétség
gyászfátyolként terül hosszan:
gyászfátyolon a csillagok
csillogdálnak gyémántosan.

Talán épp a bárka alatt
lenn a vízben, lenn a mélyben
fekszik egy nagy halott király,
halott király réges-régen.

Koporsója arany, ezüst,
s vasból van a burkolatja.
És a hármas koporsóban
a király a dalt hallgatja.

35. Milyen asszociációs mezők rajzolódnak ki a befogadó tudatában a következő szövegrészlet olvasása kapcsán?

Szent László király legendája

Boldog László király kiragyogva kimagaslott Magyarország királyainak fényes nemzetségéből. Kétségtelen édesatyja a nevezetes első Béla, a hírneves András király öccseura; alkotóereje szorgalmából azon években, midőn uralkodott, az állam, sőt az egész Pannónia annyira rendezetten s meggyarapodva virágzott, hogy boldog István király ideje óta törvények, szabadság és bőség tekintetében soha még ily csodálatosan nem csillogott. Minden korábbi állapotánál gazdagabban Magyarország azidőn

kezdte szabadságának fejét a bőség telt szaruival az egekig emelni, s gazdagságban, rangban és dicsőségben szinte valamennyi vidéket legyőzni. Magnus, a dicsőséges király volt az ő vértestvére: ezt Gézának nevezte népe; vallásos és katolikus férfiú teljességre, kit tisztes erkölcsei és jeles cselekedetei olyannyira ékesítettek, hogy ha közte és Salamon király között nem keletkezett volna testvérviszály, a szentség érdemével és dicsőségével kitüntetve már régóta nyilvánvalóan fényeskedne.

Így hát László király, a Boldog, akár a csillagok közül támadt új csillag, testi-lelki alkatával már születésekor Isten kegyelmének szándékát nyilvánította, s már csecsemőként megmutatta, milyen király lesz valaha. Kétségtelen gondviselése a Teremtőnek – kiről írják, hogy szebb az emberek fiainál, és nincs határa bölcsességének –, hogy önnön hasonlatosságára műve jó reményű helytartójául állította, s eljövendő méltósága fundamentumát úgy alkotta, hogy mindjárt alkatában testi és szellemi szépségére kiválasztott fiúnak nyilvánítsa, ki azért jött e világra, hogy e szerepet felnőttként is eljátszhassa. Imígyen a kegyelem emez első ajándékaival született, a neve pedig László lett, s úgy látszik, kiváltképpen az eljövendők előérzetében adták neki e nevet. Mert ha nevének etimológiájával enyelgünk, „Ladislaus" a népeknek istenadta dicsőségét jelenti. „Laosz"-t ugyanis „nép"-nek fordítják, „doszisz" pedig: „adó" vagy „adott", illetve „adás". Nevének első szótagja pedig szótagtoldással: „dicsőség". Hiszen dicsőség adatott a népeknek, mert valóban dicsérendő a nép, és boldog a nemzet, melyből ilyen fejedelem támadt, és hírnévben sütkérezik, amiért ilyen Istentől rendelt irányító látogatta meg.

36. Szedje össze Ottlik Géza *Virrasztók* című írásából azokat a szavakat, amelyek azonos asszociációs mezőbe tartoznak! Hogyan tartják össze a szöveget?

A csillagász régen nem találkozott barátja feleségével, s az első, ami feltűnt neki, Katalin újszerű biztonsága volt. Mozdulatai is határozottabbak lettek, mosolygása, szépsége öntudatossá vált harmincöt éves korára, ahogyan egy süldő lány máról holnapra nővé alakul. Finom nyakát kissé megbarnította az idő, és ráncokat vetett rá, arcbőrét a fonnyadás, mint ravasz illatszer, megpácolta, s a haja tizennyolc éves korában sohasem volt ilyen gondosan megfésülve. Mégis – szépülését, öregedését – mindent egybevetve, Cholnokynak nyugtalanul kellett tudomásul vennie, hogy a mosolygása, az egyenes orra, a hangja, az egész nő ugyanaz, aki volt, s most, hogy a sötétben látatlanul látja az arcát, meg sem tudná mondani, melyikét látja igazában, a kislányét vagy az asszonyét, a tizennyolc évesét vagy a harmicöt évesét.

37. Milyen szemantikai progresszió-fajta szerint épül fel az Örkény Istvánnal készült interjúrészlet? Szedje össze ennek konkrét elemeit!

ÉN VALAMIKOR GYÓGYSZERÉSZNEK KÉSZÜLTEM. Ki is tanultam. Hadd mondjam el patikusnyelven, miről van itt szó. Ha az ember megszúrja az ujját és az vérezni kezd, akkor a szervezetünk azonnal kitermel olyan anyagokat, amik a vérzést elállítják, s a sebet begyógyítják. Másnap már nem érzünk belőle semmit. Na most a lelki sebeinkkel is így vagyunk, sőt tulajdonképpen még cifrábban. Mert nemcsak hogy begyógyulnak azok a sérelmek, bukások, balszerencsék, pofonok emlékei, amelyeket elszenvedünk az életben, hanem működik bennünk, a szervezetünkben valamilyen megszépítő indulat, valamilyen olyan erő, ami átkölti a rajtunk esett szégyent, vagy azt a kudarcot, amit vallottunk. Mondok egy példát. Egyszer valaki föl-

jelentett engem vagy húsz-huszonöt évvel ezelőtt, amikor nagyon nem volt kellemes. Aztán hosszú-hosszú évek múlva találkoztam vele s azt mondta: „Te... te... már nem is tudod, hogy én azokban a nehéz időkben az életedet mentettem meg". Ezen egy kicsit elgondolkoztam és rájöttem, hogy benne is megindultak azok a nedvek, amelyek a sebet begyógyítják, ezt a szégyent eltakarták, ebből a szégyenből dicsőséget csináltak. És voltaképpen az én darabom [utalás a Kulcskeresőkre] főhősével is ez történik. Egy bukásból dicsőség lesz, öröm és boldogság. Egy hamis tudat, ami bennünk működik és dolgozik.

(Az interjút a televízió *Színházi Albuma* számára Bányai Gábor készítette 1977-ben.)

38. Melyek a lineáris összefüggést biztosító szöveggrammatikai és -szemantikai elemei a szövegrészletnek? Milyen szemantikai és grammatikai komponensek építik fel a Kossuth nevével induló korreferencialáncot?

Ha Kossuth hangja felzendül, ezer és ezer kisnemes egyszerűbb, de ugyanazon hangra rezonáló lelke várja készen. Az ő szavát mindenki sajátjának érzi. Olyan önérzettel beszél, amilyennel ők szerettek volna, olyan büszke, amilyennek ők hitték magukat. Tőle azt hallották, amit hallani vágytak. Mindegyik úgy érezte, a sok ezer közül, hogy ez éppen neki szól, hogy ő is mindig ezt akarta mondani. Kossuth egy személyben képviselője, reménye és vezére e feltörő és a hatalmasok gőgje ellen forduló rétegnek. Mintha maga is érezné, hogy hangja nem egyetlen emberé, hogy rá ezerszeres tömeg megnőtt visszhangja válaszol. Ezért nyúl oly csodálatos biztonsággal a közvéleményhez, ezért ura a hangulatoknak, és ezért látszik mindig engedékenyen a népszerű irányhoz hajolni. Kossuth nemcsak irányít, és nem is pusztán a közhangulat után szalad. Ő magas fokon, erőteljes elmével, de szíve mélyén egy a szegény nemesek tömegével. Olykor másként gondolkoznak, de érezni egyképpen éreznek. Kossuth műveltebb, politikailag iskolázottabb, mint a tanult kisnemesek legnagyobb része, több tapintat van benne, nehéz helyzetekben őszintén igyekszik konciliáns lenni: úgy érzi minden esetben, hogy elment a végső határig. De a kisnemes radikálisok, még ha olykor ellenük fordul is, mindig rátekintenek. [...]

Ez egyik – bár nem egyetlen – kulcsa Kossuth páratlan népszerűségének.

(Kosáry Domokos: *Kossuth Lajos a reformkorban*)

39. Állapítsa meg a térjelölés okát és fajtáit a szövegtípusok függvényében!

A Keleti-Kárpátok több párhuzamos vonulatból áll, amelyek külön hegységekre bomlanak. A külső ív homokkőből épül fel, a belső vonulatok vulkáni eredetűek. A vulkáni tevékenység helyenként ólom-, cink- és rézércet hagyott hátra (Nagybánya). A Hargita tűzhányói pár százezer éve még működtek, némelyik vulkáni kúp tetején a kráter is épségben van. A vulkáni utóműködés jelei a szénsavas források (borvizek) és a kénes kigőzölgések (torjai Büdös-barlang).

A Hargita keleti oldalán az Olt és a Maros felső szakaszánál 6–800 m magasságban sorjáznak a kicsiny, zárt székelyföldi medencék (Háromszéki-, Csíki-, Gyergyói-medence). A hűvös éghajlat itt csak a burgonya és a takarmányfélék termesztésének kedvez. A csordákat és a juhnyájakat nyáron a havasi réteken legeltetik. A közepes nagyságú – 40–80 ezer lakosú – székely városokban (Sepsiszentgyörgy, Csíkszereda, Székelyudvarhely) a fafeldolgozáson kívül újabban a textil- és gépipar is meghonosodott.

A kristályos kőzetekből álló Déli-Kárpátok Románia legmagasabb és legzártabb hegyvidéke, amelyen csak az Olt és a Zsil szurdokvölgye tör át. A tarajos-csipkés sziklagerincek, széles teknővölgy, kristálytiszta tengerszemek a hajdani eljegesedés tanújelei.

(Probáld Ferenc: *Regionális földrajz a középiskolák számára*)

*

A nyár átmenetileg visszaszorult a Földközi-tenger keleti és nyugati szélére. Máshol változékony, Nyugat-Európában meglehetősen hűvös az idő. A kontinens középső területein sokfelé fordul elő eső, zápor, helyenként zivatar. A Kárpát-medence fölé változó nedvességtartalmú, egyre hűvösebb levegő áramlik.

Szerdán hazánkban változóan felhős lesz az ég. Néhány órás napsütésre a középső országrészben számíthatunk. Többször erősen megnövekszik a felhőzet, és sokfelé alakul ki eső, zápor. A Dunántúlon megerősödik az északnyugati szél. Hajnalban 11–16 fok várható. A hőmérséklet csúcsértéke általában 20–25 fok között alakul, de délkeleten ennél néhány fokkal melegebb lesz. Csütörtökön is folytatódik a hűvös idő, helyenként záporokkal.

*

Autós üldözést követően üzemanyag-tolvajokat fogtak a rendőrök tegnapra virradóra éjszaka a Győr-Moson-Sopron megyei Enese községben. A járőrök Győrsövényházán két parkoló IFA-teherautó mellett három gázolajos kannára bukkantak. Az ötvenliteres kannák közül kettő tele volt, a harmadik még üresen állt. Mellettük megtalálták az üzemanyag leszívására alkalmas csöveket is. A járőr és az IFA-k tulajdonosa a teherautóktól távolabb várakozó Volkswagen Transporter felé indult. Ekkor a bozótosból két férfi ugrott elő, belevetette magát a VW-be, és menekülni próbált. A rendőrök egy figyelmeztető, majd két célzott lövést adtak le, az egyik lövés eltalálta a Transporter szélvédőjét. Személyi sérülés nem történt. A tolvajok tovább hajtottak, a rendőrök Eneséig üldözték őket, amíg a Transporter egy zsákutcában árokba nem borult. A benne ülő két pannonhalmi férfit a rendőrök elfogták, és lopás kísérlete miatt őrizetbe vették.

(MTI – *Magyar Nemzet*)

*

Mennek a fuvarosok, a fekete dobosok a kerekeken éjszaka – a tanyai kutyaugatásokon át, tova! s a falusi zárt kapuk álmain át, tova! az uton a kétfele meredeken árnyhegyü jegenyesor innen is onnan is árkai mentén.

A gyerekek alszanak, elviszi őket a fuvalom az égbe, hol érik a csillag, e gömbölyü, de tövises alma, s a hold-fele kanyarog a hintafa bársonya, cifra szalagja, de virrad, a kicsi öcsik és hugok álmai hajnali légcsiga fonatain újra le, földre pörögnek.

(Weöres: *Robogó szekerek*)

40. A hiány melyik típusára talál példát a Szabó Lőrinc-szonettben? Hogyan tudná verbális eszközökkel pótolni a hiányokat? Mi ad ehhez segítséget?

Föld alatt, ég alatt

Nem rejtegetlek többé, nem tagadlak,
végre igazán tied. Eleget
bujkáltunk, míg bírtad, míg lehetett,
míg volt értelme, hogy egy kis nyugalmat
adjon a leplezés. A föld alatt vagy,
az ég alatt vagy, és sirod felett
vigan csörögve épp vendégeket
jelez a szarka, hogy meglátogatlak:
minden oly nyilt már és tiszta! ... Be kár,
hogy csak most, későn ... Óh, ez a halál
sokra tanitott, a legtöbbre ... Bár
lenne haszna is! ... Drágám, adj erőt,
kibírni, ami maradt, a jövőt ...
Védjétek egymást, igaz szeretők!

41. Fejtse ki véleményét az elliptikus szövegalkotás kohéziós szerepéről Dsida Jenő művében! Miért beszédes a hiány?

Kánai menyegző

Menyegzőnk lesz, kis szerelmem, s derülünk a cigánybandán.
Vendégek közt üldögélünk zöldbefutott, tág verandán.

Krisztus ül az asztalfőn. Künt augusztus mély, tiszta éje
csillagot szór s zene-szűntén sír a tücsök lágy zenéje.

Krisztus arca szép, sugárzó, szereti a víg poétát:
máskülönben nem tett volna érte ilyen hosszú sétát.

Súgva mondja: „Szívetek a vágytól majdhogy szét nem pattan,
menjetek csak, fiacskáim, ne késsetek énmiattam!

Majd én mindent elgondozok, vendégséggel baj ne légyen.
A szegénység, bogárkáim, illatos és drága szégyen."

Lábujjhegyen, mint ki édes szenvedélynek titkon áldoz,
surranunk el lombfüzéres nászi szobánk ajtajához.

Visszanézünk... – Minden asztal csupa friss hal, friss kenyér,
vizeskorsó bort zubogtat, bíborlángút, mint a vér.

42. Adja magyarázatát annak, hogy mi okozza az alábbi szöveg hiányosságát, illetve milyen hatású az elliptikusság!

Mándy Iván: *Egy öreg boltos*

Félreteszek minden sort, minden magára maradt sort. Nem herdálok el semmit. Még mindenből lehet valami. Miért is ne? Csak talán még várni kell. Várni... várni...

A fiókba dugdosom őket. Könyvekbe, folyóiratokba, füzetekbe. Vagy csak úgy a zsebembe.

Hát mit tehetek? Mit tehet ez az eszelős, zsugori alak?

Lássuk, mi van raktáron! Mire számíthatok?

Mondatok, félmondatok, szavak. Lecsupaszított, kopár szavak. Áthúzott szavak. Kusza feljegyzések régi noteszekben, blokkokon, levélen (amire sose válaszoltam), táviraton, szalvétán, névjegyen.

Hang csúszik hangra. Különválik. A csöndből nőnek ki a hangok. A csöndbe hullanak vissza.

Hol tör be az idegen hang?

Nem voltam hűtlen hozzád, Langfelder Teri!

Akit szerettem, azt igazán szerettem. De hagyjuk ezt!

A szürkeség egy vékony csíkban megnyílt.

Régi lakó felmerül a kádból.

Kőszáli kő.

Egy sas rátelepedett az erkélyre. Többé nem mozdult el. Megkövesedett. Megkopott.

Paulus Béla docens. Orvostovábbképző. Ő jó ebben... monográfiában, termonográfiában.

Ha kell, felhívjuk.

Filencz Dávidot betették az ágyba a rács mögé.

Börönd

Dánia

Akasztófa

Alma

Fekete folt a kapufán

A labda ott maradt a sárban

Agglomeráció

Óra

Nyúlfarok

Katasztrófa

Cselgáncs

Csőtörés

Énektanár

Megsértettem Thirring Violát.

43. Valószínűsítse, hogy mely szavakat hagyta el az író a szövegmondatok megformálásakor! Mit tapasztal, miként történik meg a hiány kiegészülése?

– *A kerítésen túl azok a fények...*

– *A Három Arab! Néha átmegyek egy pohár sörre.*

– *Zene?*
– *Egész jól hallani. De azt hiszem, rövidesen vacsorázunk.*
(Mándy Iván: *Ügynök a kórházban*)

44. Melyik fajtája fordul elő az ellipszisnek a következő tanárszövegekben? Miként van a hiányos mondatoknak szövegszervező szerepe?

– *A jó dolgozat legyen rövid! A rossz még rövidebb!*

*

– *Ha elfogadjátok a jegyeteket, diktáljátok be! Ha nem, akkor is!*

*

– *Hogyan öltözködsz te, lányom? Tele van a ruhád! Hogy mivel? Megmondom: majommal.*

*

– *Kit nézel hülyének? Magadat? Akkor nem szóltam.*

*

– *Ki akar kijönni a táblához? Senki? Nem Vietnamba toborzok!*

45. Keressen példákat olvasmányaiból az ellipszis fajtáira! Minek a révén egészülnek ki a hiányok?

46. Az időbeliséget az időjeleken kívül az időhatározó-szók is jelzik. Válogasson ki ezekből olyanokat, amelyek mesék időszerkezetét (például: *régóta, először, időközben, végül*) érzékeltethetik, és ennek figyelembevételével adjon elő egy történetet!

47. Miért fonódnak össze szervesen az időt és helyet jelölő elemek a Kallós Zoltán életútját röviden felvázoló írásban? Hogyan szervezi a szöveget a kronotopológia az életrajzban (önéletrajzban), illetve természetszerűleg még milyen izotópláncca fonódik egybe?

Kallós Zoltán (Válaszút, 1926. március 26.): néprajzkutató. Középiskolai tanulmányait Kolozsváron és Sepsiszentgyörgyön végezte. 1946-ban Kolozsváron tanítói oklevelet szerzett. 1946-tól 1950-ig Magyarvistán tanított. 1951–1955 között a kolozsvári Zeneművészeti Főiskolán tanult. 1956-tól Lészpeden tanító, 1957–58-ban a marosvásárhelyi Népi Alkotások Házában szakirányító volt. Rövid ideig börtönben ült. 1959–1968 között újra tanított, majd faipari vállalati alkalmazottként dolgozott Gyimesben. 1969-től szabadfoglalkozású lett. Kolozsváron az ifjúsági táncházmozgalom tanácsadójaként tevékenykedett. Néprajzi gyűjtőmunkája során elsősorban az énekes és hangszeres zenével, a népszokásokkal és a népzenével foglalkozik. A Magyar Néprajzi Társaság tiszteletbeli tagja, a magyarországi református egyház tiszteletbeli presbitere, 1990-ben Életfa-díjat, 1993-ban Magyar Művészetért díjat, 1996-ban pedig Kossuth-díjat kapott.

48. Mutassa ki a következő szövegrészlet idő-, tér- és cselekményszerkezetét!

Istvánffy Miklós: *A magyarok történetéből* (1590-tól 1615-ben bekövetkezett haláláig írta)

A csatára a Mohács alatt elterülő széles és nyílt mezőn azt a helyet jelölték ki, mely a városkától egy magyar mérföldre, a Duna partjától pedig fél mérföldre esett. A közepes nagyságú kerekes ágyúkat, melyeknek száma körülbelül nyolcvan volt, az első és a második csatasor között helyezték el alkalmas helyen, bár többen úgy vélték, hogy az ágyúkat mindjárt a csatasorok elé kell állítani, hogy még mielőtt kézitusára kerülne a sor, kilőhessék őket, nem annyira az ellenség megrémítésére, hanem inkább azért, hogy megsebesítve és harcképtelenné téve a támadókat, veszteséget okozzanak nekik.

A király a csatasor elé lovagolt, megszemlélte a rendeket, s minthogy úgy látszott, többen kételkednek benne, hogy jelen van, a nádor, beszédet mondva, kezével mindnyájuknak mutatta, hogy itt van. Fennhangon kijelentette a nádor, hogy a király velük együtt mindent, amit a hadiszerencse hoz, kész elviselni. Nem vonakodik kitenni magát és életét a végső veszedelemnek a szent hitért, a kereszténység védelméért, az oltárokért és tűzhelyekért, értük és az ő feleségükért és gyermekeikért, Magyarországért és a többi tartományért. Ezért ők is tegyék meg a magukét a harcban, mint amiképpen a legvitézebb férfiakhoz illik. Emlékezzenek meg arról, hogy magyarok, akik a rút és utálatos vallású ellenséget gyakran megsemmisítették. Nem szabad, hogy megijedjenek az ellenséges csapatok sokaságától, mert nem a katonák számában, hanem erejében és legyőzhetetlen vitézségében van a győzelem. A halhatatlan isten a jogos ügyért, az igaz hitért és a szabadságért most megsegíti őket, a kegyetlen uralomvágyért igazságtalan fegyverekkel támadó galád ellenséget pedig az ő bosszuló kezükkel fogja kétségtelenül megbüntetni.

Szulejmán pedig, bár a mieink dobpergése és trombitaharsogása csatára hívta ki, mégis, nem tudni, mely okból, napfelkeltétől egészen kora délutánig csendben a táborban tartózkodott, úgyhogy a mieink, megunva a hosszas várakozást, s azt gondolva, hogy azon a napon nem fog alkalmat adni a csatára, jónak látták, hogy visszatérésre fúvassanak, s a táborba visszatérjenek.

49. Vázolja fel az Áprily-vers kronotopológiáját és a szöveggrammatikai utalóelemek kapcsolatát!

Az irisórai szarvas

Virradt. A fákra egyre csendesebben
rivallt alá a mély felhő-torok.
Gáncsot vető boróka-tengerben
akadtak rá a csorda-pásztorok.

A gornyikhoz levitte nemsokára
tarkóra vetve egy szilaj csobán,
s megvolt az alku egy-kettőre: ára
egy korty fenyővíz s egy marék dohány.

A simmentali borjának fogadta
fakorlátos, legeltető helyen,
tőgyén mohón csüngött az istenadta,
és elfeledte, hogy testvértelen.

És elfeledte a futó erecskét,
amely bukfenceket kacagva hányt,
s mely hűs homályba fogta gyenge testét,
el a zuzmószakállú ősmagányt.

És elfeledte a forrás kis odvát,
amelynek tükre csábító titok,
s ha eltikkadva meg-megszomjazott, hát
napverte, langyos vályúból ivott.

Kristály-tükörben nem láthatta mását,
mikor a szarva büszkén ütközött,
meg nem sejthette büszke származását,
és borjúnak nőtt fel borjak között.

És lett pompás agancsú háziállat,
vadász-szívekbe dobbantó remek,
s csudálva nézte, rajta mit csudálnak
csudálkozó kiránduló-szemek...

De nyárutón, mikor a kék havasról
omlott a köd s leszállt az ősz vele,
beláthatatlan, ködruhás magasból
szarvasbőgés búgott a völgybe le.

S akkor: párát zihált remegve szája,
idegen lett palánkos otthona,
idegen lett testvére, mostohája –
s a ködbe hördült, mint az orgona.

Korreferenciaindex → **Mondatsorszám ↓**	**I.**	**II.**		
1.	*szarvas*			
2.				
3.	*rá*			

Folytassa!

A **korreferenciatípusok** a következőképpen oszlanak meg:

Korreferens lexéma			**Korreferens lexéma anaforikus elemmel**	**Névmási anafora**	**Ø névmási anafora**
Korreferencia-index	**Változatlan**	**Változó**			
I.	*szarvas*	*borjának*	*levitte* (tárgyas rag)	*rá*	tárgy
II.					

Folytassa!

50. Alkossa meg a következő tudományos szöveg témahálózatát! Állapítsa meg a szöveggrammatikai és -szemantikai utalás fajtáit és azok szerepét is!

Szekfű Gyula: *Három nemzedék*

Széchenyi alakját a bennünket megelőző két nemzedék túlságosan szubjektíve fogta fel, ebben megegyezik a hetvenes évek és a századvég nemzedéke. Különbséget közöttük a világosan látás és az őszinteség eltérő fokozatai tesznek. Az előbbi nemzedék vezetőinek közpályája visszanyúlván a negyvenes évekbe, még sokan voltak közöttük, kik színről-színre látták őt s vele szemben ítéletüket azon benyomások hatása alatt formulázták, melyeket a kortársakban Széchenyinek a közvéleménnyel szembefordulása okozott. Hisz akkor minden, mi élt és a közporondon szóhoz jutott, állandó forrongásban volt Széchenyi ellen s még oly szelíd és mérsékelt államférfiak is, minő volt Eötvös József báró, igaz meggyőződéssel tarták tévesnek a legnagyobb magyar útjait. Ebből érthető, hogy a Széchenyi korára következő, második nemzedékben nem is találunk oly általános Széchenyi-kultuszt, mint később. Akkor még nem iparkodtak és nem is sikerült volna elleplezni az eltéréseket, melyek a kor irányelvei és Széchenyi rendszere közt fennálltak. Ez eltérések pedig igen mélyrehatók valának. Az 1848 és 1867-ben berendezett magyar állam egészben véve liberális alapokon, tehát – mint az akkori nemzedék jól tudta – nem *Széchenyi elvei szerint épült fel. Széchenyi egy tisztelője, műveinek kiadója, Zichy Antal állapítja meg nem egyszer mint természetes dolgot, hogy a fejlődés nem adott Széchenyinek igazat, mikor ő „kelleténél kevesebbre becsülte nemzetünk életképességét". Széchenyi folyton nemzethalálról beszélt, kedves szólamai voltak: a magyarság végvonaglása, kimerültsége, megdermedt nemzeti test, tetszhalál, már-már terjedező rothadás, teljes felbomlás, amely kifejezések használata a második nemzedék szemében, a kiegyezési korszak helyreállott nemzeti szuverénitása idején, nemcsak anakronizmusnak, de vétkes könnyelműségnek tűnt fel. Meg is jegyzi megelégedéssel, Zichy Antal: „Mind e szólamokat, őszinteségük dacára, nemcsak készpénz gyanánt nem fogadtuk el, hanem határozottan visszautasítottuk, s egy cseppet sem bánjuk a közforgalomból azóta történt kiküszöbölteté-süket." A nemzet nem halt meg, tehát Széchenyi tévedett, e logikai megállapítás befészkelte magát a második nemzedékbe, mely így aztán Széchenyiben többé-kevésbé fölösleges, hivatlan ébresztőt látott, kit Zichy Antal minden kegyelet mellett is e kérdéssel vélt aposztrofálhatni: „Nemzetem ébren van már, Széchenyi még aluszol?"*

51. Magyarázza meg a Pilinszky-szöveg izotopikus folytonosságát: jelezve, hogy mi mutatja az izotópsíkokat a szövegmondatokban! Mely kulcsszók köré szerveződnek az egyes izotópiasíkok?

Szeretet és gyűlölet

A szeretet egyetemes. A keresztény szeretet ismeri ugyan a hierarchiát, a fokozatosságot, de nem ismeri a kivételt, s lényegében a szeretet hierarchiája is minden fokozaton épp nem a szeretet adagolását, hanem növekedését, tökéletesítését szolgálja. Ha tehát megköveteli is a hierarchiát, végül épp ezzel a határok egybemosását, föloldását teszi lehetővé a legönzetlenebb szeretet, Isten szeretetének mindent megolvasztó fényében.

De a szeretet egyetemessége fordítva is érvényes, s annyit jelent, hogy mindenkiben és mindenben igyekeznünk kell az „egészet" megpillantanunk, az egyetemeset fölismernünk és szeretnünk. Hiszen szeretni talán nem is jelent egyebet, mint a részletben fölismerni az egészet, a mindenség megrendítő jelenlétét, a teljesség jelenlétét, amit nem lehet nem szeretni, aminek valósága elől lehetetlen kitérni.

Ami a nevelés kérdését illeti, nyilvánvaló, hogy itt egyedül a szeretetre való nevelésről lehet szó, hiszen gyűlölni is – hogy ezt a szót használjuk – csak annak van joga, aki helyesen és valóban szeret. Ez következik a dolgok természetéből, abból, hogy a szeretet tárgya mindenkor pozitív. Amennyire értelmes tehát az egyetemes szeretetre való törekvés, annyira értelmetlen lenne az egyetemes gyűlöletre való nevelés, amiből az is világosan kitűnik, hogy szeretet s gyűlölet nem azonos rangú, még egymással nem is szembe állítható, egyszintű fogalmak. Egyenértékű kezelésük a legmegfontoltabb fönntartásokkal is: zűrzavart, lappangó nihilizmust, életgyűlöletet eredményez.

Szeretet, valóság, élet: egymásba kapcsolódó, egymás ellen kijátszhatatlan realitások. Bűnre hajló természetünk azonban valamennyiünket könnyen a gyűlölet, a nihil, az életellenes képzelgések lejtőjére sodorhat. Kegyelemre és örökös erőfeszítésre van szükségünk, hogy a szeretet lényegét megismerjük, iskoláját kijárjuk. Ki minél igazabban szeret, annál pontosabb képet kap a gyűlölet értelméről és szerepéről is. De fordítva: aki a gyűlölet útján indul el, soha nem fog a szeretet természetéről egy árva betűt megsejteni.

A világ nem azonos Istennel, csupán teremtménye Istennek, ezért jelenhetett meg benne a bűn, a szeretet hiánya, ez a sötét és nyomasztó árnyék. A keresztény „gyűlölet" tehát a bűnt és a hiányt gyűlöli, s ebben az értelemben a keresztény „gyűlölet" maga is – szeretetet jelent, méghozzá lángoló szeretetet, s nem is jelenthet mást. Egyedül ez a „gyűlölet" lehet igazságos.

Ezért vallja az Evangélium, hogy az egyetlen törvény a szeretet, amiben minden törvény benne foglaltatik. Ez azonban épp nem elmosását jelenti a problémának. Van-e súlyosabb annál, mint amikor valakinek az élő szeretet néz a szeme közé? És van-e tisztítóbb és nevelőbb a szeretet pillantásánál?

[0.] *Szeretet* (I_1) *és gyűlölet* (II_1)

Folytassa a korreferens elemek számbavételét a szövegben!

[1.]
[2.]

Ennek alapján a szöveg korreferáló elemeit: az antecedenst és a vele korreferens elemeket számba lehet venni:

Korreferenciaindex	Antecedens szó	Mondatsorszám	Korreferens szó	Mondatsorszám
I.	*szeretet*	0.	*szeretet*	1.

Folytassa!

Érdemes a szöveg kulcsszavának korreferencialáncát levezetni:

Mondatsorszám	Szövegmondatok közötti korreferencia	Szövegmondaton belüli korreferencia
0.	*szeretet*	
	|	
1.	*szeretet*	
	|	
2.	*keresztényi szeretet*	

Folytassa!

52. Elemezze Esterházy Péter szövegét főként az irányító kérdések alapján!

Egy kékharisnya följegyzéseiből
Rómaifürdői tuti, mobil glossza

Mégiscsak az a legbiztosabb, ha hülyének nézik az embert, csurog a nyál az arcunkon, s ha ilyenkor tükörbe nézünk, visszaverődik ránk a fényes, ezüstös ragyogás, és így okkal gondolhatjuk, mi vagyunk az élet hercege. Ami mégiscsak egy minőség.

Van itt Rómain egy halott gyártelep, elhalt a szocializmussal, nyilvánvaló volt, hogy előbb-utóbb kell valamit kezdeni vele. Most itt az lett kezdve vele, hogy legyen a helyén egy bevásárlócentrum vagy mi. Ez ügyben mindenféle érdekek jelennek meg, ez az írás nem azt célozza, hogy megmutassa, hol az igazság, csak mutatna valamit, ami, legalábbis aritmetikailag, igen érdekes.

Többféle érdek ütközik itt, más áll a közvetlen közelben lakók érdekében, ezek féltik a nyugalmukat, félnek a majd itt parkoló autóktól, az éjszakai rakodástól, nagyon emelkedetten a környezetvédelemre is gondolnak, a városra mint olyanra, féltik Rómaifürdő rómaifürdőségét, amit már az ún. Pók utcai lakótelep amúgy is kikezdett, más se kéne már, csak ez a támadás a másik oldalról, és ismét szegényebb volna a főváros valamivel, ami évtizedeken át lassan, organikusan nőtt, mint, mondjuk, egy

fa; azt ha kivágják, utána már hiába mondják, ha mondják, az „illetékesek", hogy pardon.

Ilyen szépen és logikusan gondolkodnak az itt lakók (mondanom se kell, e sorok írója is). Persze ők sem jobbak a Deákné vásznánál, a fülük botját sem mozdították volna, ha mindez, teszem azt, Újpesten történik vagy a Bakonyban. De hát most róluk volt szó, így a jól felfogott érdekük a felelősség álorcájába öltözött.

Nyilván az ellenérdekek is szebbnél szebb ruhákba öltöztek, de ezeket én nem tudom olyan jól megfogalmazni. Azt sem részletezném, hogy vannak-e itt sunyizások vagy nincsenek, amivel nem azt akarom mondani, naná, hogy vannak sunyizások, inkább csak azt, hogy az emberek mindenféléket beszélnek, no de az emberek mindig mindenféléket beszélnek.

Akkor lassan térjünk rá a kis érdekesre: a gyár közelében lakók elhatározták, hogy aláírásokat gyűjtenek a tervezett beruházás ellen, persze itt is különb-különb felfogások vannak, van, aki az egészet elküldené a bánatba, és csermellyel meg őzikékkel ültetné be a terepet, van, aki beérné értelmes, úgynevezett értelmes biztosítékokkal, mindenesetre született egy tiltakozó irat, amelyet alá is írtak a környékről 1120-an.

Közben elkezdett éledni az ügy, gyűlések az utcasarkon, az iskolában, az önkormányzóságon – ahogy a társadalom mozogni kezd, s keresi akaratának érvényesítési lehetőségeit. Született egy ellenlista is, azok részéről, akik éppen ellenkezőleg, kívánatosnak tartják a leendő izét itten. (Figyeljünk föl a fogalmazás elfogultságára!) És azt nem 1120-an, de 2000-en írták alá, legalábbis így mondták azokon a gyűléseken, amelyeken már a sajtó is megjelent, bemozdult, meg a tévé is, valahogy úgy kommentálva a listákra hivatkozván, hogy van egy kisebbség, amely ugyan nem, ámazonban a többség satöbbi. Köztünk szólva ez talán nem is helytelen interpretáció, ki tudja (akiket érinti, azok nem vagy nem így, akiket nem, azoknak mindegy, tehát igen).

Egy gyanakvó lélek azonban bement a tanácsba, megnézné ő azt a 2000-es listát. Nem szép dolog a gyanakvás, hiszen nagyon is komoly emberek lobogtatták ama listát. Mármost az önkormányzat 65 ívet tudott betekintésre megmutatni, ezek összesen 1422 nevet tartalmaztak. Be jó, hogy mathézist tanultunk az egyetemen, ím most biztonsággal elmondhatjuk, hogy ez bizony nem 2000. Elvileg az 1422 lehetne több is a 2000-nél, a helyzet azonban az, tényleg nem rosszindulatból mondom, hogy kevesebb. Ám a matematika nem részrehajló, mert ez még mindig több, mint az ellentábor 1120-a.

Gyanakvó polgártársunk azonban tovább kutakodott. Minthogy Rómaifürdő része a III. kerületnek, megszámolta, hány III. kerületi aláíró van, és 234-et talált. Ez, kérem, nem kevés, mindazonáltal kevesebb, mint 1120, nem mondanám, hogy sokkal, mert mi az, hogy sok, nem mondanám, hogy arcátlanul sokkal, mert mi az, hogy arc. Ebből a 234-ből rómaifürdői, tehát olyan, akit közvetlenül is érint az ügy, az 18 fő. 894 más budapesti kerületből verbuválódott, 290 vidéki rokonszenvező jött össze, 2 külföldi, 2-nek nem volt címe.

Tévedés ne essék, nincs evvel a 18-cal semmi baj, ez egy pozitív, egész, legitim magyar szám, Istenem, egy kicsit kisebb, mint a 1120, de hát mért kéne a kicsit bántani... mindig a kicsiket. A kicsi szép (small is beautiful), például.

Hát akkor ehhez én most itten mit fűzzek hozzá? Ezüstösen nyálas ragyogás fonja koszorúba demokratikus tempózásainkat. Városvédő Pallasz Athene? Ugyan. Egy repedt sarkú cemende.

(*ÉS* 1994. szeptember 16.)

- Melyek a globális kohézió eszközei?
- Milyen típusba illik bele az írás címe?
- Mi teszi egységessé a szöveget?
- Mi a fókuszmondata?
- Melyek a bekezdések tételmondatai?
- Milyen lineáris, illetve globális kohéziót biztosító szemantikai elemek járulnak hozzá a szövegösszefüggéshez?
- Hogy alakult a korreferens elemek tömörülése?

Korreferens elemek abszolút előfordulása	Korreferens elemek relatív gyakorisága	A szövegmondatok száma
Összesen: 100%		

- Állapítsa meg a szöveg feltételezhető makroegységeit! Milyen számszerűséget mutat a korreferáló elemek eloszlása?

Szövegegységek	Szövegmondatok	Korreferens elemek abszolút előfordulása	Korreferens elemek relatív gyakorisága
Bevezetés	0–		%
Tárgyalás			%
Befejezés			%

- Kövesse nyomon a korreferenciális elemek távolba hatását!

Távolba ható korreferens lexémák	Összesen	A szövegmondatok sorszáma

- Melyek a glossza jellemző sajátságai általában és Esterházynak ebben az írásában?

9. SZÖVEGPRAGMATIKA

1. Szüntesse meg előismerete révén a szöveghiányt (a [...] jel helyén), de nem szükséges rekonstruálnia az eredeti szöveget! Milyen kommunikációs funkciót tölt be ez a típusú szöveg? Ki a címzettje?

Cetebe
A hosszan [...] [...]

Adagolás
Szokásos [...] felnőtteknek 1, [...] 2 kapszula [...].
A [...] szétrágás [...], [...] [...] [...]!
Nagyobb [...] szedése [...] hasmenés, hasi [...] [...].
[...] nélkül [...] [...] [...].
Kockázatok [...] [...] [...] [...] el a [...], vagy [...] [...] [...], [...].

2. Miből tudja kitalálni, ki beszél a vonal másik végén, mit mond, ha fültanúja a következő telefonbeszélgetésnek?

–
– *Helló! Kati vagyok.*
–
– *Jól tetted.*
–
– *Ó, szóval meg is vetted, mert „nincs egy rongyod se"!*
–
– *Na és mennyiért vesztegették?*
–
– *A bolondnak is megéri!*
–
– *Helyes. Pontban ott leszek. Szió!*

3. Olvassa el Toepler Zoltán darabjának egy részletét! Miért tehette a szerző a következő zárójeles megjegyzést a darabja végére: *A pályakezdő író kijelentéseit kihagyjuk, mert azok a beszélgetés szempontjából lényegileg indifferensek voltak.* Milyen fajta hiányról beszélhetünk ebben az esetben?

Párbeszéd egy pályakezdő író és egy, a pályakezdő író által hőn szeretve tisztelt színházrendező között, három részben, a pályakezdő író szemszögéből, és új könyvéről

– *Elolvastam a könyvedet.*
– ..

– *Ne viccelj, számomra megtisztelő.*
– ..
– *Mindjárt elmondom, de előtte igyál egy teát.*
– ..
– *Akkor hát elmondom. Ez egy rettenetes marhaság, amit te írtál.*
– ..
– *Én tökéletesen értem amit mondasz, csak te nem érted...*
– ..
– *De miért, te azt hitted, hogy ez művészet?*
– ..
– *Hát ki kéne, hogy emeljen a hétköznapok unalmából, helyette ugyanúgy unom magamat ha ezt olvasom, mint ha nem olvasnám.*
– ..
– *Nézd, én megértem, hogy te is próbálod megérteni a nagyvilág nagy kérdéseit, de ezt így nem lehet.*
– ..
– *De hülye vagy, hát az új forma kitalálásának is megvan a maga formája. Tehát, csak úgy új formát kitalálni nem lehet.*
– ..

4. Össze vannak keverve a dialógus nyilatkozatai. Mi valószínűsíti sorrendjüket?

– *Még mindig: élettársacska.*
– *Az.*
– *De maga csak nem?*
– *Öregszik.*
– *Férjecske?*
– *Aki tegnap.*
– *És még mindig öreg?*
– *Én nem.*

5. Mely szituációkban élhet a következő kérdésekkel? Milyen típusú kérdésként használhatók? Milyen beszédfunkciót töltenek be? Mikor várna választ és milyet?

– *Hogyan jutott eszedbe ilyet tenni?*
– *Miért ne menjek?*
– *Mit keres maga itt?*
– *Ki látott már ilyet?*

6. Képzeljen el olyan beszédhelyzetet, amelyben a következő közhelyfordulatok adják a társalgó megszólalásának a vázát! Szüntesse meg ennek megfelelően a szöveghiányt!

Milyen férfi az olyan, aki [...]? Mert kérdem én, miért [...]. Most mondja meg, [...]! [...], de hát minek? Mi lenne, ha [...]? [...], nem igaz?

7. Vizsgálja meg egyes módosítószók pragmatikai szerepét úgy, hogy szövegbe illeszti a következő retorikai kérdéseket! Milyen szövegkontextusba illenek bele, és mely kommunikatív funkciót látják el?

Ehhez csak nem kell diploma?
Mikor leszel már meg?
Már ilyet ki hallott?
Még te beszélsz?
Tán én tegyem meg helyetted?
Hogy is felejthetted el?!
Mit is tehetnék mást?!

8. Folytassa a dialógust indirekt beszédaktust érvényre juttató hasonló hangvételű retorikai kérdésekkel:

Megtudhatnám, mit olvas?

Milyen hatású az ilyenfajta diskurzus?

9. Illessze be a következő közhely retorikai kérdéseket a maga által alkotott szövegekbe! Milyen beszédszituációban és szövegkörnyezetben használatosak ezek? Tipizálja a retorikai kérdéseket esetleg több szempont szerint is!

Ki tart vissza?
Minek ragozzam tovább?
Megmondaná, hány óra?
És akkor mi van?
Hogy egyeseknek milyen jól megy...
Már kérdezni sem szabad?
Jobbat nem tudsz ajánlani?
Mondd, normális vagy te?
Nem lát a szemétől?
Nem szenvedsz te véletlenül optikai csalódásban?
Hinné az ember?
Az talán különb?
Egyeseknek minden sikerül, hát nem disznóság?
Megmondaná, hol lehet ilyen helyes pulcsit kapni?
Mi ebben a sport?
Ki érti ezt?

10. Milyen irányultsággal miféle jelentést implikál a névmási határozószó Pilinszky *Kétsoros* című versében? Milyen előismeret révén tudja a befogadó jelentéssel feltölteni?

Emeld fel, ahogy *akkor* fölemelted,
és üss vele, ahogy *akkor* ütöttél.

11. Milyen beszédszituációban hangozhat el a következő nyilatkozat? Milyen beszédfunkciókat lát el?

Pontosan tizenkettőkor.

12. Pótolja a következő szöveg jelzett hiányait (a [...] jel helyén) a szövegkontextus ismeretében úgy, hogy jól formált szöveghez jusson!

Az életmódban végrehajtott gyakorlatias változtatások is segíthetnek a depressziós hangulat [...] . Tornagyakorlatok [...], teljes értékű élelem [...], a friss levegőn [...],[...] pihenés és a túl [...] tévénézés [...] mind fontos. Egy hölgy [...] segített depressziós [...], [...] kimerítő [...] vitte [...]. Amikor az egyik [...] [...] ezt mondta: „Én nem akarok sétálni [...]", a hölgy szelíden, de [...] ezt [...]: „De [...], el fogsz [...]." A hölgy [...] számolt be a [...].: „Hat kilométeres [...] [...]. Amikor visszatértünk, fáradt [...] ugyan, de [...] érezte [...]. El sem tudta hinni, [...] hatékony tud lenni a [...] testgyakorlat, míg meg nem [...]."

13. Értelmezze a *hát* szó szerepét annak fényében, hogy hol a helye a mondatban, milyen szupra- és aszegmentális jellemzők társulnak hozzá a következő adomában!

A nagyságos úrnak egy Frici nevű cigány volt a kocsisa, aki azelőtt mint prímás muzsikált a bandában. Egyszer azt mondja neki a nagyságos úr:
– Te Frici, húzd el a nótámat.
– Melyiket, nagyságos úr?
– Hát, a Tokaji hegyet, Frici...
Majd amikor mennek a tokaji hegy alatt, így szól a nagyságos úr.
– No, Frici ez a tokaji hegy, ami előttünk van. Hány kosárral *vóna*, ha el *kéne* hordani?
– Hát ha a nagyságos úr olyan kosarat csináltatna, amibe beleférne, akkor eggyel.
– Ravasz róka eszed van, Frici, de ki bírná azt el?
– Hát arról szó se volt, nagyságos úr, csak arról, hogy vóna-kéne...
(Ujváry Zoltán: *Huncut adomák Gömörből*)

14. Mi motiválhatta a Markó Béla-versben a megszólítotthoz fordulás gesztusát? Milyen előismeretek teszik lehetővé a szonett jelentésének mélyebb megértését? Hogyan determinálta az alkotói nézőpont a metaforahasználatot *(mohó patkány és egér)*? Mi magyarázza a költeményben a kérdő modalitás dominanciáját?

Zrínyi Miklós

Ki látni engedted fájó szemünknek
a dúlást, hogy a régi pergamenre
írt országot morzsákra széjjelszedje
mohó patkány s egér, miféle bűnnek

miféle büntetését kell viselnünk?
testet s lelket mívelni annyi készség,
a bajt megvívni annyi nagy merészség
miért múlt el ily ostobán felettünk?

Patkány s egér? Szavunk is szerterágja,
s mint jó falattal, fut vele lyukába.
Ha méltó ellenfélre nem akadtam

az emberek közt, jöjjön hát a vadkan,
mert szemtől szembe kell most már fogadni,
mit jobb lett volna setétbe takarni.

15. Mi motiválhatta Kossuthot, hogy a hallgatókkal való kapcsolatteremtésnek más módját választotta két szövegében?

1848. július 11-i beszéde a haderő-megajánlás ügyében:

Uraim! [...] Midőn a szószékre lépek, hogy önöket felhívjam, „mentsék meg a hazát!": e percnek irtózatos nagyszerűsége szorítva hat le keblemre. [...]
Én, uraim! ezennel egy nagyszerű határozatra hívom fel önöket, felhívom önöket ezen határozatra: mondják ki önök azt, hogy azon rendkivüli körülményeket, melyeknél fogva e hongyülés rendkivülileg is összehivatott, méltó tekintetbe vevén, a nemzet el van határozva koronájának, szabadságának, önállásának védelmére a legnagyobb áldozatokat is meghozni [...].

1848. szeptember 23-i kiáltványa a néphez:

Atyámfiai! Véreim! Polgártársaim!
Az örökkévaló istennek nevében, ki az igazságot védi, és megbünteti az árulást, fegyverre szólítom fel a nemzetet: szegény magyar hazánk megvédésére. [...]
A ti fiaitokat, testvéreiteket elvitték katonának: de nem a végett, hogy szegény hazánkat az ellenségtől megoltalmazzák, hanem a végett, hogy más nemzeteket a karjaitok közül kiragadott magyar katonák által járomban tartsanak és sanyargassanak, ép úgy mint titeket idegen katonák által járomban tartottak és sanyargattak.
És a nemzetnek soha senki számot nem adott, hogy hová fecsérelték a magyar vitézeknek, a ti fiaitoknak vérét.

16. A szituáltság legelvontabb példáit, a különböző szövegfajtákat nyelvi jegyekről is fel lehet ismerni. Mutassa ki, hogy milyen szövegtípusra jellemző sajátságokat fedezett fel a következő szövegrészletben?

Én azt hiszem, hogy nagyon röviden talán egy pár szóba elhangzott, hogy tulajdonképpen hol dolgozom, mivel tevékenykedem, és én azt hiszem, hogy tulajdonképpen nem is programbeszédre van most szó, mert a későbbiek során lehetőség nyílik arra, hogy a jelöltek, amennyiben elfogadják az illetőket, akkor találkozzanak a választóikkal választógyűlés keretébe, ahol részleteikbe tulajdonképpen ki tudják fejteni, mi az elgondolásuk, mi az elképzelésük arra, hogy körzet, körzetünkben egy esetleges megválasztás esetén mit végezzenek, milyen tevékenységet folytassanak. Én azt hiszem, hogy nagyon röviden tulajdonképpen el lehetne azzal is intézni, hogy most azt mondanám, hogy a választójogi, úgy, ahogy tulajdonképpen a törvény fogalmaz, a tanácstagi munka az a választók bizalmán alapuló megtisztelő közéleti tevékenység, ez egy közhely. Valamivel több ennél a tanácstagi munka...

17. Melyik grice-i maxima ellen vétett a következő adoma, illetve viccek szereplője?

Lakodalomba megy az öreg paraszt. Az állomáson azt mondja a jegyadónak:
– Kérek egy jegyet!
– Hová?
– Ide a markomba!
– Jó, jó, dehát hová?
– A lakodalomba!
– Hol lesz a lakodalom?
– Ha jó idő lesz, kint, ha rossz idő lesz, akkor bent, kéremalássan...

*

Kovács a villamosmegállóban találkozik Szabóval, aki sziszegve cirógatja kipirult arcát.
– Mi baj? – kérdi Kovács.
– Képzeld, mi történt velem, A villamoson mellém ült egy csinos fiatal leány. Alaposan megbámultam. „Kíván valamit?" – kérdezte ő. „Igen – mondtam én –, de sajnos rajta ül." Erre pofon vágott.
– Meg is érdemelted – mondja Kovács.
– Ráadásul a kalapom is tönkrement, amit magam mellé tettem az ülésre.

*

Kovácsné Pestre utazik. Mikor helyet foglal az üres kupéban, megkérdezi a kalauzt:
– Kérem, szeretnék egyedül utazni, nem csinálhatna valamit?
– Én nem – feleli a kalauz –, de ön igen.
– Mit?
– Valahányszor a vonat megáll, nézzen ki az ablakon.

18. Milyen háttérismeretek szükségesek a következő szövegek értelmezéséhez?

Mese az emberekről
A legfontosabbat nem tudjátok rólam.
(Somlyó György)

Fable des gens
Le plus important, vous ne le savez pas sur moi.
(Somlyó György verse Guillevic fordításában)

*

Túl a Tiszán ötezör hód fődön nem termött ögyéb kákáná, nádná. Nagyon szögén vót a tápai nép abba az időbe. Eljártak halászni a rédbe is mög a Tiszán is, ráhajtotta űket a szükség. Ëty kis csónagba szögények, és ott is aluttak, elvitték a szüvöd gyéként, abbú csináltak sátort, és abba aluttak.
(Tápén lejegyezte Kálmán Béla)

*

Látod-e, esteledik s a szögesdróttal beszegett, vad
tölgykerités, barak oly lebegő, felszívja az este.
Rabságunk keretét elereszti a lassu tekintet
és csak az ész, csak az ész, az tudja, a drót feszülését.

Látod-e, drága, a képzelet itt, az is így szabadul csak,
megtöretett testünket az álom, a szép szabadító
oldja fel és a fogolytábor hazaindul ilyenkor.
(Radnóti: *Hetedik ecloga*)

*

A tanár úr hevesen udvarol Micikének, mire Micike így szól:
– Mit akar, tanár úr, öreg maga hozzám.
– Ugyan Micike, honnét veszi, hogy öreg vagyok?
– Hiszen magam mondta az imént, hogy már Iulius Caesart is tanította.

*

A papot meghívták a lakodalmi vacsorára. Amikor készülődtek haza a népek, a tiszteletes úr kalapját tévedésből a kondás számadó tette a fejére.
– Számadó úr, az az én kalapom – szólt a pap.
– Bocsánatát kérem alássan tiszteletes úr, körülbelül egyforma fejünk van.
– Hát körül igen, de belül nem – mosolygott a pap.
Azóta is mondják, ha a kalap elcserélődik, hogy körül igen, de belül nem.
(Ujváry Zoltán: *Huncut adomák Gömörből*)

19. Melyek a deixis eszközei a következő szövegekben?

„Ülj le ide, ülj le
Síró galambocskám..."
Sírva elindula
Ki rózsamezőbe,
Egybe találkozék
Egy barom ünővel,
Ez idei borját
Szájába felvette;
De tavalyi borját
Után eresztette.
„Istenem, Istenem,
Ez egy barom ünő,
Én egy lelkes állat,
Mégsem hagyá el ő
Még egyik borját sem;
Én sem hagyom itt el
Egyik gyermekem sem."
„Itt vagy-e, angyalkám,
Te síró lyányocskám..."
(*A szivtelen anya* című népballada)

*

Jelentsd ki: szalonnát eszel. Tudjuk, tanulságos lesz. Ne légy bátor: most könnyű a dolgod: ellenkezésed nem bátorság, biztosra mész: anyád majd korántsem sikoltozik, nem vágja a kést az elmosatlan edények közé, nem szalad hisztizve a fürdőszobába, következésképp nem hallhatod váltakozó hangerejű átkait (Szalonnát! Megáll az

ember esze! Szalonnát! A kis paraszt!), leginkább ez utóbbit van okod sajnálni, de – tudod jól – nevetésed kesernyés lesz, sokáig majd ezt éreznéd; anyád inkább elmosolyodik, ahogy az anyák büszkén mosolyogni szoktak, és nem vagy hibáztatható azért, amit ekkor gondolsz.

(Esterházy Péter: *Pápai vizeken ne kalózkodj!*)

*

A cigány almamagot árul, szemenként két forintért. Kérdi tőle a rendőr:

– Mire jó ez, hogy ilyen drága?

– Ettől okosodik az ember – mondta a cigány.

Gondolkodik a rendőr. Ha ettől okosodik az ember, akkor neki is kell belőle. Vesz hat szemet. Kifizeti a tizenkét forintot. Az egyik kirakatban meglátja, hogy a legszebb alma kilója tizenkét forint. Megy vissza:

– Becsaptál, büdös cigány, ha én megveszek egy kiló almát, annak a magját három napig ehetem.

– Dikmá! – nevet a cigány. – Okosodik már! Ugye, megmondtam, hogy okosodik...!

(Ujváry Zoltán: *Huncut adomák Gömörből*)

20. Képzelje magát a vásárló helyzetébe, akit a szokásos sztereotip mondattal fogadnak az üzletbe lépés pillanatában: *Segíthetek valamiben?* Hogyan szokott erre reagálni, illetve mások szájából milyen válaszokat hallott, esetleg milyen eltérő hangvételű feleleteket tudna elképzelni?

21. Illessze be a *Holnap találkozunk* mondatot más-más beszédszituációba, szövegkontextusba, és ennek alapján állapítsa meg illokúciós és perlokúciós szerepét!

22. Ez a mondat Dobai Lili egyik szövegének kiragadott mondata:

Ha van is választás, az nem választás.

Helyezze bele különböző kontextusokba! Végül nézze meg az eredeti szövegkörnyezetet a Megoldások című részben!

23. Mi a véleménye a TESCO-hirdetés sajátos szituációt teremtő kapcsolatfelvételéről, hangvételéről néhány kiragadott részlet alapján?

Rendelkezel azokkal a vezetői képességekkel, amiket a Tesco keres?

Bármely osztályvezetői munkakör érdekel is az áruházban, egy dolog biztos – nálunk mindig a vásárló az első [...].

Munkád elvégzéséhez átfogó tréninget biztosítunk és segítünk, hogy a legtöbbet hozd ki magadból.

(*Népszabadság* 2000. április 18.)

Javítsa ki a hirdetésszöveg helyesírási és nyelvhelyességi hibáit!

24. Figyelje meg, hogy mi jellemző a napjainkban divatos reklámokban jelzett beszédszituációra? Milyen okra vezethető ez vissza? Milyen következményekkel jár ez az effektus?

Fogadd el 50 millió ember barátságát

Tudtad, hogy a Vodafone külföldi útjaidra is elkísér? Rendeld meg nemzetközi barangolás szolgálatunkat!

Egy barátságos hang a nap 24 órájában válaszol kérdéseidre.
Vodafone ügyfélszolgálat: 1270 (a Vodafone hálózatáról díjmenetesen hívható) vagy 06-1-288-1270.

www. vodafone.hu

Tudod, mit jelent 50 millió ember? Megannyi célt, kívánságot, stílust és életformát. Tegnap 50 millió elégedett ügyfelünk volt világszerte. Ma már sokkal több. És holnap, ha már te is közénk tartozol, a te céljaidat, kívánságaidat és stílusodat is ismerni fogjuk. Hívj fel minket, látogass el hozzánk vagy keress minket interneten! Fogadd el a barátságunkat és tartozz közénk!

Megteheted...

mert a Te hangod a vodafone

Javítsa ki megokolással a reklámszöveg mondattagolási hibáját!

25. Soroljon fel néhány olyan köszönési formát és megszólítást, amellyel beszélgetést kezdene különböző korosztályú és státusú kommunikációs partnerekkel! Miért használja éppen ezeket a formákat?

26. Kik szólíthatják meg és milyen kapcsolat révén ugyanazt a személyt a következő módokon? Melyiket mikor, milyen szövegkörnyezetben találná sértőnek?

Asszonyom! Tanárnő! Kolléganő! Kati Néni! Szabóné Asszony! Szabó Anyuka! Édes Sógornőm! Kedves Menyem! Drága Kislányom! Tisztelt Ügyfél! Hölgyem! Öreglány!

27. Milyen nyelvi viselkedésről árulkodnak a következő köszönési formák? Milyen szituációban és emberi kapcsolatokban használatosak?

Tiszteletem, Mérnök Úr!
Adjon Isten!
Viszlát!
Csók a családnak!

28. Fogalmazza meg, milyen módokon kérne egy ismeretlen helyen felvilágosítást egy megadott címről?

29. Mondjon olyan szövegvariánsokat, amelyekkel vissza tudja utasítani mások szóbeli közeledését!

Sajnos, nem érek rá.

Folytassa a sort!

30. Hogyan hárítaná el a beszélgetésben való részvételt?

Nem vagyok kompetens.

Folytassa a sort!

31. Milyen fordulatokkal jelezné, hogy nem tart igényt valaki részvételére a kommunikációban?

Ne hallgasson ránk, csak...

Folytassa a sort!

32. Írja le azokat a szövegváltozatokat, amelyekkel egy rokonszenves emberrel kívánná a beszélgetést elkezdeni!

33. Milyen szokásos nyelvi formák használatával vonna be másokat a társalgásba?

Figyelj csak ide!

Folytassa a sort!

34. Milyen módokon tudna figyelmeztetni valakit, hogy maga be akarja fejezni a társalgást?

35. Soroljon fel olyan kifejezéseket, amelyekkel jelezni szokták, hogy eltérnek a beszéd tárgyától!

Tudom, hogy nem tartozik ide, de... stb.

36. Alkosson szöveget ugyanarról a (kedvenc) témájáról változó beszédhelyzetben, például vonaton egy alkalmi beszédpartnerrel, egy barátjával, hivatalos fórumon stb.!

37. Hova esik a hangsúly a következő közmondásban, és miért? Próbálja meg más szórenddel elmondani! Mit tapasztalt: minek függvényében változtak meg a hangsúlyviszonyok? Helyezze el megfelelő szövegkörnyezetben ezeket a transzformált mondatokat, és a rematikus részre tegyen fel kérdést!

Minden vétek talál magának mentséget.

38. Miként változik az entrópia és a redundancia a következő szórendi változtatások miatt? Teremtsen hozzájuk megfelelő kontextust!

És ezzel mindkét asszonyt boldoggá tette.
És mindkét asszonyt ezzel boldoggá tette.
És mindkét asszonyt boldoggá tette ezzel.
És boldoggá tette ezzel mindkét asszonyt.
És ezzel boldoggá tette mindkét asszonyt.

39. Ábrázolja a második mondat aktuális tagolását!

Szeretnélek megnyugtatni, de nem tudlak. Vírusos fertőzést állapított meg tegnap az orvos.

Változtassa meg a második mondat szórendjét úgy, hogy

a) az alany legyen a rematikus rész,
b) a cselekvés legyen a réma,
c) az időhatározó hordozza a hírértéket!

40. Ábrázolja a következő nyelvtudományi írások egy-egy bekezdésének aktuális tagolását! Miként függ ez össze a szövegtípussal?

Népnyelvnek nevezhetjük összefoglalóan a nyelv vízszintes és függőleges tagolódása útján keletkezett nyelvváltozatokat. A területileg differenciálódott nyelvváltozatokat nevezzük gyűjtő néven nyelvjárásoknak. Az egyes nyelvjárásoknak többékevésbé önálló nyelvi rendszerük van, bár az önálló nyelvi rendszereket mindjobban elmossa a szomszédos nyelvjárások és még inkább az irodalmi és köznyelv egyre fokozódó hatása.

(Kálmán Béla: *Nyelvjárásaink*)

*

Äimä a többi közt elégedetlen volt azzal, hogy Setälä csak kétféle finomsági fokot engedett meg a finnugor nyelvi alakok írásánál: egy finomabb és egy durvább jelölést. A finomabb hangjelölést Setälä csak olyankor kívánta alkalmaztatni, amikor arra feltétlenül szükség volt, tehát pl. hangtani dolgozatokban. Emellett megengedhetőnek tartotta a durvább hangjelölés szerint való írást még nyelvtudományi munkákban is, hacsak a tárgy természete nem szólt ellene.

(Laziczius Gyula: *Fonetika*)

41. Mely tematikus progesszió-fajta szerint épül fel Juhász Ferenc szövege? Milyen pragmatikai preszuppozíció szükséges a mű megértéséhez?

A magyar nyelv

A magyar nyelv: létem, jövőm és reményem.
A magyar nyelv: életem virágzó tartálya.
Az anyanyelv szült meg engem: a költőt.

Az anyanyelv szülte meg költészetem jövőjét.
De most már én is szülöm a nyelvet.
Mert nemcsak a nyelv teremti a költőt, de a költő is teremti a nyelvet.
Népe nyelvét. Nem használati nyelvét, de szellemének nyelvét.
Nemcsak a költészetét.
Én: teremtő nyelvemmel népem jövőjét is adom.

42. Milyen témafejlődési típus ismerhető fel a Móricz *Komor Ló* című novellája következő szövegrészleteiben? Miből adódott ez?

A puszta reggele csodálatos világ: az állatok reggele. Tehenek mennek a síkon, egyesével, csoportosan, majd roppant gulyákba olvadnak. Bárányok jönnek, birkák, felbukkannak a kis árokparton s felbégetnek a magasba.
Egy tehén a két méter magas domb csúcsán, mintha az égbe szökkenne.
Magyar juhok torlódnak előre, hegyes, csavartszarvúak, hosszúgyapjas bundájuk lebeg. Nem férnek egymástól a roppant pusztán, egymást törik, gyúrják.
Libák szállanak ki vijjogva s ellepik a pástot.
Disznók röfögnek. Túrják a talajt.
Megelevenedik a puszta.

*

A cserény nádja mellől kúszva búj elő a tanyás. Kicsit gyengeelméjű vénlegény. Elrettenve nézi, mi történt. Hason mász elő s kézbe vesz egy elrúgott szerszámot s a biciklihez kígyóz, s ráborul és megsímogatja, mint egy megvert leányt, símogatja, babusgatja s pislog a gyerekre.

43. Ábrázolja a következő szövegrészlet tematikus progresszióját! Miért éppen ilyen az ábrája?

A síkváltással rokon, s különösen József Attila késői verseiben játszik nagy szerepet az a versbeli mozzanat, melyet *magatartásváltásnak* nevezhetnénk. József Attila magatartás- és hangulatskálája, tudjuk, szokatlanul nagy: hol játékos, hol ironikus, hol szenvedő, kínlódó, sértett, tiltakozó, vádoló, kétségbeesett, lázongó, nosztalgikus, áhítatos, boldog, szelíd, elcsendesedő, töprengő, tétova, cinikus, tudatos, harcos – s egy-egy versen belül is gyakran átvált egyik síkról a másikra. Legjellemzőbbek talán versvégi, a keserű kijózanodás és leszámolás „de hát"-os váltásai, mint:
[...]
Dehát kinek is szólanék – II/52/12.
S gyakori az ellenkező irányú váltás is: a kétségbeesés és a kétség percei után az adott valóság fegyelmezett vállalása, mint például a *Hazám* utolsó szonettjének kezdősorában: „S *mégis*, magyarnak számkivetve..."
(Hankiss Elemér: *Az irodalmi mű mint komplex modell*)

44. Vázolja fel a következő Weöres-vers téma-réma viszonyait! Ez milyen összefüggésben van a szövegműfajjal? Hogy játszik közre az aktuális tagolásban az írásjel-nélküliség és a grammatikai megformáltság?

Önéletrajz

Az őszi lombok bölcs párái
A szeszély liliomai s az angol nevelőnők teája
A sivatag mely vergődik a spanyolfal mögött
A testvér akit házasítanak
Az aggastyán akit eltemetnek
A gyermek ki fogait veszti
A kobra kit megsimogatnak
És mosolyog
A bársony és krém gyilkosai
A térdeplő feketék zenei susogása
A szülők kik szundikálnak az éjszaka nagy zsebében
Tej sóhajok vas szárnyú pofonok kételkedések vallatások
A férj halála aki nem jön újra
Hegyei a hó közelgő és távozó csukásainak
Levelet rosszul silabizál a gyermek és könyörög
És hintázik lombja közt tizenhárom esztendejének
Bizonyos a tehetségében és a szerelem virradatában
Bizonyos a tehetségében
És a kimerhetetlen halálban

45. Írjon a *Zene (vers, színházi előadás) hallgatása közben* témáról szöveget egyszerű lineáris témafejlődés, illetve többfelé ágazó réma szerint!

46. *Az Imperium Romanum a legnagyobb hódítások idején (a 2. század elejétől a 3. század második feléig) Perzsiától Britanniáig, a Rajna–Duna vonalától Észak-Afrikáig terjedt.* Folytassa úgy a szöveget, hogy az

a) egyszerű lineáris témafejlődést mutasson,
b) fejlődést végigfutó témával,
c) fejlődést levezetett témával,
d) többfelé ágazó rémájút,
e) témafejlődést ugrással!

47. Esterházy Péter novellarészletében ún. üres mondatok vannak. Milyen mondatokkal tudna kapcsolatot teremteni az előző és a hiányt követő szövegmondat között? Milyen összetevőkre támaszkodott ennek a kikövetkeztetésében? Hogyan jelezné a hiányt az aktuális tagolás ábrázolásakor?

A hajnal már a vadonban talált. Hátizsákom ruganyos lépéseim ütemére dobálta magát. A kanyargó ösvényt hatalmas hangyabolyok szegélyezték. Erős, savanykás szaguk volt. Egyik mögül vénséges vén anyóka toppant elém. *Parabola*-szerűen görbedő hátán hihetetlen nagy rőzseköteg terpeszkedett. Arcán annyi volt a ránc, hogy sok. Azt mondta, amit vártam.
(Hallgatás)

48. Téma és variációk. Jegyezze le, miként számolna be sikertelen vizsgájáról

a) barátjának/barátnőjének élőszóban,
b) szüleinek telefonon,
c) volt magyartanárának levélben,
d) a tanulmányi osztály előadójának pótvizsga iránti kérelmében!

Szedje sorra a különbözőség okait és következményeit!

49. Alkosson két szöveget a gyermekvállalás kérdéséről nézőpontváltással különböző címzetteknek:

a) férfiaknak,
b) nőknek!

50. Meséljen el egy eseményt más elbeszélői nézőpontból a résztvevők és a részt nem vevők szemszögéből:

a) a sértett (például a balesetet szenvedő),
b) a sértő (a balesetet okozó),
c) a külső szemlélő pozíciójából!

51. Jellemezzen egy irodalmi hőst egy másik szereplő szemszögéből (például Iszménét Antigoné szemszögéből, Antigonét Iszméné nézőpontjából stb.)!

52. Mondja el a véleményét egy közelmúltban látott filmről

a) valakinek, aki szintén látta,
b) aki ismeri a történetet,
c) a rendezőnek,
d) akinek semmi információja nincs róla!

Mi a különbség? Miért?

53. Fogalmazzon szöveget valamilyen nyelvhelyességi kérdésről (suksükölés, nálnélozás, töttözés stb.) a magyar nyelv hete alkalmából más és más műveltségi szintű hallgatóságnak:

a) alsó tagozatos tanulóknak,
b) középiskolásoknak,
c) tanítóknak,
d) nyelvészeknek!

Miben lesz eltérés e szövegek között?

54. Mutassa be az ifjúsági nyelv jellemzőit

a) tanórán,
b) magyar nyelv heti nyelvművelő előadáson egy falusi művelődési otthonban,
c) egy nagyvárosi művelődési házban,
d) öregek, nyugdíjasok klubjában,

alkalmazkodva az eltérő előképzettséghez és a feltehető véleményhez!

55. Mi a véleménye a stadionokban zajló, illetve a stadionokon kívüli szurkolói összecsapásokról? A *Szurkolj, ne háborúzz!* kampány egyik kitalálója, az egyik államtitkár így nyilatkozott: „Azt sohase gondoltuk, hogy a társadalmi hirdetés nyomán egyszerre béke lesz a stadionokban és azok környékén, esetünkben már csak azért sem, mert viszonylag friss kezdeményezésről van szó. Azt azonban feltétlenül szeretnénk elérni, hogy valamennyi társadalmi réteg összekacsintson, és kiszűrje magából a szombaton látott bűnözőket." Fogalmazzon erről a témáról más nézőpontból!

56. Churchill egy róla fentmaradt anekdota szerint állítólag a beszédre való készülés idejét így határozta meg: „Az attól függ. Ha öt percig kell beszélnem, a felkészüléshez három-négy napra van szükségem. Ha tíz percig akarok szólni, elég két-három nap. Egyórányi beszédhez már elég egy-két napos felkészülés is. Ha öt óráig kell szóval tartanom hallgatóságomat? Nos uraim, akár kezdhetjük is." Mivel magyarázható, hogy az angol politikus a felkészülési idő és a beszéd valódi időtartama között fordított arányosságot állapított meg? – Járjon utána ez állítás igazságának, vagyis különböző hosszúságú beszédekre készüljön fel, és mérje a felkészülésre szánt időt!

57. Esterházy Péter író-olvasó találkozó kapcsán jegyezte föl a következőt:

> *A regényíróktól nem kell félni, ártalmatlan állatfajta. A felsőbbségnek egyedül az olvasóktól kell reszketnie. Persze egy jó író az legalább közepes olvasó.*
> *(Függelék a Kis Magyar Pornográfiához)*

Miből adódik a szöveg szavainak szótári jelentésén túl magának a szövegnek a jelentése?

58. Hogy a jelentéstulajdonítás az implikáción múlik, bizonyság rá a következő adoma is:

> *Tóth Jóska volt kocsislegényt a téesz beíratta az iskolába, mert csak hét elemije volt. Amikor elérkezett a vizsga ideje, meghívták az elnököt is, hadd hallja a feleleteket. Könnyű kérdéseket adtak fel, hogy mindenki meg tudja válaszolni.*
> *Történelemből kérdezik Jóskát:*
> *– Mikor volt a legutolsó parasztfelkelés?*
> *Gondolkodott egy darabig, majd így válaszolt:*
> *– Nálunk Alsószuhán ma reggel éppen négy órakor, amikor ide készültem!*

Mit implikál a kérdező és a megkérdezett nyilatkozata?

59. Írjon egy monológot egy konkrét drámai szituációhoz kötve (például: valaki az általa vezetett autóval okozott balesetben elveszti a szüleit stb.)!

60. Milyen kommunikatív funkció dominál a következő szövegekben?

Az angol beteg

Nagy-Britanniában egyre nagyobb politikai botránnyá dagad a Rover autógyár sorsa, különösen miután a múlt héten felmerült, akár több ezer dolgozónak az állása is veszélyben forog az ország legnagyobb járműgyárának számító longbridge-i üzemben. Londonban már akkor is egyenesen nemzeti gyászról beszéltek, amikor a Rover 1994-ben a német BMW tulajdonába került, most azonban kifejezetten sértetten reagáltak a hírre, hogy a müncheniek egyszerűen áruba bocsátották a számukra feleslegesnek ítélt, ráfizetéses brit leányvállalatot.

(HVG 2000. április 8.)

*

DOMINO

Töltsd fel ezerrel!

Ha nem érsz rá lassítani, gyorsítsd a DOMINO-töltést: már országszerte ezernél is több OTP bankjegy-automatánál egyből feltöltheted.

Méghozzá részünkről díjmentesen. Csak egy jó bankkártya kell hozzá. Annyi az egész, mintha vásárolnál vele – gyors, kényelmes, megbízható. És ott az OTP TeleBANK Center. Mindig ott, ahol Te vagy. Pár gombnyomás a mobilon, és a távtöltés máris kész. Jó ha tudod, hogy SMS-ben tájékozódhatsz számlaegyenlegedről, tőzsdéről, befektetési jegy- és devizaárfolyamokról is.

A Westel és az OTP Bank – két piacvezető szolgáltató együtt – bekapcsol a világba.

Westel

a Kapcsolat

*

Amíg szeretni tudtam: senki más nem kellett. Nem éreztem az emberek hiányát. Teremtőm, mennyire betölti a szerelem az ember egész valóját, egész napját és minden gondolatát. A szerelem elfogytával *újra kell élni megtanulni.* Újra kell elhelyezkedni ezen a földön. Új értékeket kell keresni az embernek önmagában, értékeket, amelyekre támaszkodik. A hetyke allűrök lefoszlanak az emberről, meggondolt és körültekintő lesz. Mintha a szerelem valamilyen tehetség volna, amely bátorrá tett az emberekkel szemben. A színészi tehetségem másféle bátorság, nem kísér el az emberek közé.

(Jászai Mari emlékiratai)

*

ZOLTÁN az udvar felől jön be. Harmincon éppen túl, jól öltözött, lezser mozgású fiatalember, ahogy belép, s meglátja a szorgoskodó Mirát, kicsit meglepődik. *Jó napot kívánok!*

MIRA megfordul. *Jó napot... Sebők Imrét keresi? Kiment valahova a méhesbe, de jön mindjárt. Jön, kérem szépen.*

ZOLTÁN *Maga ... hogyishívják? Maga a Zsófi néni lánya?*
MIRA *Nem kérem szépen, én a Marosi János bácsi lánya vagyok.*
ZOLTÁN *Marosi, Marosi... Nem az artézi kút mellett?*
MIRA *Nem, messzebb.*
ZOLTÁN *Gondolom már ... csak nem emlékszem jól.* Szünet. *A méhesbe ment apám?*
MIRA rábámul. *Az apja? Melyik... márhogy maga melyik fia?*
ZOLTÁN az ajtóban volt már indulóban, most visszafordul. *Csak nem azt akarja mondani, hogy maga az anyám?*
MIRA nevet. *Nem, annyira nem közeli a rokonságunk. Csak úgy szegről-végről. Mi vagyunk a Marosiék Kolozsvárról. Valami másodunokatestvérség vagy efféle.* Szünet. *Nem is tudtad, hogy itt vagyunk?*
ZOLTÁN megnézi a lányt. *Nem. Nem tudtam, kezet nyújt. Sebők Zoltán vagyok.*
(Sarkadi Imre: *Elveszett paradicsom*)

*

Felmerül a kérdés, a fogalom is viszonyfogalom-e? A viszonyfogalom, mint tudjuk, azt jelenti: a jel vonatkozása a valósághoz.
(Károly Sándor: *Általános és magyar jelentéstan*)

*

Már az év, mint homokóra, fordul:
elfogy az ó, most kezd fogyni az új,
s mint únt homokját a homokóra,
hagyja gondját az ó év az újra.
Mennyi munka maradt végezetlen!
S a gyönyörök fája megszedetlen...
(Babits: *Ősz és tavasz között*)

10. A SZÖVEG SZERKEZETE

1. Mondja szakszerűbben: *Mi van a mese elején?*
Mi van a mese végén?

2. Indokolja meg, hogy miért indulhat szöveg a következőképpen!

Respublika, szabadság gyermeke
S szabadság anyja, világ jótevője,
Ki bujdosol, mint a Rákócziak,
Köszöntelek a távolból előre!
(Petőfi: *Respublika*)

*

Így járt föl s alá az üstjei között: mintha minden lépéssel különös erővel megtiporta volna a földet; nehéz karjait lomhán lóbálta; arca mindig vörösebb lett.
(Gelléri Andor Endre: *Facipő*)

*

Arra ébredt, hogy a felesége a másik szobában telefonál.
– Te Juliska szívem, mi volt abban a pácban, mikor a múltkor nyulat ettünk nálatok?... Az akkor nagyon ízlett Pistának.
(Móricz: *Rokonok*)

3. Milyen elemek találhatók meg szokásosan a mesekezdő formulákban? Magyar népmesék kezdődnek így:

Az üst arany

Egyszer volt, hol nem volt, hetedhét országon túl, volt egy szegény ember. Ennek a szegény embernek annyi gyermeke volt, mint a rosta lika, még annál is eggyel több. Igaz, hogy volt két kicsi gyenge tehene is, de velük nem szerezhetett a világért sem mindent a házhoz bé. Azért többször éheztek, mint ahányszor jóllaktak. Sóhajtozott is eleget a szegény ember: bár rendelne az Isten néki valami csudálatos úton-módon egy rakás pénzt.
Egyszer kimegyen a szegény ember két kicsi tehenével a mezőre szántani, amint szántogat, az ekéje egyszer csak megakad valamiben, úgyhogy a kicsi tehenek meg se tudtak mozdulni.

*

A három bolond

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy nagy gazdag ember. Ennek volt két szép dali legény fia. Egyiket Jancsinak hívták, a másikat meg Pistának. Mikor nagyot nőttek a legények, azt mondja az édesapjok nekik:
– No, fiaim, most már házasulandók vagytok.

*

A vak leány

Volt egy asszonynak egy leánya, és a legény odakapott a leányhoz. S nahát, a leányt csúfolták erőst, hogy nem lát. S az anyja hát egy tőt, egy nagy tőt elévett, s megmutatta a leányának:
– Nézd csak, leányom, az ablakfájába ezt belészúrom, s mikor a legény idejő, hát azt mondom: a tőt add ki, te menj el, a tőt add ide.

*

Huncfut Jankó

Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy szegény ember. És ez a szegény ember a király szomszédjában lakott. Osztán ennek a szegény embernek volt három fia.
Mikor már szépen, nagyra megnőttek, azt mondja a fiainak a szegény ember:
– Édes fiaim! Most már sok kenyeret kerestem nektek, hát most mán nagyok vagytok! Menjetek el mesterséget tanulni, aztán keressétek meg a kenyereteket.

4. Idézzen olyan természeti képpel kezdődő népdalokat, amelyek párhuzamba állítást rejtenek, és olyanokat is, amelyekben nem látszik szemantikai-szintaktikai kapcsolat a folytatással! Például:

Gyönge a nád, lehajlik a földre,
Gyönge szavam nem hallik messzire.

*

Ablakomba, ablakomba besütött a holdvilág,
Aki kettőt-hármat szeret, sosincs arra jó világ.

5. Írjon emlékezetből jellegzetes szövegindításokat! Miért jellemzők ezek?

6. Magyarázza meg: miért fejeződhetnek be így szövegek!

Ennélfogva alulírott Dr. Stü Rudolf ünnepélyesen kijelentem, hogy ezen okmány aláírása hamis, aláírója csaló, akivel nem vagyok azonos.
Dr. Stü Rudolf s. k.
(Örkény: *Nyilatkozat*)

*

Mauks Donát uram az ajtóhoz rohant és kikiáltott a szolgáknak:
– Hamar, hamar vizet, bíró uram elájult.
(Mikszáth: *A fekete város*)

*

Most hosszabb szünet állt be a társalgásban.
(Örkény: *Nincs semmi újság*)

*

Add nekem azt a szent hitet,
Istenem,
Hogy holnapig, óh, nem tovább, nem,
Birom még bátor életem,
Ámen, ámen.
(Ady: *Imádság úrvacsora előtt*)

7. Írjon emlékezetből szövegzárlatokat! Milyen okok miatt tekinthetők ezek befejezésnek?

8. Az előadók, hozzászólók beszédük indításakor gyakran élnek a tartalomra előre utaló kifejezésekkel [Az adatok ehhez és a következő két feladathoz a Magyar Nyelvészek III. Nemzetközi kongresszusának előadásaiból valók.]:

Elöljáróban megjegyzem még a következőket. (Szathmári István)
Szathmári István előadásához kapcsolódván, természetszerűen az abban is felvillant gondolatok közül kell néhányat megragadnom: ... (Deme László)
A magam részéről csak azokra a kérdésekre térek ki, amelyek... (Károly Sándor)
Hozzászólásomban a következő szempontokat és tárgyalási rendet követem. (Pusztai Ferenc)

Gyűjtsön ehhez hasonló kataforikus, illetve tartalomváró fordulatokat (Hadrovics László kifejezése. 1969. *A funkcionális magyar mondattan alapjai.* Bp. Akadémiai Kiadó.)!

9. Az előadások, hozzászólások kifejtő részében gyakori a már elmondottakhoz vagy más szövegéhez kapcsolódás, amely egyben előre is lendíti a gondolatsort:

Ebből a sokágú kérdéskörből ezúttal csak néhányat érintek röviden. (Szathmári István)
Nagy egyetértéssel idézem [...] Temesi Mihálynak a magyartanárok főiskolai képzéséről felvetett gondolatait... (Deme László)
Mint említettem, ... (Károly Sándor)
Az elmondottakhoz kiegészítésül és pontosításul még néhány rövid megjegyzés. (Molnár Ilona)

Keressen még előadásszövegeken belüli, illetve előadásszövegek közötti kapcsolatot jelző anaforikus kifejezéseket!

10. A megszólalók gyakran szükségét érzik annak, hogy külön is jelezzék gondolatsoruk lezáródását, amely
előre és hátra is utal:

> *Utoljára hagytam még egy fontos kérdést.* (Károly Sándor)
> *Nézeteimet összefoglalva: ...* (Molnár Ilona)

vagy csak az előzményekhez köt:

> *Én mindenesetre itt és most ennyit akartam és tudtam belőle előadni...* (Benkő Loránd)
> *De a lényegesebbnek érzett kérdéseinket legalább érinteni akartam.* (Szathmári István)
> *Ehhez próbáltam tehát felvetni néhány szerény gondolatot.* (Deme László)

Szedjen még össze ezekhez hasonló lezáró fordulatokat!

11. Alkotói vallomás szerint: „Prózai műnél a kezdés és a befejezés kérdése, vagyis a szerkesztés dolga elég tudatos; a versnél meglehetősen ösztönös" *(Abbahagyott versek).* Hozzon Illyés megállapítása mellett (vagy ellene) szóló példákat!

12. Gadamer ezt a megállapítást tette: „...a vég felől határozódik meg a kezdet, mint a vég kezdete" (1984. *Igazság és módszer.* Budapest. Gondolat. 327). Igazolja ezt a tételt szépirodalmi példákkal!

13. Lapozza fel költők töredékben maradt alkotásait (Tóth Árpád, Juhász Gyula, Illyés Gyula stb.), és járjon utána Illyés igazságának: „Vannak [...] versek, amelyeket – a torzók mintájára – épp befejezetlenségük tesz megrendítően széppé" *(Abbahagyott versek)*!

14. Indokolja a *Szózat* zárásának az indításához viszonyított módosításait!

Hazádnak rendületlenűl	*Légy híve, rendületlenül*
Légy híve, oh magyar;	*Hazádnak, oh magyar:*
Bölcsőd az s majdan sírod is,	*Ez éltetőd, s ha elbukál,*
Mely ápol s eltakar.	*Hantjával ez takar.*

15. Tegye próbára memóriáját, és állapítsa meg, kinek melyik műve kezdődött vagy fejeződött be a közvetkezőképpen! Miből ismerte fel?

> *Senki se vette észre, hogy eltűnt, mint azt sem, hogy ott volt, vagy azt, hogy élt.*
>
> *
>
> *Szeretnek az istenek engem,*
> *Rémítő módra szeretnek:*
> *Megajándékoztanak ők*
> *Oly ritka tüdővel,*

Mely a csatavészek
Világrendítő dúlakodásait
Illendően elkurjantani képes,
S melyet tőlem minden kántor irígyel.

*

Az emberélet útjának felén
egy nagy sötétlő erdőbe jutottam,
mivel az igaz útat nem lelém.

*

De azért a szeptember nekem legszomorúbb hónapom marad erre az életre. És ha én a befelé síró fajtából való vagyok is, mindig teleszivárkodik könnyel a szemem, ha szeptemberben lehajtott fejű kisgyereket látok...

*

Mert elhagyatnak akkor mindenek.

*

A szerkesztőségben ültem és dolgoztam. Munkám az, hogy a beérkezett kéziratokat olvasom. Évente ezerre megy a beküldött regények és elbeszélések száma. Mennyi ember van, aki fontosnak, szükségesnek, elkerülhetetlennek látja, hogy elmondja életét. Csodálatos az emberben a közlési vágy.

*

Jól rendelték az istenek, hogy a szegény ember is tudjon kacagni.

16. Mi jelzi a következő szövegindítás és -zárlat „egymásra mutatását"?

Arany *Toldi estéje:*

Őszbe csavarodott a természet feje,
Dérré vált a harmat, hull a fák levele,
Rövidebb, rövidebb lesz a napnak útja,
És hosszúkat alszik rá, midőn megfutja.
Megpihen legszélén az égi határnak
S int az öregeknek: „benneteket várlak!"
Megrezdűl a feje sok öregnek erre:
Egymásután mégis mennek a nyughelyre.

Harmadnap olyankor, egy fölleges estén,
Domb emelkedett már Toldi Miklós testén,
Amelyet az őskert, bánatja jelével,
Behinte lehulló, sárga falevéllel.
Nem jelölte a sírt drága érc, vagy márvány!
Bence volt az emlék, lába felől állván:
Egy ásót ütött le, arra támaszkodék,
S elborítá a sírt új havával az ég.

17. Valószínűsítse a következő szövegek befejezését, és pótolja a három pont helyére a megfelelő szót! Miért az illik oda?

Jó Atyám vi-
selj gondot rám, ...

*

(Ma és utolsó órámig mindenkit szeretek, ...)

18. Bizonyítsa be Deme László megállapítását két példa elemzésével: a „beszédmű (írásmű) egészének is – épp a modern prózában – eléggé gyakori jellemzője az olvasó fantáziáját megmozgató »nyitott« kezdés, meg az olvasót ítéletformálásra késztető »nyitott« befejezés" (1974. *Nyelvtudományi Értekezések* 83. sz. 118)!

19. A „nyitott műalkotás" tudatos poétikájának Mallarmé *Livre*-je a következőkkel kíván megfelelni: „un livre ni commence ni se finit; tout au plus fait-il semblant" [azaz: egy könyv se nem kezdődik, se nem végződik, legföljebb olyan, mintha kezdődne és végződne]. Nevezzen meg néhány műalkotást, amely ennek a szövegalkotási módnak felel meg!

20. Szemléltesse példa elemzésével Fónagy Iván gondolatának helyességét: „Hogy a 'nyitott' dráma is lezárt, erről nagyon könnyen meggyőződhetünk, ha bármelyik más ponton kíséreljük meg félbehagyni a darabot" (1990. *Gondolatalakzatok, szövegszerkezet, gondolkodási formák.* Lingv. Ser. C. Rel. 3: 7)!

21. A következő tárgyalási részhez írjon megfelelő bevezetést és befejezést, illetve esetleg ezek variánsait is!

Épp arra jött egy másik tarfejű: „Ohó,
Közös lelet! Kettőnket illet, bármi az!"
Mire a másik, megmutatva, mit talált:
„Az ég kegyes volt, ámde végzetünk irigy;
Ahogy mondják, szenet találtunk kincs helyett."

22. Találja ki *A tolvaj ispán* című magyar népmese befejezését!

Az ispán lopta az uraságot, az uraság büntetésképpen az ispánt levetkőztette, az erdőbe fához kiköttette, hogy ögyék meg a szúnyogok. Két-három óra múlva kiküldte az erdészt, hogy nézze meg, mit csinál?

Az erdész kimönt, nem látszott az ispán teste, annyi volt a szúnyog rajta. Mán akkor kezdtek mögtelni. Az erdész kezdte legyingetni, hajtani a szúnyogokat.

Az uraság kimönt az erdész után, mert az erdész soká jött, leskelődött utána. Mikor az erdész hajtotta a szúnyogokat, azt mondja az ispán:

– Ne hajtsd el rúlam, ne hajtsd, mert ha ezt elhajtod, még éhösebb gyön.

Akkor mondta az uraság:

–

23. Mi árulja el a következő mondatról, hogy egy szövegbe be van szerkesztve?

Története van.

- Mely hiányfajta árulkodik arról, hogy kontextus nélkül ennek a mondatnak nincs kommunikatív jelentése?
- Figyelje meg a részszövegbe való beépítettségét!

Csak hagyni kell, hadd fonja át, hadd határolja be az életet. Hagyni, ha szorít, hagyni, ha fáj. Nézni, ahogy játszik a fénnyel, látni, ahogy elsötétül. Nincs vége a gyűrűnek. Története van. Egy bevésett jel, vagy annyi sem. Őriz minden egyes bebújást és kibújást. Az ujj melegét vagy hűvösét. A simogatást és a koccanást. Minden érintést.
(Dobai Lili: *Gyűrűk*)

24. Fogalmazza meg a megszerkesztettség és a beszerkesztettség különböző nyelvi szintekre (hangok, morfémák, szavak, szintagmák, mondatok, szövegek) érvényes fogalmát!

25. Milyen konstrukciótípus fedezhető fel Esterházy Péternek a trivialitásról írt gondolatsorában:

A nagyon rossz írás az semmilyen. A nagyon jó: mindegy milyen. Csak a közepesnek fontos, hogy realista legyen.

26. Ábrázolja a rövid hírek konstrukciós felépítettségét! Javítsa ki a hírek nyelvhelyességi és helyesírási hibáit is!

Angol lapértesülések szerint az Internazionale mindent elkövet a Manchester Unitedben játszó Paul Scholes megszerzéséért. A milánói klub akár 31 millió fontot is hajlandó áldozni a középpályásért. Ha a vörös ördögök elfogadják az ajánlatot, akkor az olasz Christian Vierit megelőzve Scholes lesz a világ legdrágább futballistája.

*

Hétfőn mond le tisztéről Hernádi Zsolt, a Malév Rt. elnöke. Helyébe Szarvas Ferenc, az Államadósság Kezelő Központ (ÁKK) igazgatója lép. A leendő elnök mindenekelőtt a devizakockázat-kezelést kívánja kiépíteni a Malév Rt.-nél. A Malév dollárért vásárolja az üzemanyagot, viszont euróért értékesíti útjait, de nem fordít figyelmet a két pénznem egymáshoz viszonyított árának várható változásaira. Ezért idén is számottevő árfolyamveszteséget kell elkönyvelni.

*

Tovább javult a helyzet az erdő- és bozóttüzektől sújtott Görögországban és Bulgáriában. Tegnap reggel már csak a Peloponnészosz-félszigeten és az albán–görög határon küzdöttek kisebb-nagyobb erdőtüzekkel, azonban mindkét helyen elszigetelték a tűzfészket. Észak-Görögországban az esőzés fejtett ki áldásos hatást, és tegnapra virradóra a lezúduló csapadéknyomán kihunyt több kisebb tűz. Bulgáriában egy kivételével minden erdő- és bozóttüzet eloltottak. A térségben szintén esett az eső.

*

Martonyi János külügyminiszter csütörtökön Tusnádfürdőre utazik, ahol részt vesz a XI. Bálványosi Nyári Szabadegyetemen. A magyar diplomácia vezetője holnap A gazdaság, mint a politikai kapcsolatok stabilizáló tényezője címmel tart előadást a rendezvényen. Martonyi a tervek szerint ugyanaznap találkozik Petre Roman külügyminiszterrel.

*

Évről évre nagy érdeklődés kíséri a Révfülöp–Balatonboglár közötti Balaton-átúszást, amelyre idén július 29-én került volna sor. A szervezőbizottságtól kapott tájékoztatás szerint azonban a meteorológiai intézet javaslatára – a várható erős szél és az alacsony vízhőmérséklet miatt – elmarad a szombatra tervezett esemény. Az új időpontot az időjárási előrejelzések figyelembevételével döntik majd el – erről a sajtón keresztül értesítik a sokezer átúszás iránt érdeklődőt.

*

Háromszáz kilónyi ammónia jutott Pozsony légterébe a pozsonyi jégstadionban hétfőn este bekövetkezett üzemi baleset következtében. Egy férfi – aki a csőrendszer felújítása során nem viselt védősisakot – égési sebeket szenvedett az arcán és a szemén. Az orvosok szerint azonban jó esély van arra, hogy rövidesen visszanyerje a látását. A kiszabadult mérgező anyag miatt azt ajánlották a környék lakosságának, hogy maradjon otthon, és tömítse el a nyílászárókat. Keddre a levegő összetétele ebben a városrészben is visszatért a megengedett határérték alá.

*

Nem fogadta el a Hivatásos Labdarúgó-alszövetség (HLASZ) verseny albizottsága a Vác nevezését az NB I/B-s bajnoki küzdelemsorozatra. A testület a döntést azzal indokolta, hogy a Vác többszöri haladékot kért – és kapott –, mégsem tudott eleget tenni a versenykiírásban meghatározott gazdasági előírásoknak. A klubnak először július 21-ig, majd július 26-án 18 óráig, végül pedig július 27-én déli 12 óráig volt lehetősége a hiánypótlásra, ami nem történt meg.

*

Földrengés volt Ausztriában tegnap hajnal 5 óra körül. A Mercalli-skála szerint 6-os, a Richter-skála szerint 4,8-as erősségű rengés epicentruma az alsó-ausztriai Ebreichsdorfnál volt. A földrengés legalább 20 éve a legerősebb volt Ausztriában. A föld megmozdulását a többnyire még álmukból ébredő emberek is érezték Alsó-Ausztriában, Bécsben, Karintiában és Stájerországban.

*

Franz Beckenbauer elutasította, hogy egyszerre legyen a Német Labdarúgó-szövetség (DFB) és a 2006-os világbajnokság szervezőbizottságának elnöke. Egidius Braun, a DFB leköszönő vezetője várhatóan még a héten szívműtéten esik át. Helyére Gerhard Mayer-Vorfelder pályázik a legnagyobb eséllyel. A DFB vezetőségét az utóbbi időben támadták, mivel a válogatott leszerepelt az Európa-bajnokságon. Ugyanakkor Beckenbauer személyes sikerének könyvelték el, hogy Németország elnyerte a 2006-os világbajnokság rendezési jogát Dél-Afrikával szemben.

27. Bizonyítsa be Szentkuthy Miklós *Frivolitások és Hitvallások* című interjú-önéletrajzának egyik részlete alapján, hogy az *Egy alkalommal beszélgettünk a csodákról.* szövegmondat csak relatív autonóm szövegegység!

> Nemrégiben halt meg tudós orvos barátnőnk, dr. Miczbán Izabella, gyerekkorunk óta ismertük egymást, egy házban nőttünk fel az Enyedi utcában. Nagy katolikus volt, de a Szentlélekre való teljes ráhagyatkozás mellett egyfajta liberalizmust „gyakorolt". Egy alkalommal beszélgettünk a csodákról. Felkiáltott: mit beszélnek a hívők és hitetlenek a szentek csodáiról meg jelenésekről? Állandóan csodákkal élünk együtt: ez a *gesztenyefa* a csoda! a *vízipálma* a csoda! saját testünk a csoda. Egy mikro-élőlény: makro-csoda! Igazat adtam neki, mert mindez nagyobb dolog, mint a hivatalos, ekléziasztikus mirákulumok.

28. Mi Illyés Gyula következő bekezdésnyi szövegének tételmondata, és miért található a szövegnek azon a pontján?

> *Páris tett emberré!*
> *Tizenkilenc éves koromban tettem földjére a lábam, s huszonhárom éves voltam, amikor először elhagytam. Ifjúságom tehát ott lakik, s ha a férfikor – hogy az öregséget ne mondjam – az ifjúságból való száműzetés, örökre Páris száműzöttje leszek. Akkor volt érdemes élni; azokért a dolgokért volt érdemes élni, amikért akkor éltem. Nekem az volt az eszmélés, aztán az eszmék kora. Hogy mi a szabadság: azt én ott ismertem meg. Hogy hogyan kell a szabadságért küzdeni: arra is ott kaptam leckét. Az Eiffel-toronyra sose mentem fel, hazatérve tudtam meg, hogy tudtom nélkül állandóan milyen magasságban éltem ott. Én onnan láttam végig Európán. Azt hittem, ez a magaslat, ez az állandó emelkedett tekintet tökéletes kozmopolitává tett. Csak – úgy érzem – emberré tett, különbbé. Onnan láttam meg végre való helyén s valóságos helyzetében Magyarországot. Szédítő és lelket próbáló pillanat volt. Páris tett magyarrá.*

29. Hová helyezte el a tételmondatát Nádas Péter *Az égi és a földi szerelemről* című írása egyik bekezdésében? Hogyan szerveződik ezáltal a paragrafus?

> *Kéziratimat kézzel írom, majd gépelek. Amikor gépirattá alakul a kézirat, akkor sem mechanikusan másolok. Arra is gondolnom kell, hogy a mechanikusan metszett betűknek nincsen reám jellemző kalligráfiája, ezek a betűk, szemben az eredeti írásképpel, nem mondanak semmit pillanatnyi állapotomról, s ezt a nagyon lényeges különbséget is be kell számítanom, amikor a kézírásból átírok. Ha megfeledkeznék róla, ha nem keresnék módszereket és technikákat arra, hogy az írásképben megjelenő állapotok jellegzetességeit is átmenekítsem valamiként a gépiratba, akkor mechanikus betű maradnék. Az íráskép közvetlen és öntudatlan önreflexió, lelki híradás, egészen eredeti képi eredmény, de ha gondolkodásom eredeti eredményeit szeretném közölni, balgaság lenne lemondani erről az eredetiségről tanúskodó lelki vonásról. Az átmentés módszerét én a ritmusban találtam meg, mások talán megtalálhatják másban.*

30. Melyik makroszerkezeti egységben helyezkedhet el a következő bekezdés? Miből következtetett erre?

Ekkor már csak valószerűtlenül disszonáns májusok jártak, darabokra széthullott illatokkal, az ütések és érintések félelmét dús virágzásban árasztó s a szelek zsigereiben rángó májusok, mint az is, amely épp egy suhanó ablakon kívül kellette magát, s éles kontúrú fényekkel próbálta leplezni fagyosan kéküló egét – egy lány elől.

31. Mi mutatja ebben a bekezdésben, hogy a szöveg nem itt indul? Milyen tartalmi és formai elemek kapcsolják a bekezdést az előző paragrafusokhoz? Valószínűsítse, hogy a szöveg melyik pontján lehet ez a bekezdés? Mivel tudja ezt bizonyítani?

Ennél lényegesen tovább azért nem léphetett, mert sajátosan intencionált, a pozitivizmus állásait meghódítani akaró, tehát mindenekelőtt annak uralkodó metodológiájára irányított diszkurz formája Diltheyben éppen a megértés kétirányúságára, a múltban és jelenben egyaránt mozgó pozíciókat feltételező dialogicitásra nem figyelt föl. Diltheyt mint kiindulópontját és fő ösztönzőjét a maga oldalán állónak tudta ebben a diszkurzban, s gondolatkörére ezért nem is igen vetett kritikus tekintetet. Ha fölismerte volna azt a platonisztikus objektivitás hitet, amely Diltheyt nem engedte eltávolodni a pozitivizmus természettudományos modelljétől, feltehetőleg előbb megy végbe az az irodalomtudományi paradigmaváltás is, amely csak századunk hetvenes éveiben következett be Európában. Hogy ez a fordulat akkor – az utóvédharcot folytató pozitivizmus közreműködésével – éppen így és nem másként, tehát nem a szellemtörténeti irányzat programjának maradéktalan érvényesülésével zajlott le, pontosan azt a Blumenberg-féle interpolációt szemlélteti, amelynek bizonyos aspektusait annak idején már maguk a szellemtörténészek is megfogalmazták: „mert minden pozitív teljesítmény egyúttal negatív is – és viszont".

(Kulcsár Szabó Ernő 1990. Pozitivizmus és szellemtörténet. *Literatura* 1. sz.)

32. Mi a funkciója a nagykötőjeleknek a következő tudományos szöveg részletében?

Súlyos hibának kell minősíteni a hosszúság és a rövidség megkülönböztetése ellen elkövetett vétségeket. E szembenállás nyelvünk hangzásának alapvető jellegzetessége, ritmusának, prozódiájának igen fontos és értékes eleme. Egyre sűrűbben halljuk a *tt*-nek egyszerű vagy félhosszú ejtését, főleg a szó végén, de olykor már két magánhangzó között is. – Teljesen általános már az *ll*-nek á után egyszerű *l*-ként való ejtése: *állunk, vállalat, szállok* stb.-ben, kivéve amikor az *ll*-nek határozott értelemmegkülönböztető szerepe, funkciója van, pl. *vállal* mint a *váll* főnév ragos alakja, mindig *ll*-lel hangzik. Az *ll* ilyen megrövidülése nem tekinthető súlyos fogyatékosságnak még a gondos beszédben sem, de mégis ajánlatosabb az eredeti *ll*-es ejtést megtartani. – Nagy méreteket ölt az *í, ú, ű*-nek rövid ejtése. Ez nyelvjárási sajátság, mely főleg a Dunántúlról terjed. A hosszú-rövid szembenállás olykor alkalmat ad jelentésmegkülönböztetésre, amint ezt helyesírásunk ki is használja, illetőleg szentesíti, pl. *áru és árú*, holott az *áru*nak is hosszú *ú*-val kellene hangzani, ennek ellenére sem kívánatos, hogy ez a jelenség lábat vessen nyelvünkben, és kikezdje egyik alapvetően fontos jellegzetességét.

(Bárczi Géza: *Nyelvművelésünk*)

33. Miért épül fel sajátosan Kosztolányi nyelvművelő írásának szövegegysége?

> Az ország házában olyan boszorkákról beszéltek, amelyek nincsenek. Szomorúan olvasom, hogy szapulták a pesti csibésznyelvet, és még szomorúbb vagyok, hogy ez a nyelv, amely pillanatra csak néhány honatya képzeletében nőtt hatalmassá, alapjában nincs is. Nekünk van panaszkodnivalónk, akiknek a nyelv a kenyerünk. Palettánkról hiányzik a budapesti szín. Évek óta figyelem, hogy igyekszik néhány kitűnő írónk életre kelteni a csenevész csecsemőt, mesterséges légzéssel és makk-kávéval. Sajnos, ez még papiroson sem sikerül. Csak az pesti, amit a teremtő tehetségük alkotott, a nyelvük nem pesti. Egyelőre pár festékpöttyünk van, pár rikító jelzőnk, pár jellemző szólásunk, de attól, hogy budapesti argóról beszéljünk, még nagyon-nagyon messze vagyunk. Ha egy mondatot akarunk kipécézni, mutatóba, akkor a hetedik határba kell mennünk, össze kell gereblyéznünk, erőszakos kapcsolatba kell rántanunk a szavakat, mint a levelező-gyorsírás tanárjának, aki csak *e* betűvel diktálhat, s a *szemész ebéd*-jéről és közös ismerősünknek, a kedves, rokonszenves *Ede meleg levesé*-ről kénytelen filozofálni. Most a szavak parancsolnak nekünk, és nem mi a szavaknak.
>
> (*Csibésznyelv*)

34. Mutassa ki, melyek a két bekezdést egybeforrasztó szerkesztésbeli, szemantikai, grammatikai és pragmatikai kapcsolódások Németh László írásának következő részletében!

> *A takarékosságról*
>
> *Nem azt a takarékosságot dicsérem, amely a jövőbe néz. Hisz arra is lehet épp mentséget találni; különösen ha nem a maga öregkorától, hanem a rábízott lelkek szemrehányásától fél. A biblia szavát a mezők liliomáról nem merném egész szigorával ellene fordítani. Mert más az, ha az ember maga él a mezők liliomaként, s más ha négy-öt leány sírja a fülébe, hogy úgy tartja őket, mint a mezők liliomát. Takarékosságon én mégis valami sokkal tágabbat értek; nem az élet- és családbiztosítás nyomorúságát. Takarékos az én hitem szerint, aki virtusát leli abban, hogy az emberi munka által termelt anyagokból minél kevesebbet fordítson magára. Akik élünk, hernyói vagyunk az emberi munkának. Takarékos, aki erről a szent fáról a minimálisat akarja lerágni.*
>
> *Hogy ez a fajta takarékosság nemcsak jellegére, de eredetére is előkelő tulajdonság: mindennap tapasztalhatjuk. Aki gyermekkorában jómódot látott, előbb kapható rá, mint aki a szegénységből tör föl. Népi írókban például sokkal ritkább, mint gondolni lehetne. Engem mindig hallatlanul mulattat, mikor szűk gyermekkorú testek, mint szőrös, nagykezű, nagylábú felnőttek kapnak rá a régkívánt anyagokra: a szagosszappanra, a borotválókrémekre, reggeli fürdőre, viharkabátra, selyemalsóra, párnázott fotelokra. Van valami groteszk és emberi ebben. Aki gyermekkorától használja, ha különben nemes természet, könnyebb megvetnie őket. Egyszer csak szégyellni kezdi, hogy a belét, a bőrét, az élvező sejtjeit a köz rovására velük zabáltassa. A folyton éhes parasztfráterek s a főúri aszkéták: a középkori életnek is ismert típusai. A vallásalapítók élete is ilyesmit példáz. Az evangélium teli van csodás vendégségekkel: az ács fia tudta, hogy a többi szegény embert jól kell tartania: míg Buddha királyfi lesütött szemmel kéri szilkéjében az alamizsnát a páriák kapui előtt.*

Az előkelőség sok fajtája közül én erre az egyetlenegyre sóvárogtam, s igazán csak ezt ismertem el. Azzal, amit magamon megtakarítottam, nem spóroltam; akadt körülöttem épp elég fogyasztó. S mégis: inkább pocsékolódjék, minthogy magamba pazaroljam.

35. Hány bekezdésből állhat a következő szöveg? Megokolással tagolja bekezdésekre!

Azt, hogy az életben micsoda a föltétlen érték, csak úgy tudhatjuk meg, hogyha a halálhoz viszonyítjuk. Amennyiben ebben a szembeállításban egyes tulajdonságok semmivé zsugorodnak, nyilvánvaló, hogy csak látszatértékekről van szó, melyeknek a pillanat káprázata adott színt és csillogást. Tegyünk próbát. Illesszünk a *halott* szó elé különböző tulajdonságjelzőket. Írjuk ezt: a gazdag halott, a tudós halott, az elmés halott, a bátor halott, a józan halott, a körültekintő, lelkiismeretes, ügybuzgó, erélyes, előrelátó halott stb. Ezek a kapcsolatok kacagásra ingerelnek bennünket. Írjuk azonban ezt: a szomorú halott, a lángeszű halott, a szegény halott, a megbocsátó halott, a jóságos, önfeláldozó, kedves, hű, tiszta halott stb. Ha ilyesmit olvasunk, meghatódunk. Mi következik ebből? Az, hogy a gazdagság, tudás, elmésség, bátorság, józanság, körültekintés, lelkiismeretesség, ügybuzgóság, erély, előrelátás olyan állapot vagy erény, mely esetleges, vitatható, s így mulandó, viszont az utóbbiak, a szomorúság, lángeszűség, szegénység, megbocsátás, jóság, önfeláldozás, kedvesség, hűség, tisztaság olyan értékek, melyek még a halál távlatában se törpülnek el, még azon túl is élnek és világítanak.

36. Mutassa ki Füst Milán Babits Mihályhoz szóló levelében a két bekezdést egybeforrasztó szerkesztésbeli, szemantikai, grammatikai és pragmatikai kapcsoló elemeket!

Kedves Mihály!

Egyik remekbe készült könyved a másik után! Amennyire örülök nekik, amennyire lelkesít, hogy se testi kellemetlenség, sem a hétköznapok nyomorúsága nem képes kikezdeni hallatlan erődet, – annyira szégyenkezem is, hogy máris meg vagyok törve, hogy már nem igen dolgozom s ha így megy: semmivel sem fogom tudni viszonozhatni nagy ajándékaidat. Még a drámáimat, (drágámat, Henrik királyomat) sem fogom kiadhatni már Barátom, holott szépen elkészítettem útjára a többivel együtt, kijavítottam, kicsiszolgattam, ami érdesnek tűnt, – ám úgy érzem, hogy elég volt, semmi szükség ezekre, hallgassunk inkább. Sokat fáradtam velük, évekig tartott, míg elkészítettem, egy évig, míg kijavítottam – s most e fáradtság után, a legszükségesebbek elől s a feleségemtől vonjak el két ezer pengőt a kiadásukra, még pénzembe s ennyibe kerüljön nagy munkám – s mindezt csak azért tegyem, hogy majd hírlapjaink így-úgy, kedvetlenül kotorjanak benne, – ha ugyan egyáltalán szóra is érdemesít ilyesmit e mai kor, – nem teszem Barátom. Így hát heverek – s így előreláthatólag semmit sem fogok küldhetni, ami megközelítőleg is oly örömöt okozna Neked, mint nekem okoztak könyveid.

Isten áldjon. És pihenj végre elégedetten egy kicsit s ne légy irgalmatlan őre a szent lángoknak, hogy folyton éleszted.

Barátod:
Füst Milán

Budapesten, 1935. május 31-dikén.

37. Jelölje ki, hol lehetnek a bekezdések határai Német G. Béla *Modern? Praemodern? Postmodern?* című írásának következő részletében! Legyen tekintettel a bekezdések megállapításakor arra, hogy mik lehetnek a bekezdések tételmondatai! Melyek azok a szemantikai kapcsok, amelyek összefűzik a paragrafusokat?

A 20. századi, sőt, már a századvéggel kezdődő irodalomra világszerte használják a *modern* melléknévi jelzőt, mint összefoglaló megjelölést. Elsősorban, természetesen, tárcaszintű, publicisztikai írásokban. Előfordul, persze, nehezebb fajsúlyú, tudományosabb célzatú munkákban is, mint helyettesítő pótszó, mint ideiglenes megoldás, mint zárójelbe tétele az irányzati elnevezés kérdésének, előtérbe állított más problémák hangsúlya érdekében. Az sem tagadható, hogy voltak törekvések e század első harmadában – s föltűnnek néha még ma is –, amelyek egyedül a századvégtől kezdődő korszakra kívánják lefoglalni e szót. Különösen, a déllatin, az olasz s az ibériai irodalmakban próbálták használni a „modernismo"-t mint irányzatjelzőt, mint korszak- és stílusirányzat megjelölését. Ez azonban nem vált – egy-két angolszász kivételtől eltekintve – általánosan elfogadottá. S az említett déllatin irodalmakban is, összefoglaló tágassága többnyire néhány sajátos törekvés egybefogására szűkült időközben. Kérdés, természetesen, lehet-e egyáltalán valaha is e korszak művészetét úgy, mint, mondjuk, a *barokkét* vagy a *romantikáét* egy név alá foglalni, hiszen nemcsak a múlttal, de az egymással is harcoló irányzatok sokfélesége, pluralitása sokkal inkább jellemző reá, mint más, előbbi korokra. Tudott, persze, hogy minél távolabb esik egy kor a miénktől, annál egységesebbnek látszik, holott amit ma romantikának vagy barokknak nevezünk, az is számtalan, gyakran ugyancsak egymással hadakozó árnyalatból, áramlatból, irányzatból tevődött össze. Mégis tévednénk, ha csupán az időbeli távolság egybeláttató optikájának tulajdonítanánk az egybefoglalás nagyobb lehetőségét. A történeti távolság optikája annyiban játszik szerepet, hogy az illető korok uralkodó vonásait erősebben kiemelkedve látjuk meg és ismerjük föl a művészet- és művelődéstörténet segítségével olyan alkotásokban is, olyan sajátságokban is, amelyekben a közvetlen utókorukban a közelség és a rendszer hiánya nem engedte volna még meglátni és fölismerni őket. S mint ahogy korábbi irányok sem mindig stílusról, formáról, alakításmódról kapták a nevüket, – magától értetődő lehetőség, hogy ez a kor sem stílusról, formáról, alakításmódról kap, ha kap, egységes nevet, hanem pl. filozófiai törekvésről, életformafajtáról, társadalmi szerkezetről. S végső soron azt sem lehet kizárni, hogy egy későbbi kor megfosztja majd a *modern* szót mai köznapi használatától és mai szótári jelentésétől, s egyértelműen vagy legalább elsődlegesen lefoglalja arra a művészi jelenségre, amelyet visszanézve nagy távolból majd e korban s e korra nézve *dominánsnak* lát. A romantika is egy kor önelnevezése nyomán lett általánossá. Igaz – hogy élesre állítsuk a különbséget –, a romantikának nemcsak szövegösszefüggésbeli, kontextuális, hanem szótári, tartalmi jelentése is sokkal szűkebb és határozottabb volt, mint a moderné. A modernnek egyelőre nincs más jelentése, mint: új, újszerű, a régitől, az avulttól eltérő, korszerű, a mának megfelelő vagy jobban megfelelő, a legújabb eszközökkel, módszerekkel készített, a legfrissebb igényeket kielégítő, divatos, magát a fejlődéssel lépést tartónak tekintő. 4.) Mindennek a szemléltetésére utaljunk a szó történeti pályafutásának néhány mozzanatára. A modern szó, mint magatartás- és szemléletmegjelölés

kétszer került a 19. s 20. századfordulója előtt konkrét és heves vita középpontjába, s e két vita óta vált megbélyegzést vagy magasztalást kifejező jelzővé, melléknévvé, jelszóvá. Először Franciaországban a 17. és 18. század váltásán a *Querelle des Anciens et des Modernes*ban, a Régiek és Újak vitájában. Másodszor az 1860-as, 70-es években, *IX. Pius* pápa híres-hírhedt *Syllabus*a (1864) nyomán. A konzervatívok száján mindkét esetben, mint a hagyományos, az értelmes, főleg pedig a (vallási, természeti, társadalmi, művészeti, stb.) törvényszerűtől elérő, s így zavart és kárt okozó, fölösleges és önkényes újítás hangzik. A konzervatívokkal szembenálló igen különböző névvel nevezett és igen különböző irányú újítók ajkán viszont mint az elkerülhetetlenül szükségszerű korszerűsítés, a forradalmi, a radikális, a reformer átalakítás kifejezése; a korszerűen, a fejlődéstörténetien új szinonimája.

(*Új Írás* 1988. 5: 110)

38. Vizsgálja meg az újságcikk bekezdései egymásra épülésének logikáját!

Időzített bomba a Yellowstone Park alatt

Szupervulkán készül kitörni a Yellowstone Parkban – állítja egy amerikai kutató. Ha a jóslat valóra válna, az jelentősen befolyásolhatná Földünk éghajlatát.

MTI-JELENTÉS

Kutatók felfedezték, hogy az idillikus helyszín, a Yellowstone Nemzeti Park – bizarr sziklaalakzatok, grizzlymedvék, kojotok és gejzírek hazája – a Föld legnagyobb időzített bombája lehet. A kaliforniai Robert Christiansen itt korábbi vulkánosság nyomait kereste, kráterfalakat, beomlott magmakamrát, kalderát. Nem talált semmit. Amit azonban a Földről nem fedezhetett fel, elárulták a műholdfelvételek. Ezeken azonnal feltűnt a kaldera a maga irtózatos méreteivel: 70 kilométer hosszúságával, 30 kilométer szélességével. Ilyenformán feltételezhető, hogy semmi más létezőhöz nem fogható szupervulkán készül kitörni a Yellowstone Parkban.

Christiansen kimutatta, hogy a mostani kaldera helyén már három vulkánkitörés is volt: az első körülbelül kétmillió éve, a második 1,3 millió éve, a harmadik, a mostani kalderát létrehozó pedig 630 ezer éve. Vagyis a park alatt fortyogó magma úgy 600–700 ezer évenként kitör, és a legújabb kitörés akár napjainkban is esedékes lehet.

A park területén regisztrált sok kis földrengés hullámainak terjedési sebességéből kikövetkeztették, hogy a magmakamra is rendkívüli méretű: legalább 40–50 kilométer hosszú, 20 kilométer széles és mintegy 10 kilométer magas, és nemcsak méretében tér el a többi ismert vulkántól. A magma nem egy bejáratott úton, kürtőben törekszik felfelé, hanem belekap a kamra feletti földkéregbe, hatalmas kőzettömegeket leolvasztva onnan. Ennélfogva kevésbé folyós állapotú, mint például az Etnáról most is lefolyó láva. Évezredekig fortyogva egyre vékonyítja a felette levő földkérget, miközben nagy nyomás alatt lévő gázok igyekeznek felfelé. A magmakamra felett képződő repedések egyike egyszer a teljes kérgen áthatolhat, amikor is elszabadul a pokol, láva és hamu kerül szökőkútszerű kitörés formájában a levegőbe. A rendkívüli méretekből következően ennek gyászos következményei lehetnek.

Már kisebb vulkánok kitörései is okozhatnak az egész bolygóra kiterjedő kellemetlenségeket. Így például amikor 1991-ben a Fülöp-szigeteki Pinatubo vulkán kitört, a

sztratoszférába került vulkáni hamu két éven át 0,5 Celsius-fokkal csökkentette a Föld átlaghőmérsékletét. Az indonéziai Tambora vulkán 1815-ös kitörése világszerte tartós lehűléshez vezetett. Európában a középhőmérséklet 2,5 fokkal csökkent.

Az emberiség még csak egyetlen ilyen vulkanikus kitörésnek lehetett tanúja. 74 ezer évvel ezelőtt, amikor már kialakult a modern homo sapiens, Szumátra szigetén kitört a Toba vulkán, 100 kilométer hosszú és 60 kilométer széles (ma egy tó által kitöltött) kalderát hagyva maga után. A sztratoszférát elfátyolozta az oda felkerült hamu. Ennek nyomán a nukleáris télhez hasonló lehűlés keletkezett, csak éppen radioaktivitás nélkül. Genetikusok kimutatásai szerint éppen akkortájt – úgy 70–80 ezer éve – az emberiség súlyos válságot élt át, összlétszáma mindössze öt-tízezer főre csökkent, és a kihalás szélére sodródott. Nagyon is lehetséges, hogy a Toba kitörése volt felelős a homo sapiens akkori válságáért. A sztratoszférába került hamu és kénvegyületek becslés szerint kereken öt fokkal hűtötték le a Föld átlaghőmérsékletét. Vagyis hasonló esetben Nyugat-Európára például szibériai viszonyok várnának.

Egy bizonyos: a Yellowstone Park óriás vulkánja egyszer majd bizonyosan kitör, a Toba vulkánhoz hasonló következményekkel. A kérdés csak az, hogy ez pontosan mikor következik be.

(*Népszabadság* 2000. április 18.)

39. Elemezze behatóan a bekezdések szövegbe beszerkesztettségét! Milyen kapcsolatban állnak egymással az egyes bekezdések? Milyen eszközök utalnak a közöttük levő logikai viszonyra?

Pomogáts Béla: *Magyarok közt a nagyvilágban*

Illyefalva (1999. június)

Minden esztendőben vagy hat alkalommal járok Erdélyben: értelmiségi találkozón, irodalmi megemlékezésen, kisebbségtudományi összejövetelen. Legutóbb éppen a Székelyföldön, a nevezetes (a magyarországi sajtóban is gyakran emlegetett) illyefalvi ifjúsági központban, amelyet Kató Béla, a község református lelkésze hozott létre közvetlenül a romániai rendszerváltozás után. A szép és tágas illyefalvi épületben (amely az erdélyi „posztmodern" építészet mintapéldája lehetne), folyamatosan rendezik az értelmiségi és ifjúsági találkozókat, igen gyakran ökumenikus szellemben, a székely falu református és katolikus papjának együttműködésével.

Ilyen találkozón, tulajdonképpen egy tanári továbbképző konferencián vettem részt és tartottam előadást, olyan kiváló társakkal együtt, mint Fülöp Dénes, a marosvásárhelyi vártemplom református lelkésze vagy Péntek János, a kolozsvári egyetem nyelvészprofesszora. A tanfolyamot a budapesti Anyanyelvi Konferencia megbízásából Deme Tamás, a pécsi egyetem tanára szervezte és vezette, s rövid (kétnapos) ottani tartózkodásom során is megbizonyosodhattam arról, hogy a mintegy harminc résztvevő, főként fiatal tanár és tanárjelölt emlékezetes szellemi élményekben részesült.

De nem a tanfolyamról szeretnék beszélni, hanem az „illyefalvi példa" jelentőségéről és arról a kisebbségi jövőképről, amelyet ez a példa segíthet kialakítani. Illyefalván ugyanis nemcsak konferenciaközpont létesült, hanem építőipari és asztalosüzem is, gyermekfalu, amelynek takaros lakásaiban, nevelőszülőkre bízva, tehát családi környezetben egyre több árva és elhagyott kisgyerek (nemcsak magyar, hanem román

is!) talált otthonra, továbbá varroda, amelyben a székely népviselet hagyományait követő gyönyörű női ruhák készülnek, és egy tucatnyi asszony talál munkalehetőséget, illetve kisebb irodalmi múzeum, amely Illyefalva egykori országgyűlési képviselőinek: Jókai Mórnak és Mikszáth Kálmánnak az emlékét örökíti meg.

Illyefalva példája mindenképpen azt tanúsítja, hogy a magukra maradt székely (és tulajdonképpen a kisebbségi sorsban élő magyar) közösségek fel tudnak emelkedni a szegénységből, az etnikai és kulturális értelemben veszélyeztetett létből, ha megszervezik magukat, pontosabban akad valaki: egy lelkes és tevékeny lelkész, tanító, akár gazdálkodó, aki megszervezi őket, és helyi „honalapítóként" kezdeményezi a község, a közösség intézményeinek létrehozását, okosan és határozottan járva ki a külső, tehát az anyaországi segítséget is.

A kisebbségi sors ugyanis sokakat hajlamossá tesz arra, hogy csupán a csodában reménykedjenek: a külső segítségben, a magyarországi alapítványok támogatásában. Erre a támogatásra igen nagy szükség van, hiszen a kisebbségi sorsban élő magyarságot (nem csak Erdélyben) szinte mindenétől megfosztották az államnacionalista célokat (is) követő kommunista korszak évtizedeiben. Elvették egyházi iskoláit, amelyek a nemzeti nyelvű oktatás műhelyei voltak, elkobozták közületi könyvtárait, gyűjteményeit, felszámolták civil társadalmi intézményeit, és persze elrabolták a polgári és paraszti rétegek vagyonát. A kisebbségi magyar civil társadalom helyreállítása, a kisebbségi polgári fejlődés felgyorsítása és a kisebbségi közösségek újjászervezése ezért rengeteg munkát követel.

Ennek a történelmi feladatnak az elvégzése természetesen megköveteli az anyaország és az ott működő kormányzati, egyházi, társadalmi és kulturális intézmények szolidaritását, felelősségvállalását és támogatását, de talán még inkább megköveteli a kisebbségi magyar közösségek alkotó erőfeszítéseit, azt az állandó és következetes önépítő tevékenységet, amelyet az illyefalvi példa mutat. Nemcsak Illyefalván találkoztam ezzel az önépítő munkával, hanem például Zágonban is, ahol az egykori Mikes-kastély ma múzeumnak és kulturális központnak ad otthont, Alsócsernátonban, ahol Haszmann Pál kitartó munkája nyomán a Kárpát-medence egyik leggazdagabb helytörténeti skanzenja létesült, vagy Kisbaconban, ahol Benedek Elek hajdani kúriájában a népszerű székely mesemondó gazdagon berendezett emlékszobái fogadják a látogatót. (Különben szeptemberben fogjuk ünnepelni az író születésének százhetvenedik évfordulóját, remélem, méltóképpen ahhoz az óriási szellemi és erkölcsi örökséghez, amelyet ránk hagyott!)

Illyefalva, Zágon, Alsócsernáton és Kisbacon ma figyelmeztető és követendő mintákat jelentenek: arra figyelmeztetnek, hogy a kisebbségi magyarság önépítését és megerősítését a helyi közösségekben kell elkezdeni. Új honalapítás lehet mindez, méltó ahhoz a testamentumhoz, amelyet Szent István király bízott a jelen magyarjaira.

40. Mennyiben felel meg a következő szöveg megszerkesztettsége a fejezetcímnek?

Alagút a Csatorna alatt

A Brit-szigetet a jégkorszak után emelkedő tengerszint és a hullámok pusztító munkája alig 6–8 ezer éve szakította el a szárazföldtől. Calais és Dover fehér krétamészkőből álló, meredek partjai mindössze 33 km távolságból néznek farkasszemet egymással. Az 1994-es év Európára szóló szenzációja volt, hogy megnyílt a Nagy-Britanniát a kontinenssel összekapcsoló Csatorna-alagút (Euroalagút).

Nagy-Britannia és Franciaország szárazföldi összeköttetésére az első terv még 1751-ben készült. A következő két évszázadban további 25 dugába dőlt elképzelés látott napvilágot. A britek „fényes elszigeteltségüket", az üzletemberek pedig pénzüket féltették a kockázatos vállalkozástól. A brit–európai kapcsolatok élénkülése azonban végül kikényszerítette az új megoldást: a forgalom igényeit a legmodernebb, légpárnás komphajók sem tudták már kielégíteni. 1986-ban a francia és a brit kormány végre megállapodott a Csatorna-alagút építéséről. A nagy mű minden idők legdrágább európai műszaki létesítménye: 9 milliárd angol fontba (1992-es árfolyamon kb. 1,4 billió forintba) került. Az irdatlan költségeket teljes egészében a magántőke fedezte; a vállalkozó bankok és más cégek tisztes hasznot remélnek a fuvardíjakból.

A rávezető szakaszokkal együtt 37 km hosszú építmény két párhuzamos vasúti alagútból áll. A kettő között a karbantartási és balesetelhárítási munkálatokra egy harmadik, keskenyebb alagút is létesült. A fő alagutak 7,3 m átmérőjű betongyűrűibe a különböző vasútbiztonsági és jelzőberendezéseket már előre beépítették. A kamionok, buszok és személyautók szállítására alkalmas, különleges szerelvények csúcsidőben 12 percenként indulnak a két végállomásról. Az utasoknak ki sem kell szállniuk a gépjárműveikből, miközben a – „gördülő autópálya" sínjein átrobognak a Csatorna alatt. Az alagutat persze a francia és a brit vasutak szupermodern személy- és áruszállító Eurostar-vonatai is használják.

A franciák élen járnak a nagy sebességű TGV- (Trains à Grande Vitesse) vasutak építésében: az első ilyen vonatot Párizs és Lyon között 1981-ben avatták fel. A csaknem 300 km/óra sebességgel száguldó luxusvonatok alig 3 órára csökkentik az utazás időtartamát London és Párizs, illetve Brüsszel között. (A komphajók igénybevételével ez 6–7 óra hosszat tartott.)

Az EU 1994-ben elfogadott tervei szerint 2010-ig 24 000 km hosszú gyorsvasúthálózatot hoznak létre kontinensünkön. A legfontosabb európai fővárosok között a vasút a gyors és kényelmes személyszállításban is legyőzheti a repülőgépet!

(Probáld Ferenc: *Regionális földrajz*)

41. Hogyan strukturálódik Sütő András *Anyám könnyű álmot ígér* című művének részlete?

– *Itt is megállunk.*
– *Miért?*
– *Nézelődni.*
– *Miért?*
– *Innen eltűnt egy régi ház.*
– *Miért?*
– *A lakói szerteröpültek.*
– *Miért?*
– *Pitypang.*
– *Miért?*
– *Olyan volt az időjárás.*
– *Miért?*

42. Milyen reklámfogások határozzák meg a következő reklám szerkezeti felépítését?

Mit takar?

Miért ne élvezné Ön is országszerte csaknem 200 étteremben a HVG-klubkártya előnyeit? Legyen az üzleti megbeszélés, randevú vagy akár családi vacsora... a borravalót mi adjuk!

5–20%-os árengedmény több mint 1000 elfogadóhelyen:

· éttermek · szálláshelyek · könyv- és zeneműboltok · irodatechnikai és irodabútor-szaküzletek · járműszalonok · oktatási intézmények · utazási irodák · sportboltok és szabadidőcentrumok · hangszerboltok · optikai szaküzletek · online-szolgáltatás

Ingyenes ADÓ- és TB-különszámok

- Melyek a jó reklámszövegek jellemzői?
- Idézzen jónak tartott reklámokat – indoklással együtt!
- Mikor nem megfelelők a reklámok? Bizonyítsa rossz reklámokkal?

43. Milyen kanonikus narratív modell szerint építi fel a szerző a következő szövegrészletet?

Ebéd alatt főleg a nagymama beszélt: annál inkább szeretett beszélni, mert hallani, szócső nélkül, egyáltalán semmit sem hallott már; és csak így asztalnál beszélhette ki magát igazán. Máskor bújtunk előle: mindig az ő lánykoráról beszélt; és ezerszer is elmondott egy-egy históriát: a kis Bözsi néha valósággal illetlen volt vele szemben; csak édesapám nem mutatta soha, hogy a sok unalmas beszéd terhére van.

Ebéd után teniszeztünk. Az udvarban volt árnyékos teniszpályánk. Szingliztünk a nagy Böskével, akinek gyönyörű mozdulatai voltak. Nagyon szívesen néztem a mozdulatait. De a játékban nekem volt előnyöm: erős, ügyes testem volt. Végre fáradtan, izzadva ültünk le mindketten a kis Bözsi mellé, aki a cica nyakára tett éppen új csokrot.[...]

Később eljött Martonek főhadnagy.

(Babits: *A gólyakalifa*)

44. Melyek a narráció jellemzői Bereményi Géza *Volt egy időszak* című versében? Mennyiben korrelál a vers befejezése a beépített vendégszöveg eredeti szöveghelyével?

Volt egy időszak, amidőn éjt-nap
lapot keverve kártyáztam én,
káró, kőr, bubi, királynő,
töprengve Isten természetén,
az egyik lap jött a másik fölé,
töprengve Isten természetén.

S volt egy időszak, mikor a Holdat,
mindent felejtve bámultam én,
Klári, Edit és Velkei Margit,
az egyik lépett a másik elé,
az egyik lány ment a másik mögé,
az egyik lépett a másik elé.

És jöttek éjek, világűr mélyek,
hogy egymást cserélték az asztallapok,
ömlött a bor, sok társaság volt,
kezemről az órát elvesztve rég,
bámultam az Idő természetét,
kezemről az órát elvesztve rég.

És volt egy korszak, mikor a holtak
túlsó világból üzentek át,
Plátón, Swedenborg, Proust és Krúdy,
betűk hemzsegtek hangyák gyanánt,
könyvekből épült kártyavár,
hemzsegtek a betűk hangyák gyanánt.

Ideje van már, hogy vízre szálljak,
fénylapok úsznak a felszínen,
jobb lenne élni, ámde túl a fák már
aranykezükkel intenek nekem,
aranykezükkel intenek nekem.

45. Demonstrálja a következő Krúdy-részlet alapján Kemény Gábor észrevételét, amely szerint a modern időszemlélet „a történetiség linearitásának felfüggesztése" (1991. *Szindbád nyomában.* Lingu. Ser. A Stud. et Dis. 65)!

Málcsi – aki miatt Szindbád ide utazott – fekete ruhájában, leeresztett kézzel, kissé lehajtott fejjel mozdulatlanul állott az ajtóban, és Szindbád most csaknem olyannak látta, mint álmaiban szokta volt látni, midőn az elmúlt dolgokon, nőkön, férfiakon magában elgondolkozik. Hervatag, búskomoly, csöndes és halk teremtésnek szokta elképzelni Málcsit, mint a hosszú, őszi délutánokat, midőn a napocska már csak látogatóba járkál el a piros levelű lugas közé, ahol szép és hosszú regényt olvas egy szomorú ember. Olyannak képzelte, mint a magányos házat, messze künn, a városon kívül, ahol a bokrok között csörög a szél, de benn a szobában rozmaringillat van, és délután csendesen szól egy mélyhangú hegedű. Az álmaiban ott élt Málcsi együtt azokkal a vágyódásokkal, amelyek a nagyvárosból néha-néha csendes kisvárosi cukrászboltokban, a sötétes sikátorokban állongó régi házban varrogató leányokhoz és régi, bolthajtásos kőhidakra vezették Szindbádot, hol a folyó álmodozva siklik tova a híd alatt, míg a távolban, a tisztára mosott torony körül galambok repkednek karikába.
(Krúdy: *Szindbád őszi útja*)

46. A modern prózában a hagyományos narratív temporalitás nem érvényesül, a kohéziós erőt biztosító elemek helyett új történetszervező módszerek lépnek életbe. Melyek ezek?

> *Anyu megszorítja a kezem, köszönök, de a doktor bácsi valamiért nagyon mérges, csak lapozgatja a leleteket, ez is jól kezdődik.*
> *Legszívesebben kimenekülnék.*
> *Ha volna egy olyan buli, ahol egy nő azért kapós, mert a kisgazda elnök szeretője, és fiatal kisgazdák rohamozzák, hátha elejt valami pikáns részletet, milyen a papa pizsamája.*
> (Garaczi László: *Mintha élnél*)

47. Szemléltesse művek magyarázatával Szegedy-Maszák Mihály kijelentését: „a szereplőkre – tehát a jellemekre és az elbeszélőre – is jellemző a folytonosság hiánya" (1980. *„A regény, amint írja önmagát."* Tankönyvkiadó. Budapest. 234)!

48. Miből adódik az elbeszélés sorrendje Dsida Jenő *Légyhullás* című versében? Magyarázza meg: hogyan fonódik össze ez a leírással! Ez milyen struktúrát eredményez?

Légyhullás

Ma még repülnek. Dongva, zöngve szállnak,
rezeg a fény szitáló szárnyukon.
Fekete rajban ellepik a konyhát.
Apró, szőrös lábakkal kéjelegve
mászkálnak a halott patkány szemén.
Édes piszokba túrnak. Sűrű moslék
szivárványszínű fertőjén a bomlás
sötét nektárját szürcsölik s gomolygó
gőzben cikázva zsonganak, kövéren.
Holnap már szédelegnek és – ha csöndes
magányodban feszülten hallgatózol –
hallod, hogy koppannak puhán a padlón...
Jajongva sírnak két kietlen ablak
hideg kristályüvegje közt s didergőn
érzik az ősz tisztult leheletét:
a tiszta, józan őszt, mely hűvösével
meredt halálba fújja már a züllés,
az erjedés miazmás mámorát.
Sötét esőként földre permeteznek,
ablakdeszkákon haldokolnak, álmos
homályban, porbaszáradt potrohokkal.
S reménytelen, beteg nosztalgiával
álmodnak vissza búcsúzóra mindent,
mi szenny és bűz és rothadás a földön.

49. Milyen a leírási technikája Márai Sándornak, amikor bemutat egy múzeumot *(Napló 1968–1975)*? Hogyan formálódik ki ebből a szövegkonstrukció?

> *Salem.* Meglátogatom a házat, ahol Hawthorne született, írt, és meghalt. A „House of the seven Gables" most múzeum. Az amerikai vidéki házak, amelyekből erőlködve múzeumot csinálnak, megőriznek valamit a kétszázéves, Európából importált múltból, amelyet nemcsak itt, de Európában is megsemmisített az amerikanizmus. *Second empire* bútorok, régimódi használati tárgyak – ágymelegítők, ostyasütők, tűzkutyák, egy emberies életforma rozsdás kellékei – és mindenestől valamilyen patríciusi, választékos jegy – nem „polgári", annál igényesebb. L. szülei éltek ilyen lakásban, ilyen bútorok között; és az én szüleim, Kassán és mind a cipszer polgárok. Mint nekik odaát, az ittenieknek sem volt fölös pénzük; de tudtak különböztetni, igazi és talmi között. A szoba, ahol Hawthorne élete változó időszakait leélte, ahol dolgozott, meghalt – lehetne egy francia vidéki kastély vagy egy felvidéki magyar polgári lakás társalgója. A szekreteres íróasztal felett az író romantikus arcéle: a vatermörderes, bodorított hajzatú, dandyszerű Hawthorne emlékeztet egy angol vagy spanyol dzsentrire. . . A szoba légkörében érzik a belső csend, ami az emberekből áradt a tárgyakba. Az ablak előtt az óceánpart, az öböl, halászbárkák, régi fák, vízimadarak tanyája. Itt írta a „Scarlet letter"-t. De nem szeretett itt élni, mihelyst tehette – mint a szomszéd helységbeli Emerson –, ő is elment, hosszú tartózkodásra, Európába. A felesége azt mondotta, „Mr. Hawthorne fenségesen tudott hallgatni".

50. Vezesse végig Pilinszky János *Jótékonyság és felebaráti szeretet* című írásának szerkezetében két fontos szövegképző szabály: az egység és a haladás érvényesülését!

> *Hajlamosak vagyunk összetéveszteni a jótékonykodást a felebaráti szeretettel, holott a kettő bár nem ellentétes, de nem is azonos cselekedet.*
>
> *A jótékonykodás lényegesen felületesebb megnyilatkozásunk, a személyiségünket távolról sem érinti oly alapvetően, mint a felebaráti szeretet. A jótékonykodás némileg a tüneti kezelésre emlékeztet; a felebaráti szeretet mindig gyökeres: alapjaiban érinti azt, aki így cselekszik, s azt is, akit így szeretnek. A jótékonyság: adakozás. A felebaráti szeretetben én magamat adom. A jótékonyság viszonzása: a hála. A felebaráti szeretet ellenértékéül: a másik embert kapom cserébe. A jótékonyság mindig „bizonyos keretek között mozog". A felebaráti szeretet: egyesülés, két ember csodálatos és páratlan egysége, eltűnése és fölszabadulása Istenben és egymásban.*
>
> *A jótékonykodás átváltható és átvállalható, jól működő társadalomban érvényét is vesztheti az egyén számára, s átváltozhat tapintattá és figyelmességgé. A jótékonykodás formája messzemenően elhalványulhat vagy akár el is tűnhet életünkből, ha a külső körülmények úgy alakulnak. A felebaráti szeretet soha.*
>
> *A felebaráti szeretet lényege ugyanis nem függ az ember külső körülményeitől. Legbensőségesebb cselekedetünk, mely mindig személytől személyhez szól. Nem kisegít, hanem megsegít. Mindig megvan a kettő éleslátása, hogy fölismerje a másik baját, s ereje, hogy tettét végre is hajtsa. Épp ezért – ahogy azt Simone Weil gyönyörűen kifejti – az igazi felebaráti szeretet elől nem lehet kitérni.*
>
> *A jótékonykodás és a felebaráti szeretet egybemosása súlyos veszélyt rejt: egész keresztény korszakot szoktathat le – csereáruként kezelve – a tulajdonképpen egyedül*

fontosról, a felebaráti szeretetről. A kizárólagos jótékonykodás légkörében viszont az emberi összetartozás mélyebb tudata s az emberi kapcsolatok menthetetlenül elsorvadnak és kihűlnek. A felebaráti szeretetnek a szerepe közöttünk ugyanis nemcsak a cselekedet, a megsegítés egymaga, hanem ami ennél talán még fontosabb: magának az emberi kapcsolatoknak élesztése, elmélyítése, táplálása. A felebaráti szeretet: ember és ember viszonyának legelőbb formája. Egyetlen kiút önmagamból és bejárat a másik emberbe, semmivel sem pótolható személyes ügyünk.

Aki igazán szeret: az cselekedete közben egyedül a másikat látja, azt, akit szeret, egyedül azt, akit meg kell segítenie. Teljes személyiségünkkel belefeledkezünk a másik bajába, ahogy az is egész személyiségét átengedi e totális személyiségcserének. A felebaráti szeretet öntudatlan és néma marad. A felebaráti szeretetet mindig jellemzi a szabadság isteni megtapasztalása. Jutalom várásának sem lehet benne helye. Az igazi felebaráti szeretetnek saját magam, a másik ember, maga Isten ott helyben a rögtöni jutalma. A valódi felebaráti szeretet a gyermeki ártatlanság állapotába helyez vissza. Hozzá arányítva a jótékonykodás a nagy evangéliumi erénynek csak felszíne, s míg e felszín akár el is tűnhet, mélysége egyre sürgetőbb és nélkülözhetetlenebb.

51. Mutassa be a következő versrészlettel, hogy az új formatudat miatt a versírási mód jelentős átalakuláson ment át: a lírai jelentésképzés új szövegépítési technikával valósul meg!

lógnak a lombok az élet
zöldebb állaga ez
fényes pókfonál
éjjel ástak valaki
ásott miért ástál
egy pók hibátlan
mégis végleg elken
fehér murva kékfe
nyők és tiltó táblák
puffad a park ma
zöld rongy lóg
a fán valaki örült
örült és ástak
hermeneutikai ásás volt
semmi nyom leng
ő pókfonál ha leg
alább egy zokni len
ne kétes alakban
a gyepbe gyűrve
(Garaczi László: *Park*)

52. Kulcsár Szabó Ernő megállapítása szerint: „...nem annyira a versszerűség kritériumainak módosulásai, hanem elsősorban a lírai közlemény struktúrájának, a poétikai hordozók szerveződésének megváltozott formái állnak a költői szövegalkotás ma uralkodó változatai mögött" (1987. *Műalkotás – szöveg – hatás*. Magvető. Budapest. 354). Bizonyítsa az irodalomtörténész megállapítását egy kiválasztott művön!

53. Reprezentálja példa elemzésével Szegedy-Maszák Mihály kijelentését: „a rövid történetben a cselekmény, a szereplők és a környezet a metaforikus szinten – allegóriaként vagy szimbólumként – funkcionál, s a leírás is allegorikus vagy szimbolikus jellegű" (1980. *„A regény, amint írja önmagát."* Tankönyvkiadó. Budapest. 58)!

54. Mutassa be Esterházy Péter *Termelési-regénye* (vagy más történetelbeszélés kapcsán) a joyce-i konstrukciós elv érvényesülését!

55. Miért tekinthető részszövegnek a következő néhány bekezdés, amelyet Kós Károly a meseírói alkotás „munkaparancsául" vallott és vállalt? Hogyan építette fel az író *Ars poeticá*ja gondolatsorát, és mi lehetett vele a célja?

> *A mese (novella, elbeszélés, regény, sőt a színjáték is) mindenekfelett érdekes legyen. Az unalmas mesét – legyenek bár egyéb kiváló értékei – nem vállalja az olvasó-, illetőleg nézőközönség.*
>
> *A mese akkor érdekes, hogyha cselekményes. Cselekménytelen mesék csak kivételeket érdeklő, kevesek által megemészthető nehéz írások.*
>
> *Olvasója számára fokozottan az a mese érdekes, amely az ő vajúdó gondolatcsíráit nemcsak tartalmazza, kifejezi, de tovább szövi, kiformálja, kiérleli, kiteljesíti.*
>
> *A jó mese élménye is kell hogy legyen az olvasónak. De csak abban az esetben lehet az, ha írójának is akár személyes, akár kapott vagy komponált, de sajátos, valóságos élménye volt. Más szóval: az igazi, elhivatott író nemcsak írja, de éli is a maga meséjét. Benne él eseményeiben, alakjaiban éli az ő életüket, magáévá teszi problémáikat, gondjaikat, gondolataikat, cselekedeteiket. Aki író ezt nem tudja százszázalékosan megtenni, annak az írása nem lehet szuggesztív, meséje nem lehet az olvasó élménye. Nem lesz tehát jó mese, művészi alkotás, legfeljebb jó vagy kevésbé jó mesterember sikerült vagy nem sikerült munkája.*
>
> *A jó és szép mese általában szűkszavú írás. Lehet kivételesen ugyan bőbeszédű is, de szószátyár nem. Művészi szépséghiba minden felesleges jelenet, kép, mondat, sőt szó is – önmagában akármilyen tetszetős, mert „a jóból is megárt a sok". S ez az epikában érvényes elv sokszorosan érvényes a drámában.*

56. Indokolja, hogy egy szótári szócikk szerkezeti megoldása milyen célt szolgál!

> **csalimese**, *becsapó mese, csalogató mese*: olyan rövid, mondókaszerű epikum, melyre rendszerint a mesemondás végén kerül sor, mikor a mesemondó vagy játékvezető, de rendszerint a résztvevők is belefáradnak már a sok beszédbe, mesehallgatásba vagy a játékba. A mesemondó legtöbbször úgy fog hozzá, mintha valami nagy, igazi mesét készülne elmondani, csak a második, harmadik mondat után veszik észre a hallgatók, hogy lóvá tették őket. Számos → *mesekezdő formula* az égig érő jegenyefáról, a rinci-ráncos szoknyáról vagy a hetvenhét lapos könyvről használatos ~ként is, csak akkor a mesemondó nem azt mondja, hogy „innen vettem elő azt a mesét, amit most elmondok", hanem azt: „hogyha a rinci-ráncos szoknya hosszabb lett volna, az én mesém is tovább tartott volna". Ehhez hasonlatos némiképp a ~ a part alatt szántogató apáról és fiáról, akik szántás közben egy nagy ládát találtak, abban van egy kisebb, abban egy még kisebb, abban egy legkisebb láda, az utolsóból végül kiugrik egy kurtafarkú nyúl (egér); „Hogyha a nyúl farka hosszabb lett volna,

az én mesém is tovább tartott volna (AaTh 2251)". A ~ egy másik fajtája az ún. → *végtelen mese* (pl. → *megszámlálhatatlan sok juh, a;* vagy → *veres kakas meséje, a),* melynél a hallgató felbosszankodik, vagy elveszti türelmét. Ugyancsak a hallgató felbosszantására vagy nevetségessé tételére szolgálnak a → *beugrató mesék.* Használatosak végül ~ként a → *mesezáró formulák* is: „Mese, mese, mess kenyeret, Egyél hozzá aludttejet" vagy „Mese mese mesd ketté, tehénpacal rágd ketté" stb. (AaTh 2200–2320). (→ *formulamese*) – *Irod.* Taylor, Archer: Formelmärchen (Hdwb. des deutschen Märchens, II. 3.); Berze Nagy János: Magyar népmesetípusok (I–II., Pécs, 1957); Kovács Ágnes: Magyar formulamesék típusmutatója (Kézirat az MTA Néprajzi Kutatócsoport Adattárában).

Kovács Ágnes

57. Állapítsa meg Radnóti *Két karodban* című versének eltérő komplexitású kompozíciós egységeit, illetve modellálja ezek struktúráját!

Két karodban ringatózom
csöndesen.
Két karomban ringatózol
csöndesen.
Két karodban gyermek vagyok,
hallgatag.
Két karomban gyermek vagy te,
hallgatlak.
Két karoddal átölelsz te,
ha félek.
Két karommal átölellek
s nem félek.
Két karodban nem ijeszt majd
a halál nagy
csöndje sem.
Két karodban a halálon,
mint egy álmon
átesem.

58. Milyen szerkezeti struktúrára építette fel Pilinszky a következő gondolatsorát? Hol húzódnak a szöveg makroszerkezeti egységeinek a határai?

Keresztről keresztre

Az ember itt a földön nem is annyira lépésről lépésre vándorol, mint inkább keresztről keresztre száll. Más geometriai formáját tekintve is a kereszt: találkozás és ellentét, tiszta ellentmondás. Tragikum és reménység egyszerre. A teljes elhagyatottságnak és kiszolgáltatottságnak ama metszőpontja, ahol a lélek egyedül képes önmagát végül is *egészében* és *véglegesen* Isten kezére adni. Az első kereszt a gyerekkor keresztje. Félelemből és bizalomból ácsolták. Mérete nem nagyobb egy kitárt karú gyermeknél. De épp ettől kereszt: testünkre és lelkünkre szabott ellentmondás. *Lényege* szerint se nagyobb, se kisebb a későbbieknél. Emberszabású és embertelen. A „boldog gyermekkor" puszta önámí-

tás. Gyermeknek lenni éppoly nehéz, mint aggastyánnak. Ahogy a gyermekkor boldogsága se más, mint az öregkoré. A kereszt tragikus metszőpontja ugyanis legfőbb vigaszunk, reménységünk helye is: derű és tragikum egy helyről fakad, bár látszatra kizárják egymást. Ezt minden nagy vallás és kultúra tudta. De legszebben Jézus „fogalmazta meg": „Boldogok, akik sírnak". És van mélyebb sírás a gyermeksírásnál?

A második kereszt a kamaszkoré. Egyik ágának fölismerés, másik ágának tévelygés a neve. Elég Rimbaud zseniális illuminációira és abszintos talajvesztésére gondolnunk. Egy kissé, vagy talán nem is kissé, minden kamasz „kölyök Shakespeare". Komoly kereszt a kamaszok keresztje. Szálkáiról elég meggyőződnünk a Tékozló Fiú könnyeiből. Ez a fiú bűnösségében a leghitelesebb szimbóluma Isten Fiának, ahogy az elveszett bárány Isten Bárányának. Hogyan lehetséges ez? Talán mivel a szimbólumok „anyanyelve" is az ellentétek találkozója, akár a kereszt két ága. S hogy ez a találkozás lehetséges, mi több, az egyetlen és legfőbb találkahelye a szétfeszülő mindenségnek, arra csak egy magyarázat van. Az, hogy túl mindenen, már itt a földön egyek vagyunk az Atyában.

A harmadik kereszt a felnőttkor keresztje. Minden kereszt közül talán a legmeredekebb. Széthúzó találkozó két ága. Most kell beleilleszkednünk a világba, s ugyanakkor megtanulnunk lemondani róla. Ennek a keresztnek a metszőpontja – ahová fejünk illeszkedik, fejünket illesztették – talán legjobban példázza az evangéliumi paradoxont: „Aki meg akarja nyerni életét, veszítse el azt..." Most kell a legvilágosabban tudnunk, hogy ház és kocsi nem lehet otthonunk. Minden és mindenki erre szorít. Most kell Jézusra gondolnunk, most Van Goghra, most Schubertre. Most kell leginkább ellenállnunk a föld vonzásának, a szeretet és igazság vér szerinti értelmezésének. Ahogy azt Jézus vallotta: aki az igazságban egy velem, az az én testvérem, az az én rokonom, az az én anyám... Kemény szavak a világ szemében. De a kereszten? Ott e beszéd a szelídség Istenének legszerelmetesebb vigasza. Az egyedül lehetséges haza jóhíre.

Az utolsó kereszt az öregkoré. A legsúlyosabb és legkönnyebb kereszt, mivel az utolsó. Ezért egyszerre a legirreálisabb és legreálisabb. Olajfák kertje, agónia a neve. Három fajtáját ismerjük. Az egyik Jézusé. A második a jobb, a harmadik a bal latoré. Nekünk, esendő embereknek, ha utolsó „keresztünkről" beszélünk, gondolkodunk: épp elegendő a jobb lator keresztjét „választanunk". Hogy ez mit jelent? Először is: hogy szívünket és szemünket a középső keresztre függesztjük, önbizalmunkat bizalomra, igazunkat igazságra, féltékenységgel vegyes „szeretetünket" szeretetre, ítéleteinket bűnbánatra és beismerésre cseréljük fel. „A többi néma csend" – vallotta Hamlet. És a jobb lator: „A többi kegyelem. A többi tiszta csend..." A többi: a kereszt, minden ellentmondás fölülmúlása, végleges elnémulása. Végre és végül a béke – mindennel és mindenkivel.

És a bal lator keresztje ?

Bízzunk benne, hogy az Atya, mindannyiunk Irgalmas Istene, ezt a végső pillanatig fönntartott, *kifeszített ellentmondást*, békétlenséget és meghasonlást, ezt a fanatikus megosztottságot is ellenállhatatlan kegyelmébe fogadta, mindennel és mindenkivel egyesítette az ő isteni békéjében, és nem engedte át a mindent és mindenkit kirekesztő semminek. Hinnünk kell, hogy Isten egyene-

sen elvárja tőlünk, hogy egyetlen bal latorról se feledkezzünk el. Erre Jézus a példánk. Igaz, barátságába fogadta a jobb latrot, de egyetlen ítélkező szava se volt a bal latorhoz. Kihűlő és elnémuló ajka egyetlen nagy imádság volt – valamennyiünkért.

(*Új Ember* 1979. október 28.)

59. Miért zseniális Shakespeare *Iulius Caesar* című drámájában Antonius szónoki beszédének felépítése? Milyen logikai lépésekre épül a beszéd?

Barátaim, rómaiak, földieim,
Figyeljetek rám.
Temetni jöttem Caesart, nem dicsérni.
A rossz, mit ember tesz, tuléli őt;
A jó gyakorta sírba száll vele.
Ez legyen Caesar sorsa is. A nemes
Brutus mondá, hogy Caesar nagyra vágyott:
Ha ez való, úgy súlyos bűne volt,
És Caesar érte súlyosan lakolt meg.
Most Brutus engedvén s a többiek
(S Brutus derék, becsületes férfiú,
S a többi mind, mind becsületes),
Jövök beszélni holt Caesar fölött.
Barátom volt ő, hozzám hű s igaz.
De Brutus mondja, hogy nagyokra tört,
S Brutus derék, becsületes férfiú.
Rómába ő sok foglyokat hozott;
Váltságuk a közkincstárt gazdagítá:
Ez nagyravágyását jelenti-e?
Szegény ha jajdult, Caesar sírt vele;
A nagyravágyásnak nem íly szelíd
Anyagból kéne szerkesztetve lenni:
De Brutus mondja, hogy nagyokra tört,
S Brutus becses, derék egy férfiú.
Láttátok a Lupercal ünnepen,
Háromszor nyújtám a koronát neki,
S ő visszatolta. És ez nagyravágyás?
De Brutus mondja, hogy nagyokra tört,
S bizonnyal ő derék egy férfiú.
Nem szólok én, hogy Brutusnak beszédét
Cáfoljam: azt mondom csak, mit tudok.
Mind kedveltétek őt és volt miért:
Mi tilthat el most érte sírnotok?
Vadállatokba szöktél, ó, itélet,
S az ember ész nélkül maradt! Türelmet!
Caesarral szívem ott a gyászpadon van:
Pihennem kell, míg hozzám visszatér.

(Vörösmarty Mihály fordítása)

60. Fejtse ki véleményét azzal kapcsolatban, hogy melyik érvelési mód lehet eredményesebb a szónoki beszédben:

a) a bizonyítékok fokozatosan erősödő felsorolása,
b) a legerősebb érvnek a beszéd elejére helyezése, illetve a végére hagyása, a gyöngébbeknek pedig a beszéd közepébe beleszövése,
c) felesleges gyengébb érvekkel előhozakodni, ha a szónoknak birtokában van a döntő érv!

61. Alkossa meg annak az alkalmi beszédnek a szerkezeti vázát, amelyet Fodor Gábor mondott el a Fő utcai börtönnél a forradalom utáni megtorlás áldozatainak tisztelgő emléktábla avatása alkalmából 1989. június 20-án!

Tisztelt egybegyűltek, barátaim!

Kortársaim – a FIDESZ tagságának nagyobbik része – még meg sem született akkor, amikor ez a Fő utcai épület dicstelenül örökre beírta nevét hazánk történelmébe. Köztudomású, hogy ezrével raboskodtak itt a 40-es, 50-es évek politikai elítéltjei, és itt ítélték halálra Nagy Imrét és mártírtársait. A Fő utca 70–80. odatartozik a diktatúra többi, borzongással eltöltő „vívmányai" közé. A pártok felszámolása, az államosításnak nevezett rablások, a földjüktől megfosztott parasztok tömegei, a vas és acél országának gigantomániás, csődbe juttató őrült látomása, a kényszermunkatábor, az internáltak százezrei, az ÁVÓ, a koncepciós perek, az ártatlanul kivégzettek ezrei mellett ott van a mindehhez kapcsolódó végső állomás: a börtön. Bármikor bekövetkezhet és soha nem lehet tudni, mikor lesz vége. . .

Barátaim!

Holnap lesz a forradalom miniszterelnökének és mártírtársainak temetése. Egy évvel ezelőtt, június 16-i megemlékezésünkön, még rohamrendőrök próbáltak gumibottal szétkergetni minket az azóta is helyén lévő belügyminiszter utasítására. Rohamosan változtak a közállapotok egy év alatt, de most, hogy gyászolhatunk, nem szabad egyúttal elveszítenünk az emlékezőképességünket! Azokat a bűnöket, amelyek morálisan szétzüllesztették a társadalmat, számos tagját fizikailag is megsemmisítették, tönkretették, nem lehet elfelejteni! Azt hiszem, senki sem kívánja közülünk bárkinek is megbüntetését, a leszámolást a múlt miatt. Ha meg tudják tenni, biztos megbocsátanak az ártatlanul szenvedettek is. De felejteni nem szabad! El kell mondani mindenkinek, le kell írni, hogy ne ismétlődhessen meg mindez, hiszen még ma sincs biztosíték arra, hogy nem térnek vissza a régi idők, nem lőnek a fegyvertelenekre, nem jut rács mögé, aki másként gondolkodik. Ha bomlófélben van is, még mindig a pártállam mindenhatóságában, munkásőrök és fegyverek fenyegetésében élünk! Rendszerváltás kell: jogokat és szabadságot!

(*Tiszta lappal.* 1992. FIDESZ Press. 153–154)

62. Elemezze Szép Ernő írását a novellai megszerkesztettség mintapéldájaként!

A cukrosbolt

Volt egyszer, vagyis egyszer megnyílt és azontúl mindig volt egy kis cukrosbolt a Hűhó-utcán. Nem az utcán, hanem egy házban, nem is a házban, csak a kapu alatt, ahol a nagyváros üzleti érdekei még egy kis helyiséget el szoktak hódítani a jámbor

levegőtől. Egy stelázsi, egy asztal, egy gázláng, egy szék, ez volt az üzlet. A széken egy ember ült, s akkor egy asszony állott az üzletben és kiszolgált. Vagy az asszony ült, akkor meg az ember állott. Mind a ketten egyszerre sohasem ültek, nem is lett volna hely az üzletben két széknek. Ami helyet a háziúr meg a főváros az üzlet céljaira átengedett, azt mind cukorral töltötték meg. Dobozokban, skatulyákban, apró zsákokban hevert a cukor a stelázsi alatt, meg a tetején, meg az asztal alatt, meg a sarokban mindenütt. A levegőbe a fejük fölé tehettek volna még egy széket, akkor egyszerre pihenhettek volna mind a ketten, de a levegőben nem áll meg a szék, csupán az orfeum előadásán, az indiai okkultizmus nagymestereinek mutatványai alatt.

Ez az ember meg ez az asszony házastársak voltak, az egyik férj, a másik feleség és mint ilyenek, családot alapítottak. Hat gyermekük lett. A hat közül a legidősebb katona, de már nyolc hónap óta nem adott életjelt magáról. Ezért is, meg a drágaságért is meg az egész gondokon forgó élet miatt a házastársak rosszkedvű, mérges emberek voltak és egész nap veszekedtek. Házasságuk boldogtalan volt. Nem szerették egymást. Ők nem tudták, hogy boldogtalanok. Azt se tudták, hogy nem szeretik egymást és azt se tudták, hogy nem is szerették egymást sohasem. Ők nem is értek rá soha szeretni és boldognak vagy boldogtalannak lenni. Ők csak jól éltek egymással egypár évig, azután rosszul éltek egymással. De azért egész nap együtt voltak a boltban. Az asszony az embert küldte volna mindig haza a lakásba, a gyerekekhez, a Szegénység-utcába, az ember meg az asszonyt. De mind a ketten irtóztak a lakástól meg a Szegénység-utcától és a gyermekeik lármájától. Jobb szerettek itt szorulni a boltban, nézni az eldongó autókat és az elpattogó kocsikat és az elcsengő villamosokat és a lótó-futó lakosságot. És szerettek kiszolgálni, rázogatni a dobozokat, mérni, csomagolni és a pénzt fogdosni és megolvasni.

Vevőik iskolásgyerekek, színinövendékek, messenger-boyok, szobalányok voltak, meg csonka katonák, akik mankóikon előre dűlve sokáig mustrálták az asztalkán kirakott cukrokat és nagy tarka cukrokat vettek, akiből három darab két krajcár. Este egy-egy szerelmes fiatalember is vásárolt nagyobb összegért, selyem papírban és a zsebébe téve a cukrot, a sarokig sétált, ahol az irodista leányt várta. Meg színházba vonuló családok is tettek nagyobb bevásárlást, két korona összeget is.

Aztán ők becsuktak s hazavitték az újságot és hazavitték ami a vacsorájukból megmaradt és hazavitték a pénzt. De a keserűség, amit ők egész nap magukból kiadtak, az ott maradt a bezárt kis boltban. A durva és gonosz szavak, amelyeket kiabáltak, morogtak és sziszegtek egymásnak, ott maradtak. És az a kín, ami abból eredt, hogy az ember sokszor belecsípett az asszony gyenge hátába, és az a fájdalom, ami abból jött, hogy az asszony akarattal rá-rálépett az ember tyúkszemére anélkül, hogy ezeket a bántalmakat a vevők észrevették volna. A hangoknak és érzéseknek a keserűsége ott maradt a sötét boltban, a rossz levegőben.

Egy reggel a szomszéd krétarajzműteremből átjött a bohémnyakkendős segéd tíz krajcárért dragée-t venni. Egy cukrot a szájába vett és visszaejtette a markába és:

– Kérem ez keserű – azt mondta.

Az asszony is, az ember is megkóstolták a dragée-t, egyiket a másik után, mind keserű volt.

– Tessék mást venni. Ezt a szalonkonfektet.

A szalonkonfekt is keserű volt. A krétarajzoló és fényképnagyító művész visszavette a pénzét és köpködve sétált vissza a műterembe. Az ember meg az asszony a boltban elkezdték kóstolgatni a cukrokat, mind egyformán keserű lett, mind, mind. A

Nougat, a Figaro, a Mexikaner, a Sherry-Malaga, a Cognac Créme, a Café Doublé, a Mandola Grillage, a Dió-Grillage, a Vegyes Pralliné, a Párizsi Kockák, a Mailander-szeletkék, a Mikadó, a Mignon, a Suchard, a Gala Peter, a Stollwerck és a névtelen csokoládék is és a Császár-Keverék, a Szultán-Kenyér, a Hindenburg-Kockák, a Selyem-Különféle, az egész arany- és ezüstpapírba öltöztetett és bársonyos barna és selymes rózsaszín és mindenféle virágszín apró és kecses és bűvös és boldog portéka olyan keserű lett, mint az élet.

11. SZÖVEGTIPOLÓGIA

1. Melyik szövegtipizálási rendszert tartja a legmegfelelőbbnek és miért?

2. Mivel tudja bizonyítani, hogy egyik szövegtipizálási mód hatott a másikra?

3. Minek a függvénye a szövegtípus a következő esetekben? Milyen szövegjegyekből ismerte fel az egyes szövegtípusokat?

China Balsam

Nagyhatású külsődleges készítmény, mely 60% természetes aktív hatóanyagot tartalmaz.
Sokoldalú felhasználhatósága és praktikus csomagolása révén nélkülözhetetlen társ, mely minden táskában elfér.
Külsőleg, bőrbe dörzsölve a vérkeringést fokozza, a fájós testrészbe masszírozva lazító, fájdalomcsillapító hatású, mely reumatikus izom- és izületi bántalmakban kiváló.

*

Marhapörkölt

A húst kockára vágjuk. A zsírt felhevítjük, megfuttatjuk benne a hagymát, beletesszük a húst, többször átkeverjük, és zsírjára pirítjuk, ekkor tesszük bele a paprikát, mert a színe szebb lesz. Hozzáadjuk az apróra vágott zöldpaprikát, paradicsomot, és 1–2 dl vízzel felereszt jük. Fedő alatt puhára pároljuk.

*

Az igemódosítót tartalmazó mondatok egy alternatív elemzése

Az igemódosítót tartalmazó mondatoknak tulajdonított [...] *kiinduló szerkezetből az igemódosítós mondatoknak egy alternatív felszíni szerkezeti leírása is levezethető. A világ legkülönfélébb nyelvcsaládjaiba tartozó nyelvekben ismert az inkorporáció jelensége, azaz egy DP vagy PP fejének vagy egy alárendelt mondat igéjének a DP-t, PP-t, illetve alárendelt mondatot kormányzó igéhez hozzácsatolása, s ezáltal egy komplex ige létrehozása. Az inkorporáció tehát mozgató transzformáció: X- (azaz fej-) mozgatás. Az inkorporáció lokális művelet: az inkorporált fej és kiinduló szerkezeti helye, nyoma közé nem ékelődhet határkategória.*
(É. Kiss Katalin: *Az egyszerű mondat szerkezete*)

*

– Jean, ma még nem öntözte meg a kert virágait!
– De uram, folyton esik az eső!
– Na és, nincs esernyője?

*

A varga, a szikra és a bab

Egyszer volt a világon egy varga, egy szikra és egy bab, ezek mind a hárman elmentek utazni. Útközben egy víz mellé értek, s nem tudtak rajta átalmenni, mert csak egy szalmaszálból volt a híd. Ott dévánkoznak, ott tanakodnak hát egy darabig; egyszer azt mondja a bab:
– Eredj, te varga, próbáld meg, át lehet-e menni?
– Én nem próbálom, mert nehéz ember vagyok s beléesem! Eredj által te, bab!
– Hiszen én sem mehetek, én is nehéz vagyok; menj által te, szikra, te úgyis könnyű legény vagy!
A szikrának nem kellett sok biztatás, felugrik a szalmahídra, de alig halad egypár lépést, meggyúl a szalmahíd, elég, s a szikra belepottyan a vízbe. Amint ezt a bab meglátta, akkorát kacagott, hogy menten kettérepedt. Nosza, a varga kapja a tőt s árat, összevarrta, s egy nagy fekete foltot vetett a babra. Aki nem hiszi, nézze meg, máig is rajta van a babon a fekete folt.

4. A következő szövegekben azonos a téma. Mi determinálja a szövegtípusba, illetve szövegműfajba sorolásukat? Mutassa ki, hogy mely szövegsajátosságok árulják el, melyik típusba valók!

Valamennyi farkas a Canis lupus fajhoz tartozik, jóllehet, hogy ez az állat világszerte el van terjedve, még jobban, mint az elmúlt évszázadban. Egykori elterjedési területe – azóta a civilizáció a farkast már sok helyen kiszorította – Angliától Közép- és Kelet-Eurázsián át Japánig, a Pireneusi-félszigettől Olaszországon és a Balkánon át a Szovjetunió déli területeinek nagy részéig, Kisázsiától és Arábiától India déli részéig, Tibettől Kamcsatkáig, Grönlandtól egész Észak-Amerikán át Floridáig és Mexikó középső részéig húzódott. [...]
Óriási elterjedési területén belül számos alfajt különböztethetünk meg, melyek egymás közt korlátlanul kereszteződhetnek. Legnagyobb testű képviselői az óriási fehér sarkvidéki farkasok. Az Arab-félszigeten élő alfaj színe világossárgás. Más területeken élő alfajok inkább vörösbarnásak, de a rövidebb szőrű téli bunda tompán szürkés színű.
(Uránia. Állatvilág)

*

Farkas

– Jogot nekem, jogot! Nyájat és pásztort! Piroskát és nagymamát! Minden Piroskát és minden nagymamát! Vadászati tilalmat mindenkinek! Vadászati engedélyt a számomra! Ólat és otthont! Aggkori biztosítást! Különben az ellenzéken maradok, és ordítok!
(Kosztolányi: *Zsivajgó természet*)

*

farkas (Canis lupus) <lat.>: a → *ragadozók* rendjébe tartozó faj, Ázsiában és Európában él. A német juhászkutyához igen hasonló, házi- és vadállatokra egyformán veszélyes (még → *kutyafélék*)

(Természettudományi lexikon)

*

A farkas

A farkas vadállat. Azaz nem is olyan vad. Sőt talán szelídnek is mondható. Legalábbis Einstein relativitáselmélete alapján jó pestiesen azt mondhatjuk, hogy: ahogy vesszük. Mert ha a bárányhoz viszonyítjuk a farkast vagy a galambhoz, pláne a sült galambhoz, akkor a farkas vad és vérengző és veszedelmes és kegyetlen. De ha a tigrishez viszonyítjuk, akkor meg egészen helyre kis megjárja állat, olyan középvad, illetve félszelíd, egyszóval: mérsékelt. Az emberhez, a természet koronájához (Zürichben nem is jegyzik) viszonyítva pedig a farkas valóságos kis árvácska, ibolya és gyöngyvirág, sőt árvalányhaj vagy tejbegríz, már aszerint, hogy ki mit szeret. Mert bizonyosra kell vennünk, hogy meghaltak mostanában emberek, akik sokkal jobban szerettek volna egy farkasfalkával találkozni, mint néhány, az ember ábrázatát jogtalanul viselő „felelőtlen egyénnel".

(Nagy Lajos: *Képtelen természetrajz*)

*

Hol volt, hol nem volt,
élt egyszer egy magányos farkas,
magányosabb az angyaloknál,
Elvetődött egyszer egy faluba,
és beleszeretett az első házba,
amit meglátott.

Már a falát is megszerette,
a kőművesek simogatását,
de az ablak megállította.

A szobában emberek ültek,
Istenen kívül soha senki
ilyen szépnek nem látta őket,
mint ez a tisztaszívű állat.

Éjszaka aztán be is ment a házba,
megállt a szoba közepén,
s nem mozdult onnan soha többé.

Nyitott szemmel állt egész éjszaka,
s reggel is, mikor agyonverték.

(Pilinszky: *K-Z oratórium* – részlet)

5. Sorolja be a megfelelő szövegtípusba, illetve -műfajba a következő szövegrészleteket megokolással!

Az álomfejtésnek az adja meg a gyakorlati fontosságát, hogy az, mint az egészséges embernél is éjjelente jelentkező „normálpszichózis", lehetővé teszi bárki számára, hogy a lélekelemzésnek legalább az elemeivel gyakorlatilag megismerkedhessék. Ha ugyanis az álom anyagával, mely erre értelmetlenségével és zavarosságával ugyancsak rászolgál, úgy bánunk, mintha az valami neurotikus téveszme, kényszergondolat vagy pszichotikus hallucináció volna, vagyis ha az álmokra is alkalmazzuk a szabad eszmetársítás elemző módszerét, kiderül, hogy a tudatos, nyilvánvaló (manifeszt) álomtartalom *csak leplezője* a teljesen tudattalan, lappangó (latens) álomgondolatnak.

*

Nem óvott kellőképpen őrangyalom.
Álmomban a halál mustármag képében a lábamhoz gurult. Nem álltam meg, nem védtem meg magamat. Szárnyas kerék repült az égen. Talán hamarosan utazni fogok, és éhemet a vasúton mustáros virslivel enyhítem. És valóban utazom. De nem ám keréken, és valóban elverem éhem, de nem ám földi falatokkal, hanem mert az öröklét malasztja megérinté nyelvem hegyét.
De ne oly sebesen.

*

1917 előtt egy rendőrőrszobán kihallgatás folyik: a csendőr kihallgatja a diákot. 1918. CSEKA – a diák hallgatja ki a csendőrt. 1937. – a diák és a csendőr egy cellában ülnek és hallgatnak. 1991. – az alaposan megöregedett csendőr ezredes egy roskatag öregembert lát az utcán, amint fánkot meg szendvicset árul. Felismeri benne a néhai diákot. Odalép hozzá és megcsóválja a fejét:
– Hej, az édes jó anyádat neked! Hát II. Miklós alatt nem kaptál volna tőlünk árusítási engedélyt?

*

Nedvességet kíván inkább a lélek,
a búcsú elnyújtott agóniáját,
vagy száraz, röpke kínt? Levelek égnek
mindenfelé, könnyű halotti máglyák

füstjétől szürke az őszvégi ég.

*

Mikor nem szabad talpmasszázst végezni?
Bármilyen sok előnye van a gyógymasszázsnak, egyes betegségeknél mégsem ajánlható a terápia (magas láz, heveny visszérgyulladás, gombásodás, üszkös láb, fertőző betegség, súlyos idegkimerültség és veszélyeztetett terhesség). Nem szabad gyógymasszázst alkalmazni műtét helyett! Egyes szakkönyvek szerint nem ajánlatos a talpterápia normális terhesség esetén sem. Masszírozáskor gondosan kerüljük ki az anyajegyeket, szemölcsöket, gyulladt bőrterületeket.

6. Milyen szövegjegyek kapcsolódnak össze a következő írásrészletben?

Jeruzsálem; az arab óváros. A színek. Az Olajfák hegye. A Siratófal. Futólag föltekintek egy utcatáblára, az utcát úgy hívják: Via Dolorosa. A szefardita zsinagógában, majd a Siratófalnál hirtelen elfogott a nagy törés érzése. Egy – más világtájakon már rég megkopott – mitikus tragédia szinte érzékelhetően eleven mementója függ itt mindenütt az arany fényű levegőben. Krisztus halálával valami rettentő törés támadt az etikai építményben, ami – ha szabad ezt mondani: – az ember lelki történelmének a tartóoszlopa. Mi ez a törés? Az apák halálra ítélték a gyermeket. Ezt soha, senki nem heverte ki.

(Kertész Imre: *Valaki más*)

7. Mutassa ki, hogyan épülnek egymásra a párbeszédes szöveg megszólalásai!

– Ki lak itt, Jatata?
– Itt lakott valaki.
– Te láttad?
– Én még láttam.
– Mit láttál, Jatata?
– Magamat láttam.
– Udvaron láttad magamat?
– Magamat, amikor még kicsi voltam.
– Te mikor voltál kicsi?
– Nagyon régen.
– Mikor nagyon?
– Tegnap.
– A tegnap ott van az udvaron?
– Ott van valahol.
– Nem látjuk, mert elbújt?
– Bújócskázik.
– Menjünk be és hozzuk ki onnan.
– Azt nem lehet.
– Miért nem lehet, Jatata?
– Nagyon nehéz.
– Ketten sem bírjuk el?
– A tegnapot százan sem.

(Sütő András: *Engedjétek hozzám jönni a szavakat*)

8. Alkosson meg a családtagok közötti érzelmi kapcsolatokat feldolgozó filmforgatókönyvhöz egy párbeszédet! Melyek a dialógus szövegjellemzői?

9. Fejtse ki, hogy miért újszerű Ottlik Géza meséje!

Az utolsó mese

Volt egyszer egy elvarázsolt királyfi, aki egy tündérszép királykisasszony kezére pályázott. De csak úgy kaphatta meg, ha előbb legyőzi a hétfejű sárkányt, felépíti a kacsalábon forgó kastélyt, s felébreszti és megnevetteti a befalazott, alvó királykis-

asszonyt. Sok-sok vesződség, kaland, hőstett, utazás és munka árán legyőzte hát a hétfejű sárkányt, felépítette a kacsalábon forgó kastélyt, és felébresztette az alvó királykisasszonyt. No, az mindjárt elmosolyodott, s megtartották a lakodalmat.

Aztán, hogy ez is véget ért, leültek egymással szemben, és mosolyogtak.

De eltelt egy nap, s még egy, még egy. Már az első is igen hosszú volt, mert sok órából állt, az órák meg sok percből, a percek sok másodpercből.

– Hát most mihez fogjunk? – kérdezte a királyfi.

– Most boldogok vagyunk – mondta a felesége.

– Igaz is.

De három nap múlva a királykisasszony szólalt meg.

– Mit is csinálunk most? – azt kérdi.

– Hát boldogok vagyunk – mondta az ura.

– Vagy úgy, persze.

Megint mosolyogtak egymásra egy napig, de akkor egyszerre felállt mind a kettő.

– No csak.

– Van egy ötletem – mondta a királyfi.

– Befalazlak és elaltatlak megint.

– Jó !

– Lerombolom a kacsalábon forgó kastélyt, és föltámasztom a hétfejű sárkányt. Hogy újra legyen mit építenem, és legyen kit legyőznöm.

Neki is fogott mindjárt. Csakhogy ez nem volt már olyan egyszerű. Sok vesződség, még több hőstett, sem kaland, jövés-menés árán nem bírta lerombolni a kastélyt – mert az mindig elfordult előle a kacsalábakon –, még kevésbé bírta helyére tenni a sárkány levágott hét fejét, s nem lehetett a kisasszonyt sem befalazni, elaltatni többé. Teltek a napok, amikből hónapok lettek és rövid esztendők, s így küszködtek.

Még ma is élnek, ha meg nem haltak.

10. Milyen szabadságra nyújt lehetőséget, illetve kötöttséghez igazodást igényel a szövegtípus Pilinszky Jánosnak az 1962-ben a *Kortárs*ban megjelent írásában?

József Attila emlékkönyvébe

Mikor meghalt, nem volt semmije. És ma – költők tudják csak igazán! – egész világ a birtoka: fűszálak és csillagok, sőt a szótár egyes szavai, amiket büntetlenül senki többé el nem vehet tőle.

*

Mozarti tehetség volt: a legbonyolultabb és a legegyszerűbb, a legmélyebb és a legtörékenyebb, a legsúlyosabb és a legáttetszőbb. Ady titáni erőfeszítése után ezért vették őt észre oly kevesen. A legkülönbeket az emberek mindig rossz irányból várják. Neki nem voltak fejedelmi pózai, mint Adynak; nem ismerte a romantikus díszeket; legmerészebb kísérleteit is a tökélyig megoldotta. Sorsa a legkülönbekével rokon: Hölderlinével, Kafkáéval, Jézuséval.

Huszonöt évvel halála után még ma is ő a legmodernebb költőnk.

11. Mennyiben tartja a színházi kritika szövegtípusába illőnek Babits írását?

A Cifra nyomorúság

Cifrának elég cifra volt, harsány bohózat, érzékeny dráma, vegyest, fölváltva, átmenettelen. Ez nem a darabra szól, nemcsak a darabra. Az öreg Csiky „jókor jött" technikáját, éles körvonalú s árnyékolatlan rajzát enyhíteni, árnyékolni kell, a végleteket közelíteni kell? lehetne! Nem tették: ki tette volna? Klenovics, az örök Vasgyáros? Tán Tóvölgyi, nyilalló szemjátékával? Almássy sablonszerepében? Vagy a másik végletben Szomori, Iványi, Kendi Boriska? Becsületes s diszkrét játékos volt Makó az öreg diurnista szerepében. Igazán Csiky-alak, akit nem tagadott volna meg az író. S vajon nem ez a főalakja a Cifra nyomorúság-nak, s nem ő-e az, aki a maga egy forint ötven krajcár napidíjával megmenti és életben tartja (az irodalom és színpad számára) a regényes és unalmas Esztert és Bálnayt? Eddig a kritikus véleménye; most a közönség szólal meg, és azt fogja mondani: jól mulattunk, elemünkben éreztük magunkat, nevettünk és sírtunk, úgy éreztük, hogy a szerző és hősei közülünk valók, úgy gondolkoznak, mint mi, megértettük őket, megértettünk mindent, és ez jólesett. Mai irodalmunk előresietett, a mi irodalmunk mindig előresiet – de nekünk jólesik megállni mindazokkal, akik harminc évvel ezelőtt értek idáig, ahol most mi vagyunk.

1908

12. Írjon színházi előadásról vagy egy most látott filmről kritikát! Melyek a művészeti kritika tipikus jellemzői?

13. Milyen szövegműfajba illenek bele a következő alkotások, és miért?

Képes Géza

A dilettantizmus diadala

Ha írogatsz:
csak nyírogatsz.
Ha fordítasz:
csak torzítasz.
A híred egyre nő – ily fényes pálya vége
csak dísz-sírhely lehet,
hová a nemzet műveiddel végre
örökre eltemet.

Fejlődünk

Azelőtt
nem volt szabad megírni, hogyha baj volt.
Az erőt
mutattuk csak s aki mást, annak jaj volt.
Ma már itt
szabad minden hibát ízekre szedni:
akármit
megírsz: kiadják. S nem változik semmi.

*

Faludy György: *Gutenberg galaktikája*
Marshall McLuhan emlékének

Az ember hírt, történést, nézetet
csak hallomásból tudhatott követni,
amíg az első, százezres tömegcikk,
a nyomtatott könyv, meg nem érkezett.

Az auditív vizuálissá tisztult:
így olvasták Erazmust, s szinte látták
Vespuccitól Kolombus utazását,
de sokfelől nézték a hitet s Krisztust.

Majd Voltaire, a regény s a vers szerelme,
szép s torz eszmék. Mindez a mélybe megy le,
s mit ér, ha a tv ellen kiállna

a könyv? A köznép, a közhely, a maszlag
győzedelmeskedik. Lassanként elhamvad
Gutenberg szikrázó galaktikája.

*

Kassák Lajos: *A ló meghal, a madarak kirepülnek* (részlet)

Az idő nyerített akkor azaz papagájosan kinyitotta a szárnyait mondom
széttárt vörös kapu
szeretőmmel kinek fekete gyémántok voltak befalazva az arcába s 3
gyereket cepelt a kétségbeesésében
a gyárkémények alatt ültünk
tudtuk holnap a görbe vonalak
ho zsup ho zsup
azt mondta elmész KASIKÁM és én kiszáradok a pódiumokon s nádler
úr mázolmányaiban
nyilván

14. Olvasson el egy régi és egy mai törvényszöveget! Mi jellemző a törvények megszövegezési módjára és formájára?

Szent István törvénye: *XXXIII. A boszorkányokról*

Ha valami boszorkány találkozik, vezessék azt a bíróság törvénye szerint a templomba, és adják át a papnak, hogy böjtöltesse és a hitre oktassa, a böjtölés után pedig haza mehet. Ha másodszor találják ugyanebben a bűnben, rójanak rá hasonló böjtöt, a böjtölés után pedig bélyegezzék meg mellén, homlokán és lapockái között kereszt alakjában a templom kulcsával. Azután hazamehet. Ha pedig harmadízben, adják át a bíráknak.

*

A Magyar Köztársaság Országgyűlésének 2000. évi I. törvénye (részlet):

1. §

A Szent István-i államalapítás a magyar történelem meghatározó sorsfordulója, ezért emlékét az Országgyűlés e törvényben megörökíti.

2. §

(1) A Szent Koronához tartozó jelvények:

a) a királyi jogar,
b) a koronázási palást,
c) az országalma,
d) a koronázási kard.

(2) A Szent Koronát és a hozzá tartozó jelvényeket – a koronázási palást kivételével – az Országgyűlés épületében őrzik.

(3) A koronázási palást őrzési helye a Magyar Nemzeti Múzeum.

3. §

(4) A Szent Koronát és a hozzá tartozó jelvényeket – az őrzés helyéül szolgáló épületre irányadó látogatási rendnek megfelelően – bárki megtekintheti. A megtekintést a nemzeti ünnepeken ingyenesen kell biztosítani.

Göncz Árpád s. k.
a Magyar Köztársaság elnöke

15. Magyarázza meg: miért ünnepélyes hangvételű a közösségnek és Dobónak is az esküje!

A teremben mindenki a feszület felé nyújtotta esküre emelt kezét.

– Esküszöm az egy élő Istenre...

– Esküszöm az egy élő Istenre... – hangzott az ünnepi mormolás.

– ...hogy véremet és életemet a hazáért és királyért, az egri vár védelmére szentelem. Sem erő, sem fortély meg nem félemlít. Sem pénz, sem ígéret meg nem tántorít. A vár feladásáról sem szót nem ejtek, sem szót nem hallgatok. Magamat élve sem a váron belül, sem a váron kívül meg nem adom. A vár védelmében elejétől végéig alávetem akaratomat a nálamnál feljebb való parancsának. Isten engem úgy segéljen!

– Úgy segéljen! – zúgták egy hanggal.

– És most magam esküszöm – szólt Dobó két ujját a feszületre emelve. – Esküszöm, hogy a vár és az ország védelmére fordítom minden erőmet, minden gondolatomat, minden csepp véremet! Esküszöm, hogy ott leszek minden veszedelemben veletek! Esküszöm, hogy a várat pogány kezére jutni nem engedem! Sem a várat, sem magamat élve meg nem adom! Föld úgy fogadja be testemet, ég a lelkemet! Az örök Isten taszítson el, ha eskümet meg nem tartanám!

(Gárdonyi Géza: *Egri csillagok*)

16. Mi adja a mai esküszövegek (például a doktori fogadalom stb.) struktúráját és patetikumát?

Én, ... fogadom, hogy a Debreceni Egyetem doktoraihoz méltó magatartást tanúsítok. Legjobb tudásom szerint munkálkodom az egyetem hírnevének öregbítésén. A tudományos etika tiszteletben tartásával szolgálom a tudományos haladást, az egyetemes emberi kultúrát és a nemzeti értékek megőrzését.

17. Figyelje meg a szerződések (paktumok stb.) szövegtípusból adódó sajátosságait!

A magyar békeszerződés

(az 1947. február 10-én aláírt és szeptember 15-én hatályba lépett békeszerződés)

I. RÉSZ.
MAGYARORSZÁG HATÁRAI.

1. Cikk.

1. Magyarország határai Ausztriával és Jugoszláviával ugyanazok maradnak, mint amelyek 1938. évi január hó 1-én voltak.

2. Az 1940. évi augusztus hó 30-án kelt bécsi választott bírósági határozat rendelkezései semmiseknek és érvényteleneknek jelentetnek ki. Magyarország és Románia között az 1938. évi január hó 1-én fennállott határ ezzel visszaállíttatik.

3. A Magyarország és a Szocialista Szovjet Köztársaságok Uniója közötti határ, attól a ponttól kezdve, amely közös e két Állam és Románia határai között, addig a pontig, amely közös e két Állam és Csehszlovákia határai között, a Magyarország és Csehszlovákia közötti előbbi határvonalban állapíttatik meg, úgy amint az 1938. évi január 1-én fennállott.

4. a) Az 1938. évi november hó 2-án kelt bírósági határozat rendelkezései semmiseknek és érvényteleneknek jelentetnek ki.

b) A Magyarország és Csehszlovákia közötti határ, attól a ponttól kezdve, amely közös e két állam és Ausztria határai között, addig a pontig, amely közös e két Állam és a Szocialista Szovjet Köztársaságok Uniójának határai között, ezzel visszaállíttatik, úgy amint az 1938. évi január hó 1-én fennállott, kivéve mégis a következő alpont rendelkezéseiből folyó módosítást.

c) Magyarország átengedi Csehszlovákiának Horvátjárfalu, Oroszvár és Dunacsún községeket a jelen Szerződéshez 1/A alatt csatolt térképen megjelölt kataszteri területekkel együtt. Ennek folytán a csehszlovák határ ezen a szakaszon a következőképen állapíttatik meg: attól kezdve, amely Ausztriának, Magyarországnak és Csehszlovákiának 1938. évi január hó 1-én fennállott határai között közös volt, Ausztria és Csehszlovákia között a jelenlegi magyar–osztrák határ lesz a határ addig a pontig, amely a 134. magassági ponttól délre körülbelül 500 méterre (a rajkai templomtól északnyugatra 3,5 kilométerre) fekszik, ez a pont lesz ezentúl az említett három állam határainak közös pontja; innen az új határ Csehszlovákia és Magyarország között keletre fordul Rajka község északi kataszteri határát követve a Duna jobb partjáig addig a pontig, amely a 128. magassági ponttól északra körülbelül 2 kilométerre (a rajkai templomtól keletre 3,5 kilométerre) fekszik, s amely pontnál az új határ csatlakozik a Duna hajózási fővonalában az 1938. évi január hó 1-én fennállott csehszlovák–magyar határhoz; a Rajka község határán belül fekvő zsilip és visszaeresztő csatorna magyar területen maradnak.

18. Figyelje meg, hogy milyen elemei, kellékei vannak a röplapnak!

MÉG CSAK MOST KEZDŐDIK!

A magyar parlament a Duna ellen szavazott. A képviselők többsége nem vállalta a személyes felelősséget. Szentesítették a katasztrofális következményekkel járó visegrád–nagymarosi vízlépcső építését. Semmibe vették a Magyar Tudományos Akadémia szakvéleményét, nem kérdezték meg választóikat, nem kértek népszavazást.

Ha sem a népet, sem a tudományt nem, akkor

kit képvisel a Parlament?!?

Ne várjuk meg a választ!
Fejezzük ki akaratunkat közvetlenül!
Döntsön a nép!

Állítsák le az építkezést!
Írják ki a népszavazást!

Ezt követeljük október 30-án, vasárnap is! Ezen a napon a világ 27 nagyvárosában tüntetnek velünk a világ magyarjai és a környezetvédők.

Budapesten 14 órakor nagygyűlés
a Műegyetem előtt!

Este fáklyás felvonulás!

Találkozás a Margitszigeti szökőkútnál 18 órakor. Megyünk a Március 15-e térre.

Aláírásgyűjtés minden helyszínen!

NAGYMAROS BIZOTTSÁG TAGCSOPORTJAI: Bajcsy-Zsilinszky Baráti Társaság környezetvédő csoportja, BME Zöld Klub, Duna Alapítvány, Duna Barátai, Duna Kör, ELTE Természetvédelmi Klub, KOKO (Eszperantisták Nemzetközi Környezetvédő Társaság magyarországi szekciója), EKE (Esztergomi Kulturális Egyesület), Fényes Szellők Baráti Kör, Kultúrökológiai Munkacsoport, Jurta Környezetvédő Csoport, KFS (Környezetvédelmi Fotóstúdió), 4–6–0 Békecsoport, Népszavazást Kérők Csoportja, Szentendrei Petőfi Kulturális és Hagyományőrző Csoport, TDDSZ Környezetvédő Csoportja

TÁMOGATÓK: *Bajcsy-Zsilinszky Baráti Társaság, FIDESZ Ideiglenes Választmánya, Forrás Kör, Független Jogvédő Szolgálat, Inconnu, Kelet-Nyugat Párbeszéd Hálózata, Magyar Cserkész Szövetség, Magyar Demokrata Fórum, Menedék Bizottság, 405-ös Kör, Salom, Szabad Kezdeményezések Hálózata, Szabó Dezső Emlékbizottság, Szárszói Baráti Kör, Szárszói Front, Széchenyi Casino, SZETA, Túlélés, Vállalkozók Országos Szövetsége Budapesti Ipartestülete, Veres Péter Társaság.*

1988. október 27.

19. Alkosson meg egy röplapot egy ma aktuális probléma kapcsán (a természetvédelem érdekében stb.)! Gondolkodjon el azon, melyek a hatásos röplap jellemzői!

20. Milyen szövegsajátságok jellemzők egy ételreceptre? Melyek a sztereotip elemei?

Kuglóf

Hozzávalók: 25 dkg vaj (margarin), 20 dkg cukor, 1 tasak vanillincukor, 4 tojás, 1 citrom leve és héja, 50 dkg liszt, 1 tasak sütőpor, 1/2 l tej

A vajat (margarint) habosra keverjük, és fokozatosan adjuk hozzá a cukrot, vanillincukrot, tojást, citromlevet és a reszelt citromhéjat. A sütőporral elkevert lisztet pedig kanalanként – tejjel váltakozva – adjuk hozzá. A tésztát az előzetesen kikent kuglófformába tesszük, és forró sütőben kb. 50 percig sütjük.

21. Mi fér bele egy magánlevélbe a formalitások mellett?

[Budapest] 1935. június 27.

Kedves barátom, [Móricz Zsigmond]
köszönöm, hogy elküldetted nekem új regényed. Én is elküldettem neked *Összegyűjtött költeményeim.*

Nem tudom, megkaptad-e. Most csak azért írok, mert ebben a pillanatban olvastam *Az a félelmes harmadik* című novelládat.

Nagy gyönyörűséget szereztél vele.

Mi tetszik benne?

Az élet nyers föltárása. Az, hogy csak mintázol és ábrázolsz, mint a legnagyobbak, s nem foglalkozol semmiféle „kérdéssel". Az előadás közönyös szűkszavúsága. Minden mondat természetesen pöndörödik le, s az anyag tésztájából csak annyit vesz föl, amennyit éppen kell.

Minden mesteri. Isten éltessen.

Öleléssel:

Kosztolányi Dezső

22. Hasonlítsa össze a verses költői levéllel a költői magánlevél típusát!

23. „Küldjön be" olvasói levelet valamelyik újság számára a víz, a talaj, a levegő szennyezettsége témájában! Milyen téren biztosít szabadságot ez a szövegtípus? Írjon ugyanerről a témáról magánlevelet egy külföldi barátjának is! Hasonlítsa össze a szövegalkotás különböző síkjain ezt a két levéltípust! Milyen hivatalos levelet fogalmazna ebben a témában köztisztviselőként?

24. Fogalmazzon propagandairatot a falusi turizmusról! Milyen szövegsajátságok fognak kidomborodni írásában?

25. Melyek a babitsi könyvajánlás szövegtípusának, illetve általában a könyvismertetésnek a jellemzői!

Szép Ernő Énekeskönyv-e

Hallottam szülőkről, akiknek gyermekeik egész kis korukban, könnyű korukban, visszaröpültek az égbe, és a szegény szülők akkor bezárták a gyermekszobát, és úgy hagytak ott mindent, minden csodálatos, tarka, zavart holmit, amilyent a gyermekek szoktak összegyűjteni, bűbájos rendetlenségben, ahogy elhányta hajdan az elillant boldog kicsinyek szeszélye. Drága, szép játékok és szomorú, törött bábuk, érthetetlen haszontalanságok, hiába tűnődnél, honnan kerültek ide, tarka meséskönyvek, mindig feledhetetlen meséikkel, pici csengők és pici trombiták, melyek mint apró pénzeszacskók és pénzestubusok, őrzik és rejtik régi hangjuknak ezüstjét, aranyát – arany a trombita hangja, ezüst a csengőé –, ó, mindez a sok csodálatos cókmók rád néz, és muzsikál neked az üres szobából, mint képzelt madár hangja az üres kalitkából: sírva muzsikál arról, hogy meghalt, meghalt egy kisgyerek.

Szép Ernő költészete egy ilyen gyerekszoba, ahol egy meghalt kisfiú fennhagyott drágaságai vannak bűbájos összevisszaságban szétszórva szemednek. Szeretem ezt a tarka és mégis mélabús szobát. Szeretem ezt a kedves, szomorú, kis öreget, aki meghalt, vagy akit a felnőttek közt feledtek, vagy akinek az apja elengedte a kezét. Szeretem ezt a bájos szomorúságot, ezt a gyöngéd gyámoltalanságot, ezeket a naivul csilingelő verseket. Szeretem ezeket a drága, finom, vékony szálú rajzokat, amelyek olyanok, mint egy tarka és tolongó városnak valami lassú, tiszta, halk zenéjű folyócska szürke, selymes tüzében látszó képei. Szeretem ezeket az édes, apró dalokat, melyekben a tiszta és ezüst könnyek kis csengőinek csilingelését hallom. Szeretem a költőt, aki ennyire őszinte, egyszerű és kedves hozzám.

Egy régi és kedves szót szeretnék mondani ezekre a versekre, amely ha rájuk mondom, semmi esetre sem lesz banalitás; szívemhez szóló verseknek nevezem őket, divatját-múlta egyszerű jelzővel.

Szeretek verseket mondogatni, de senkiét sem úgy, mint a Szép Ernő verseit. Elmondtam őket mindenkinek, akit szeretek, hogy szeressék azt, amit szeretek.

Nem is tudok Szép Ernő verseiről tudós kritikát írni, nem is akarom elemezgetni őket, elmondani, hogyan hallatszik a gyermekszobából a felnőttek kínjának, kéjének jaja. Nem vagyok esztétikus e versekkel szemben: csak szeretem őket, és kívánom, hogy mások is örüljenek nekik.

Ajándéknak érzem ezt a kis könyvecskét, régóta vártam, nagyon örülök neki. Oly szép kis könyv! Még kívülről is szép. Falus Elek is alig csinált még ily szépet. Milyen kedves kis ajándék – kis Énekeskönyv!
1912

26. Miként tesznek eleget a fülszöveg kívánalmainak az irodalomtörténész által Kertész Imre *Valaki más* című könyvéhez írt sorok?

Egy „nagy ismeretlen Úr vendégeként" (Kosztolányi), a földi szenvedést megtapasztalva Kertész Imre szinte nem evilági és mégis valamennyiőnknek ismerős perspektívából számol be mindarról, ami megesett vele. Talán ez a szabadság: a személyes, neki kiosztott életben nem végzetszerűséget látni, hanem különös próbatételt, amely lehetőséget nyújt a döntésre. Arra, hogy az „érinthetetlen" mag, a legszemélyesebb titok keresése során elmerészkedjen odáig, hogy akár el is veszítse ezt az ént. Mi a szabadság? Olyasvalami, amiben elválaszthatatlan a teljes idegenség és a tökéletes beteljesülés. Kertész Imrétől ezt tanultam. Legújabb könyvében, a Valaki más-

ban a kortárs európai irodalomban párját ritkító élességgel és kíméletlenséggel mutatja be, miként talál rá az idegenben az otthonra, a nem-azonosban az azonosra. S közben bennünket, olvasókat ráébreszt valamire. Arra, hogy a rettenetben, sőt a rettenet fokozásában is ott lappang a misztérium lehetősége, s hogy talán az idegenség végtelen fokozása vezet el minket oda, hogy sejteni kezdjük azt, ami túl van az idegenségen.

(Földényi F. László)

27. Készítsen recenziót vagy könyvajánlást egy most olvasott könyvről! Milyen szövegtípus-jellemzőkhöz kell igazodnia?

28. Kosztolányi az író Mikszáthról ezt a képet festette:

Ő az álarcos író. Szerény maszkkal takarja tartalmát, okosságát, kegyetlen, csontig ható kajánságát. Pipafüstbe burkolózik, melyen a kedély lámpafénye aranylik, látszólag ártatlan, nagyon kedves adomákat mesélget, mint asztalbontás után a múlt század öregurai: de egyszerre egy metsző élcet hallunk, mely gondolkodóba ejt bennünket, fülünket egyszerre egy bűvös szó üti meg, mely más, eddig ismeretlen régióba ragad, s akkor ocsúdunk föl, hogy kivel társalogtunk. A „nagy palóc" nagy ember, mély író, könyörtelen emberlátó, legendateremtő költő. A mese, melyet Jókai pedzett, folytatódik. De az alakok már földön járnak, van testük, kezük és lábuk, bütyük, szeplőjük. Az író ruhájuk, koponyacsontjuk mögé néz, és látja, mi van zsebükben, agytekercseik kacskaringóiban, tudja, hogy miből élnek, hogy mi lappang hetvenkedő szavaik mögött, hogy a hegyen-völgyön lakodalmat, a dáridót böjt és pusztulás követi. Röntgenszerűen áthatol minden berken. Kezében boncolókés van, mellyel sebészi módon kinyitja, feltárja hőseit. Félelmetes, gúnyolódó, minden nyájasságában is démoni krónikás, szigorú bíró. A táj, melyre vezet, még mindig csodás, de nem napsütéses, köd hasal rá, melyben kísértetek suhannak, régi fájdalmak rémlenek, s a tót hegyek, a felvidéki patakok hűsebb, józanabb érzete babonáz meg bennünket. Boldogtalan különcökkel, boszorkányos szerelmesekkel találkozunk, eladósodott, nagyzoló fertálynemesekkel, kik a múltat akarnák folytatni, ahelyett, hogy a jövőre gondolnának, és kacagnak elkényszeredetten, hogy ne kelljen sírniok. Egy új világba érkezünk.

Olvassa el most már úgy ezt a méltatást, hogy jegyzetelje le a bemutatás szempontjait, és ezt követően vállalkozzék kedvelt alkotója művészetének tömör értékelésére!

29. Tanulmányozza Schöpflin Aladár *Kosztolányi Dezső koporsójánál* (1936) mondott halotti búcsúztatóját, és állapítsa meg: melyek egy halotti búcsúztató jellegzetes vonásai! Melyek a temetéskor elmondott beszédek akusztikus sajátságai?

Az árnyék, amely ott sötétlik költői szavakban kifejezett életed mögött, előtérbe lépett, vasmarkával megragadott, szörnyű viaskodás után lebírta testedet – és most itt állunk ravatalod előtt, Dezső. Itt állunk ravatalod előtt, és nem tudjuk teljesen érzékelni, hogy az életnek az az apadhatatlanul buzgó forrása, a léleknek az a legmagasabbra törő szárnyalása, az emberi szónak az a harangjátéka, ami te voltál, nincs többé, a forrás elapadt, a lélek összevonta szárnyait, a harangjáték elhallgatott. Harminc esztendőn át mindig velünk voltál, ugyanazokért az eszményekért alkottál és

küzdöttél az első sorban, legkitűnőbb munkásai között álltál a magyar irodalom megújulásáért végzett munkánknak. Hogy vagy, köztünk vagy, a miénk vagy, minden magyar emberé vagy, azt olyan magától értetődő dolognak éreztük, mint hogy fák vannak, virágok vannak, a fákon madarak dalolnak, és a virágok illatot lélegzenek. És most bele kellene törődnünk abba, amibe a fájdalom e friss órájában nem lehet beletörődni: hogy nem látjuk többé szép költőarcodat, nem halljuk kedves, okos hangodat, nem kérdezhetjük, mit dolgozol, nem várhatjuk érdeklődéssel új munkáidat. Kiléptél körünkből, nagy fájdalmat okoztál nekünk, Dezső, nagy hézag marad utánad, mert a költő egy és egyetlen, soha nem pótolható. Amit alkottál, azt birtokába vette a magyar nemzet, te belépsz halott nagy költőink sorába, könyveid egy polcon állnak Kazinczy, Berzsenyi, Kölcsey, Vörösmarty, Petőfi, Arany könyveivel, amelyeket te annyira szerettél, tested elvegyül azzal a magyar földdel, amelynek oly hű fia voltál. Ez a föld, amelyben most már benne lesznek a te hamvaid is, még szentebb és becsesebb lesz számunkra. Isten veled, Dezső.

(1971. *Halotti és emlékbeszédek a XIX. és XX. században.* Szerk.: Éder Zoltán. Népművelési Propaganda Iroda. 22)

30. Milyen szövegsajátosságokról lehet felismerni az alkalmi beszéd típusát? Hogyan szolgálja a szövegkonstrukció és a -stílus a meggyőzést?

Budapest (MTI) – Az új év első perceiben hangzott el Göncz Árpád köztársasági elnök köszöntője, amelynek szövegét az alábbiakban adjuk közre.

Kedves barátaim, hát vége ennek az évnek is. Bizonyára akad közöttünk, aki azzal zárja, hogy ez élete legsikeresebb, ha nem is legkönnyebb éve volt. De azt hiszem, jóval többen, akik szemében 1992 a létért folytatott szakadatlan küzdelem, az elhalasztott álmok, a beteljesületlen vágyak, a sikeres vagy épp sikertelen újrakezdések esztendeje.

Az ország egésze számára keservesen nehéz közbülső szakasz, a legutóbbi lépés egy félig sejtett jövőbe vezető úton. Kilométerkő, amelyet magunk mögött kell hagynunk, mert visszatérnünk nincs hová, s mert az utat, bármilyen rögös is, végig kell járnunk. Hisz helyettünk senki se fogja. És végső soron rajtunk múlik, hogy képesek leszünk-e végigjárni.

Ma éjjel hát arra ürítsük poharunkat, hogy megint csak sikerült megőriznünk értékeink javát, az emberségünket és önmagunkat, s ne firtassuk, hogy milyen áron. Arra, hogy győztük az évet kitartással, türelemmel és ötletekkel. Hogy lassacskán, tetszik, nem tetszik, de megtanuljuk: csak együtt, egymással szót értve juthatunk egyről kettőre. Kormány és nép. Párt és párt. Munkaadó és munkavállaló. Család és család. Férfi és nő. Szomszéd és szomszéd. Mert ebben van az erőnk. Az ország ereje. És semmi másban. Tudjuk, megtanultuk: „Szívére veszi terhünk, gondunk. Vállára venni nem bolond"... Se Nyugattól, se Kelettől, senki ember fiától jó szónál, biztatásnál többet okkal nem várhatunk.

Barátaim, parázslik körülöttünk a világ, át-átcsap határainkon egy és más gonosz szél, de elmondhatjuk: a mi fedelünk alatt még mindig jutott és jut menedék a hadak űzte menekülőnek. S megtanultuk, hogy jó, ha az emberi élet, a szellemi érték védelmében kinek mije van – pénze, ereje, szakértelme –, azt a másokéval összedobja. Hogy az egyérdekűek okosan teszik, ha összefognak közös és jogos érdekeik védelmére és érvényesítésére.

Hogy az azonos gondokkal küszködő közösségek könnyítenek terhükön, ha hangot adnak a gondjaiknak, és egyeztetik a tennivalóikat. Ha a hívők nem mondanak le az együttes istenközelség, a sorsverte kisközösségek az emberközelség melegéről. Mert ha fagyot lehel körülöttünk a világ, egymást kell melengetnünk. S helyet kell szorítanunk magunk között a gyöngébbnek, a meleget áhítónak. Aki, meglehet, épp a gyűlölet, a magány vagy a nyomorúság teléből kéredzkedik közénk.

Barátaim, ma éjszakára mégis feledjük a gondjainkat: jó lelkiismerettel és nyugodt lélekkel ürítsük poharunkat a jövendőnkre. Akinek pezsgő jutott, pezsgővel, akinek csak bor, az borral, akinek az se, bizakodó szóval köszöntse az újesztendőt. Ami könnyű biztos hogy nem lesz. De egymás számára könnyebbé tehetjük.

Igyunk az asszonyaink egészségére, akik jövőre is háromszázatvanötször vívják meg csatájukat a mindennapokkal, s a férjeinkére, akik az övéik és az ország betevő falatjáról gondoskodnak. És igyunk a gyerekeinkére, a lányokéra és fiúkéra, pólyásokéra és kamaszokéra, mert ők a mi jövőnk, mindannyiunké, s a világ rendje az, hogy legyen kinek átadnunk a terhet, amit ma mi hordunk a magunk vállán. És igyunk az apáinkéra-anyáinkéra, akiknek a terhét csak részben vettük át, mert maradt az ő vállukon több, mint elegendő.

S közben gondoljunk azokra is, akik az éjjel nem ünnepelnek: akik hazánk határát, az utcán az éjszaka békéjét őrzik, a határőrökre, a rendőrökre. A mentőkre. A tűzoltókra. A kórházakban a súlyos betegekre, s akik velük maradtak, az ügyeletesekre. A mozdonyvezetőkre. Meg mindazokra, akik épp minket szolgálnak ki, hogy vidáman várjuk a hajnalt. A ránk virradó újesztendőt.

S végezetül hadd köszöntsem önöket én – minden magyart a határon innen és a határon túl, és valamennyi más anyanyelvű honfitársamat – József Attila öt sorával:

...„az ember él,
kenyeret eszik és remél,
várja, hogy elmúljon a tél,
hogy egy padon a napba üljön
és fölpiruljon még a vér."

31. Melyek a jó alkalmi beszéd jellemzői? Készüljön fel iskolai könyvtár (múzeum stb.) megnyitásakor tartandó alkalmi beszédre!

32. Vállalkozzék arra, hogy (csak!) vázlat alapján mondjon beszédet (egy elképzelt) szoborleleplezéskor stb.!

33. Írjon egy kollégája kitüntetése (pályázat elnyerése stb.) alkalmából mondandó beszédet!

34. Domokos Mátyás így vélekedik arról, hogy az esszé a szépirodalmi műfajok rangjára emelhető: „Hogy az irodalmi esszét a vers vagy a novella rangjára lehet emelni, s nem azzal elsősorban, hogy »szépen szól«, hanem mert igazat mond, az élet művészi szférájának, az ember szellemi egzisztenciájának olykor legbonyolultabb, legnagyobb kérdéseire szinte egy nagy vers erejével és bizonyságával válaszolva – ennek a tanulmányírásban is megvalósítható szépírói ambíciónak Kölcsey, Arany, Ady, Babits, Kosztolányi, Szabó Lőrinc, Németh László hagyományait folytató és jelentőségében is az övékéhez

mérhető termését adja az olvasó kezébe Illyés Gyula irodalmi tanulmánygyűjteménye, az *Iránytűvel" (Ugyanarról – másképpen).* – Bizonyítsa egy szabadon választott esszé szövegtani elemzésével az irodalomtörténész észrevételét!

35. Milyen retorikai fogásokkal él szövegalkotásában egy tömegtüntetés szónoka, hogy meggyőző legyen, és hatást érjen el?

Jancsó Miklós: *A mellényt újra kell gombolni*
(Az 1992. szeptember 25-i Charta tüntetés szónoklata)

Minden rendszer elnéző mosollyal figyeli saját szélsőségeit. Horthy akasztatta a kommunistákat, de Szálasinak kegyelmet adott. Prónay báró bejáratos volt hozzá, és a tengernagy sose felejtkezett el Héjjas Iványról. Végül is nekik, vagy nekik is köszönhette pozícióját.

Első igazán szabad kormányunkat nem különítmények, megszálló csapatok segítették hatalomba, hanem azok a demokratikus alapelvek, amelyekre sok-sok választópolgár régóta vágyott. Mert elege volt az atyáskodó hatalomból. Mert elege volt abból, hogy gyereknek nézik. Mert felnőtt már. Mert tud is, akar is saját magáról saját maga dönteni. És szeretne úgy élni, ahogy szeretne. Hogy lehetőséget kapjon. Hogy egy kicsit boldog lehessen. Hogy egy kicsivel több kenyere lehessen. És hogy biztos legyen gyerekei jövője és a maga öregsége.

És hogy békében lehessen az, ami. Ha német, akkor német, ha szlovák, akkor szlovák, ha román, akkor román. Ha zsidó, akkor zsidó, ha az akar lenni. És, hogy a cigány felemelt fejjel lehessen roma. És még munkát is kaphasson.

Ugye, önök magyar politikusok mindezzel egyetértenek?

Ha így van, írják alá a Demokratikus Chartát! Önök, a kormány tagjai írják alá! Önök, képviselők, kormánypártiak és ellenzékiek írják alá!

Hogy ez naivság? Persze! De az önök népe, az önök választópolgárai is naivak. Reménykedők. Még mindig hisznek önökben és egy jobb jövőben. Önöknek, a mi kormányunknak, a mi parlamentünknek óriási a felelőssége. Remélem, ezt tudják önök, honatyáink, honasszonyaink, honleányaink. Kormánypártiak, ellenzékiek.

Amikor Bánffy Dezső báró a múlt század végén pecsovicsaival megszavaztatta a véderőtörvényt, valaki megkérdezte tőle, mi lesz akkor, ha egyszer balul üt ki a dolog. Bánffy Dezső állítólag ezt válaszolta: „Hol leszünk mi már akkor!"

Magyar politikusok, ha önök is így gondolkodnak, akkor tévednek! Mert lehet, hogy a választópolgárok emlékezete rövid és manipulálható, de a mai világban az információ már rögzíthető, raktározható. Sokunk archívumában például ott van a régi parlament üléséről készült videofelvétel, amikor az – néhány bátor ember kivételével – felállással megszavazta Bős–Nagymarost. Ja, hogy ezért kellene megakadályozni az információ szabadságát? Hát igen, hogy ne maradhassanak ilyen emlékeink! Sőt, csak olyan emlékeink maradjanak, amiket ők, mindentudó vezetői engedélyeznek.

Választott képviselők, az ország – annak ellenére, hogy sokunknak már rossz a kedve – figyeli önöket. Nem kellene talán visszatérni oda, ahonnan elindultak? A kerekasztal reménységéhez? Nem kellene újra megkeresni azt, amit konszenzusnak neveznek? Tudom, naiv vagyok. Konszenzus? Ma már pornográfiaszámba megy. Mért keresne konszenzust az új magyar út? „Aki magyar, velünk tart!" Aki nem tart velük, az nem magyar?

Mostanában sokat emlegetnek néhány múlt századi nagy magyart. Széchenyit, Eöt-

vöst, igaz Kossuthot ritkábban. Pedig azt hiszem, ő mondta egykori barátjáról, Deák Ferencről: A haza bölcse. Idézem hát, a haza szerény bölcsének egyik axiómáját: „A rosszul gombolt mellényt újra kell gombolni."

Ugye nem akarják megfogadni a kehidai öregúr tanácsát? Ugye negyven évig, négyszáz évig, négyezerig akarnak hatalomban maradni?

Csakhogy tisztelt hölgyeim, uraim, a rosszul gombolt mellény egyszer csak elfojtja a lélegzetet. Nem látok a jövőbe, de történelmi tapasztalataim azt mondják: Önök meg fognak fulladni, ha azt hiszik, hogy Deák Ferenc tévedett.

Politikusok, mi figyeljük önöket!

36. Mondja el interpellációját a városi közgyűlés képviselőjeként a női egyenjogúság helyzetéről napjainkban! Melyek a jó interpelláció jellemzői?

37. Mit jelent ez a fogalom: hír, illetve kommentár? Vessen egybe egy hírt a hozzá kapcsolódó kommentárral!

38. Milyen szövegtípus jegyeit viseli magán a *HVG* következő írása?

Mi mekkora?

Az „új gazdaság" mérése – amint a londoni Economist című hetilap fogalmazott – statisztikai aknamező. Nem csoda, hiszen nincs kialakult gyakorlat arra, hogy mit tekintenek az új gazdasághoz tartozó ágazatoknak. Egy minapi OECD-jelentés a „tudásalapú gazdaságot" vizsgálta, ide sorolva mindent, amiben a fejlett technológia, illetve az emberi erőforrások kulcsszerepet játszanak, még az autó- és a vegyipart, a gyógyszergyártást és az egészségügyi ellátást, valamint az oktatást is. Az amerikai kereskedelmi minisztérium tavaly nyári tanulmánya a – hardver- és szoftvergyártást, valamint a távközlést magában foglaló – „digitális gazdaság" kibocsátását vizsgálta az Egyesült Államokban, s ennek teljesítményét a GDP 8 százalékában jelölte meg. (Összehasonlításképp: Nyugat-Európában ugyanez az arány 5 százalékos.) A szintén amerikai Richard Sherlund és Ed McKelvey szerint még szűkebben kellene meghúzni a „modern technológiai szektorok" körét. A Goldman Sachs befektetési bank két szakértője egyebek között azzal érvel, hogy a távközlési szolgáltatások egyike-másika, például a rádiózás vagy a televíziózás már olyan régi és megszokott, hogy nem kellene velük ilyen címszó alatt foglalkozni, így pedig marad a számítástechnika és a kommunikációs ipar, ami – az 1990-es 2,8 százalékkal szemben – most az amerikai GDP 5 százalékát teszi ki. Becslésük szerint eme ágazatok aránya a világgazdaságban sem sokkal haladja meg a 3–4 százalékot.

(2000. március 25.)

39. Vesse össze a Kossuth rádió óránkénti és az ún. krónika típusú 12 órakor sugárzott híreinek szövegét híranyag és szerkesztettség szempontjából! Mi a funkciója a kétféle hírszerkesztésnek?

40. Milyen nyelvi jegyekben különbözik az írásbeli, illetve a szóbeli közlésre szánt szöveg?

Szóbeli előadás	Nyomtatott forma
Abban a pillanatban, ha én ennek a mondatnak a törvényét akarom, nyelvészeti törvényét, nyilvánvaló, hogy...	*Ha én ennek a mondatnak a nyelvészeti törvényét akarom meghatározni, nyilvánvalóvá válik...*
Én a magam részéről óriási meglepetéssel hallottam, két kijelentést kell kiemelnem...	*Két kijelentést szeretnék kiemelni, melyeket nagy meglepetéssel hallottam.*
Hát kérem, én először is, elvben is, először szeretném leszögezni...	*Először is le szeretném elvben szögezni...*
Akkor olyasmit kapott az ember, hogy egy példát mondjak, egy konkrét vizsgálatban, egy fordításelméleti vizsgálatban...	*Akkor előfordulhat, hogy egy konkrét, fordításelméleti vizsgálatban azt az eredményt kapja az ember, hogy...*

(Fónagy Iván 1978. Nyelvek a nyelvben. *ÁNyT.* XII, 72–73)

41. Figyelje meg a hírek írott (újságbeli) és élőszóbeli (tv) változatának mondatszerkesztése közötti különbséget!

42. Hasonlítsa össze a tv és a rádió hírműsorait! Mivel magyarázhatók az eltérések?

43. Szerkesszen hírt a következő tőzsdei információkból!

New York: Dow Jones – 23 pontos emelkedés
BUX: Matáv 1861 Ft, OTP Bank 13 045 Ft, 6,4%-os esés
– Prímagáz felfüggesztés: 24%-os esés

Mit tart szem előtt hírszerkesztéskor?

44. Írjon kommentárt egy aktuális politikai (kulturális, társadalmi) eseményről!

45. Készítsen valódi és Romhányi módra humoros hirdetést is! Fogalmazza meg a két változat közötti különbség lényegét!

46. Melyek a dinamikus vita jellemzői? Rögzítse lányok vitáját a fogyókúráról!

47. Írja le fiúk vitáját a testépítésről!

48. Hallgassa meg a tv politikai vitaműsorait! Milyen képességek szükségesek az érdemi vitához?

49. Készüljön fel a családvédelemről szóló vitaindító megtartására! Mikor lesz figyelemkeltő ez a szövegtípus?

50. Figyelje meg Tornai József önjellemzésének módját!

Dunaharaszti

Ott nőttem én föl a silány
dombok alatt,
ahol burjánzik a csalán
meg a tarack.

Nem ásított rám úrias
család, szoba;
csak komor apám vasutas,
szűk otthona,

s a szomszédoktól savanyú
ítéletek:
hogy vad a Tornai-fiú,
utcagyerek.

Bizony, nem is volt ez a vád
vak-rágalom:
úgy virultam, mint a katáng,
kint, szabadon.

Ha elkapott zivataros
természetem,
verekedtem a gizgazos,
rossz telkeken;

estelente forró-szavas
kalandokat
meséltem a lányoknak az
eresz alatt,

a fiúk közt én voltam a
bandavezér,
mert nem nyílt másban akkora
hiány s szeszély,

mint bennem, aki e határ
kiserdein
álmodtam meg gyönyör-sóvár
törvényeim.

Testem ez az akáctövis-
védte homok
és ilyen lettem belül is:
tüskés, konok

és tűz-beszédű, amilyen
csak az lehet,
akinek ősökről üzen
nád és sziget,

a Duna-hullám szívemen
átháborog,
ha indulatom eleven
tüze vagyok,

s ha visszazúdít az idő
Harasztiba,
belémhasít a temető
gyökér-szaga,

a homokbánya megnyílik
lábom alatt
s fák mellemre szögelik
országomat.

51. Készüljön fel arra, hogy felvilágosító előadást kell tartania a költészet napján a trágár beszéd önleleplező voltáról a helyi rádióban/tévében! Írjon beszédéhez vázlatot is! Mikor lesz megfelelő a népszerűsítő előadása?

52. Alkossa meg a szokványos telefonbeszélgetések (tudakozódás, meghívás stb.) modelljét!

X: Kapcsolatfelvétel a hallgatóval.
Y: Bemutatkozás.

Folytassa!

53. Írjon kérelmet hivatalos szervhez (például szociális vagy lakáshitel-támogatásért stb.)! Milyen főbb adatokat nem nélkülözhet?

54. Jellemezze önmagát! Ezt a feladatot úgy is elvégezheti, hogy egyetlen mondatba sűríti önjellemzését!

55. Írjon önéletrajzot munkavállaláshoz! Melyek a curriculum vitae nélkülözhetetlen részei?

56. Vesse papírra *Önvallomás* címmel elképzeléseit arról, hogy párkapcsolatában a házasság vagy az együttélés formáját választja-e? Milyen hangulatiságnak és gondolatiságnak nyit teret a vallomásos jelleg?

57. *Mi, nők (Mi, férfiak)* címmel készítsen csoportjellemzést! Mire kell tekintettel lennie ennek a szövegtípusnak a megalkotásakor?

58. Fogalmazzon meg egy érettségi (egyetemi) találkozón baráti beszélgetésben elhangzó (képzelt) visszaemlékezést! Melyek a sajátos hangulati velejárói ennek a szövegtípusnak?

59. Képzelje magát a helyi tv vagy rádió riporterének, és készítsen
    a) riportot a magyarok (vagy helybeliek) véleményéről egy sokakat foglalkoztató jelenségről (például az idegen nyelvű boltfeliratok magyarországi divatjáról stb.) *Sokszemközt* címmel;
    b) interjút a helység egy ismert szakemberével, fontos személyiségével!

    Melyek a jó, hiteles és hatásos riport és interjú készítésének szabályai?

60. Definiálja az adoma és az anekdota fogalmát! Adjon elő egy humoros történetet az adoma vagy az anekdota műfajában!

61. Freud a következőt mondta a viccről: „A vicc nem egyszerűen kevés szóval adja elő a mondanivalóját, hanem a kelleténél kevesebb szóval, vagyis kevesebb szóval, mint amennyire logikailag a köznapi beszéd és gondolkodás szabályai szerint szükség lenne mondandója közléséhez." Lapozzon bele viccgyűjteményekbe, vagy az emlékezetében kutasson, és járjon utána Freud állításának!

62. Bizonyára sokszor viccelődött már másokkal, de próbált-e már viccet kitalálni? Itt az ideje. Lazításképpen találjon ki vicceket! A következő szakállas vicc példa:

    – *Ki az abszolút éber?*
    – *Aki, mielőtt kesztyűt húz, belenéz, nincs-e benne az ellenség keze.*

    Folytassa az abszolút viccek analógiájára!
    – *Ki az abszolút buta?*
    – *Aki*

– *Ki az abszolút szép?*
– *Aki*

– *Mi az abszolút szemtelenség?*
– ...

– *Ki az abszolút ...?*
– ...

– *Mi az abszolút ...?*
– ...

63. Gondolja végig, hogy a következő használati utasítás betölti-e funkcióját? Mikor megfelelő egy használati utasítás?

Römer edény

Az új mikrohullámú Römer edény összeköti a Römer edényben történő főzés ismert előnyeit a mikrohullámú készülékek idő- és energiatakarékosságával.

Az edényt első használat előtt meleg vízzel, mosogatókefével megtisztítjuk. Minden használat előtt a fedőt rövid ideig folyó víz alatt tartjuk. Az élelmiszereket a recept leírása szerint a mikro Römer edénybe helyezzük, lefedjük, majd a recept leírása szerint a sütőt beindítjuk. A Römer edényt mindig a hideg készülékbe helyezzük.

A főzési idő letelte után az ételt tálalás előtt 3–5 percig állni hagyjuk, hogy mindenütt egyforma hőmérsékletű legyen.

Ha a sütés folyamán jó barnaságot akarunk elérni, 5–10 perccel a főzési idő letelte előtt a Römer edény fedelét távolítsuk el.

Javítsa ki a szöveg nyelvhelyességi és helyesírási hibáit!

64. Írjon használati utasítást egy fiatalító (fogyasztó stb.) gyógyhatású készítményről!

65. Vegye számba: milyen jellegzetességei vannak a *Magyar néprajzi lexikon*beli szócikk felépítésének, illetve egy népszokás leírásakor miről kell számot adni? Ennek a szócikknek a sémájára írjon a húsvéti locsolkodás szokásáról! Hol korrigálná az idézett szócikk helyesírását, és miért?

betlehemezés, *betlehemes játék:* több szereplős → *dramatikus játék;* a legnépszerűbb karácsonyi paraszti → *misztériumjáték, pásztorjáték.* Hazánkban a középkorból magyar ~ nem maradt fenn, az első magyar szövegek a 17. sz.-ból származnak, s iskolai előadás céljára készültek. A 19–20. sz.-i paraszti ~ középpontjában hazánkban a kifordított bundát viselő betlehemi pásztorok párbeszédes, énekes-táncos játéka áll. A betlehemezők házilag készített, jászol vagy templom alakú betlehemet hordoznak magukkal. Két fő formáját ismerjük, az élő szereplőkkel és a bábokkal előadott → *bábtáncoltató betlehemezés*t. Több táji típusa alakult ki. Főbb jelenetei a következők lehetnek: a ~ kezdődhet a → *szál-*

*láskeresés*sel: József és Mária szállást keresnek, de a király, gazdag ember, kovács stb. nem ad szállást, s az istállóba utasítja őket. A játék bemutathatja a keményszívűség büntetését is. A következő jelenetben az angyal költögeti a mezőn alvó betlehemi pásztorokat s az újszülött Jézushoz küldi őket. A pásztorok elmennek az újszülötthöz s ajándékokat adnak át neki. A játék részét képezheti a → *Heródesjáték* is, ezt azonban néha külön, vízkeresztkor adják elő. – A ~ főszereplője a süket öreg pásztor, akinek tréfás félreértései a humor bő forrását képezik. A pásztorok félreértik az angyal latin szavát; tudatlanok de jószívűek és csekély javaikból szívesen adakoznak. Táncolnak, furulyáznak, énekelnek is. A ~t adománykérő formulák zárják be. – A magyar betlehemes játékszövegekben Benedek András több szövegcsoportot különböztet meg. A legarchaikusabbak az erdélyi játékok, ezeket néha felnőtt férfiak adják elő, s a pásztorok → *álarcot* is viselhetnek. Egyik érdekes példája a Dunántúlra települt bukovinai székelyek *csobánolás*a. – A dunántúli játékokban a pásztorok gyakran antikizáló neveket viselnek, mint Maksus, Koridon, Titirus s a barokkos irodalmi divatot tartották fenn. A jó-rossz, szegény-gazdag ellentét igen egyszerű, szemléletes formában mutatkozik meg e játékokban. (Ábrákat ld. a 270, 271, 272, 273. oldalon.) – *Irod.* Benedek, André: Les jeux hongrois de Noël (Folia Ethn., 1950).

66. Készítsen a következő szövegből
a) szócikket a *Magyar értelmező kéziszótár,*
b) szómagyarázatot az *Idegen szavak szótára* számára!

Mi micsoda?

A köztudatban néha eléggé összefolyik a hipermarketek és a bevásárlóközpontok fogalma, pedig a kettő teljesen mást jelent. A többszintes és szintenként több folyosós bevásárlóközpontok tulajdonosa általában az ingatlanberuházó, aki az üzletrészeket bérbe vagy eladja a kiskerekedőknek. Az üzletek zöme tartós fogyasztási cikkeket árul, az élelmiszerrészleg legföljebb 20 százalékot képvisel. A központokban hangsúlyos a szórakoztatás: a épületben éttermek, bárok, mozitermek és esetleg más attrakciók is várják a látogatókat.

A bevásárlóközpontok műfaján belül a szakirodalom megkülönböztet nagyvárosi, városi és úgynevezett regionális modellt. Az általánosan elfogadott angolszász besorolás szerint a nagyvárosi központok területe nagyobb 400 ezer négyzetlábnál – vagyis mintegy 37 ezer négyzetméternél –, s legalább 70 üzletet foglalnak magukban. A városi modell területe jellemzően 20 ezer, a kisebb regionális központoké 10 ezer négyzetméter körül van.

A hipermarketek jellemzően egyszintes, egyszerű vázszerkezetes épületek, melyeknek gazdája egy-egy kiskereskedelmi lánc. Fő profiljuk a forgalom legalább 70 százalékát kitevő élelmiszerárusítás, amit kiegészíthet a háztartásicikk- és némi ruhakínálat; e csarnokokban csak mellékszereplőként jelenhetnek meg – jellemző módon a pénztársor túloldalán – a kisbérlők. A hipermarketekben általában gyorsabban forog az árukészlet, mint a bevásárlóközpontokban, s így az árak is valamivel alacsonyabbak. Szakáruházaknak az irodalom a 2 ezer négyzetméternél nagyobb alapterületű, egy termékcsoport (de nem élelmiszer) köré épített kereskedelmi egységeket nevezi. Ma-

gyarországon ezek közül a barkácsáruházakból van a legtöbb, valamivel kevesebb a bútoráruház, s a prognózisok szerint nemsokára a kertészeti szakáruházak tömeges megjelenése várható.

67. Egy téma több szövegműfajban. Írjon a férfi–nő kapcsolatról verset, novellát, glosszát stb.! Mennyiben fog változni a témakezelése?

68. Írjon *Az asszony fogát az arcán nézik* közmondást címében idéző glosszát, a közmondás helyes értelmezésének megfelelően! Mikor felel meg írása a glossza műfajnak?

69. Készítsen referátumot egy nyelvészeti vagy irodalomtudományi cikkhez! Melyek ennek a szövegtípusnak a kritériumai?

70. Melyek a pályázat elmaradhatatlan kellékei? Írjon pályázatot külföldi tanulmányútra (egyetemi/főiskolai támogatásra stb.)!

71. Mely szövegtípusba illenek azok a szövegek, amelyeknek indítása és zárlata a következő? Milyen szövegjegyekből ismerte fel?

Napokon belül megkezdik a metró Széna téri szellőzőjének átépítését, és ezzel együtt az 56-os hősöknek méltó emléket állító emlékmű kialakítását. [...]
Az új emlékműnél először jövő év október 23-án tarthatnak megemlékezést.

*

Ihajla, ezt a kislányt nem az anyja születte. [...]
Ihajla, betakarja barna legény subája.

*

Ez a történet akkor lökte le magáról a durva vászonleplet, amely minden történetet (gyöngéden) beborít, míg el nem jő az ideje, amikor már úgy véltem, mindent tudok, amit tudni kell, de fölismervén, hogy a következő állítás a cinizmus pépjére épül, azonnal megtagadtam őt: nem tudom, mitől döglik a légy. [...]
Kétségbeesett magabiztossággal csüngtem, a lovon, mint csimbókos, sáros szőrcsomó.

*

A mondattannak fontos feladata, hogy elkülönítse egymástól a felszínen egyformának tűnő elemeket. [...]
A vonzat sokkal kevésbé bírja az ilyen átalakításokat, minthogy nem egyszerűen a cselekvés helyét jelöli, hanem annak mintegy szerves része.

*

A Rodostó uccában a 23. számtól a 77-ig még nincsenek megépítve a házak. [...]
– Tessék adni vacsorát... Hadd fogjon a ceruza... Meg éhes is vagyok...

*

Egy tavaszi szombat napon elvígeztem a szántást. [...]
– Hál istennek, hogy így történt, legalább mi is jóllakunk!

*

Gyakran mondjuk egy-egy írásműről, hogy színtelen, száraz, vagy éppen ellenkezőleg egy másikról, hogy színes, szemléletes a stílusa. De milyen is az a színes, szemléletes stílus?

[...]

Talán sikerült ezzel a néhány, igazán csak találomra kiragadott idézettel némi ízelítőt adni a szemléletes, színes stílusból. Jegyezzük azonban meg, hogy a képek, hasonlatok használata nem cél, csak eszköz a valóság minél igazabb ábrázolására. Fölöslegesen, öncélúan vagy nem a maguk helyén alkalmazva nem színessé, hanem cifrává, nem szemléletessé, hanem dagályossá teszik a stílust.

72. Olvasás közben gyakran tapasztaljuk: a szöveg a műfaj előfeltételezte szabályoknak nem felel meg, „műfaji áthallás" történik. Mondjon erre konkrét példákat magyarázattal összekapcsolva!

73. Hisz a horoszkópban? Vesse össze szövegjelentés és -formálás szempontjából két újságnak azokat a jóslásait, amelyek a Szűz csillagjegyben születettek (augusztus 23.–szeptember 22.) azonos időszakára vonatkoznak!

RTV részletes

Úgy tűnik, mintha rossz passzban lenne. Nem mindig tudja érvényesíteni akaratát, előfordulhat, hogy nem hajtják végre utasításait, nem teljesítik kívánságait. Megpróbál vitatkozni, ágálni, mert úgy érzi, tekintélye sérült. Környezete valószínűleg nem tűri, hogy minden pozíciót kisajátítson. Ez az ellenállás mélyebb oka.

Debrecen Plaza Magazin

Az élet csendesen folydogál az ön számára. Ezek a nyár eleji napok termelik meg, amit majd ön fog betakarítani szorgos munkájával. És ha a csillagok sem hazudnak, akkor az idén minden téren „jó termés" várható.

Ugyanezt a feladatot több újság horoszkópjainak összehasonlításával is elvégezheti. Milyen következtetéseket tud levonni a horoszkóp-szövegek természetét illetően?

74. Vizsgálja meg Kosztolányi *Horoszkóp* című novellája befejező részének plurilógusait abból a szempontból, hogy mik megszerkesztettségük és szerkezeti hiányosságuk okai!

Még azon az estén megmosdatták és felravatalozták, száz gyertya közepette, alabárdosok szigorú őrizete mellett.

Éjjel a király, hogy lecsöndesítse szíve bánatát, elmélkedett, és aztán magához hívatta bizalmas embereit, hogy vigasztalnák őt.

A kis teremben hárman virrasztottak vele: a pap, az asztrológus és az orvos.

Sokáig hallgattak. Aztán lassan-lassan beszélni kezdtek.

– Beteljesült Isten akaratja – mondta alázatosan a pap.

– Beteljesült a jóslatom – mondta gőgösen az asztrológus.

Az orvos csak nézett maga elé.

– Vajákos – mondta az asztrológusnak. – Csaló. . .

– Talán nem mondtam meg előre? – pattant fel a szakállas aggastyán.

– Éppen ezért vagy csaló.

– Hiszen minden szavam valóra vált – védekezett a csillagjós.

– Minden jóslat valóra válik – szólt az orvos szomorúan.

A pap igazat akart tenni valahogy az orvos és az asztrológus közt, s az orvoshoz fordult:

– Szóval te is hiszel a csodákban.

– Én nem hiszek a csodákban. Nincsen csoda.

A király is az orvoshoz fordult:

– Nem értelek.

– Engedd meg hát, hogy beszéljek. Hosszú-hosszú évekig úgyse mertem szólni. Mióta megjósolták fiad halálát, fenséges füleid mellett engedted el a tanácsaimat, és füveim, főztjeim eldobtad. A királyfi halála előttem nem titok.

Mind a hárman feszülten figyeltek. Az orvos pedig hangosan folytatta:

– Én tudom, ki ölte meg a királyfit.

– Az Isten vette el – mondta a pap.

– A sors – mondta az asztrológus.

– A betegsége – mondta a király.

– Nem – válaszolt az orvos –, az ölte meg, aki jósolt neki.

– Engem vádolsz – szólt a csillagjós –, aki láttam a jövőjét?

– Téged vádollak, aki halált jósoltál neki. Ha hosszú életet jósolsz, akkor ma is él, s nem fekszik szegény ott a másik szobában, a koporsóban.

– Hát nem az Istentől függ a sorsunk?

– Nem a csillagok járásától?

– Nem – szólt az orvos –, hanem az embertől.

– Az új elmélet – mondta gúnyosan a pap.

– A párizsi és bolognai egyetem új szamársága.

Az orvos halkan beszélt:

– Én gyakran láttam szegénykét, és láttam, hogy sorvadt. Mert a jóslat megmérgezte a levegőjét. Titkolództatok, de ő észrevette, hogy mit rendeltetek neki, a szemetek nézéséből, a kezetek simításából. Aztán hogy neveltétek. Befalaztátok a szobába, és csodálkoztatok, hogy egyre sápadtabb, megszerettettétek vele a halált, és most csodálkoztok, hogy meghalt. Bizony mondom, hogy a halálra neveltétek.

– Istenfélelemre neveltük – mondta a pap.

– Vigyáztunk rá, mint a szemünk fényére – mondta a csillagjós.

– Dehogy! – kiáltott dühösen az orvos –, még a szülőanyjához, az édes természethez se engedtétek. Akkor aztán közöltétek vele a jóslatot. Én láttam őt azon az éjszakán. Olyan volt, mint egy öngyilkos. Haja a szemébe lógott, az arca fehér volt, a szeme parázs. Faragott képet tettetek eléje, hogy azt imádja, mert gyávák voltatok ahhoz, hogy magatok parancsoljatok a jövőnek, nem mertétek átlátni, hogy az ember az égnél is hatalmasabb, hogy az ember nemcsak a jelent, de a jövőt is a kezében tartja, hogy az ember mindenható.

– Istenkáromló – kelt ki a pap.

– Bolond – mosolygott az asztrológus.

– Itt a fejem a király kezében – mondta az orvos –, majd ő ítélje el az ügyünket. Majd ő mondja meg, ki ölte meg a fiát.

– Talán mi? – hördült fel egyszerre a pap és a csillagjós. Az orvos gondolkozott:

– Igen, ő maga ölte meg önmagát. De ti adtátok a parancsot. Ő csak végrehajtotta.

A király szótlanul hallgatta végig a vitát. Járt fel s alá a szobában, hatalmas fájdalom rázta a mellét, tekintetét a három emberen járatta: a papon, az asztrológuson és az orvoson.

Végre döntött.

Az orvoshoz ment, indulatosan, zavartan a vállára tette a kezét és szólni akart, de a könny elfojtotta szavát. Megállt a pap előtt is, közönyösen. Aztán az asztrológushoz lépett, aki a horoszkópot készítette. Határozottan lépett hozzá. A bal füléhez hajolt. Valamit mondott neki, élesen, biztosan. Hogy mit, nem hallotta senki.

A király szava

Ezt mondta:
– Gyilkos !

12. A SZÖVEG STÍLUSA

1. Mi a véleménye Buffon kijelentéséről: *A stílus maga az ember!*

2. Melyek Radnóti Miklós *Bájoló* című költeményében a stiláris egyneműség jelei!

Rebbenő szemmel
ülök a fényben,
rózsafa ugrik
át a sövényen,
ugrik a fény is,
gyűlik a felleg,
surran a villám
s már feleselget
fenn a magasban
dörgedelem vad
dörgedelemmel,
kékje lehervad
lenn a tavaknak
s tükre megárad,
jöjj be a házba,
vesd le ruhádat,
már esik is kint,
vesd le az inged,
mossa az eső
össze szivünket.

3. Hogyan konvergál az Áprily Lajos-vers domináns hangzása a jelentéssel?

Őszvégi kicsi dal

Kengyelfutó lett a nyár,
mint a fecske, messze jár.
Hűlő erdőn sír az őz,
búskomorrá nő az ősz,
fénye, színe ködbe hal . . .
Mért kísérgetsz, kicsi dal?

Öregember, jön a tél,
meneküljön, aki fél.
Öregember, fuss, ha tudsz,
tudod-e, hogy merre futsz?

Meg ne várd a vad fagyot,
hagyd el érdes északot.
Dél felé futó hajó,
zöld olasz part volna jó . . .

Hűlő erdőn sír az őz,
búskomorrá nő az ősz,
fénye, színe ködbe hal . . .
s csak kísérgetsz, kicsi dal:

Öregember, jön a tél,
meneküljön, aki fél.
Menekülj, míg megtudod:
sohasem lesz otthonod . . .

4. Miként érvényesül a külső forma és a sugallt üzenet harmóniája Kányádi Sándor költeményének stílusában?

Krónikás ének

Illyés Gyulának – odaátra

ég már a szekértábor is
remény sincs fölmentő seregre
a föld is ég
futja-e még
csonkán-bonkán elkeseredve
egy utolsó lesz-ami-leszre
csak hős ne légy
mert ebben a hősietlen
korban hősnek lenni nem érdemes
és nem szabad
de meg se add magad

van aki már
kötélre vár
csüggedni is erőtlen
ég már a szekértábor is
istenem hová vetődtem
van aki sír
van aki szül
van aki hallgat
van aki jajgat

a zsoldosok az elmaradt
hópénzért kiabálnak
a tisztjeik
az átállás esélyeit

latolgatják suttyomban
szorosra húzzák a hevedert
s a tönkrevert
védők közt kilovagolnak
van aki sír
van aki hallgat
akik elmentek közülünk
nem voltak közülünk valók
mert ha közülünk valók lettek volna
nem mentek volna el
szétosztjuk az úr testét
utolsó kenyerünket
mindenki hallgat

ég már a szekértábor is
ég már a szekértábor is
a föld is ég
füstje a kék
egekben tova ködlik
potomság
a többit
megírja ha megírja más
zizegni kezd zizegni kezd
a hajdani
a majdani
kukoricás

5. Milyen stílusba illően hangzik a lírai én „fölött" az őr szájából: *Der springt noch auf!* 'Ez még felugrik!' *(Razglednicák)* Miből lehet erre következtetni?

6. Miként szolgálja a nyelvi-stiláris-ritmikai megformáltság a jelentésadást Háy Gyula *Isten, császár, paraszt* című drámája egyik hősének beszédében?

ZSIGMOND
(egészen elmerülve a gondolataiban): Újdonatúj rendszert kellene ebből csinálni. De mikor? *(Recitál)* Mert mit kell a mi kedvelt császárunknak tennie, amíg rendet nem teremtett?
Németeket rémítgetni,
magyarokkal agyarkodni,
lengyelekre kengyelt vetni,
oroszokat megorozni,
Velencével kelepcézni,
angolokat lemángolni,
törököket törögetni,
görögöket meggörgetni...
(Természetes hangon) És aztán... aztán, ha még mindig él, és a kedve is megvan hozzá, akkor megcsinálhatja az újdonatúj, vadonatúj rendszereit.

7. Mi a funkciója a már meghonosodott és az azok analógiájára keletkezett szóösszetételeknek a jelentésképzésben és a stílusárnyalat megteremtésében? Mennyiben viseli magán a költemény formája a hagyományőrzés és az újítás jegyeit?

Kovács András Ferenc: *Áldassál, üzleti magyarság!*

(ADY ENDRE SZEMÉVEL)

Közkézen forgó nagy magyarok
Széchenyi Bartók Ady Endre
Közpénzen buzgó büsmagyarok
Nemzetmegváltók annyi szentje

Kézen-közön elvész a szentség
Nyerész merészeket fecsegve
Fogy el a lényegi magyarság
Alászáll mély magyar zsebekbe

Térítve a föld lakni tessék
sok fajtaféltő őrző délceg
Lesz koncfoglalás bérszerződés
Székvándorlás kis költőpénzek

Elkölt a becsület dicsőség
Nem volt kelendőbb áldóbb pénznem
Megélünk majd magyarságunkból
Megmaradunk több álompénzen

Torravalóra sincs hitel már
Széchenyi bámul Ady Endre
Áldassál üzleti magyarság
Hars vámszedők maradi rendje

8. Hogyan ítéli meg a tartalom függvényében Parti Nagy Lajos szóhasználatát a következő műve alapján? Miként játszik bele a stílustulajdonításba a választott és a Parti Nagy-os szóalkotási móddal létrehozott szavak stílusminősítése?

Tapírmasé

Az édességnek lassan vége volt, hol hulló fügét füge temet,
s ragacsos, fogközi csillag porozza be a füzetemet,
efű, s fanyar pemet.
Lajhárt az őszi este, hasbeszélt, egy krákogó papírhalott.
A szorgos munka mint előre-hátra hintázó tapír haladt
a tintamély tereh alatt.
Aképp csattogtam én, akár ha sínné koptatott, botorka szárnyvonat,
Hév csalogány, ki száján át kiférc dalol, ha éppen eltolat,
színlelve víg honát.

Mint életünkön hosszan átfutó vadászharisnya kurta mása,
tegnap megvolt az évezred utolsó holdfogyatkozása,
mondhatni más se.
Zúz, bánya ősz volt, szénelő, csikorgó, sárgás szemfehérrel,
folt hátán folt idő, hol súly és hol homály épphogy a pimfig ér fel,
egy fölsüppedt, kövér jel.
A sárga füstben mézezüst lovacskák bandukoltak Budán át,
s akár egy rájadőlt, szegény kalauz a szív dudáját,
nyomta, nyomta a bánat.
Elhúznak el fasorba legjobb éveink, bokáig érő cickány és menyét,
Elallén rőt avar között százszám rugdosni fényes gesztenyét,
csereg mint kasztanyét.
Lajhárt az ősz, s jön este még, még estébb, dércsipetten,
az ember mint egy vérből és papírból épült puska csetten,
maséból éltünk mind a ketten.

9. Írja át köznyelvi szöveggé Enrico Brizzi *Jack Frusciante otthagyta a bandát* című regénye részletét! Milyen célt szolgálnak a regénybeli argóelemek?

Na szóval.
Ott tartottunk, hogy Alex kiszúrta Rinaldit.
– Szevasz, öreg – szólította meg az öreg Alex.
– Cső – mondta Rinaldi –; mi van, nem tudtál aludni?
Az öreg Alex megvonta a vállát. Látszott rajta, hogy besokallt. – Na lökjed, mi van kilátásban?
Tessék, kiszagolta. Tévedhetetlenül.
– Két görögóra – ködösített az öreg Alex, s a szeme villant egy reményteljeset. – Történelem, egy kibaszott fizikadoga. Figyelj – mondta aztán – mi lenne, ha megpattannánk? Nekem egyszerűen nincs más választásom.
Csontig hatolt a pillantása; az öreg Rinaldi az állát csipkedte.
Aha menni fog. Menni fog az neki.
Csak meg kell dolgozni egy kicsit, a megdolgozásnak pediglen az öreg Alex mestere volt.

10. Milyen sajátos stiláris eszközei vannak a szövegidő éreztetésének a következő viccben?

Nagyon kerülgeti az osztályos orvost az egyik ápolt.
– Doktor úr, hazamehetek hét végére?
Az orvos derűsen biztatni kezdi:
– Haza, persze, hogy haza. Feltéve, hogy nem fúj a szél... Nem lesz párás a levegő... Egy levél se rezdül a fákon... És egyáltalán semmi ok ne legyen az idegeskedésre... Az éjszakája nyugodtan teljen... Szép álmokat lásson...
A beteg megcsóválja a fejét:
– Doktor úr, ne ravaszkodjon. Régebben vagyok én ápolt, mint maga orvos.

11. Kutassa a Tóth Árpád-i mondatalkotás hatásának titkát *Álarcosan* című költeményében!

Hát rossz vagyok? szótlan? borús? hideg?
Bocsáss meg érte. Hisz ha tudnám,
A világ minden fényét s melegét
Szórva adnám.

Kastélyokat. Pálmákat. Táncokat.
Ibolyákkal a téli Riviérát.
Vagy legalább egy-egy dús, összebújt,
Boldog órát.

De most oly nehéz. Most egy sugarat
Se tudok hazudni, se lopni.
Vergődő és fénytelen harcokon
El kell kopni.

Az Antikrisztus napjai ezek.
Csillog a világ szörnyű arany-szennye.
Röhögő senkik, balkörmű gazok
Szállnak mennybe.

S én lent vergődöm, és nem tudja más,
Hogy csöndem éjén milyen jajok égnek.
De légy türelmes. Jön még ideje
Szebb zenéknek.

Csak légy türelmes. Maradj, míg lehet,
Váró révem, virágos menedékem.
Most álarc van rajtam, zord és hideg,
De letépem,

Vagy szelíden, míg elfutja a könny,
Öledbe hajló arcomról lemállik,
S te ringatsz, ringatsz jó térdeiden
Mindhalálig.

12. Mely alakzatok milyen hatással szervezik a következő költeményeket?

Az én koromban:
öngyilkosok ezrei földre borultak.

Az én koromban:
méreggel aludtak el a nyomorultak.

Az én koromban:
kínpadra feküdtek az árva, beteg nők.
(Kosztolányi: *Litánia*)

*

Isten rajtad: végtelen könny; Isten benned: végtelen mosoly.
(Weöres: *Egysoros versek* IV.)

13. Vizsgálja meg a szituációba ágyazott modalitás, szófajiság és mondatformálás stílusteremtő erejét Dsida Jenő versében!

Vidám kínálgatás keresztényi lakomán

Vegyetek s egyetek
drága barátaim,
egyetek jól, ha van mit,
vegyetek s egyetek,
kövérek legyetek,
kössetek tiszta kendőt
a nyakatokba bogra
s kigömbölyült vidám
arccal, szép pirosan
egyétek a levest,
gyúrjátok lefelé
az ízes pecsenyéket,
zsíros falat zamatját
élvezzétek, ropogva
harapjátok a hízott
gyümölcsök drága húsát,
töltsetek bort, a szőlő
sűrű aranylevét
csurrantsátok csobogva
a kristályos pohárba
és igyatok örömmel
és egyetek sokat
és igyatok sokat
s egyetek, igyatok,
míg meg nem részegedtek
és hangosan dalolva
nem veritek az asztalt,
nem kezdtek kiabálni
és csókolózni roppant
kacajjal, igyatok,
kedves barátaim,
vidám fickók, ti drágák,
szivem szerettei, –
ó mert tudom, bizonnyal
nem bűn örömben élni
s az Isten úgy tekint le
reátok kék egéből,
jóságos víg mosollyal,
ellágyult szívvel és
félszemmel hunyorítva,
ahogyan én tekintek
a tej körül csatázó,
ugrándozó, bolondos,
lefetelő, bozontos,
rubintos-nyelvű, huncut
öklömnyi kiskutyákra!

14. Figyelje meg, milyen impressziókat keltenek a Jékely Zoltán-vers variánsokban „legördülő" sorai?

A marosszentimrei templomban

Fejünkre por hull, régi vakolat,
így énekeljük a drága Siont;
egér futkározik a pad alatt
s odvából egy-egy vén kuvik kiront.
Tízen vagyunk: ez a gyülekezet,
a tizenegyedik maga a pap,
de énekelünk mi százak helyett,
hogy hull belé a por s a vakolat,
a hiuban a denevér riad
s egy-egy szuvas gerenda meglazul:
tizenegyedikünk az árva pap,

tizenkettedikünk maga az Úr.
Így énekelünk mi, pár megmaradt
– azt bünteti, akit szeret az Úr –,
s velünk dalolnak a padló alatt,
kiket kiírtott az idő gazul.

15. Milyen stiláris jellemzőknek és miért van strukturáló szerepük Szilágyi Domokos következő versében?

Ballada éjjel

Ez az éjszaka hány ezredik?
hány ezer másodperc van reggelig?
hány ezren gondolnak értem? velem!
mért sebez, ha paizs a szerelem?
paizsom ellen mért nincs fegyverem?

Szeretnék élni 2000-ig.

Békét a csönddel kötni ki tud?
Álmodd már álmom, ne csak aludd,
csecsemő bolygó! – Merre sodor
az idő? Eljutok oda, ahol
az anyag létformája a mosoly?

16. Milyen nyelvi elemek emelkednek stilémává Illyés művében?

Ditirambus a nőkhöz
Ajánlás

Nem a zablák, nem a csengések,
hanem a kosáron a fül;
nem az ostromok, a bekerítések,
hanem a korall-sor a nyak körül,
meg a tűzhely körüli székek;
nem a viharok, a mének, a diadalzengések,
hanem a szitaszél-veregetések,
ha a liszt megtömörül,
hanem a néma kitekintések
a téli ablak függönye mögül;
nem a havasok, a jeges meredélyek,
hanem a kézimunkázó vetések,
a vasárnap is orsópörgetők,
hanem a csecsemőlebegtetések,
hanem a csermelyek, a csevegők,
nem a vezényszó: Rohamra! s Imához!
Hanem a megforditott vánkos.

17. Hogyan teremt költeményt az elliptikusság és a képiség Illyés alkotásában?

E zord időben

Tőled jön a fény rám. Kellene több is még.
Meg-megsimogatlak:
megtörlöm arcod. Behomálylik ismét,
mint ősszel az ablak.

18. Milyen stilémák együttese és hogyan biztosít ünnepélyességet a költői üzenet és struktúra számára Somlyó György versében?

Mese arról, ki hogyan szeret

Van, aki azt hiszi, tehet, amit akar, hisz szeretik.
Van, aki azt hiszi, tehet, amit akar, hiszen szeret.
Van, aki úgy érzi, minden tettére vigyáznia kell, éppen, mert szeret.
Van, aki úgy érzi, minden tettére vigyáznia kell, éppen, mert szeretik.
Van, akinek számára a szerelem határos a gyűlölettel.
Van, akinek számára a szerelem határos a szeretettel.
De van olyan is, aki a szerelmet összetéveszti a szeretettel, s nem érti, hogy mások feleletül a gyűlölettel tévesztik össze a szerelmet.
Van, aki úgy szeret, mint az országútra tévedt nyúl, amely a fénycsóvák csapdájába esett.
Van, aki úgy, mint az oroszlán, amely széttépi azt, amit szeret.
Van, aki úgy szeret, mint a pilóta a várost, amelyre bombáit ledobja.
Van, aki úgy, mint a radar, amely a repülők útját vezeti a levegőben.
Van, aki békésen szeret, mint a kecske, amely hagyja, hogy megszopja az éhező kisgyerek.
Van, aki vakon, mint a másikat alaktalanságába nyelő amőba.
Van, aki esztelenül, mint az éjszakai lepke a lángot.
Van, aki bölcsen, mint a medve a téli álmot.
Van, aki önmagát szereti másban,
s van, aki önmagában azt a másikat, akivé maga is válik általa.

19. Miként determinálja a jelentéstulajdonítást a variált ismétlés a következő dalban? Vegye figyelembe Ludwig Wittgenstein megállapítását: „»*Elengedhetetlen* az ismétlés.« Miért elengedhetetlen? Énekeld csak el, s nyomban belátod, hogy rendkívüli erejét az ismétlésnek köszönheti." – Ha ismeri az idézett szöveg megzenésített formáját, szóljon arról, hogyan korrelál a dallam a szöveggel?

Presser Gábor–Sztevanovity Dusán: *Ha hinnél valamiben*

Ha hinnél valamiben, mit nem láttál soha
Ha hinnél valamiben, mi nem szólít meg
Ha látnád milyen, mi nem hív fényesen
Akkor hinnél valamiben, mi nem csalt meg sosem

Ha hinnél valamiben, mi soha nem lesz a tiéd
Ha hinnél valamiben, mit sohasem rejthetsz el
Ha látnád milyen, ahogy elvész hirtelen
Akkor hinnél valamiben, mi nem múlt el sosem

Ha hinnél valamiben, mert záporban rohansz
Ha hinnél valamiben, mert villám tép
S ha látnád milyen az időm nélküle
Te is hinnél valamiben, mi nem halt meg sosem

20. Melyik alakzat válik szövegszervező elvvé Csontos János *Szonettregény* című alkotásában, amelynek minden 15. darabja az egyes szonettek első soraiból áll össze?

(1)
Önéletrajz minden sorod,
terhelő vallomás, melyet
fölhasználhatnak ellened,
s még fellebbezni sincs jogod [...]

(2)
Szanaszét hagyott ujjnyomat
elárverezett bútoron,
sok tovaillant alkalom
népesíti be múltadat [...]

(15)
Önéletrajz minden sorod,
szanaszét hagyott ujjnyomat,
kitakarózott gondolat,
csapást követni még konok;

robban a ritmus, rím zenél,
kínálkoznak a lámpafénynek,
mögöttük elfedve a lényeg,
az elixír, mely mégsem él;

zsigerből jött varázslatok
hívogatnak egy más napot:
nem érdekes, hogy odaporkálsz;

hanyatt révülve, kúszva hasmánt
játszod a nagytudású sámánt:
fényre születsz, mégis botorkálsz.

21. Mely alakzat és hogyan határozza meg a következő szövegstruktúrát?

Faludy György: *A fák*

A fasorokban kiirtják a fákat,
nehogy fejünkre dőljenek, mivel
rohadnak mind. Mily kár, hogy ember, állat
helyett a fák s virágok kezdik el

a kihalást. Ha mi jönnénk elsőnek,
tennénk valamit. Vajon nincs elég
kacat a boltban már minden vevőnek?
nem hallhatunk este több jó zenét

házunkban, mint Bach egész életében?
termett-e ennyi pénz meg ital régen?
nincs-e kocsija majdnem minden háznak,

hogy gazdája kedvére furikázhat
a lég szennyében? És ugyan mit bánja,
ha ebbe fullad bele unokája?

22. Milyen típusú kérdéseket sorjáz Nádas Péter a következő szövegrészletében? Hogyan alakul ezek egymáshoz való viszonya? Milyen funkciót töltenek be?

Micsoda örökség.
Nem tűnt föl még soha senkinek, hogy az európai irodalom szerelmi történeteinek láttán, valójában el kéne mennie kedvünknek attól, hogy szerelmesek legyünk?
Ám ennyi vereség és pusztulás láttán is kinek ment volna el a kedve a szerelemtől?
Akkor minek mégis e roppant mennyiségű könny, vér, méreg, bosszú, gyilok, s mivégre a sok őrjöngés, téboly, sikoly, hisztéria?
Nem vagyok-e mindenkitől különböző, megtörténhet-e velem, ami mindenki mással?
Ki látta a szépség roppant tengerét? Ki kelt át rajta? Mivégre az ámítás?
Megtörténhetik-e, ami tegnap történt? Miért kéne éppen nekem a szomorúság, a kétség és a fájdalom végeláthatatlan sivatagában vándorolnom?
Vagy ténylegesen fordítva állna, s a szomorúság, a kétség és a fájdalom végeláthatatlan sivatagán kéne átvándorolnom, hogy aztán egyetlen pállott vizű tócsában véljem fölfedezni a szépség roppant tengerét?
Ilyesmiket kérdeztem magamtól, miközben fölértem a dombgerincre.
(Égi és földi szerelem)

23. Mik a meggyőzés stíluselemei Márai Sándor *Füves könyve* egyik darabjában?

A hiúságról

Legtöbbet és legkegyetlenebbül a hiúságtól szenvedtél? Mindig be akartad bizonyítani magad? Értelmed, szellemed vagy más, gyanúsabb és nevetségesebb képességeid, társas biztonságod, fellépésed vagy az emberi dolgok ismeretében való jártassá-

god? Forgolódtál a világi piacon, s oly nevetséges voltál, mint a clown a cirkusz fűrészporos porondján, mikor utánozza az állatszelidítők és erőművészek veszélyes mutatványait. S miért nem gondoltál soha arra, hogy a tetszés, melyet így arathatsz, egy unatkozó, kaján és gyermekes tömeg alkalmi tetszése csak? Egyetlen pillanata a magánynak, az önismeretnek, mikor legyőzted a hiúságot, többet adott neked is, az emberi világnak is, mint minden mutatvány, mellyel a világ előtt illegetted magad. Egyetlen mozdulata az alázatnak nagyobb hőstett, mint minden mohó produkció, melyet az emberek megtapsolnak. Gondolj erre, míg nem késő.

24. Milyen stiláris fogás a(z) (ön)meggyőzés eszköze a következő írásrészletben?

Mi tartotta volna meg életben és virágzó kultúrájukban Erdély magyarjait a történelem legtöbbször vérrel és pusztításokkal teli századai során, ha nem nemzeti önérzetük és összetartozásuk tudata? Mi lenne a jövőben Erdély magyarságából, ha ez a nemzeti öntudat és szolidaritás lassan elmerülne a tenger mélységeinek homályában, hisz ez az öntudat és szolidaritás az alapja kitartásuknak és elhatározottságuknak.
(Segesváry Viktor: *Hazatérés – Atlantiszba*)

25. Mivel bírja rá az Aktival tabletta szedésére az olvasót a gyógyszerreklám szövegformálása?

Hogy bírja a gyűrődést...
Aktiválja magát!
Komplex multivitamin és ásványianyag tabletta
Actival
A tettek emberének
Ön is nehezen bírja a gyűrődést?
Megviselik a mindennapok?
Fáradtnak, levertnek érzi magát?
Nincs a megszokott formában?
Csökken a teherbíró- és tűrőképessége?
A pihenés sem segít?
Karikásak a szemei a kimerültségtől?
Feszültebb, ingerlékenyebb?
Gyakran rossz a közérzete?
Minden télen megfázik?
Töredeznek a körmei?
Már a kedvenc étele sem csábítja?

26. Fogalmazzon hatásos, szellemes nyelvi formájú reklámot kozmetikumokról, autókról stb.!

27. *Hasonlat mit sem ér.* Meditáljon a hasonlat szerepéről Tolsztoj *A vak és a tej* című meséje alapján!

Egy vakon született ember azt kérdezte egy látó embertől: „Milyen színű a tej?"
Azt mondja a látó: „Olyan a tej színe, mint egy fehér papír."

Kérdi tovább a vak: „Akkor hát az a szín úgy zizeg a kézben, mint a papír."
Azt mondja a látó: „Nem, a tej olyan fehér, mint a fehér liszt."
Kérdi tovább a vak: „Akkor hát olyan puha és porszerű, mint a liszt?"
Azt mondja a látó: „Nem, egyszerűen fehér, mint a fehér nyúl."
Kérdi tovább a vak: „Micsoda? Olyan pelyhes és puha, mint a nyúl?"
Azt mondja a látó: „Nem, a fehér szín éppen olyan, mint a hó."
Kérdi tovább a vak: „Micsoda? Olyan hideg, mint a hó?"
És bármennyi példát sorolt fel a látó, a vak nem tudta felfogni, milyen fehér a tej színe.

28. Mit érez domináns stiláris jellemzőnek József Attila versében? Elemezze a művet abból a szempontból, hogy hogyan rendelődik alá ennek minden más szövegsajátság!

Mint a mezőn

Mint a mezőn a kisfiut, ha
eléri a vihar
s nincs tanya, anya, hova futna
kapkodott lábaival,
a tömött, dühödt ég dörög,
a tarlón szalmaszál pörög,
ő, mint az állat, nyöszörög,
zokogna, de a félelem
elveszi könnye melegét,
sóhajtana, de hirtelen
reálehel a hideg ég
s csak akkor, amikor sovány
testén és arcán halovány
borzongás villan, mint a villám
s a fekete eső dől szakadva,
az mintha belőle fakadna,
mint mérhetetlen nagy sirás,
amely fölgyül a földeken,
fénylőn csorog a zöldeken,
árkot betölt és gödröt ás,
hömpölyög a réten, az éren,
hömpölyög fönn a levegőben
s a gyermek megindul a téren,
útja van ebben az időben –
így tört e vágy rám, ily veszetten,
ily hirtelen, ily szilajon,
férfi létemre sírni kezdtem.
S e könnyel ázott talajon,
hol nehezen emeli lábát
az ember, ki pedig sietne,
megállok most. A kívánságát
már észre se venném, ha szeretne.

29. Melyek a hatás, vagyis a vásárlásra késztetés stiláris-nyelvi eszközei a következő reklámszövegekben? Csoportosítsa a fajtákat aszerint, hogy mire játszanak rá a reklámírók!

Csokoládé: *Az élethez kell egy kis Szerencsi.*
Multifilter Extra Light cigaretta: *Csak könnyedén!*
Mebucain szopogatótabletta: *Torkon ragadja a torokfájást.*
L'Oréal Plénitude: *Íme a megoldás arcbőre jövőjéért!*
Aspirin-C pezsgőtabletta: *Hűlt helye a meghűlésnek.*
Ingyenes telefonvonal: *A főnöknek tetszik a zöld szám.*
Kutyaképeket tartalmazó kaparós sorsjegy: *Minden ebbel esélyesebb!*
Jégkrém: *Jégre itt a nyár!*
Paxirazol gyógyszer: *Most már fellélegezhet.*
BioNass természetes rágcsálnivaló: *Vissza a gyökerekhez!*
Solpaflex kapszula: *Fordítson hátat a fájdalomnak!*
Cigaretta: *Azért az íz az úr!*

Bevásárlóközpont: *Nem esik messze a Duna a Plazatól.*
Coldrex tabletta: *Ellátja minden baját.*
Vibrocil orrcsepp: *Eldugult az orra? Vibrocil a nyitja!*
AB-AEGON Biztosító: *A nyugdíja felől nyugodt lehet.*
Diapulmon inhalációs csepp: *Vegyen végre egy kis levegőt!*
Fogkrém: *Hogy a fog valóban jövő idő legyen.*
Visine szemcsepp: *Egy szempillantás alatt segít.*
Mövenpick La Crema: *Könnyű testi kísértés.*
Kodak film: *Előhívjuk a mosolyát!*
Scholl Aquajet fürdőpapucs: *Nem kapja fel a vizet.*
Caparol festékek, zománcok, vékonybevonatok: *Több mint száz éve jól fest a falon.*

30. Melyik stílusjelenség szervezi Faludy György költeményét, és szolgálja a címben jelzett tartalmat?

Meditáció

Nem gondolkodás, mert az gyakran fájó
tépelődés, kegyetlen és kemény,
csak kép vagy látomás, amely magától
formálódik, és úgy lebeg elém:

szobor, szép nő, táj, jóbarát, kőszirtek,
virág, való vagy képzelt jelenet,
tűzfény tünt kandallókból, tenger – mindegy,
olykor változgat, olykor megremeg:

én mozdulatlanul lesem, szemlélem,
nem töprengek semmin se, de egészen
beleolvadok, szívom, teletöltöm

magam vele, de csak néző vagyok,
csendes, mohó néző – és ez a legnagyobb
öröm abból, hogy itt éltem a földön.

31. Elemezze Reményik Sándor *Akarom* című versének képiségét!

Akarom

Akarom: fontos ne legyek magamnak.

A végtelen falban legyek egy tégla,
Lépcső, min felhalad valaki más.
Ekevas, mely mélyen a földbe ás,
Ám a kalász nem az ő érdeme.

Legyek a szél, mely hordja a magot,
De szirmát ki nem bontja a virágnak,
S az emberek, mikor a mezőn járnak,
A virágban hadd gyönyörködjenek.
Legyek a kendő, mely könnyet töröl,
Legyek a csend, mely mindíg enyhet ad.
A kéz legyek, mely váltig simogat,
Legyek, s ne tudjam soha, hogy vagyok.
Legyek a fáradt pillákon az álom.
Legyek a délibáb, mely megjelen
És nem kérdi, hogy nézik-e vagy sem,
Legyek a délibáb a rónaságon.
Legyek a vén föld fekete szívéből
Egy mély sóhajtás fel a magas égig,
Legyek a drót, min üzenet megy végig
És cseréljenek ki, ha elszakadtam.
Sok lélek alatt legyek a tutaj,
Egyszerű, durván összerótt ladik,
Mit a tengerbe visznek mély folyók.

Legyek a hegedű, mely végtelenbe sír,
Míg le nem teszi a művész a vonót.

32. Hasonlítsa össze Ady egy-egy szerelmes- és búcsúverse hangulatiságát megteremtő stílusjegyeket!

33. Melyek a meggyőzést szolgáló hatásos retorikai eszközök Winston Churchillnek mint új miniszterelnöknek az 1940. május 13-i parlamenti bemutatkozásképpen elmondott történelmi jelentőségű beszédében?

Azt mondhatom a képviselőháznak, amit már elmondtam a kormány tagjainak is: Semmi mást nem ígérhetek, csak vért és gyötrelmet, könnyeket és verejtéket! Súlyos szenvedések várnak ránk. Sok, nagyon sok hónap harca és nélkülözése áll előttünk. Kérdik, mi a politikánk? Azt válaszolom: folytatni a háborút a tengeren, szárazon és a levegőben minden erőnkkel és képességünkkel, amit az Úr adott nekünk; folytatni a háborút a szörnyű zsarnokság ellen, amelyhez fogható sosem volt az emberi gaztettek sötét és keserű történetében. Ez a mi politikánk. Kérdik önök, mi a célunk? Egy szóval válaszolok: győzelem! Győzelem bármi áron, győzelem minden borzalom ellenére. Győzelem, legyen a hozzá vezető út bármilyen hosszú és nehéz, hiszen győzelem nélkül nem élhetünk – ezt értsék meg világosan – nem élhet a brit birodalom, nem élhet mindaz, amiért a brit birodalom harcol, nem élhetnek az emberiség évszázados törekvései, amelyek az emberiséget céljának eléréséhez viszik. Jó szándékkal és reménnyel veszem át megbízatásomat. Meggyőződésem, hogy ügyünk nem szenved hajótörést. S ebben a pillanatban jogomban áll, hogy mindannyiuk segítségét kérjem, s ezért azt mondom: mindannyian egyesített erővel előre!

34. Bizonyítsa elemzéssel Illyés Gyula *Egy mondat a zsarnokságról* című versének retorikusságát!

Egy mondat a zsarnokságról

Hol zsarnokság van,
ott zsarnokság van,
nemcsak a puskacsőben,
nemcsak a börtönökben,

nemcsak a vallatószobákban,
nemcsak az éjszakában
kiáltó őr szavában,
ott zsarnokság van

nemcsak a füst-sötéten
gomolygó vádbeszédben,
beismerésben,
rabok fal-morse-jében,

nemcsak a bíró hűvös
ítéletében: bűnös! –
ott zsarnokság van,
nemcsak a katonásan

pattogtatott „vigyázz!"-ban,
„tűz!"-ben, a dobolásban
s abban, ahogy a hullát
gödörbe húzzák,

nemcsak a titkon
félig nyílt ajtón
ijedten
besuttogott hírekben,

a száj elé kapott ujj
„pszt!"-jében, hogy ne mozdulj,
hol zsarnokság van,
ott zsarnokság van

nemcsak a rács-szilárdan
fölrakott arcvonásban
s e rácsban már szótlan
vergődő jajsikolyban,

a csöndet
növelő néma könnyek
zuhatagában,
táguló szembogárban,

az van az éjben halkan
sikló gépkocsizajban,
meg abban,
megállt a kapualjban;

abban, ahogy a „halló"
közben – érzed – a kagyló
csöndjén keresztül
figyel egy idegen fül;

nemcsak a telefondrót
közt vergődő Laokoon-mód:
vonat, repülő, sínpár,
gúzsbog, kötélszár,

mert zsarnokság van
nemcsak a talpra álltan
harsogott éljenekben,
hurrákban, énekekben,

az ernyedetlen
tapsoló tenyerekben,
az operában,
a trombitában,

ott van az utca sarkán
az éppoly harsány –
vígan vagy kongó zordan
feszülő kőszoborban,

az van a derűtelten
tarkálló képteremben,
külön minden keretben,
már az ecsetben;

mert a zsarnokság ott van
jelenvalóan
mindenekben,
ahogy a régi istened sem;

mert zsarnokság van
az óvodákban,
az apai tanácsban,
az anya mosolyában,

abban, ahogy a gyermek
dadog az idegennek,
ahogy, mielőtt súgtál,
hátrafordultál,

nemcsak a szögesdrótban,
nemcsak a könyvsorokban
szögesdrótnál is jobban
bénító szólamokban;

az ott van
a búcsúcsókban,
ahogy így szól a hitves:
mikor jössz haza, kedves,

az utcán oly szokottan
ismételt hogy-vagy-okban,
a hirtelen puhábban
szorított kézfogásban,

ahogy egyszercsak
szerelmed arca megfagy,
mert ott van
a légyottban,

nemcsak a vallatásban,
ott van a vallomásban,
az édes szómámorban,
mint légydög a borodban,

mert álmaidban
sem vagy magadban,
ott van a nászi ágyban,
előtte már a vágyban,

mert szépnek csak azt véled,
mi egyszer már övé lett;
vele hevertél,
ha azt hitted, szerettél,

tányérban és pohárban,
az van az orrban-szájban,
világban és homályban,
szabadban és szobádban,

mintha nyitva az ablak
s bedől a dögszag,
mintha a házban
valahol gázfolyás van,

ha magadban beszélgetsz,
ő, a zsarnokság kérdez,
képzeletedben
se vagy független,

fönt a tejút is már más;
határsáv, hol fény pásztáz,
aknamező; a csillag:
kémlelő ablak,

a nyüzsgő égi sátor
egyetlen munkatábor;
mert zsarnokság szól
lázból, harangozásból,

a papból, kinek gyónol,
a prédikációkból,
templom, parlament, kínpad,
megannyi színpad;

hunyod-nyitod a pillád,
mind az tekint rád;
mint a betegség,
veled megy, mint az emlék,

vonat kereke, hallod,
rab vagy, erre kattog;
hegyen és tavak mellett
be ezt lehelled;

cikáz a villám, az van
minden váratlan
zörejben, fényben,
szív-hökkenésben;

a nyugalomban,
a bilincs-unalomban,
a záporzuhogásban,
az égig érő rácsban,

a cellafal-fehéren
bezáró hóesésben;
az néz rád
kutyád szemén át,

s mert minden célban ott van,
ott van a holnapodban,
gondolatodban,
minden mozdulatodban;

mint víz a medret,
követed és teremted;
kémlelődsz ki e körből?
ő néz rád a tükörből,

ő les, hiába futnál,
fogoly vagy s egyben foglár;
dohányod zamatába
ruháid anyagába

beivódik, evődik
velődig;
töprengenél, de eszmét
tőle fogan csak elméd,

néznél, de csak azt látod,
amit ő eléd varázsolt,
s már körben lángol
erdőtűz gyufaszálból,

mert mikor ledobtad;
el nem tapodtad;
így rád is ő vigyáz már
gyárban, mezőn, a háznál;

s nem érzed már, mi élni,
hús és kenyér mi,
mi szeretni, kívánni,
karod kitárni,

bilincseit a szolga
maga így gyártja s hordja;
ha eszel, őt növeszted,
fiad neki nemzed,

hol zsarnokság van:
mindenki szem a láncban;
belőled bűzlik, árad,
magad is zsarnokság vagy;

mert már miattad dermed
dacba a gyermek,
s lesz az öledben ringó
feleség ringyó;

vakondként napsütésben
így járunk vaksötétben
s feszengünk kamarában
futva bár Szaharában;

mert ahol zsarnokság van,
minden hiában,
e dal is, az ilyen hű,
akármilyen mű,

mert ott áll
eleve sírodnál,
ő mondja meg, ki voltál,
porod is neki szolgál.

35. Mitől válik Dsida Jenő költeménye végtelenül patetikus stílusúvá?

Psalmus Hungaricus VI.

Száraz nyelvem kisebzett,
égő fejem zavart.
Elindulok, mint egykor Csoma Sándor,
hogy felkutassak minden magyart.
Székelyek, ott a bércek szikla-mellén,
üljetek mellém!
Magyarok ott a Tisza partján,
magyarok ott a Duna partján,
magyarok ott a tót hegyek közt
s a bácskai szőlőhegyek közt,
üljetek mellém!
Magyarok Afrikában, Ázsiában,
Párisban vagy Amerikában,
üljetek mellém!

Ti eztán születők s ti porlócsontú ősök,
ti réghalott regősök, ti vértanuk, ti hősök,
üljetek mellém!
Ülj ide, gyülj ide, népem
s hallgasd, amint énekelek,
amint a hárfa húrjait,
feszült idegem húrjait
jajgatva tépem,
ó, népem, árva népem! –
– dalolj velem,
mint akit füstös lángokra szítottak
vérszínű, ósetét, nehéz, fanyar borok,
dalolj velem hörögve
és zúgva és dörögve,
tízmillió, százmillió torok!
Énekelj, hogy világgá hömpölyögjön
zsoltárod, mint a poklok tikkadt, kénköves szele
s Európa fogja be fülét
s nyögjön a borzalomtól
és őrüljön bele! –:
Mérges kígyó legyen eledelünk,
ha téged elfeledünk,
ó, Jeruzsálem!
Nyelvünkön izzó vasszeget
verjenek át,
mikor nem téged emleget,
ó, Jeruzsálem!
Rothadjon el lábunk-kezünk,
mikoron hozzád hűtlenek leszünk,
ó, Jeruzsálem, Jeruzsálem!

36. Olvasmányaiból hozzon példákat arra, hogy melyek a depoetizáltság jelei egy posztmodern költői alkotásban?

37. Milyen stílusbravúrok teszik megkapóvá Faludy György költeményét?

Óda a magyar nyelvhez
Kéri Pálnak

Most, hogy szobámban ér az est setétje,
te jutsz eszembe, Szent Gellért cselédje,
s ajkad, melyről az esti fák alól
először szólt az ének magyarul.
Arcod tatár emléke már ködös,
de titkunk itt e földön még közös
s a te dalod zsong minden idegemben
itt, idegenben.

Magyar nyelv! Vándorutakon kísérőm,
sértett gőgömben értőm és kísértőm,
kínok közt, gondjaimtól részegen,
örökzöld földem és egész egem,
bőröm, bérem, bírám, borom, míg bírom
és soraimmal sorsom túl a síron,
kurjongó kedv, komisz közöny, konok gyász:
mennyei poggyász.

Magyar szó! Ajkamon s gégém lazán
vont hangszerén lázam, házam, hazám,
almom-álmom, lovacskám, csengős szánom,
és dal a számon, mit kérnek majd számon: –
nincs vasvértem, páncélom, mellvasom,
de Berzsenyivel zeng a mellkasom
s nem győz le ellenség, rangomra törvén,
sem haditörvény.

Jöhetsz reám méreggel, tőrrel, ékkel,
de én itt állok az ikes igékkel.
Árkon-bokron kergetheszt hét világnak:
a hangutánzó szók utánam szállnak,
mint sustorgó füzesbe font utak
fölött alkonykor krúgató ludak,
s minden szavamban százszor látom orcád,
bús Magyarország.

Kihalt gyökök: tőzeggel súlyos rétek,
ahol a fák, mint holt igék, kiégtek.
Ős szók: a szemhatárról századok
ködéből még derengő nádasok,
gyepüs vápákon elhullt katonák,
ti bíbicek, bölények, battonyák,
miket vadásztak vén csillyehajókról
lápos aszókon.

Magas hangok: szöcskék és tücskök rétje,
mély hangok: alkony violasötétje,
káromlások veszejtő vadona,
mondatszerkesztés pogány pagonya,
kötőszók: sok-sok illanó fodor,
s hangsúly, te vidám, hangsúly, te komor,
lelkünk dolmánya, szőtteses, világszép
s búzavirágkék.

Múlt T-je: történelmünk varjúszárnya,
karók, keresztek és bitófák árnya,
s melléknevek, gazdag virágbarázdák,
busák, bujják, burjánzók és garázdák,

melyik vidám faeke nyomtatott?
S ti mellérendelt, kurta mondatok
mint paprika, ha fűzére vereslőn
lóg az ereszről.

Ragok: szegények szurtos csecsemői,
kapaszkodtok s nem tudtok nagyra nőni,
és E-betűk serege: fekete
mezőn zsellérek koldus menete,
s ti kongó-bongó helyhatározók,
kukoricásban jó irányt hozók,
ban-ben-bim-bam: toronyból messze hangzó
könnyű harangszó.

Jelentőmód. Az aszály mindörökre
ráült a szürke, megrepedt rögökre.
Magánhangzó-illeszkedés! Kaján
törvénykönyvvé Werbőczi gyúrt talán?
Mi vagy? Fülledt ötödfél százada
robotba tört paraszt alázata,
vagy összhang, mely jövendő, szebb utakra
messze mutatna?

És főnevek, ti szikárak és szépek,
ti birtokos ragokkal úri népek,
országvesztők, elmozdíthatlanok,
s ti elsikkadt, felőrölt alanyok,
megölt vagy messze bujdosó fiak,
Hajnóczyk, Dózsák meg Rákócziak –
ó jaj nekünk, mi történt ennyi lánggal
és a hazánkkal?

Parasztok nyelve, nem urak latinja,
nem grófok rangja, de jobbágyok kínja,
magyar nyelv! fergetegben álló fácska,
hajlongasz szélcibáltan, megalázva –
s ki fog-e törzsöd lombbal hajtani?
Te vagy jelenünk és a hajdani
arcunkat rejtő Veronika-kendő
és a jövendő.

Magyar nyelv! Sarjadsz és egy vagy velünk
és forró, mint forrongó szellemünk.
Nem teljesült vágy, de égő ígéret,
közös jövő és felzengő ítélet,
nem hűs palackok tiszta óbora,
nem billentyűre járó zongora,
de erjedő must, könnyeinkben úszó
tárogatószó.

38. Minek a stílusparódiája a L'art pour l'art Társulat által képviselt abszurd humor *Kutya bácsi székfoglalójá*ban? Milyen eszközökkel operálnak ennek érdekében?

Kedves emberek és fiatalemberek! Én nem árulok macskát, és nem leszek messze az alma a fájától. Eddig mások ették meg a kenyerem javát, de most én akarom politikailag előtérbe hallatni a hangomat. Gyanúperrel élek. Minden pártnak megvan a maga baj. Vegyék tudomásul, hogy embere válogatja. Nem volt igazuk a másik pártnak. Például mondok egy példát: múltkor is csak azért mondták, hogy segítenek, mert hazudtak. Azért vagyok gyanús, mert ma minden ember a másiknak farkasa. Vegyük le a láncot! A szabadságnak nincsen párja! Jöjjenek a Szabad Kutya Pártba! Én is ott vagyok most. Én vagyok a fővezér, aki nyerek. Vádaskodás ér, hogy ki vagyok vénhedve. Nem igaz. Sokszor az ellenség híveinek vagyok kitéve, de nem fogok juhászkodni, mindent megragadok. Idézek: „Másnak térkép e táj". Idéztem. Sokan akarnak fölibém kerekedni, de úgyis győzök, és vérszemet kapok. Jöjjenek a Szabad Kutya Pártba! Vonakodjanak a másik pártoktól! Kiabáljanak kígyót-békát! Hiába várják, hogy feledésbe merülök, de maguk csak tegyék a kezüket a tűzbe miattam! Mindenkinek az anyja valagát! Ebben a szellemben búcsúzok. Jelszavam: A munkás nem cirmos cica! A viszonthallásra!

39. Milyen hatású a stílusarchaizmus Parti Nagy Lajos versében?

Tükröm előtt, tükröm előtt hab orczámmal diskurálok.
Virág Rudi, Virág Rudi, szólítom meg enmagamat,
Melyre aztán nyakas szívvel, betsülettel megfelelék,
Azt kérdem meg, ki vagyol te, sasmenésű bérczi titán,
Csak nem, hogy egy galambdútzba béhúz a sors, e vak kalóz???
(Sasdal töredékje)

40. Raymond Queneau *Stílusgyakorlatok* című írásában több mint negyvenféle stílusba illően írta meg ugyanazt a történetet. Ezek közül kettőre lát itt példát. Derítse ki: mi lehetett az alap-, az eredeti történet, és írjon róla egy harmadik stílusban!

Parasztosan

Nem volt olyan kis papirossom nekem ugyi, amékra olyan helyre kis szám van rástemplírozva, de azért csak felszálltam én a furmányos batárra, az anyja köcsögit. Hát ott vagyok ugyi a batáron, úgy a hátsó fertályon... Amit itten a busz peronjának mondanak a népek, de olyan sok tömeg volt, ugyi, hogy egészen meg volt töppentve, meg tasszantyúzva, meg szuttyatolva az ember gyereke. Leguberálom ugyi a pízt, hát ahogy nagy óvatosan körülpittyentek, mit látnak szemeim, uramfia? Hát egy nagy derék suttyó legényt, olyan pipiskés gigával meg paszomántos karimás süveggel, hogy olyat az öregapám se látott. Olyan pipiskés gigája volt, hogy csak. Hát még a paszomántja, a teremburáját! De az még mind semmi. Egyszer csak vérbe nyihhant a szeme a huncfutnak, oszt olyan durucos csúfságokat mondott egy szegény uraságnak, hogy az a szegény uraság csak nézett a szemivel, oszt mukkanni se bírt. De az még semmi. Mert nem szólt aztán a huncfut egyet se, hanem kapta magát, és leült, de olyan sebtibe ám, hogy kis híja volt, hogy fö nem bakfincut. Mint a katakulu menkü.

Bizo-bizo, ilyen micsodás dolgokat lát az ember gyereke a városba. És istenuccse még különbeket is. Merthogy meginteg találkoztam én avval a málészájúval. Gyenge két óra múlva egy fene nagy palotta előtt... talán a pispek palottája volt, mert vannak műemlékek... ahogy azok a párizsi népek mondják... abba a nagy városba, de annyi sok, hogy csak úgy kapkodja a fejit az ember gyereke. Hát ott volt az a melák, ott gyütt-ment egy olyan hasonszőrű kenyérpusztítóval, és tudják-e, kentek, mit mondott az a másik kenyérpusztító? Hát azt mondta, hogy aszongya: „főjebb kék tennyi ezt a gombot, te hékás, úgy sokkal fájintosabb lesz" – aszongya neki az a másik kenyérpusztító, az anyja köcsögit neki, hát nem aszongya?

*

Cikornyásan

Azon az órán, amidőn már hasadoznak a hajnal rózsapírral ékes ujjai, felszálltam, miként sebes dárda, felszálltam az indázó-kacskaringós útvonalú, roppant termetű, tehénszemű, ötös jelzésű autóbuszra. Oly éles szemmel, mint a hadi ösvényt járó sziuindiáné, észrevettem egy jelen levő fiatalembert, kinek nyaka hosszabb volt, mint a sebes futású zsiráfé, és kinek – mint valami stílusgyakorlat hősének – puha nemezkalapján paszomány díszelgett. A kormos keblű átkos viszály undok vírusát a paszománnyal ékes kalapú zsiráfnyakú fiatalember és egy jellegtelen és fakó arcú utas közé hintette el. Az előbbi eme szavakat intézte az utóbbihoz: „Ó, gonosz ember, csak nem direkte hág minduntalan az én lábamra ön?" E szavakat hallatván a paszománnyal ékes kalapú zsiráfnyakú fiatalember menten leült. Később, a fenséges arányaival tüntető Római téren, újra figyelmes lettem a paszománnyal ékes kalapú zsiráfnyakú fiatalemberre. Egy divatügyekben járatos választékos jóbarátja fürge fülem hallatára eme bírálat tárgyává tette a paszománnyal ékes kalapú zsiráfnyakú fiatalember legkülső ruhadarabját: „Csökkentened kellene a kivágás terjedelmét, mégpediglen olyaténképpen, hogy körkerületű gombalkalmatosság átcsoportosítását vagy pótlólagos felerősítését eszközöld."

41. Raymond Queneau *Stílusgyakorlatok* című művének analógiájára több stílusréteg jellemzőinek megfelelően fogalmazza át a következő gömöri adomát!

A legény udvarolt egy lánynak. Szólt az apjának, hogy feleségül venné.

– Fiam, valamikor én sem voltam jobb a Deákné vásznánál. Az a lány éntőlem van, így hát féltestvéred.

A legény aztán egy másik lánynak udvarolt.

– Azt a lányt se veheted el, fiam – mondta az apa –, mert az is a féltestvéred.

Akkor a legény egy harmadiknak kezdett udvarolni. Mondja az apjának, hogy kihez jár. Mire az:

– No, hogy az isten verjen meg, rám ver a rúd ezekkel a lányokkal... az is éntőlem van...

A fiú elpanaszolta a helyzetét az anyjának.

– Édesanyám. Nem tudok megházasodni! Három lánynak udvaroltam már, de édesapám azt mondja, hogy mind a három tőle van.

– Fiam, vedd el nyugodtan akármelyiket, mert te meg nem az apádtól vagy!

(Ujváry Zoltán: *Huncut adomák Gömörből*)

42. Írjon stílusgyakorlatot, azaz mesélje el más hangnemben is (tárgyilagos, szatirikus stb.) a következő adomát!

Mosott az asszony a konyhában, az ember pedig újságot olvasott az udvaron a fa alatt. Kiszólt neki az asszony, hogy hozzon egy veder vizet, de az ember meg se mukkant.

Az asszony megint mondta, hogy hozzon vagy két veder vizet. Az ember csak nem mozdult.

Kapta magát az asszony, odament az emberhez, megrázta:

– Hé, ember, már van egy fél órája, kiabálok, hogy hozzál vizet.

– Nem hallottam – mondja az ember –, onnan ide nem hallik a szó.

– Hát az meg hogy lehet? – csodálkozik az asszony. – Menjem csak be kend a házba. Tegyünk egy próbát.

Az asszony leült a hokedlire, az ember meg bement. Éppen akkor jött az ivócimborája. Kiszól az ablakon:

– Asszony, szaladj a kocsmába egy liter borért!

Az asszony csak ült, nem mozdult. Az ember újra kiáltott:

– Nem hallod, asszony?

– Nem! Csakugyan nem hallatszik ide!

– No, akkor gyere, koma, menjünk a kocsmába. A kocsmárosné, úgy tudom, nem süket...

(Ujváry Zoltán: *Huncut adomák Gömörből*)

43. Írjon kedvelt vagy utált évszakáról különböző szövegtípusokhoz illően (argó ízű társalgásban, a sajtó tudósításában stb.)!

44. Mi a fekete humor stiláris forrása a következő sírfeliratban?

Itt nyugszik az én anyósom,
Megfojtotta egy nagy szem som.
Keresztény, ha ezt olvasod,
és ha még él az anyósod,
Ültesd be a kerted sommal,
Közös a sors mindnyájunknak.

45. Bizonyára felismeri, hogy Petőfi melyik versét, illetve a költő milyen stílusjegyeit parodizálja Varró Dániel:

Diák korában Petrovics Sanyi
(Kiről manapság annyit hallani)
Úgy döntött, hogy vándorszínész leszen,
Hiszen
Mit ér
A fej, mit nem övez babér?
Amint mondom, mit nem övez babér.

Tüstént egy társulathoz ment tehát,
Hol kérelmét nevetve hallgaták,
S szintúgy nevetve válaszolnak is:
„Na, kis
Komám,
Elébb légy túl az iskolán,
Amint mondom, légy túl az iskolán."

De Sándorunk csöppet sem búsula,
Úgyis csak nyűg vala az iskola –
Kinek elméjét, lelkét egyaránt
A láng
Füti,
Ugyan mit oktatnak neki?
Hát kérdem én, mit oktatnak neki?

„Kinek keblébe lángfolyam tolul,
Minek tanuljon az, direktor úr?
Az minden földi iskolát kijárt!"
Kiált,
S Aszód
Vígan visszhangozá a szót,
Amint mondom, visszhangozá a szót.

De mámor perce, mért vagy oly rövid?
Meghalla mindent hegyiről tövig
A zord atya, s mert lágyszivűbb a kor
Akkor
Se volt,
Elverte gyermekén a port,
Amint mondom, elverte a port.
(Petőfi Sándor II.)

46. Milyen adys stílussajátságokat karikíroz Varró Dániel?

Ady Endrés változat

Álltam a Pusztán, álltam állván,
Kérődzve, bőgve, búsan, árván,
Mikor, hahó,
Rámtörtek csülkös kis zeuszok.

„Hej, szájas kis töpörtyü-borjak,
Mi kéne, hé, rátok tiporjak?
Ahol a Tej,
Oda szaladnánk lakni mi is?

Rátok dől e rozoga pajta,
S én ősi, szent, keleti fajta,
Én féljek, én?
Tudjátok ti, hogy én ki vagyok?

Nem holmi senkik tarka fattya,
A Mammon volt anyám ükatyja,
Hej, piszkosok,
Nekem aranyból van a fülem."

És kacagtam, rengett a Puszta,
Fülét, farkát gyáván behuzta,
S futott, hahó,
Futott a csülkös boci-sereg.

47. Sajátos eset a Karinthy Frigyesé, mivel ő a saját stílusparódiáját is megírta. Ha ismeri az író művészetét, szóljon ennek az irodalmi karikatúrának a helytálló voltáról, ha pedig nem ismeri, akkor következtessen vissza a paródia alapján!

Különös eset

Egészen egyszerű magyarázattal

Ma ez történt velem.

Jövök lefelé a lépcsőn, a harmadik és negyedik emelet között. A negyediket már elhagytam, tehát nyilvánvaló, hogy most a harmadiknak kellett következnie, ha általában hinni lehet a forgató nyomatéknak, mivel a lépcső az úgynevezett csigalépcsők műfajához tartozik.

Ekkor hirtelen megdöbbenve álltam meg.

Egy gondolat ragadott meg, olyan erővel, hogy kénytelen voltam megállani.

Miért nevezem én ezt a most következő lépcsőt harmadiknak?

Hiszen alulról számítva valóban harmadik, miután a házat alulról kezdték el építeni s végre is ez a jellemző, hogy így mondjam, ez a sorsdöntő és végzetes motívum, egy ház életében. A ház szempontjából – ha beleképzeljük magunkat a ház lelkébe, ami egy lelkesebb, tehetségesebb, mélyebb és valódibb korban lehetséges is volna, csak a mi gyalázatos és ostoba századunkban tűnik lehetetlennek, ebben a korban, melynek szelleme egyszerűen nem akarja elismerni, hogy a ház is ember, miután ember alkotta, csakúgy, ahogy az emberben, Isten alkotásában, van valami isteni – szóval, a ház szempontjából egészen közönyös, hogy valaki felülről jön lefelé, vagy alulról megy fölfelé. Ő, mármint a ház, üres óráiban, vagy olyankor, ha gombozni akar gondolataival, nyilván alulról számítja a saját emeleteit, mert gyermekkori emlékeiben így szerepel a sorrend. Viszont az ember, már mint szerény, de ellentmondást nem tűrő személyem, abban a helyzetben van, hogy tetszés szerint képes lefelé és fölfelé mozogni, nem úgy, mint a tárgyak – miért alkalmazkodik hát a tárgyak terminológiájához, miért veszi át a ház önmagára vonatkozó kifejezéseit? Világos ugyanis, hogy olyankor, amikor *lefelé* jövök, az én utam szempontjából a

negyedik emelet *az első* és az első emelet *a negyedik*, éppen mert előbb jutok amahhoz, mint emehhez.

De ha ez igaz, márpedig igaz, akkor mit jelent az, hogy *le* és mit jelent az, hogy *fel*?

Zavaros mélységek nyílnak meg e kérdés nyomában: mélységek és magasságok.

Megállok a két emelet közt, mintha gyökeret vert volna a lábam.

Éppen jön a postás.

Tessék, aszongya, tessék aláírni, aszongya, és nyújtja az ajánlott levelet az ügyvédtől, hogy aszongya, hogy fizessek, aszongya.

Megállítom a postást. Állj meg, barátom, vándorló, ó, állj meg – mondd meg nekem, merre kell menni ezen a lépcsőn fölfelé és merre lefelé, mert én elfelejtettem...

Erre tessék, erre visz lefelé az út, mondja ő udvariasan.

De vajon biztos-e benne?

Az ember útja felülről indul. De az Út embere alulról kezdi. *A felül* mindig *alulmarad*, afelül nyugodtak lehetünk. De *vagyunk-e* azok, amik *lehetnénk?*

48. Következtessen vissza Varró Dániel irodalmi karikatúrájából: melyek Parti Nagy jellegzetes szóalkotásmódjai!

Parti Nagy Lajosos változat

az emb' elköltözik hazulról
ha fogytán már a friss teje
sóhajnyi gömböt gyúr azúrból
hány fülből áll egy kis tehe
kicsinyke marha hány farok
farába hetyke műrovar csíp
körötte taknyos angyalok
s az őszi napban rilke marcsi
akár felpöndörült bacon
a hold is lassudan pofát nyit
ne bőgj ha mondom kis bocom
mindnyájan meghalunk parányit
ne bőgj az élet tarka lom
amfora ohne tartalom

49. Készítsen stílusparódiát tetszése szerint
a) egyik tanáráról,
b) ismerőséről,
c) egy művészről stb.!

13. SZÖVEGEK KÖZÖTTI ÖSSZEFÜGGÉS

1. Vesse össze a Bárdos László–Szabó B. István–Vasy Géza készítette *Irodalmi fogalmak kisszótára* (1996) című *tanlexikon* két szócikkét, kimutatva közöttük a radiális kohéziót! Mi a viszony a két definiált fogalom között? Többszöri elolvasás után értelmezze a szócikkeket önmagukban és egymáshoz viszonyítva is! Figyelje meg a mondatok logikai kapcsolódását! (Például: A költő, ..., nem is várhat [*azért?!*] választ az olvasótól, [*mert, hiszen*] kérdése nem is egy címzetthez, hanem mindenkihez szól. [*Ennek ellenére?!*] A kérdés mégsem céltalan)! Javítsa ki a szövegbe becsúszott helyesírási hibát!

szónoki (retorikai) kérdés: → *szónoklatok*ban, párbeszédekben, vitairatokban feltett kérdés, amelyre a kérdező valójában nem vár választ, mert az v. köztudott, v. pedig ő maga akarja megadni rá a feleletet. Funkciója, hogy a hallgató–olvasó figyelmét fel hívja ismert tényekre; a kérdés–felelet formában rejlő feszültség felkeltésével az előadás pátoszát fokozza (pl. Babits Mihály: *Esti kérdés*). A költészetben a → *költői kérdés* funkciója esztétikai: „Mondd, mit érlel annak a sorsa..." (József Attila: *Mondd, mit érlel*)

költői kérdés: esztétikai szerepű kérdő mondat. A „prózai" kérdéstől eltérően, itt mind a kérdező, mind a kérdezett ismeri a választ. A költő, természetesen, nem is várhat választ az olvasótól, kérdése nem is egy címzetthez, hanem mindenkihez szól. A kérdés mégsem céltalan, mert esztétikai funkciók – figyelemfelkeltés, a kifejezőerő növelése, a szabályos alakzat megbontása, sűrítés – indokolják. Gyakori már a Bibliában is. Szívesen éltek vele a klasszikus, görög-római költők. A klasszikus és modern magyar költészetben is igen sok példája van. Pl. „miért nő a fű, hogyha majd leszárad? / miért szárad le, hogyha újra nő?" (Babits Mihály)

2. Az intertextuális kohézió sajátos megvalósulása realizálódik a párbeszédben. Kövesse nyomon a textusok egymásba fonódását! Mit tapasztal?

Akkor volt a szárazság. Két hónapig egy szem eső sem esett. Jön egy vasárnap az új ruhában s mondja:
– Templomba vótam.
– Ne beszéljen... Mikor vót utójjára?
– Mikor a századdal kirendeltek misére... Kálvinista vagyok, de menni kellett... Magam kedviért nem is tudom mikor vótam valaha...
– Aztán könyörgött a jó Istennek?
– Nem igen esett jól.

– Mér?

– Hátam megett ült egy vén ember, az úgy ordított, majd beszakadt a fülem. Mondtam is neki, ne bőgjön ennyire, nem siket az Isten.

(Móricz: *Kapitalista a tanyán*)

3. A következő dialógus aszimmetrikus, csak az egyik beszélő megszólalásait tartalmazza. Következtessen arra, mik lehettek a másik fél kérdései!

– Magyar vagyok.

–

– Budapesten.

–

– Nem, az is itt született.

–

– Az is mind.

–

– Az is. Józsefvárosba. Mind józsefvárosi.

–

– Spasshuber.

Miért tudta hozzávetőleg jól kikövetkeztetni a kérdéseket?

4. Elemezze a következő plurilógusban a szövegek közötti kapcsolódás fajtáit!

MAXIME ALEXANDRE: Felteszem a kérdést a féltékenységgel és a birtoklás gondolatával kapcsolatban. Péret?

BENJAMIN PÉRET: Nos, a nőnek megengedem a féltékenységet. Ami engem illet, csak úgy nagyon halványan dereng bennem ennek az érzésnek az elítélése. A birtoklás képzetével viszont nem sokat tudok kezdeni.

MARCEL DUHAMEL: Teljességgel szembefordulok azzal az elképzeléssel, hogy a szerelemben bármiféle birtoklásról lehetne szó. Olykor, egy-egy pillanatra, én is áldozatul esem a féltékenységnek. Ez fizikai érzet. Annak elképzelése, hogy egy nőt, akit szeretek, netán vonz egy másik férfi, egyáltalán nem zavar, leszámítva az elébb mondottakat.

PIERRE UNIK: A féltékenységet és a szerelemmel kapcsolatos birtoklási vágyat teljességgel szétválasztom. Abszolút ellenzem, hogy a szerelemben birtoklásról legyen szó. De ha szeretek egy nőt, gyötörhet miatta a féltékenység.

ANDRÉ BRETON: Azt jelenti ez, hogy mégis a szerelmi birtoklás gondolatát fogadja el.

PIERRE UNIK: Nem. Mivel semmi módon nem követelhetem meg egy nő úgynevezett hűségét. De hát ennek ellenére az a helyzet, hogy a féltékenység alkalmasint gyötör olykor.

MARCELL NOLL: Nem hiszem, hogy hajlamos lennék a féltékenységre abban az értelemben, ahogy Alexandre érti a dolgot. Ha elhagy egy nő, azt hiszem, számomra nincs más hátra, minthogy beletörődöm, de az érzéseknek, melyek akkor rám törnek, nem okvetlenül vagyok ura.

GEORGES SADOUL: Beleszeretünk egy nőbe, aki már valaki mást szeret.

MARCELL NOLL: Velem ilyesmi még nem történt.

MAXIME ALEXANDRE: A szerelemben számomra sem a féltékenység, sem a birtoklás kérdése nem jön elő. Vagyis csak amennyire az élet tökéletlen, annyiban.

PIERRE UNIK: Szeretném Nollt figyelmeztetni arra, hogy mikor azt mondja, „beletörődik", olyasmit fejez ki, ami mégis féltékenység.

BENJAMIN PÉRET, ANDRÉ BRETON: A kettőnek egymáshoz semmi köze!

ANDRÉ BRETON: Magam abszolút nem vagyok fogékony semmiféle féltékenységre. Ha egy nő féltékeny, az zavar, de ennyi az egész. Ami viszont a szerelemmel kapcsolatos birtoklást illeti: alig károsabb, mint bármi másféle „tulajdon-viszony". Mi a véleménye Max Ernstnek arról, hogy együtt éljünk egy nővel, akit szeretünk?

MAX ERNST: Együtt lehet laknunk egy nővel, ha azt feltételezzük, hogy a szerelmünk. Azt hiszem, az állandó együttlét egy nővel semmiképp sem csorbíthatja a szerelmet... különös tekintettel arra, amit az úgynevezett „monogámiáról" mondtam.

BENJAMIN PÉRET: Valahányszor egy nőt szerettem, próbálkoztam az együttéléssel, nagyon reméltem legalábbis.

MARCEL DUHAMEL: Véleményem Max Ernstével azonos.

ANDRÉ BRETON: Sadoul számára mit jelent egy nő szépsége? Milyen szerepe van abban, hogy a nőt értékeli?

GEORGES SADOUL: Nem hiszem, hogy egy nőnek kimondottan szépnek kellene lennie ahhoz, hogy szeressem.

MAXIME ALEXANDRE: Szerelem esetén ez a kérdés egyáltalán elő se jön.

RAYMOND QUENEAU: Úgy veszem a nőket, amilyenek.

MARCEL NOLL: A szépség szükségképpen szubjektív. Az a nő, akit én szeretek, mindig szép.

PIERRE UNIK: Ha szeretek egy nőt, nekem az mindig szép.

ANDRÉ BRETON: Nem a szépség a dolog lényege.

MAX ERNST: A szépség olyasmi, hogy... túlságosan is összpontosítunk rá (nekem a milói Vénusz testesíti meg), megrögzött eszme... ezért a gyakorlatban, a szerelem tényleges esetében nem játszhat érdemleges szerepet.

(*Szexuális mélyfúrások. Szürrealisták beszélgetése a szerelemről.* Glória Kiadó. 1999.)

5. Kardos László Tóth Árpád-monográfiája szerint a költőnek az *Együgyű Náthán története* című novellája a *Hajnali szerenád* kötetével hozható párhuzamba. Bizonyítsa a szövegek motivikus, nyelvi, stiláris korrelációját (különösen a jelzők, hasonlatok használatában)!

6. Az intratextualitás sajátos megnyilvánulása Szabó Lőrinc *A huszonhatodik év* című szonettciklusán belül a 9. és a 10. szonett összetartozása. Bizonyítsa be összekapcsolódásukat a szövegvilág, -forma, -műfaj, -hangzás, -szervező elv, -stílus szempontjából!

Mindenütt ott vagy

Mindenütt ott vagy, ahol valaha
tudtalak, láttalak, szerettelek:
út, orom, erdő veled integet,
falu és város, nappal s éjszaka
folyton idéz, őszi hegy s tél hava,
vizpart s vonatfütty, s mindben ott remeg

az első vágy s a tartó őrület
huszonöt kigyúlt tavasza, nyara.
Mindenütt megvagy: mint virágözön
borítod életemet, friss öröm,
frissitő ifjúságom, gyönyöröm:
minden mindenütt veled ostromol
de mindig feljajdul a halk sikoly:
e sok Mindenütt mindenütt Sehol!

*

Mert sehol se vagy

Mert sehol se vagy, mindenütt kereslek,
nap, rét, tó, felhő, száz táj a ruhád,
mindig mutat valahol a világ,
s mindig elkap, bár kereső szememnek
tévedései is hozzád vezetnek,
úgyhogy fény-árnyak, tündérciterák
villantják hangod, a szemed, a szád,
csöndes játékait a képzeletnek:
látlak s nem látlak, drága nevedet
csengi csendülő szivembe szived,
de percenkit ujra elvesztelek:
csillagokig nyílok szét s hallgatózom,
üldöződ, én, mégis, mint akit ólom
húz le, sírodba, magamba csukódom.

7. Mutassa ki Krúdy két novellájának, az *Utolsó szivar az „Arabs Szürké"-nél* és *A hírlapíró és a halál* címűnek az érintkezési pontjait, az alkotói oeuvre-ön belüli összetartozását!

8. Milyen kapcsolat van a narrátor és a szereplők szövege között Brecht *Kurázsi mama* című drámájában?

9. Mutassa ki, hogy a szövegek közötti összefüggésnek milyen típusát képviselik ugyanannak a témának a változatai ugyanattól a szerzőtől, Romhányi Józseftől! Ezt követően írjon hasonló stílusban 6. variációt is!

A róka és a holló
(Téma és variációk)

Róka és a holló,
Megírta Aesopus.
Mindannyiunk előtt ismerős ez opus.
Mégis elismétlem e témát pár szóval,
majd megtoldom néhány variációval.

A TÉMA

Fenn csücsült a holló a dús hársfa ágán,
csőrében jó nagy sajt, fogyasztásra várván.
Arra kószált búsan a ravaszdi róka,
Ki nem jutott sajthoz fagyosszentek óta.
Hogy a fára nézett, elszállt komor kedve,
felujjongva tört fel mohó gyomornedve.
És szólt álnok bájjal: – Tollad ó be ékes,
hogy madárkirály légy, régen esedékes!
És a neved, „Holló", oly olvadó-omló.
Csak hangod nyikorog, mint egy rozsdás olló. –
A dicséret szép szó, ámde a bírálat
már olyasvalami, mit ki nem bír állat.
Így hát a holló, hogy meggyőzze a dőrét,
vad rikácsolással tátotta ki csőrét.
A sajtja lehullott, erre várt a róka,
ezúttal elnyerte tetszését a nóta.

ELSŐ VARIÁCIÓ

A róka szájában egy jó darab rokfort.
Megette a felét, de már az is sok volt.
Komoran ült ott fenn a holló a hársfán,
s megakadt a szeme mesebeli társán.
Nosza ő is rögtön ravaszkodni kezdett,
fondorkodott, tervelt, s az eredmény ez lett:
Ha ez nem ismeri Aesopus meséjét,
megadta a sors a sajtszerzés esélyét.
És máris megszólalt, cifra ódon módon:
– Ó, rókám, ne hidd, hogy tán csak gúnyolódom!
Királyi palástnál szebb vörhenyes bundád,
le is nyúzzák rólad, mielőtt megunnád,
mégis tekintélyed csorbítja a szégyen,
hogy hangod megcsuklik fenn a magas cé-ben.
Rókánk e sértésre tágra tátva száját,
cáfolatul tüsténT üvöltött egy skálát.
De meg kell jegyeznem erről az esetről,
hogy a sajt a fára azért nem esett föl.

MÁSODIK VARIÁCIÓ

Fenn csücsült a holló,
falt sok pusztadőrit,
annyi maradt mégis,
majd lehúzta csőrit.
Lent a rókánál egy jó nagy ementáli,
de már falánk gyomra kezdett ellenállni.

Hogy látta a hollót ez a megcsömörlött,
– Brr, még egy sajt – morgott. – Vigye el az ördög!
– Hogy vagyunk? – szólt oda a holló ásítva,
s a sajtja lehullott a selymes pázsitra.
– Fujj, vidd el! – nyöszörgött undorral a róka,
s amit tett, azóta nevezték el róla.

HARMADIK VARIÁCIÓ

Éhesen gubbasztott hollónk a hárs ágán,
s töprengett az idők változandóságán.
Éppen arra kószált a bús, sovány róka.
Sajtlikat sem evett húshagyókedd óta.
Meglátva a hollót, könnyesen sóhajtott:
– Mit ér ravaszságom, ha neked sincs sajtod?
– Nincs – felelt a holló. – Rég nem ettem sajtot,
viszont dalolhatok, hogyha úgy óhajtod.
Tudom, kedvedre volt múltkor is az ének.
– Sajttal! – szólt a róka. – Így kell a fenének!...

NEGYEDIK VARIÁCIÓ

Fenn csücsült a holló a dús hársfa ágán,
Csőrében trappista hivalkodott sárgán.
Jött az éhes róka. Látta, hogy a helyzet
megegyezik azzal, mit Aesopus jelzett.
Szólt hát álnok bájjal: – Tollad ó be ékes,
hogy primadonna légy, régen esedékes!
És a neved! Hallga, hogy leng lágyan: holló!
Csak hangod nyikorog, mint egy rozsdás olló.
De hiába várta a ravaszdi róka,
hogy sajtesőt hullat majd a holló-nóta.
Mi volt eme nem várt, különleges, ritka,
szerény, józan, okos hallgatásnak titka?
Nem hajszolta dicsvágy? Sem nagyzási hóbort?
Nem!... Az igaz viszont, hogy fehér holló volt...

ÖTÖDIK VARIÁCIÓ

Fenn a hollócsőrben egy szép kicsi kvargli.
Gondolta a róka, jó lesz kicsikarni.
S bár az aesopusi helyzet elétárult,
csak felnézett szótlan, ácsorgott és bámult.
Bámult sóvár szemmel, csendben, pedig tudta,
ravasz hízelgéssel könnyen sajthoz jutna.
A holló csak várt, várt odafenn a hársfán,
szeme kérdőn függött mesebeli társán.
Mért hallgat a holló? Mért nem szól a róka,

holott más a szokás kétezer év óta?
A róka néma volt, a holló meg süket.
– Kérem elnézésüket...

10. Milyen típusai jelennek meg a transztextualitásnak a következő szövegrészletben?

> Language is as broad and deep as the whole fabric of human existence; our approach to it must be comparably catholic.
> Charles F. Hochett
>
> No criticism can go beyond its linguistics.
> Harold Whitehall

Mióta a modern nyelvészet megalapítója, Ferdinand de Saussure bevezette langue és parole megkülönböztetését, a nyelvészek többsége hajlik arra, hogy a voltaképpeni nyelvészetet azonosítsa a langue nyelvészetével. A langue nyelvészete a nyelvek belső struktúráját, „egyedi viszonyrendszerét"[1] írja le, elhatárolódva azoktól a tudományágaktól (például szocio- és pszicholingvisztika, nyelvpedagógia, stilisztika stb.), melyek az egyes nyelvek szabályrendszerének külső összefüggéseit és alkalmazásait vizsgálják. Már maga Saussure is úgy látta, későbbi nyelvészek is megerősítették, hogy a megkülönböztetés feladata az, hogy vizsgálható tárgyat szolgáltasson a nyelvészet számára. A langue „homogén természetű" tárgy, mellyel „természetes rendet viszünk be egy összességbe", a „nyelvezet tényeinek sokszínű együttesébe"[2]. A nyelv homogeneitásának tételezése mindmáig fontos szerepet játszik a modern nyelvészetben. A dolgozat egyik célja az, hogy felderítse, milyen következményeket hozott ez a feltételezés az irodalomelmélet számára. A vizsgálat azonban nem maradhat az irodalomelmélet keretein belül, feltétlenül szemügyre kell vennünk a nyelvészeten belüli előfeltevéseket és tendenciákat is.

[1] John Lyons: Structuralism and Linguistics. In: *Structuralism: An Introduction.* David Robey (ed.), Clarendon, Oxford 1973. 6.
[2] Ferdinand de Saussure: *Bevezetés az általános nyelvészetbe.* Bp. 1967. 32.; 27.; 32.

(Bezeczky Gábor 1990. A nyelv homogeneitásának koncepciója. *Literatura* 1: 11)

11. Milyen kapcsolatok lehetségesek tudományos szövegek között, és ezeket miként jelölik? Egy példa a sokból:

Horányi Özséb:
A kodifikációs rendszerről lásd még Horányi 1972a, 1972c. Ez utóbbihoz képest kissé megváltozott álláspontom a kód és az ún. alkód (szubkód) kapcsolatát illetően. Az itt bevezetett prokód értelmében használtam ott az alkód terminust. Most úgy látom, hogy az alkódok „horizontálisan" alkotva rendszert hozzák létre a kódot, míg a kód a prokódot implikálja (vertikálisan). Másrészt változott koncepcióm az ún. narratív kóddal kapcsolatban is, vö. Horányi 1973a, illetőleg néhány további módosulást alább mutatok be. (ÁNyT. 11: 148)

12. Mik a következő sorok pretextusai, és ezek milyen értelemösszefüggéseket teremtenek?

Gallyát töröm csak, mert a töve vén:
nem dönthető a korhadt líra fája –
Vak föld alá nő visszás koronája

Megköt, felold a vándor szövevény
...
A dallam nem változtat szövegén.

nem a valót, csak annak én-imázsát
(Kovács András Ferenc: *J. A. szonettje*)

*

Harmincnégy éves lettem én:
Nem bódít versen vett remény,
se bű,
se báj.
(Kovács András Ferenc: *Bírálóimhoz. Születésnapomra. Plágium!*)

*

és majd elfognak
és majd felkötnek és majd
föl is támasztanak
(Kányádi: *Körömversek*)

13. A transztextualitásnak milyen fajtáit idézi fel bennünk Kovács András Ferenc *A Kozmosz énekéből* című versének formájával? Hogyan kapcsolódik maga a mű a címhez és a dőlten szedett kerethez? Milyen más alkotásokhoz való kapcsolatát evokálja még a szöveg?

A Kozmosz énekéből

Világbogárkák szárnya csókra rebben:
Megint lehunyja sok szemét az ég...
Hány csillagot sóhajt a messzeség?
Isten szemet huny tékozló terekben.

Fölöttem is. Nyugodjak most meg ebben –
Mindig másokkal történt ez... De rég...
Jobb kezdetekre vágyik már a vég:
Szeretni, szólni, élni-halni szebben!

Oly könnyűséggel, mint gyermeki könnyek –
Nem lesz a bolygó mindenség se könnyebb,
Ha kárhozottan tengek jámborul...

Bár néma lennék, mint a kő, olyan.
Fényár pörögtet engem, rámborul:
Sötét hitem szent hömpölygő folyam.

14. Miként értelmeződnek át a József Attila-költeményekre alludáló kifejezések Kovács András Ferenc versében?

József Attila haja lángol!
Mellékes dal

Visz a vonat: gyorsvonatélet.
Átszállóhely: sorsom, a lélek...
Átszáll rajtam: elmegy halálnak.
Talán ma még meg is találnak.

Talán kihűl a mozdony könnye,
De mintha hozzád könyörögne...
Jól jönne most: bocsánat, pár szó...
Mi csattog ott: Kocsárd vagy Szárszó?

Hűséges önzést árván tűrtem:
Hajam loboghat márvány űrben...
Lángol szemembe hulló tincsem:
Visz a vonat. Hozzád visz, kincsem.

Sebhed a világ: égess, perzselj!
A vers befogad, mint persely –
Mert nem kell.
Mily sajnálatos...
Mint kétség megfeszült reményben:
Én állok minden fülke-fényben...
És égten
Élek... hallgatok.

15. Milyen elemek és hogyan idéznek fel Parti Nagy Lajos *nyugta* című alkotásában más verssorokat?

habár felül a búra
azért a háborúra
van bor búza
mi ok a búra?

16. Bizonyára felismeri, hogy a Szécsi Margit *Szárnyas lovam aki indul* című verse milyen szövegműfajra, illetve melyik szövegre alludál:

Lovamat megkötöm
Lovamat eloldom
Balkarom álom
Kardomon halálom
[...]
Lovamat megkötöm
Lovamat eloldom
Jóra-e vagy rosszra
vagy régi haragra
Balkarom álom
Kardomon halálom
amikor a hold kel
De tőle ki old el.

Ismert népdalunk hangzik így:

Megkötöm lovamat piros almafához,
Kötözöm magamat gyönge violához.
Lovamat eloldom, mikor a hold fölkel,
Tetőled violám csak a halál old el.

- Hogyan tudta a költőnő beépíteni a népdalelemeket?
- Keressen még példákat a szépirodalomból hasonló összefüggésekre!

17. Melyik népdalunk ihlette Weörest a *Változat egy népdalra* megírására? Milyen hatású és szerepű a változtatás?

éren át
téren át
sétál a madár
szűz a karma láng a tolla
gyöngysor a nyakán

kényeskedve arra-erre jár
szerelemtől kókadozva
kincstől csúztól mindhalálig roskadozva
nézi négy király

18. Napjainkban is igazolódni látszik József Attila versbe foglalt megállapítása: *Mindenkor idejük van a zsoltároknak (Gyémánt).* Miért illenek bele mai költeményekbe, és miként épülnek be azokba a zsoltárok? Elemezze, hogyan szervesül, változik a 90. zsoltár egy részlete, vagy mi által teremt allúziót a következő szövegrészletekben!

Károly Gáspár fordításában:

Uram, te voltál nékünk hajlékunk nemzedékről nemzedékre!
Minekelőtte hegyek lettek és föld és világ formáltaték, öröktől fogva mindörökké te vagy Isten.

*

A Lobwasser parafrázisát és Béza Tódor szövegét figyelembe vevő Szenczi Molnár Albert-féle 90. zsoltár így hangzik:

Tebenned bíztunk eleitől fogva,
Uram, téged tartottunk hajlékunknak!
Mikor még semmi hegyek nem voltanak,
Hogy még sem ég, sem föld nem volt formálva,
Te voltál és te vagy, erős Isten,
És te megmaradsz minden időben.

*

Képes Géza: *A XC. zsoltár*

Időtlen időktől hiszünk tebenned,
Te voltál, Uram, biztos menedékünk,
mikor nem voltak még hegyek, se völgyek,
föld és világ nem öltött formát nékünk.
Igaz Istenünk voltál, az is vagy
öröktől fogva, jóságos és nagy.

*

József Attila: *Kész a leltár*

Magamban bíztam eleitől fogva –
ha semmije sincs, nem is kerül sokba
ez az embernek.

*

Kovács András Ferenc: *Psalmus Transsylvanicus*

Tebenned bíztunk eleitől fogva,
Zsoltár, téged tartottunk hajlékunknak,
Mikor még semmi szavak nem voltanak,
S már otthon sem volt, csak porból formálva –
Megszabadult zászlónkon ábra sincsen,
Csak szívünk csattog szégyenidőben.

A *Magyar Zsoltár* című kötetet lapozza fel! Ebben sok példát láthat még arra, hogy élnek tovább a zsoltárok gondolatai és műfaja.

19. Kinek a soraira, szavaira ismer rá a Határ Győző-versben? Mi szolgáltathatott okot a kölcsönzésre? Miként válnak a vendégszövegek a költemény szerves részévé? Hogyan járulnak hozzá a pretextusok a jelentéstulajdonításhoz?

Vigyor

káromkodjunk vagy fütyörésszünk
ha rájuk nézünk?
jó száz éve már
nekivigyorodnunk: ez a mi részünk –
csorda visszanéző
tenger vadszamár

most fonnyadnék el egymagamban árva –
megöntözetlen
mint gaz gyomvirág
megsértődni – én, ország-világra?
csak az elvadultság
farkasfoga rág

nem az irigység nem az önsajnálat
lávája fojt – hamu-
esője temet:
hanem a belegebedés – a bánat
hogy erre hordtam-
herdáltam életemet

nincs hogy rátoljam arra-magyarázzam:
„más volt! becsapott:
kibabrált velem" –
én-vágyőrületem volt én-hagymázom
az én tulajdon
tönkremenetelem

ez urnán csak-az-a rögeszme rombol
hasztalan borítja
bronzfedél-palást
haló-hamuzó csontlisztporomból
is csak azt hallod: a
fogcsikorgatást

20. A *Szózat* szavait sokszor visszhangozták költőink. Milyen módon történik idézése Aranynál és miért?

Hallottad a szót: „rendületlenül?"
Ábránd, hiúság, múló kegy, javak, –
Lenn a sikamló tér, nyomás felül.
Vész és gyalázat el ne rántsanak.

Oh, értsd meg a szót: árban és apályon
– Szirt a habok közt – hűséged megálljon!
(Rendületlenül)

*

Hasadnak rendületlenül
Légy híve, ó magyar!
Bölcsődtül kezdve sírodig
Ezt ápold, ezt takard.
A nagy világon ekivül
Nincs más, amit mivelj:
Áldjon vagy verjen sors keze,
Itt enned, innod kell.
(Hasadnak rendületlenül)

21. Lapozza fel más költők kötetét is, és járjon utána: milyen tartalom, hangulat elemévé válnak a Szózat szavai!

22. Tekintse végig Parti Nagy Lajos *Csuklógyakorlat* című verskötetét abból a szempontból, hogy miféle jelentésbeli, stiláris változást jelent a szerző posztmodernre jellemző sajátossága: a (Petőfitől, Adytól, József Attilától stb. kölcsönzött) vendégszövegek változtatott átvétele? Tipizálja is az átalakítás módjait!

23. Mire alludál Bereményi Géza verse, és miként transzformálódott át nála az eredeti szöveg?

A jobbik részem

Belőlem valaki útravált, útra a jobbik részem,
kiment belőlem, itthagyott, csak úgy, észrevétlen,
félre se néztem, annyi volt,
csak annyi volt, egy szót se szólt,
hirtelen elment, itthagyott,
valaki útravált, a jobbik részem.

Belőlem valaki útravált, és én utánanéztem,
jól van, hát menjen, tűnjön el az én jobbik részem,
először úgy tűnt, semmisem
változott azzal, hogy hirtelen
fogta magát a hűtelen
s útravált belőlem a jobbik részem.

Azóta járom nélküle a végtelen világot,
s valahogy mindent nélküle más színben látok,
hosszasan nyújtózik minden út,
valahogy nincsen semmi úgy,
minden szó mástól eltanult,
mióta útravált a jobbik részem.

Győzni sincs kedvem nélküle, énekelni sincsen,
szórakozottan szórom el sok nagy régi kincsem,
talán egy nő volt, tán gyerek,
aki belőlem elveszett,
elvitte minden kedvemet
magával hűtlen ringyó jobbik részem.

Arcomba vág, úgy ébredek, a fény az izzadt ágyban,
ténfergek, csavargok nélküle, tán erre vártam,
mit se kell már itt féltenem,
tán erre vártam, ez jó nekem,
kicsusszant belőlem hirtelen
a kígyó hirtelen kígyó jobbik részem.

Keshedt, vigyorgó arc tekint rám a rossz tükörből,
tompák a szagok, máz a szín és a csend csörömpöl,
félre se néztem – annyi volt,
elszállt belőlem, itthagyott,
magával vitte, nincs titok,
nincs titok, útravált a jobbik részem,
nincs titok, mióta útravált a jobbik részem,
nincs titkom, mióta útravált a jobbik részem.

24. Miképpen építi be szövegébe Körmendi Lajos a rejtett idézeteket?

miközben te azt hiszed
a költő egy táncos komikus
VAJON FULDOKLÁS KÖZBEN LEHET HANGICSÁLNI
?
látjátok feleim
: STRONCIUMBERG
STRONCIUMPALACE
mik vogymuk
[...]
mássalhangzók tüskéit
forgatom a számban
ha nem mond semmit a szó
a létünkkel mondjunk valamit !
elég ha a lehetetlent akarjuk
?
semmi ysa
semmi pur
semmi es
semmi shomu
egyszerüen
csak uogmuc
(A Paradicsom)

25. A *lélek* motívum líránk mely alkotásaiban bukkan fel (Balassitól napjainkig vagy csak egy lírikusunk költészetében), és ezek között miféle összefüggés mutatható ki?

26. Milyen vendégszövegek és hogyan szervesülnek Petri György művében?

„Ha mégegyszer azt üzeni
mindnyájunknak el kell menni!
Éljen a magyar szabadság,
éljen a haza!"
Tetszenek érteni: *ha* és *még egyszer.*
Nem kapkodjuk el a dolgot.
Vitam et sanguinem, sed non pecuniam
(Latinul nem tudók kedvéért: életünket és
vérünket, de a pénzünket – soha).

De egyszer azért tettük a dolgunkat
(illetve tették az áldozatok): illette őket
közkrajcár, honvédmenhely, kárpótlási (!) törvény,
mely gyönyörű magyar szó! pótolták a kárt, ott ahol
nem volt. Van valami hézag? Az megkapja a
hézagpótlót! (Lyukat a fejibe.)
(*Márciusi vének*)

27. Miféle eszközeivel éltek a publicisták a transztextualitásnak, és ezek milyen hatásfokúnak látszanak?

A NATO-tábornokok és politikusok mindezt nagyon jól tudják. Ahogyan azt is, hogy a balkáni háború valószínű politikai kiútja Nagy-Szerbia létrejötte. Ennek nyílt elismerése persze cinizmusnak tűnik, de a józan reálpolitikának ezzel kell számolnia. Bismarck őszintébb volt, amikor kijelentette: „Az egész Balkán nem éri meg egy pomerániai gránátos lábtörését".
(Magyar Péter: *NATO-dilemmák. HVG*)

*

Ki-ki nyugalomban

Jókora jövés-menés kísérte az államapparátus munkáját az Antall- és a Boross-kormányok idején. Nemcsak a miniszterek újak, de az államtitkárok, sőt, helyetteseik túlnyomó többsége is.
(*HVG*)

28. Milyen sajátos holdudvart teremt az allúziókkal Tandori Dezső *Költészetregény* című írása befejezésében?

Midőn ezt írtam...
Talán Radnóti repülőséről kellene; aki gépen száll a térkép fölé.
Rosszkedvünk tavaszát kellene legyőzni, hogy a végső esszencia (esszenciák egyike), a költészet önfeledt, felhőtlen fontolgatások tárgya lehessen.

Midőn ezt írtam, kedvem egyre jobban elment.
Szerencse, hogy idejében, még valami üdvös megtévesztettség állapotában róttam korábbi gépsoraimat.
Na, persze, az írógép is – gép.
Ám együtt él veled, az is bizonyos. S ez fontos költészeti körülmény.

29. Hogyan következik be a *Tilos és veszélyes kihajolni* köznyelvi felszólításban a jelentéstulajdonítás metamorfózisa a kontextus fényében?

Presser Gábor–Sztevanovity Dusán: *Az ablak mellett*

Ez ám a menet, ezt ne hagyd ki
Tilos és veszélyes kihajolni
Te mégis az ablak mellett ülj

Jobbra a város és balra a híd
Megyünk rajta, hallod a hírt
Csak végig az ablak mellett ülj

És ott a mozi, tönkre ment rég
Fekete-fehéren mondott mesét
Te végig az ablak mellett ülj

Nézd, az első iskolád
Ott a házad – szép család
Fenn a felhő száll tovább
Integess hát...

S az ott egy koncert, és az vagyok én
Esik az eső és csillan a fény
Te végig az ablak mellett ülj

Nézd, tenger, pálmafák
Hajók szállnak, várnak rád
Nézd a fénylő Kánaánt
Integess hát...

Az ott a szerelem, egyedül állsz
Innen majd látod, hogy kire is vársz
Csak végig az ablak mellett ülj

Gyors ez a vonat, csak egyszer áll meg
Csakis a végén, hát tartsd a helyed
És végig az ablak mellett ülj

30. A következő szöveg Kálmán Béla *A nevek világa* című szaktudományos könyvének előszava. A transztextualitás milyen fajtájával teremt ez a szövegtípus „környezetet" a kötetnek? Állítson össze ennek alapján egy lehetségesnek vélt tartalomjegyzéket! Az előszó mely részeihez társítana fejezeteket?

Minden tulajdonnév végső soron köznévből származik. Így minden személynévnek és helynévnek volt eredetileg jelentése is. Mivel azonban a személynevek és helynevek rendszerint több évszázados vagy évezredes múltra tekintenek vissza, egy-egy helynév vagy személynév gyakran csak értelmetlen, puszta hangsor a mai magyar ember számára. Vezetékneveink csupán néhány száz évesek, ezért sok érthető közülük, mint *Kovács, Nagy, Fazekas, Veres, Arany.* Sokat viszont csak a szakember tud megfejteni, mint *Bartók, Balla, Dékány, Gerencsér, Molnos,* mert ma már elavult szavakból vagy tájszavakból keletkeztek. Számos, nálunk is használatos név idegen nyelvből való, mint *Novák, Hirt, Valentini.* Keresztneveink nagy része héber, görög vagy latin eredetű, kisebb részük germán, szláv vagy török. Az eredeti magyar nevek száma elég csekély. A legtöbb ember nem maga választja meg a nevét. Vezetéknevét apjától örökli, keresztnevét rendszerint szülei határozzák meg. Esetleges ragadványnevét az a közösség ruházza rá, amelyben él. Nevét azonban hivatalosan is megváltoztathatja, egyesek (főleg művészek) pedig álnevet (művésznevet) választhatnak maguknak.

A helyneveket rendszerint egy közösség adja, hogy a természetben könnyebben tájékozódhassék. Mivel a nagyobb vizeket, hegyeket már az ősi időkben elnevezte valamilyen emberi közösség, ezek a nevek pedig az évezredek folyamán egyik néptől a másikig öröklődtek, nem mindegyiknek a nevét tudjuk megfejteni, sőt gyakran azt sem tudjuk eldönteni, milyen nyelvű népcsoport nevezte el (pl. *Duna, Tisza, Alpok*).

Bár a magyar névtudomány már igen szép eredményeket ért el, számos értékes részlettanulmány jelent meg a névtan köréből, sajnos, egyetlen nagyobb tudományos összefoglalás sem látott napvilágot, sem magyarul, sem idegen nyelven a magyar névanyagról. Kallós Ede keresztnévszótára (*Nevek és napok,* Bp. 1943) csak a keresztnevek magyarázatával foglalkozik, Bárczi Géza rendkívül tömör összefoglalása pedig *A magyar szókincs eredete* című egyetemi tankönyvének függelékeként jelent meg a második kiadásban, és terjedelménél fogva inkább csak általános tájékoztatót ad.

Így könyvem – kénytelen-kelletlen is – úttörő jellegű, a magyar névtan eredményeinek első összefoglalása. Sok részletkérdésben kellő előmunkálatok híján csak saját kutatásaimra támaszkodhattam. Ez a körülmény mentheti könyvem fogyatékosságait. Igyekeztem úgy írni, hogy az átlagosan művelt olvasó is könnyen megérthesse az előadottakat. Hogy a tudomány művelői is felhasználhassák munkámat, függelékként megadom az egyes fejezetekben felhasznált irodalmat. A könyv használhatóságát növeli a névmutató, hiszen mindenki elsősorban egyes nevekre kíváncsi, és egy-egy név eredetének megtudásához nem szükséges az egész könyvet végiglapoznia. Így ez a könyv egy betűrendes névfejtő szótár megjelenéséig az ilyen irányú szükségletet is pótolni kívánja. Helyneveinkre vonatkozólag ugyan jelent már meg ilyen munka (Virágh Rózsa: *Magyar helységnevek eredete,* Szeged, 1931), de ez egyrészt helyneveinknek csak igen kis hányadát dolgozta fel, másrészt elavult, és igen csekély példányszámban jelenvén meg, már régóta nem kapható.

Könyvem lektorainak, Benkő Lorándnak és Lőrincze Lajosnak itt mondok köszönetet értékes és hasznos tanácsaikért. A második kiadásban csak kisebb, lényegtelen változásokat hajtottam végre. Körülményeim úgy alakultak, hogy a könyvészetét sem egészíthettem ki.
Debrecen, 1968. június 21.

31. Kosztolányi azt írta: „A fordítás mindig ferdítés is... A műfordítás alkotás és nem másolás." Érveljen az író megállapítása mellett vagy ellene! Majd pedig olvassa el a szerző gondolatsorát erről az *Ábécé a fordításról és ferdítésről* című írásában (*Nyelv és lélek* című kötetben)!

32. A következőkben ki-ki azt a verset tanulmányozza, amelynek nyelvét ismeri! Vesse össze az eredetit mint forrásnyelvi szöveget és fordításait mint célnyelvi szövegeket! Milyen szövegsajátságokat őriz meg a fordító? Mely szövegjellegzetességeket nem tud visszaadni? Milyen szövegjellemzők teszik hatásossá a fordítást? Mely típusait ismeri fel a szövegek közötti összefüggésnek? Milyen általános és speciális jellemzőit látja érvényesülni a transztextualitásnak a fordításban?

Catullus:

Odi et amo. Quare id faciam, fortasse requiris.
Nescio, sed fieri sentio et excrucior.

*

Szerelem és gyűlölet

Gyűlölök és szeretek. Mért? Nem tudom én se, de érzem:
így van ez, és a szívem élve keresztre feszít.
(Szabó Lőrinc)

*

Gyülölök és szeretek. Kérded tán, mért teszem én ezt?
Mit tudom! Ezt érzem. Szenvedek, ezt tudom én.
(Illyés Gyula)

*

Gyűlölök és szeretek. S hogy mért teszem? Én se tudom, hidd.
Bennem-történik, s kínja keresztrefeszít.
(Devecseri Gábor)

*

J. W. Goethe: *Wandrers Nachtlied*

Über allen Gipfeln
Ist Ruh,
In allen Wipfeln
Spürest du
Kaum einen Hauch;
Die Vögelein schweigen im Walde.

Warte nur, balde
Ruhest du auch.

Goethe versének a *Vándor éji dala* címmel sok műfordítása keletkezett:

Immár minden bércet
Csend ül,
Halk lomb, alig érzed,
Lendül:
Sohajt az éj.
Már búvik a berki madárka,
Te is nemsokára
Nyugszol, ne félj...
(Tóth Árpád)

*

Csupa béke minden
orom.
Sóhajnyi szinte
a lombokon
a szél s megáll.
A madár némán üli fészkét.
Várj; a te békéd
sincs messze már.
(Szabó Lőrinc)

*

Ott nyugszik a csúcsokon
a csend.
És itt a lombokon
alig leng
szellő, ha sejted is.
Az erdőn is hallgat a kis madár,
várj csak, nemsokára már
megnyugszol te is.
(Móricz Zsigmond)

*

Fent az ormokon
Csend
A mély lombokon
Nem érezed bent
Hogy leng szellőcske is.
Madárka se rebben dalra,
Várj kissé... hallga!
Nyugszol te is.
(Pásztor Árpád)

*

A szikla-tetőn
tompa csönd.
Elhal remegőn
odafönt
a szél lehellete is.
Madárka se rebben a fák bogára,
várj, nemsokára
pihensz te is.
(Kosztolányi Dezső)

*

Valamennyi ormon
Tág csend.
Megannyi lombon
Átkereng
A gyönge szél.
Madárnép gunnyad az ágra.
Várj, nemsokára
Nyughatsz, ne félj.
(Weöres Sándor)

*

Csúcson, élen hallgat
az éj.
A lombfuvallat
is csekély
sóhajnyi nesz;
fészkén elül a madárka.
Várj – nemsokára
te is pihensz.
(Dsida Jenő)

*

A bérceken körül
Nyugalom.
S a lombokon elül
A halk fuvalom.
Lepkéje is.
Csőrét a madárka se nyitja már.
Várj, közel az óra
S nyugszol te is.
(Gellért Ottó)

*

A bércek ormán
Csend,
A lombokon tán
Leng
Szellő, vagy nem is.
Madárkák sem dalolnak.
Várj, várj csak, maholnap
Elhallgatsz te is.
(Kabos Endre)

Fent a néma ormon
A csend...
Levél a lombon
Elpihent,
Szellő se leng.
Madárdal nem zeng az ágról,
Száll a perc, Vándor!
S nyugszol te lent.
(Kardos István)

*

Пушкин: Бакхическая песня

Что смолкнул веселия глас?
Раздайтесь, вакхальны припевы!
Да здравствуют нежные девы
И юные жены, любившие нас!
Полнее стакан наливайте!
На звонкое дно
В густое вино
Заветные кольца бросайте!
Подымем стаканы, содвинем их разом!
Да здравствуют музы, да здравствует разум!
Ты, солнце святое, гори!
Как эта лампада бледнеет
Пред ясным восходом зари,
Так ложная мудрость мерцает и тлеет
Пред солнцем бессмертным ума.
Да здравствует солнце, да скроется тьма!

Bacchusi dal

Mért hallgat a mámor, a kéj?
Tomboljon a bacchusi lárma!
Éljen valamennyi leányra,
aki kebelünkre gyönyörben alél!
Serlegbe a jós gyürüket, hogy
a láng-nedüben
tisztán, nemesen
csengjék ki jövőnket, a titkot!
Koccintsa magasra kupánkat a lélek,
dicsérve az igazat, áldva a szépet!
Jőjj, mennyei Nap!
Ahogy a hajnali lámpa
egyre fakóbb, komorabb, –
sápad a nyegle tudás, ha
az értelem isteni sugara kél.
Éljen a Nap, és tűnjön az Éj!
(Szabó Lőrinc)

Bacchusi dal

Mért halt el a dal s a zsivaj?
Rikoltson a bacchusi ének!
Üdv asszonyaink seregének
S a zsenge szüzeknek! Ihaj!
Színültig a kelyhet! A sűrü
Mézborba, ha forr,
Hadd hulljon a tor
Szent jós-adománya: a gyűrü!
Koccintva igyuk ki kupánkat az éjben!
A múzsa-kar éljen, az ész tüze éljen!
Szent Nap, sugarazzad erőd!
Mint elhal a lámpa világa
A hajnali bíbor előtt,
Úgy vesszen az áltudomány a homályba,
Ha szellemi láng veti fényét.
Üdv! éljen a Nap, tűnjék a sötétség!
(Franyó Zoltán)

Shelley: *On a dead violet*

The odour from the flower is gone
Which like thy kisses breathed on me;
The colour from the flower is flown
Which glowed of thee and only thee!

A shrivelled, lifeless, vacant forin,
It lies on my abandoned breast;
And mocks the heart, which yet is warm,
With cold and silent rest.

I weep–my tears revive it not;
I sigh–it breathes no more on me:
Its mute and uncomplaining lot
Is such as mine should be.

Egy hervadt ibolyára

Elszállt a szirmok illata,
mely csókodként lehellt felém;
eltünt a szirmok bíbora,
melyen tőled tüzelt a fény.

Fonnyadt, üres, holt teste még
elárvult keblemen hever,
s gúnyolja szívem, hogy hevét
jég-csönd nyugosztja el.

Sírok – könny föl nem költi már!
Sóhajtok – nem lehell felém;
oly néma, sorsa oly sivár,
akárcsak az enyém.

(Molnár Imre)

Egy hervadt ibolyára

Eltűnt a virág illata,
melyben csókod lehellt reám,
a szirmok színe már oda,
mely tőled izzott fel csupán.

Hervadt, üres, halotti váz,
elárvult mellemen pihen;
jeges csöndjével megaláz,
hisz még lángol szivem.

Sírok – meg nem éleszti könny,
sóhajtok – reám nem lehel;
e néma, megadó közöny
sorsom idézi fel.

(Tótfalusi István)

*

Paul Verlaine: *La lune blanche*

La lune blanche
Luit dans les bois;
De chaque branche
Part une voix
Sous la ramée...

O bien-aimée.

L'étang reflète,
Profond miroir.
La silhouette
Du saule noir
Où le vent pleure...

Rêvons, c'est l'heure,

Un vaste et tendre
Apaisement
Semble descendre
Du firmament
Que l'astre irise...

C'est l'heure exquise.

Fehér hold

Fehér a hold,
remegve kél,
az ág dalolt,
szólt a levél,
szavuk lesem...

Ó, édesem.

A tiszta tó
száz árnyat űz.
Rajt látható
a barna fűz.
A szél zokog...

Fel, álmodók.

Mostan suhan
az este lenn,
halkan-busan
és nesztelen.
A csend mi mély...

Tündéri éj.
(Kosztolányi Dezső)

Fehér a hold...

Fehér a hold;
Fénylő csalit
S összehajolt
Lomb andalít,
Halk nesz-beszéd...

Te drága, szép...

A tó dereng,
Mint mély tükör, s
Mélyébe reng
Vén fűzfatörzs,
Szél búja rí...

Álmodni hí...

Égből szelíd,
Nagy béke száll,
S kék tüzeit
Csillagsugár
Rezdíti fent...

Ó, óra! ... Szent!
(Tóth Árpád)

33. Mélyedjen el a következő szövegek olvasásában, és mutassa ki: miféle azonosságot, hasonlóságot és eltérést mutatnak egy téma variánsai fordításban, illetve analóg történetben?

Heltai Gáspár: *Második fabula*

A farkasról és a bárányról

Egy farkas, igen szomjú, elméne innya a patakra. Midőn ijutt volna, alátekénte a patakon nagy messze, és láta ott egy bárant, hogy innék a patakból. Alásiete ez okaért a bárányhoz, és mondá annak: „Miért zavarod fel a vizet énnékem? Miért nem hagysz innom?" Mondá a nyavalyás bárány: „Hogy zavaríthattam volna fel a vizet tenéked, holott ide alá ittam legyen: te kedig tova fel, honnég aláfoly ide a víz." Mondá a farkas: „Micsoda? Lám, szömbe mersz szökni velem! Miért szidogatsz?" Mondá a bárány: „Jaj, nem szidlak, jó uram." Mondá a farkas: „Mind te, mind szüleid és minden nemzeted ellenségim voltanak énnékem. Az apád is ugyanezen bosszúságot művelé rajtam hat hónappal ezelőtt." Mondá a bárány: „E világon sem voltam én akkor." Mondá tovább a farkas: „Mindenütt csak kárt tész. Vetésemet sem tarthatom meg miattad, mert mindenütt elrágod." Felelé a bárány: „Hogyhogy rághatom el vetésedet, holott nincsen fogam?" Megbúsulván a farkas, mondá: „Pokol érne okadásoddal. Bezzek megfüzetsz." És ottan megfojtá s megövé.

Értelme

E fabulával írta meg Ezópus e világi dúsoknak és kegyetleneknek hamisságát és kegyetlenségét, hogy nem gondolván sem az Istennel, sem annak igazságával, a szegény ártatlanokat minden ok nélkül megnyomorítják. Dühös nevet költnek az ebnek, csak hogy megölhessék. Vagy ötte meg a hájat, avagy nem, de pálcát keresnek neki. Ugyan bűnes a csörc, vagy vétközett a szegény ember, avagy nem. Pauper ubique iacet. Jaj e nagy hamisságnak!

*

Phaedrus: *A farkas és a bárány*

A szomjas farkas és a szomjas kis bari
Ugyanazon patakra ment véletlenül.
A jámbor gyapjasnál az ordas följebb állt,
Gonosz szándékkal mégis így kötött belé:
„Mért bolygatod fel nékem a patak vizét,
Ha én iszom?" A gyapjas félénken felelt:
„Hogyan tehetném, kérlek, mit szememre hánysz?
Hiszen a viz felőled árad szájamig."
A meghazudtolt farkas így acsarkodott:
„Fél éve rútul rágalmaztál engemet."
„Hisz akkor még nem éltem én" – felelte az.

„Apád gyalázott akkor, istenuccse, ő"–
És ráugorva széjjel marcangolta őt.
Oly emberekről íródott e kis mese,
Kik ártatlant koholt ürüggyel nyomnak el.
(Terényi István fordítása)

*

Rónay György: *A farkas és a bárány*

Megszomjazott a bari, kiment a patakra.
Hát egy ordas farkas is akkor tévedt arra.

Lejjebb ivott a bárány, a farkas meg följebb,
mégis szörnyű ordasa a bárányra förmedt:

„Hogy mered a vizemet zavarni, te hitvány?"
„Megbocsásson, farkas úr, de hogyan is bírnám –

szólt a bárány csendesen –, hisz kelmed áll feljebb."
„Szemtelen! Hát illik így velem feleselned?

Most már látom: tavaly is te gyaláztál." – „Kérem,
farkas uram, de tavaly én még nem is éltem."

„Nem éltél még? Akkor a bátyád volt!" – „A bátyám?
Nincs is bátyám." – „Rokonod volt akkor, te bárány!

Különben is, kár a szó. Bántott, aki bántott:
kutya, pásztor, egyre megy; én most bosszút állok!"

Azzal magát a szegény bárányra vetette;
széttépte s megette.

*

La Fontaine: *A farkas és a bárány*

Minden érv oly erős, mint a képviselője:
bizonyítom, tanulj belőle.

Szomját oltotta Barika
egy patak tiszta, szép vizében;
s ott termett a Csikasz, kalandvágyóan, éhen,
lesni, mihez juthatna a hasa.
„Te, pimasz, a patak sarát mért zavarod rám?! –
kezdte dühösen a Toportyán –
no, várj csak, vakmerő, most megfenyítelek!" –
„Nagyuram – szól amaz –, kérem Felségedet,
ne méltóztassék tüzbe jönni,

sőt inkább tekintetbe venni,
hogy a hely, ahol én iszom,
bizony, bizony
húsz métert a fenti alatt van:
következésképpen én zavarni semmiképp
nem tudnám Felséged vizét."
„De zavarod – mordul a Gaz, most még vadabban –
s tudom, tavaly a szád szórt rám gyalázatot." –
„De hisz én idei bárány vagyok! –
mondja Bari – s szopnom még az anyám ád." –
„Ha nem te voltál, hát a bátyád." –
„Nincs bátyám." – „Hát valami rokonod!
Az én népem szörnyen utálják
a pásztorok s kutyáitok:
hallottam, és ideje bosszút állni!" –
Azzal Barit becipeli
a sűrűbe, s minden további
szócséplés nélkül megeszi.
(Szabó Lőrinc fordítása)

*

Ady Endre: *A farkas és bárány meséje*

Az ördög hordaná el a klasszicizmust, mégiscsak vissza-vissza kell térnünk hozzá. Íme a farkas és bárány meséje újra megismétlődött. Erős különben a gyanúnk, hogy pszeudum ennek a mesének a római származása. Valamelyik reformáció korabeli tudós ember csempészhette be ezt a mesét a többi közé. Olyan, aki ismerte már a jezsuiták hadakozási módját. Az történt, hogy az antiszemita farkas itt Nagyváradon újra nekiment a szemita báránynak, hogy miért kötekedik. A tornakör futball versenye adott erre alkalmat, honnan csöndesen kitudtak minden zilált vallásfelekezetű embert. Hisz nincs belőle semmi baj. Budapesten ugyan kilencven percentje a labdarúgóknak nem Krisztus híve, ám Nagyváradon másként is lehet ez. De felülkerekedni, gúnyolódni, rekriminálni mégis nagy merészség. Hát a karusszelen sem voltak kazárok? Ugyan, ugyan. Nem is tudnának a kékvérűek semmit sem csinálni a Lipótváros pénze nélkül. Megváltották azok bizony a jegyeiket a legelső helyre. De mi történt? Új első helyeket csináltak, nehogy a fajmagyarok mulatságát az első helyről nem tiszta fajmagyarok nézzék. De azért ott voltak. Itt, a tornakör versenyén sem érzékenykedésből maradtak el, hanem mert rosszul készítették, rendezték az egész versenyt. Hiszen ha fenn tudtak tartani színházat s mi egymást – nem bojkottálják a tornaversenyt sem. És nem is olyan érzékenyek, mint bizonyos körök elhitetni akarják. A nagy érzékenység kevés büszkeségnek s önérzetnek a jele. Írja pedig mindezt egy keresztyén vagy keresztény. Ahogy tetszik. . .
NN 1902. június 6.

*

Nagy Lajos: *Farkas és bárány*

A farkasok az erdőszélen csörtettek. Szomjúság gyötörte őket, káromkodtak, valamiféle zsivány népséget is szidtak, amikor az egyik megpillantotta a fürge patakot. Odarohantak a patakhoz, fölébe hajoltak, és elkezdtek mohón inni. Ki bádogedénnyel, ki meg csak a tenyerével merítgette a tiszta vizet. Egyszer csak felüti fejét az egyik farkas, a szeme kidülled, az orrcimpája karikásra tágul, mint amikor a farkas bárányszagot érez, mert észrevette, hogy nem messzire tőlük valami jámbor birka iszik a patakból. Az észlelő figyelmeztette közeli társait, s nyomban jelentést tett Farkasnak is. Mindnyájan fölegyenesedtek, a birka felé irányították tekintetüket, az arcuk fölragyogott. Az egyik farkas elkiáltotta magát:

– Héj !

Mint a nyíl süvítése, zúgott el hangja a birka füle mellett. A nyavalyás birka megremegett. Értette a szót, de nem mozdult, úgy tett, mintha nem hallotta volna, vagy mintha nem venné magára. Nem is volt nehéz mozdulatlanul maradnia, mert a hirtelen ijedtségtől egy percre megdermedt.

– Héj! – süvített újra az éles hang.

– Héj, te jómadár.

A birka most gépies engedelmességgel, ahogy éltében megszokta, fölegyenesedett, és a farkasok felé nézett.

– Hozd csak közelebb az irhád!

– Zu mir!

A birka nemigen akart mozdulni. Bizony, jobb lenne szépen belefordulnia a patak vizébe, és többé föl sem buknia. A szíve nagyon nehéz volt.

Most Farkas szólt feléje megint, finoman, szinte barátsággal:

– No, jöjjön csak ide!

A birka most már elindult. Valami enyhe remény ömlött el mellében, hiszen csaknem jóindulatú volt a hívó szó. Elindult, és lassan ment a farkasok felé. A farkasok szeme szikrázott, és nyelték a nyálukat.

Farkas, ahogy a birka elébe érkezett, és illedelmesen, kalaplevéve megállt, mosolyogva kérdezte:

– Miért zavarja ön a vizet, amikor mi iszunk?

A birka bajról feledkezve, csaknem bátran felelt:

– Én zavartam a vizet? Nem is zavarhattam, hisz önök állnak fölül, én pedig alul.

– Ah, igen! Superior stabat lupus. Nagyon helyes. És Farkas elnevette magát. Nevetését rekedt, röhögő kórus kísérte.

– No de ön tavaly rágalmazott bennünket!

A birka szaporán védekezett:

– Ó, dehogy. . . Isten ments! Hogy is rágalmaztam volna önöket, hisz önök tavaly még nem is léteztek.

Farkas újra nevetett, csengő, irgalmatlan nevetéssel:

– Helyes. Tavaly még csakugyan valahol a fenében voltunk. De hát. . . üsse kő, ha nem tavaly rágalmaztál, akkor az idén! Az idé-één! Ha pedig te nem, akkor az apád. Vagy az anyád, vagy a testvéred, vagy akármelyik pereputtyod. Te vagy ti, a cinkostársaid, mindegy!

Farkas arca már sápadt volt, szeme villogott, csengő, szabályos hangja már eltorzult. A birka, aki sok történetet hallott a farkasokról, szeretett volna most fölsikoltani, és térdre rogyva, zokogva és jajveszékelve könyörögni. De tehetetlen volt. Csak

állt, és hallgatott. A farkasok közelebb húzódtak hozzá, egészen körülvették, némelyik felhördült vágyainak ostorcsapásai alatt, izmaik meg-megrándultak, egyik a fogait csattogtatta, valamennyinek száján és orrán zöld fényű, kéngőzös lehelet lobbant ki.

A birka dermedten hallgatott. Az egyik farkas rábődült:

– Talán beragadt a szád? Majd mindjárt kinyitjuk!

„Majd mindjárt kinyitjuk!" – kopogtatta a birka agyát, s a könnyei megeredtek, és sűrűn potyogtak. Sírástól meg-megszakítva mekegte:

– Nincs is nekem ap-á-ám. Á-árva gyermek vagyok. Az anyá-ám ré-égen meghalt. Egy testvérem volt, az elesett a há-ábo-rú-ban.

– Elesett? – ismételte valaki vérfagyasztó gúnnyal.

– Szóval: te nem zavartad a vizet, neked nincs apád, anyád sincsen, testvéred sincsen, neked semmid sincsen, te semmit nem csináltál, te olyan vagy, mint a ma született bárány.

– Igenis, kezét csókolom – mekegte a birka föltámadó reménységgel.

– Hm. Nincs. Te nem, és neked nincs. Te tagadsz. Tehát... én hazudok!!

A birka megdöbbent. Ekkor az egyik farkas iszonyú csapással sújtott az arcába. A birka bal szeme rögtön kifordult. A farkas felüvöltött a gyönyörtől.

– Hát ugye hazudik a nagyságos úr? Az anyád keserves. . .

– Hazudik, vagy nem hazudik?

Rettentő csapás; a birka kifordult szeme szétpattant. A farkasok kórusban üvöltöttek.

– Nem hazudik – lihegte a birka.

– Nem hazudik? Hiszen akkor igazat mond! – üvöltött egy másik farkas, és hévvel ütött a birka fejére. A birka koponyacsontja megrepedt.

– Igazat mond.

– Akkor hát te hazudsz!

Ütés. Reped a koponya.

– Hazudsz, vagy nem hazudsz?

Ütés. Szakad a bőr, törik a csont.

– Én hazudok.

– Ú-úgy? Hazudsz, kutya? Hazudni mersz?

Vágás. Csurog a vér.

– Hát hazudtál, griffmadár? Ugye, hogy van apád is? Szúrás.

– Van apám is.

– Ugye, két apád is van?

Rúgás.

– Jaj, két apám van.

Törés.

– Ugye, három apád is van?

Égetés.

– Jaj, három apám van.

Ütés.

– Ugye, annyi apád van, ahányat akarunk?

Reszelés.

– Jajjaj, száz apám van!

Ütés.

– Ugye, gyilkoltál?

– Igen, gyilkoltam.
Rúgás.
– Ugye, raboltál ?
Sok, sok ütés, törés.
– Igen, raboltam.
Szúrás.
– No, ugye, hogy rágalmaztál bennünket?
Égetés.
– Igen.
Törés.
– No, ugye, hogy zavartad a vizet, amikor ittunk?
Zuhogó ütések.
– Zavartam.
Ütés, vágás, szúrás, égetés. A birka már mozdulatlanul fekszik, gyöngén piheg. A farkasok kórusban üvöltenek. Farkas áll és komor. Cigarettára gyújt, a keze fehér, a körmei ragyognak. Lábszárvédője tündöklik a napfényben. A farkasok körülállják, és türelmetlen várakozásukban vonítanak. Int nekik.
A farkasok elvitték a birkát az erdőbe.
A szél zúgott, zúgatta, nyögette a fákat, és lóbálta erős ágaik sok, sok terhét.
1922.

34. Kutassa ki, hogy a következő írás kinek a tollából származik! Milyen kapcsolatban áll ez a fordítás a többivel?

160. A farkas és a bárány

A farkas megpillantott egy bárányt, amely a folyó partján ivott, és elhatározta: szépen megokolja azt, hogy felfalja. Ezért feljebb állva szemére hányta, hogy felzavarja a vizet, és nem hagyja őt inni. Erre a bárány azt felelte, hogy épp csak a szája szélével iszik, s egyébként sem zavarhatja a vizet, mikor ő áll lentebb, a farkas pedig feljebb. A farkas elesett ettől az ürügytől, és most így beszélt: „De tavaly szidtad az apámat!" A bárány erre azt felelte, hogy akkor ő még nem is élt; a farkas viszont így szólt: „Ha bővében vagy is a védőbeszédnek, azért én ne faljalak fel?" A mese bizonyítja, hogy azokkal szemben, akik el vannak szánva az igazságtalanságra, nem érvényesül az igazságos védekezés sem.

35. Hogyan válik témává a farkas és a bárány meséje Kányádi Sándornál?

A farkas és a bárány

(EGY REZERVÁTUMBAN JUTOTT ESZEMBE)

mindennek fölfelé megy most az ára
nemcsak a nemesfémnek drágakőnek
le csupán a kisnépek s a magára
hagyott törzs tagjai értékelődnek

fura egy világ megmenthetné még a
menthetőkből csekélynél is csekélyebb
áldozattal egy-két műhold rakéta
s repülőerőd árából szegények

mint parázs ha fújják fölélemedve
önnön nyelvükkel világítanának
fura egy szerzemény az ember állat

meséket ír olvas hogy elfeledje
mihelyt adódik rá hatalma módja
a farkas mindig a bárányt okolja

36. Figyelje meg és magyarázza a költői maradandóságról szóló, a költői öntudat ihlette ókori toposznak az állandóságát és változását!

Horatius: *Ad Melpomenen*

Exegi monumentum aere perennius
regalique situ pyramidum altius,
quod non imber edax, non Aquilo impotens
possit diruere aut innumerabilis

annorum series et fuga temporum.
Non omnis moriar, multaque pars mei
vitabit Libitinam: usque ego postera
crescam laude recens, dum Capitolium

scandet cum tacita virgine pontifex.
Dicar, qua violens obstrepit Aufidus,
et qua pauper aquae Daunus agrestium
regnavit populorum, ex humili potens

princeps Aeolium carmen ad Italos
deduxisse modos. Sume superbiam
quaesitam meritis et mihi Delphica
lauro cinge volens, Melpomene, comam.

*

Horatius: *Melpoménehoz*

Áll ércnél maradóbb művem, emelkedett
emlékem, s magasabb, mint a királyi sír,
és sem kapzsi vihar, sem dühös északi
szél nem döntheti már földre, se számtalan

évek hosszu sora, sem rohanó idő.
Meg nem halhatok én teljesen: elkerül
téged, síri folyó, jobb felem; és nevem
folyton fényesedik, míg Capitolium

dombján megy föl a Pap s véle a néma szűz.
Mondják majdan, ahol zúg sebes Aufidus,
s hol pór népe fölött Daunus uralkodott
tikkadt földjein: én zengtem először, én

lentről-jött s meredek csúcsra jutott, görög
verset római lant húrjain. Érdemed
büszkévé tegyen, és fürtjeimet babér-
lombbal, Melpomené, áldva övezd körül!
(Devecseri Gábor fordítása)

*

Puskin: *Az emlékmű*
Exegi monumentum

Szobrot állítottam a népemben magamnak:
nem emberkéz müve, utját gyom nem növi,
égnek tör s dacosabb, mint amely a hatalmat,
a hős Sándor cárt hirdeti.

Egészen soha én meg nem halok.
Befödhet rontó sír, ahová a test salakja tér,
glóriám őrzik a dalaim, míg a földnek
költője, bár csak egy is, él.

Beszárnyalja nevem messze Oroszországot
s minden nép s törzs nyelvén külön megszólalok,
ismernek finnek és kalmükök, büszke szlávok
és irámbőrös tunguzok.

S féltett kincs maradok népem hálás szivében,
mert a jó ösztönét szítottam benne csak,
mert bús napokban a szent szabadságnak éltem
s védtem az elbukottakat.

Istenednek figyelj mindig szavára, Múzsa!
Ne fájjon sérelem, babérért ne epedj,
tekints közönyösen a tapsra és a gúnyra
s a balgákkal ne pörlekedj!

*

Illyés Gyula: *Az ítéletmondóhoz*

„Maecenas atavis..." –
Horatius

Munkám csak te veszed semmibe. Semmiből
én is főt s derekat fölfele szoktató
máris szembetünő művet emeltem, új
útjelzőt, e szeles, puszta homokmezőn.

Én sem múlok el így jeltelen. A halál
döntsön földre ma bár: űr marad ott, ahol
álltam, gyűrübe ráng ott a futó idő,
mint szobrot kerüli, érleli a hiányt.

Fölnéz rám, amiből jöttem, az alja-nép.
Bajjal tört utamon – mint hegyi sűrün át
kézzel tartva a gallyt a követők előtt –
úgy jöttem, hogy az út neki is út legyen.

S vár és jelre figyel s nagy fülelése tág
csöndjében ma rekedt hangom, az ismerős,
jólhordó közeget lel; ami terhe volt,
szétcsattan ragyogón, mint a megért vihar.

Nem fojthatja el azt semmi. A nagy család
bólint rá: szavamat mondja a tömzsi kún
vincellér, a szikár jász kubikos, a hű
székely, mint aki szót ért, magyarán magyart.

Tömbként állok. Üres füllel a szóra már
s bölcs érvekre; komor arccal, ahogy e kor
megformált. Mereven jobbom előre int,
daccal, mint amidőn fegyver előtt meredt.

Élvén sokszorosan így jelenek meg az
ökrénél szomorúbb szolgalegény előtt,
így ott, hol vacsorát már a szopós se vár –
Állok csak s mutatok s egyre emelkedem.

Képes Géza: *Halhatatlanság*

Egybegyüjtött müvek. Lássátok, halandók:
íme, az emlékmű, fércnél maradandóbb.

Gyűjtsön még ebben a témakörben más alkotóktól is idézeteket, és vesse össze az ókori mintákkal!

37. Karinthy Frigyes az általa készített irodalmi karikatúrák lényegét így summázta: „Nem egy bizonyos művel foglalkozik, hanem egy bizonyos íróval, azzal, ami az íróban egyéni és döntő: a modorával, illetve a modorosságával. *Torzkép*, humoros műfaj, mert nem azt nézi az íróban, ami benne szabályos és általában művészi, tehát szép, hanem ami benne különös és különösen egyéni, tehát torz: – de egyben *jellemrajz*, kritikai műfaj, meghatározza az írót, az általában, normálisan széptől való eltérésének fokát és minőségét." (*Így írtok ti* előszó) Ennek szellemében foglalja össze Babits vagy Móricz művészetének karikírozott jegyeit, visszakövetkeztetve egyéni stílusukra!

Babics Bihály: A Klasszikus Gyomorgörcsök ciklusból.
Futurum Exactum.

Plutó e torzót márványból szoborta
Ó, torzók torza, bőrző Dunakorzó
Ó, korzók korza, őrző dunnaorzó
Mint ferde torta és megint retorta.

De Afrikában fú az antipasszát
És négerek masszálnak pántlimasszát
És ott az ég oly régi, égi méla.

S tán pápuákok pengetnek poros fát
S nem lesz Nyugat már, sem Fenyő, sem Osvát
S még él Balázs, még él a méla Béla.

*

Móricz Zsigmond
(Folytatás.)

Turi Dani ozstán mégis hazakódocott, de a lelke fenekin, meg a fenekelelkin nagy, nagy keserves fenekedésekkel győzte az életyit.

– Hej, muramista, muramista, – ódózott a nyelvije nekije – bé tökkel vágtál csülökbe.

Megaztánis a felesége eszmelkedett a jobbérzésébe és attul úgy, de úgy összefancsargott a lelke levese, hogy szinte bőrzött. Akkor, mint a kanoroszlány, kibicsakta a nyakát, a szeme is megnyikkant bele – aztán akkor úgy ment Turi Dani, szélesen, peckesen, nagytehetemséggel, úgy ment végig araszolva a nagy utcán. De közben tarajashorgas, úri böfögés nyomta, nyefegtette a torkát, azt meg legyűrte keserűen: izgatta, vágta, gyömöszölte, gyomrintotta a nagyérzés, nagyfeneérzés, hogy az erei úgy daggantak a nyakacsiggályán, mint téli teplince a vágáskor. Az a szeginasszony! Az a szeginasszony!

Eccerre Bira jön vele szembe, az meg csak ránézett, megnézte a testivel egészbe és csak úgy suny-suttyából odapislantott a nagyerős hím szemébe. Csak úgy, a hóna alól nézte, de a cippes derekát végigriszákolta valami fortymeleg.

– Hej, muramiste, de Bira, merre lófrász? – beszélt Dani, de a szemét már elöntötte a hímes vérharag.

– Merre? – rüstölt a ján, nyelveskésen. – Merre, hát mér, asszongya, kee! Amerre fekete jérce jár: a lábán.

S megriasztotta újfent a derekahajlását.

Dani ekkor nem szólt, hanem eccercsak nagybüszke hímdagadás fogta el: – a két szeme elnyálladt, betaknyadzott a hévtül: kicsurgott a pörses, duzzadt férfiszája: – a nyakere félméterre kilógott és úgy megszorította zekéjét, hogy kicsattant a golyvás hátulja. Azzal csak félkézbe kapta a jányt, egyet roppantott és megcsóválta a feje fölött. Úgy lett meg a ján, azstán visszaesett, mint a rongy, nyaflán, szétnyúlva, kehesen.

A férfi meg nézte és már torlakodott a torkában a nagyutálat. Valami erős, mélységes lágyság fogta el, héj, muramiste, muramiste – azzal fogta, béköpött, odapökött az erős, széles tenyerébe egy féllitert, azt hozzácsapta a jánhoz, hogy csak úgy liccsent.

Úgy ment el, mint az Isten.

Kimeresztette a nyakát.

Vitte a nagyerős lelke.

A tábla végébe meg ott állt a walesi herceg felesége, annak a törékeny testét végigbizsenbozsongatta valami borsódzás, habzás; – úgy nézte a férfit, hogy málladt tőle a fehér melle. Különösen a köpést nézte. Ilyen szépet, igazit, hímeset még nem látott. Ilyen igazi, erős férfit.

Az meg csak jött felé.

– Mi járatban erre, Turi uram – kérdingette a hercegasszony csak úgy közömbösen.

– Instálom, usgye, aszongya, butykos, lölkem – mondta Turi Dani makacs-mereven. S egyszercsak, fogta, s akkorát bömbent, ordantott a torkával, hogy a szája kétoldalt kirepedt a füléig. Valami forróság fogta el a hercegasszonyt: – a hímség ilyen förtelemszép nyikkanására. Elszédült, megkábult, összebágyadt, lecsuppant, odariggyent a férfi zekés melletetejire. Először látott igazi férfit. Erős, ősösztönös, nagyszerű, igazi, félliterköpő, füligrepedtszájú, füstös férfit. Az igazit. A nagyot. A kérlelhetetlent. Az ősösztönöst.

– Te szép, te én uram, mura, mura, – nyögte elaléltan, pihegve, mint nyaratszaki csibbe.

Dani meg nézte.

Aztán egyetlen, morcos mozdulásával a körmefeketéjének, felhasgatta végig a hercegasszony hasát. Úgy hagyta ott, kibuggyanva. Az még akkor is szerelmetesen tátogott, tipengett utána.

Úgy ment el döngve.

Vitte a nagylöttyös indulat. A férfit.

Két uralkodó herceg jött vele szembe három bölénnyel. Dani oda se szottyant nekik, áttaposott rajtuk. Beleugrott, átrúgta. Hozzá sziszegett a fogával, keresztül a foga-húsán.

Három másik ember jött.

A tömörkény, meg a gárdonyi, meg a mikszáth.

– Mi járatban – mondta a tömörkény. – Mi járatban gazduram. Itt nem lehet átmenni, gazduram. Dram.

Dani csak nézte. Vérbenyihhant a szeme.
Nagyot, keservetest fohászkodott a gyomraveleje.
Két kezével odakapott, meg fogta a népiescht és csak úgy szőrmentén, riszálva, odakente a palánkhoz. Még be is sózta, paprintotta kevéssé. Egyet ropigott a fogával s leharapintotta a két másik népiesch fejét. Úgy meningélt továbbság, népiesch irányban.

38. Kísérje figyelemmel: Petőfi *Szeptember végén* című költeménye hogy íródik át Bereményi Géza tollával!

Szeptember legvégén

Nem nyílnak a völgyben a kerti virágok,
hóban akadt el a szárnyas idő,
és látod emitten e téli világot,
kicsorbult a ködtől a bérci tető.

Kőbe lopózott a lángsugarú nyár,
benne virít az egész kikelet,
és íme sötét hajunk kő között fű már,
vérünk a kőnek ad meleget.

Elhull a virág, szirmot bonthat a szégyen,
ülj hitvesem, ülj az ölembe ide.
Elhull a virág, szirmot bonthat a szégyen,
ülj hitvesem, ülj az ölembe ide.

Hasztalan dobjuk az özvegyi fátyolt,
ott csattog, akár a sötét lobogó,
mint csapdosó szárnyak a síri világból,
a szárnyas idő, mit lekötöz a hó.

39. Hasonlítsa össze: mire játszik rá irodalmi karikatúrájában Karinthy Frigyes és Parti Nagy Lajos? Melyik paródia miért ötletes? Milyen fajtája valósul meg a transztextualitásnak ezekben a szövegekben?

Karinthy Frigyes: *Petőfi Sándor*

Barna kislány szemének a...

Barna kislány szemének a lángja
Idetűzött szívem pitvarába,
Kis halacska szőke Tisza vizén,
Örömében akrát ugrok biz én.

Olyan az ő lelke, mint a rózsa,
De mint a fehér, tiszta rózsa,
Fehér rózsa az én babám lelke,
Fehér galamb az ő nagy szerelme.

Barna kislány, mikor megláttalak,
Bennem mindjárt nagy szerelem fakadt,
Megláttalak New York kávéházban,
Mint harmat kökörcsin-virágban.

Kacsintottam, barna kislány, neked,
De te ültél zordon férjed mellett.
Barna kislány, te a fényes hajnal,
Férjed pedig a fekete éjjal.

Színművészet a te hivatásod,
barna kislány, magyar vagy te, látom,
Magyar az a fényes lelked neked,
Az isten is magyarnak teremtett.

Zordon férjed tojást evett, hármat,
És titokban megcsípte a vállad.
Hej, titokban, te is mosolyogtál,
De hej, bizony, énreám gondoltál.

Beültetek aztán kocsikába,
S elmentetek egy nagy szállodába.
Igaz magyar szálloda volt az is,
Igaz magyar a lelked neked is.

Kiskapunál, hej, megálltam ottan,
Reszketett a szívem, rád gondoltam,
Rád gondoltam, remegő szivedre,
Fehér galamb, magyar szép lelkedre.

Rád gondoltam gondolsz-e most énrám,
Kis kezedet összeteszed mélán,
Megértetted-e az én lelkemet,
Mint a szellő a fényes felleget.

Fehér rózsa az én babám lelke,
Fehér galamb az ő nagy szerelme,
Barna kislány, ha te szeretsz végre,
Felrepülök a csillagos égbe.

*

Parti Nagy Lajos: *Befordulám a kamrába*
– Élet-Idill és dévajlás –

Befordulám a kamrába, adta vette setét vót,
Nem lelém a beste jószág a pipámnak szurkálót,
Teremtette sötétsége, ollyan vagy, mint a szurok,
Lepatténtok egyet róla, s a pipámnak beszurok.

Ahogy mondám, úgy is tették, szörcsölődtem csendesen,
Azaz szörcsölődtem volna, ha nem zavar senkisem,
De a kamra setétjéből mint valamelly kiváltság,
Pindari láng-ajakával előpattant egy jelenség...

Egy kisleány, egy kisleány jött elő a lavórból,
Ha nem vóna vegyszerekből, allig' ha nem megórrol,
Mer' én bizon' mer' én bizon' egy szálában állék ott,
S nem úgy, mint amikó' kisleányt fogadok.

40. Goethe *Wandrers Nachtlied*-jének fordításai stílusparódiára is késztették költőinket. Magyarázza meg, hogy az egyes paródiák mire játszanak rá?

Varró Dániel:

Vándor éji dala
(viccelődjünk azon,
amit nem bírunk lefordítani sorozatból)

Szelídített változat kisebbeknek

Minden orom csupa
öröm,
a lombokon, a
lömbökön
szél szól: lihi.
Madárdaltól nem zeng az erdő.
Örvendj, tekergő,
itt a pihi.

Bunkósított változat nagyobbaknak

A hegytetőn fent
nyugi van,
csak a szél böffent
sutyiban
a lomb közt, de slussz.
A madárkák kussolnak a fákon.
Belőled is, barátom,
kifogy a szusz.

Tandori Dezső:

Vándor csatadal

Tehát immár minden bércen csend ül.
Halk lomb, alig érzed, lendül.
Sóhajt az éj.
Hindenburg készül a csatára.
Varsó is nemsokára
Mienk, ne félj.

*

Vándor kenyérdal

Immár minden serclin csend ül,
Pék lapátja alig lendül,
Kemencemély
Hideg ásít.
Várj csak! hasad sokáig
Korog, ne félj.

*

Ángol mélyi dala

Immár minden mélyet csend ül.
Tengeralattjáró lendül.
S fuccs a hajómnak...
Az angol flotta a végét járja.
Várj, nemsokára
Megtorpedóznak.

41. Milyen szövegműfajokra ismer rá az architextualitás játékos tréfáiban, Zend Róbert halandzsáiban?

Gimb
Gomb
Bingimbong
Gimbin Gombon Gumbung

Ince
Fince
Recefince
Réki Róna Rumbung

Ákom Bákom Pipitér
Jancsi Pancsi Hazatér

Kiring
Korong
Csim
Bung

*

Répcebugyor tövében,
Kisangyalom,
Ne csármánkodj elébem,
Kisangyalom,
Nyócat ellett a Riska,
Élj sokáig Juliska,
Kisangyalom.

*

Kulipintyó,
kicsi ház,
Kerek Ferkó
furulyáz.
Zöld erdőben,
tekergőben,
topor törpe
hahotáz.

*

Csigga bigga
gyerebereki,
égga háza
dide bide ki,
ha nem égne
aha hahá zad,
nem mér hetnéd
aha láhá zad.

14. SZÖVEGALKOTÁS

1. Szüntesse meg a második mondatban a szöveghiányt!

Lassan apad a Berettyó. [...] *árvízkészültség.*

Változtassa meg az első mondat szórendjét, és a másodikat annak függvényében egészítse ki! Milyen tapasztalatai adódtak a hangsúlyviszonyokat és a jelentést illetően?

2. Fejezze be a Winston Churcillről szóló két anekdotát! Milyen fogódzói vannak?

Churchill választói gyűléseit gyakran megzavarták a választójogukért harcoló nők. Győzelme után is sok gunyoros megjegyzést kiabáltak felé. Valamelyik fogadáson is az egyik nő Churchillhez lépve az arcába vágta:
– Undorodom a politikai nézeteitől, és undorodom a kis bajuszától.
A szellemes fiatal miniszter így felelt:
– Hölgyem, ...

*

Az első világháború után, amikor az asszonyok megkapták a választójogot, elsőnek lady Astort, egy gazdag amerikai nőt, a Times tulajdonosának feleségét választották meg képviselőnek, aki közismert volt éles nyelvéről. Lady Astor megválasztása után, a parlamentben felszólaló Churchillnek haragosan odakiáltotta:
– Uram, gyűlölöm önt. Ha a férjem volna, mérget kevernék a teájába.
– Asszonyom – válaszolt a mindig talpraesett miniszter – .....

3. Állítsa helyre a szöveget a következő versrészletben! Tegye be a kipontozott helyekre [...] a megfelelő szavakat, illetve kifejezéseket megokolással! Mi segített a megoldásban?

Fut a gyermek a labda után
leszegett [...], *tűzpirosan,*
se lát, [...][...], *csak egyre rohan.*
Guruló labda lett a világ,
szüntelen űzi, [...] *a vágy,*
száz utcán, téren,
ezer veszélyen,
millió anyai kétségen át,
gyönyörűszépen
s balga-bután
fut [...][...][...][...][...]...

Fut az ember az élet [...]...
[...][...] *gyötri magát*
kincseit egyszer csakhogy elérje,
kergeti álma, hajtja a vére.
Kenyér gurul a lába előtt,
vagyon [...] *a vágya* [...],
hírnév, dicsőség álma [...].
Rohan utánuk éveken [...],
a fogyó úton, életen [...],
száz [...],[...],
[...][...],
millió isteni bánaton át,
[...]
[...][...]
[...][...][...][...][...][...]...

[...] *az ISTEN az ember* [...],
mert mindent lát és szánja nagyon,
guruló szívét csakhogy elérje,
hogy [...] *utána, hull bele vére!*
Ott [...] *az* [...],
ott [...] *a* [...],
egész világon,
sok ezer éven,
sok mérhetetlen,
megérthetetlen,
keresztre írott szenvedés [...],
hulló Igével,
kiontott [...],
viszonzatlan,
mély szerelmével
[...][...][...][...][...][...]...

4. Szerkesszen egy bekezdést, amelyben a következő gondolat tételmondatként legyen

a) indító mondat,
b) záró mondat,
c) a bekezdés közepére helyezve!

Az embereknek jobban kellene figyelniük egymásra.

5. Indítsa háromféleképpen is gondolatsorát *A drogok elterjedése napjainkban* című témáról!

6. Készítsen az *Életek nyomai a körülkerített kertben* címmel írandó leíráshoz többféle hangulatú bevezetést!

7. Fogalmazzon három eltérő befejezést ahhoz a témához, hogy hogyan fogja nevelni gyerekeit/tanítványait (a magánál fiatalabbakat)!

8. Írjon az ember és az állat kapcsolata témáról egy rádiós műsor szerkesztőjeként másmás konklúziót megfogalmazó befejezéseket!

9. Egy később megírandó értekezéséhez csak bevezetést és befejezést készítsen el, de ügyeljen arra, hogy azok „egymásra mutassanak"!

10. Próbálja ki Balázs János kijelentésének igazságát, amely szerint „bármely szöveg elejét vagy végét elvben tetszés szerint lehet megtoldani, még az egyébként hagyományosan zártnak tekintettekét is" (1985. *A szöveg*. Gondolat. Budapest. 91)!

11. A *Magyar értelmező kéziszótár*ban még nem szerepelnek a következő szavak ma mellékjelentésként használatos fogalmai: *csúsztatás, ragoz* ...stb. Képzelje magát bele egy szótáríró szerepébe, és írja meg ezeket a szócikkeket a szótárírás hagyományai szerint!

12. Adja meg a következő szavak jelentését a *Magyar értelmező kéziszótár* számára: *irgalmasság, bárdolatlanság* stb.!

13. Szemléltesse egy glossza írásával Déry Tibor figyelmeztetésének jogosságát: „Arányosság: feltehetően ez mindenkoron minden művészet legősibb regulája. Arányosság az anyag elrendezésében. Tartalom és forma egyeztetésében. Harmóniák és disszonanciák arányos helycseréje az összhangzatban. Szimmetria és aszimmetria arányos váltakozása. Az aranymetszés alkalmazása. Arányosság az olvasó kedélyelemeinek talpraállításában, hogy sírjon is, ha nevet, és nevessen is, ha sír. Az arányosság a legfőbb kompozíciós elv is" (1975. *Újabb napok hordaléka*. Szépirodalmi Kiadó. Budapest. 405).

14. Folytassa a felsorolást verses formában gondolatritmussal Petőfi- vagy Vörösmarty-epigonként; Presser Gábor és Sztevanovity Dusán, illetve Bereményi Géza stílusában korunk legégetőbb kérdéseiről vagy mindennapi gondokról!

Ha majd a bőség kosarából
Mindenki egyaránt vehet,
Ha majd ....
.....
Akkor mondhatjuk, hogy megálljunk,
Mert itt van már a Kánaán!

*

Majd ha kifárad az éj s hazug álmok papjai szűnnek
S a kitörő napfény nem terem ál tudományt;
Majd ha.....
.....
Méltó emlékjelt akkoron ád a világ.

*

Ha hinnél valamiben, mit nem láttál soha
Ha hinnél valamiben, ...
Akkor hinnél valamiben, mi nem csalt meg sosem

*

Mióta a világ varázstalanítva lett,
végre miattad nincsen értelme semminek.

Mióta a világ titoktalanítva lett,
már mindent értek, egyet kivéve – tégedet.

Mióta a világ ...
végre...

Mióta a világ...
már...

15. Folytassa a következő verset a sugallt formának megfelelően:

Mit láttam benned? Hőst, szentet, királyt.
Mit láttál bennem? Rendetlen szabályt.
Mit láttam benned? Magam végzetét.
Mit láttál bennem? Egy út kezdetét.
(Szabó Lőrinc: *Tücsökzene* 243.)

16. Foglalja versbe családja tagjainak nevét a népi névsorolók, illetve a Weöres-vers mintájára!

Flórián a tüzet oltja,
Mátyás meg a jeget oldja,
bogyót szemel Borbolya,
orsót perget Orsolya...
(Csízió)

17. Fejezze be a következő Phaedrus-mesét, amelynek a folytatása nem maradt ránk!

Az oroszlán uralkodása

Legjobb a nyílt, őszinte és igaz beszéd:
E bölcs mondás becsét mindenki ismeri,
Bár soknak ártott már, hogy őszintén beszélt.
Midőn az állatok királya trónra ült,
Igazsággal akart szerezni hírnevet.
Elhagyta régi, vérengző szokásait,
Többek között beérte gyengébb koszttal is,
És bölcsen, feddhetetlenül bíráskodott.
De buzgalmát idővel únni kezdte már.
...

18. Foglalja össze kiselőadás formájában: Milyen strukturális sajátosságokon alapul a szöveg nyitottsága és zártsága?

19. Írjon érvelést vagy cáfolatot Siegfried J. Schmidt következő állításáról: a „szövegben megvalósult választás jellemzőiből vissza lehet következtetni a szerzőnek a közléssel és a hatással kapcsolatos *szándékaira*" (1970. [1975] Bevezetés egy szövegszemantikai irodalomtudományba. In: Horányi Özséb (szerk.): *A jel tudománya*. Gondolat. Budapest. 466)!

20. Mutassa meg érvelési technikáját a *Szükség van-e nyelvművelésre napjainkban?* című témában! Érveljen mellette, vagy cáfolatokat vonultasson fel ellene! (Úgy készüljön fel, hogy gondolatait vesse papírra!)

21. Milyen tények alapján

    a) emelne vádat törvényszéki tárgyaláson ügyészként Antigoné (Hamlet stb.) ellen,
    b) milyen logika alapján érvelne ügyvédként mellette,
    c) és milyen tényállás alapján ítélkezne bíróként!

    Mindegyik beszédhez készítsen magának vázlatot is!

22. Fejtse ki részletesen, hogy milyen következtetésre jutott a jelenleg hatályos hitelfelvételi (szociálpolitikai kedvezmény stb.) helyzettel kapcsolatban! Éljen a téma kifejtésekor a külső és a belső érvekkel!

23. Készüljön fel március 15-i ünnepi beszéd mondására Weöres Sándor egyik egysorosára mint mottóra építve!

    A múlt a jelen alakja, a jövő a jelen illata.

24. Tanulja meg Németh Lászlótól a lényeg summázását! Ő így foglalta össze *Villámfénynél* című drámája történését!

    Mi a villámfény? Az igazság, mely belecsap életünkbe s leleplezi hazugságainkat. Darabomban ez a leleplező igazság: nem gondolat, belátás, hanem egy fiatal lány szépsége. A körorvost, aki felesége családjától kapta állását s a nyomorába süppedő faluban ijesztő gyorsan boldogul, rég gyötri a szociális és emberi öntudat, de csak akkor eszmél rá teljes erővel élete hazug alapjaira, amikor barátja külföldről hazakerült lányában egy új igazibb élet álma s a reménytelenség egyszerre ölt világító és perzselő testet. Az igazság kiveti őt családjából, nő és vagyon nélkül, de legalább az igazságtól meztelenre pörkölten merül alá a szegény emberek társadalmába.

    Hasonlóan sűrítetten foglalja össze egy dráma vagy regény cselekményét!

25. Tömörítse néhány mondatba a következő tudományos szöveget a részletek elhagyásával!

    Hálaadó ünnepségek természetesen a templomokban voltak, illetve a bejáratok előtti tereken. Az államvallás, a császárkultusz mellett, az istenségek személye is változott az évszázadok folyamán, néhány példa: a hadsereg Victoriának, Marsnak, a katonai

tábor géniuszának áldozott. A forrásoknál Aesculapius és Hygieia mellett Silvanusnak szólt a legtöbb felajánlás. A Severus császárok alatt az afrikai Saturnus, s főként a keleti, szíriai Baalok, Iupiter Heliopolitanus és az eredetileg Perzsiában tisztelt Mithras istenség szentélyében folytak a zártabb közösségek szertartásai. Diocletianus idejében Sol-Mithras kultusza államvallássá emelkedett. A keresztény vallás a 4. század utolsó harmadában szorította ki a többi istenséget a hivatali helyiségekből és rendezvényekből, s így a császárlátogatások szertartásrendjéből is. Óbudán mindkét (eddig feltárt) ókeresztény bazilika a katonai erődből, a 4. századi légiótáborból kivezető főutcák szegélyén, közvetlenül a nyugati táborkapu és a déli táborkapu mellett kapott helyet. Ezeket a templomokat az Árpád-házi királyok idejében is használták, az egyikből a ferencesek temploma és kolostora vált, a másikat klarissza templommá és kolostorrá bővítették ki.

(Póczy Klára: *Római császárok Aquincumban*)

26. Sorolja fel, hogy városi önkormányzati képviselőként milyen anyaggyűjtési módokat használna fel a hajléktalanok helyzetével foglalkozó beszámolójához! Végezze is el! Jegyezze le azokat a momentumokat, amelyekből beszéde vázlatát összeállítja!

27. Egy „álompárt" tagjaként milyen pártjelszó(ka)t javasolna?

28. Találjon ki egy-egy image-szlogent! (Például a mai egyetemi formáról; a jövő virtuális felsőoktatásáról, városáról/falujáról, családjáról, leendő hivatásáról, egy politikai pártról, egy autóról stb.)

29. Melyek a narráció jegyei Mészöly Miklós *Saulus* című regényrészletében?

Ő aludt el hamarább. Egyszer arra ébredtem fel, hogy a vállamba kapaszkodik. Még nem világosodott. A fal mellett a két damaszkuszi suttogva beszélgetett. Nem kellett nagyon fülelnem, hogy megértsem, miről: Istefanosról. Hogy Damaszkuszban még biztos nem tudják a barátai, mi történt vele; s hogy időben értesíteni kell őket, mielőtt ott is nyomozni kezdenek. Első pillanatban elég süketen hatott rám a néhány elkapott szó. Még el is aludtam utána rövid időre. Aztán megint fölriadtam. A függöny résén kiláttam az égre, már halványodtak a csillagok. A fiú csendesen szuszogott mellettem. Rájöttem, hogy semmi újat nem tudnék mesélni neki Damaszkuszról – előbb *oda kell mennem*. És minél gyorsabban. Olyan döntés volt ez, mint a megnyilatkozás. Nem Tarzusz, nem a visszafordulás – ez fontosabb feladat most: nekem kell színvallásra kényszerítenem Istefanos barátait. Nem úgy, hogy a szokásos módszerekkel faggatóra fogom a két gyanútlan idegent; ezt akkor már túl olcsónak éreztem. Tudatlanként akartam Damaszkuszba menni, hogy így tegyem próbára a küldetésemet.

Már csak egy utam volt Jerusalajimban.

(Mészöly Miklós: *Saulus*)

30. Meséljen el egy eseménysort

a) valódi időrendben,
b) a befejezés előrevetésével
c) in medias res kezdéssel!

31. Winston Churcill ezt a mottót írta a második világháború történetét felölelő hatkötetes emlékirata elé: *A háborúban – elszántság. A vereségben – dac. A győzelemben – nagylelkűség. A békében – jóakarat.* Válasszon ki ezek közül az egymáshoz rendelt fogalompárok közül egyet, és az elbeszélő diszkurzus sajátosságai szerint meséljen el ilyen címen egy megtörtént vagy fiktív eseményt!

32. Írjon egy állatmesét Phaedrus modorában a légyről és a pókról (vagy a káposztalepkéről és a pávaszemes pillangóról stb.)!

33. Meséljen el egy storyt a gerinc nélküli csodalényről, a két lábra állt gilisztáról (azaz az emberről)!

34. Írja le gyerekkorának azt a meghatározó élményét, amelyik nemegyszer még mai napig is eszébe jut

    a) hagyományos lineáris cselekményvezetéssel,
    b) az epikus folyamatszerűség helyett asszociációk szerinti átrendezéssel!

35. Mondja el egy film cselekményét „bő lére eresztve", utána pedig a „Kevesebb több lett volna" bölcsesség alapján ugyanezt a történetet tömörítve!

36. A diákönkormányzat képviselőjeként indukciós eljárással jusson el az általánosításig a felsőoktatási intézmények összevonásának hatását fejtegető felszólalásában! Mikor ér célt az ilyen típusú szöveg?

37. Tegye egyértelműbbé a következő hirdetés jelentését átalakítással!

    Új modelljeinkkel nyitott hétvégénk alkalmából szombaton és vasárnap is várjuk!
    (*Kelet-magyarországi Extra* 1997. szeptember 12)

38. Írjon a szöveg lényegét kifejező mondatokból álló vázlatot! Ugyanerről a szövegről készítsen csak a lényeges szavakat, kifejezéseket megadó vázlatot is!

    A jugoszláv politikai megoldás – kantonizálás

    A koszovói albán kérdés megoldásának egyik tervét a Jugoszláv Geopolitikai Intézet által elkészített javaslat jelentette, amely Koszovó kantonizálását (közigazgatási egységekre osztását) tűzte ki célul. A tervezet abból indul ki, hogy a nemzetközi közösség garantálja a koszovói albánok jogait, de emellett biztosítani kell a koszovói szerbek biztonságát is. A boszniai és horvát tapasztalatok alapján arra a következtetésre jutottak, hogy a szerb lakosság kivándorlásának megakadályozásához nem elegendő a kisebbségi képviselet. Ezért olyan megoldást kell létrehozni, amely a szerb többségű területeken biztosítja a szerb lakosság fizikai és vagyonbiztonságát, valamint etnikai, vallási és kulturális jogainak biztosítását. Az új területi szerveződéseken belül az adminisztratív, az igazságszolgáltatási és a rendőrségi szervezeteket úgy kell kialakítani, hogy azokban többségében szerbek nyerjenek alkalmazást.

    Koszovóban is lehetségesnek tartották ilyen területi szerveződések, ún. kantonok létrehozását mindkét nemzetiség számára. E kantonokat a nagyobb városokon kívül

hoznák létre, s ezzel átszabnák a jelenlegi közigazgatási határokat. A szerb kantonok magukban foglalnák az összes szerb kolostort és kolostori birtokot, s ennek következtében a tartomány területének mintegy 30%-a kerülne a szerbek autonóm rendőrségének és közigazgatásának ellenőrzése alá.

A tervek szerint öt szerb kanton létrehozására lenne szükség (Ibar-i, Kosovopolje-i, Novobrodo-i, Sar-i és Metohija-i). Ezek saját önkormányzatot, igazságszolgáltatást és rendőrséget kapnának, s így megakadályozhatóvá válna az ott élő szerbek elvándorlása. A kantonokban a lakosság számarányának megfelelően képviseltetné magát a legfőbb szervnek számító gyűlésben.

A többnemzetiségű városokban vegyes közigazgatási rendszert vezetnének be, ahol az igazságszolgáltatás és a rendőrség működését tekintve vegyes közigazgatási és paritásos képviseleti elv érvényesülne. A legjelentősebb városokban kétkamarás közgyűlés működne, amelynek alsóházába a választásokon született eredményeknek megfelelő számú képviselő kerülne, a felsőházban pedig azonos számú szerb és albán képviselő foglalna helyet, s kölcsönös vétójoguk lenne. Tartományi szinten is megmaradna a vétójog.

(Dr. Szabó László 1999. A koszovói válság. *Honvéd*)

39. Figyelje meg Szentkuthy Miklós *Ágoston olvasása közben* (Napló és vallomás) című írása egy részletét a szövegalkotás szempontjából: milyen narratív és deszkriptív elemei vannak, és ezek miként fonódnak össze?

III. 23. – A legszelídebb háziállatok is megvadulnak Rómában. Az egyik (elképzelt) képen egy páncélos katona látható, amint egy csirkével vagy egész tömeg apró sárga pipivel úgy viaskodik, mint Léda a sárkányszívű hattyúval vagy Laokoon a kígyóval.

Egy másikon: egy bíbortógás, aranykoszorús színész egy megvadult szamárral küszködik a színpadon; egyik patája belegabalyodott a lant húrjaiba, fülén egy fél babérkoszorú lóg, farkára pedig három csörömpölő tragikus álarc van felfűzve.

Megint másik képen annak a milliárdos hölgynek parkja látható, aki vendégeinek éppen Pasiphae mítoszát akarja eljátszani, de az utolsó pillanatban, mikor az üvegfuvolák és lantok éppen a legéteribb syracusai mollokban kezdtek játszani, és csak egyetlen tök duda hangja jelezte a Minotaurus lappangó alakját az operában, a bika hirtelen megőrült, a fuvolásokat szarvára kapta, a vendég-görlöket véresre taposta, és a szerelmes Pasiphaét egy fára hajította. A kép éppen azt ábrázolja, amint az ezüstlevelű fáról egy bájos szökőkút fölé lóg a hölgy véres teteme, a kút-szobor fejét félig pirosra festi a vér, szabályosan, mint egy címer fél mezőnyét a kármin, és a bika dühöngve ugrándozik a pocsolyában, mert nem tudja elérni a túl magasra hajított Pasiphaét.

A lovakat ábrázoló kép persze a Caligula-anekdotát viszi végletekbe: a szenátusból őrült kétségbeeséssel rohannak a szenátorok, mialatt a másik ajtón beözönlenek a lovak, lepkekönnyű fekete arab csikók, vasaló-patájú, szakáll-bokájú mecklenburgi söröslovak, fehér mének, bonhomme-kispolgár-öszvérek, pegazusok és gebék, tógák rongyaiban, a lex equi caballi vastag tekercseivel a fogaik között, utánuk az üldöző istállómesterek, de minden hiába, olyan az egész, mint Noé bárkája vagy egy texasi cirkusz. Az összerugdalt szenátorok vére keveredik a százszámra kiöntött zsákok zabjával, mellyel az istállólegények szelídíteni akarták a lovakat.

A kutya „libera vagabuntur"-ja egy egyiptomi szekta Isis-vigéc pincéjében látható: középen a fekete kutyaisten szobra emelkedik, amint egy veszett cafat-komondor mindenáron a szerelem nagy misztériumát próbálja inszcenálni az oszlop szűk tetején, s folyton lecsúszik hátsó lábaival: a nagy dán dogok, könyvben préselt virágoknál laposabb orosz agarak, skót kéménykefe-terrierek a többi szobroknak mennek neki, mások az ájult papnőkről nyalják friss étvággyal a zsírokat és olajokat.

Így teljes a sorozat: canes, equi, asini, boves et quaeque alia pecora.

40. Alkosson hasonló módon: az elbeszélő és leíró jegyek összekapcsolódásával szöveget! Milyen szövegtípus-jellemzőkre volt tekintettel?

41. Írjon egy glosszát a következő címmel: *A kriptához nem tartozik parkolóhely!*

42. Fogalmazzon a *korlát* szó jelentéseivel filozofikus, aforisztikus gondolatokat!

43. Vesse papírra gondolatait egy nőknek (vagy férfiaknak) szóló újság számára a következő címmel: *Mit lehet kezdeni egy visszaadott gyűrűvel?* Játsszon el a gondolattal, ahogy Jonathan Blokk is tette *Murphy 3–2. törvénykönyve a nőkről* című írásában változatok sorát halmozza:

A HÉTEZER FORINTOS ÚJ FÜRDŐRUHA BEMUTATÁSA UTÁN GERJEDT KOLLÉGANŐI ROSSZINDULAT ELOSZLÁSI METÓDUSA:
1. Majd én megmondom, mi áll jól neked.
2. Ezt már láttam rajtad.
3. Öt éve én is hordtam ilyet.
4. Sok ehhez hasonló ügyes kis holmi van még a turkálóban?
5. Nem értek hozzá, nem hordok melltartót, de mutasd meg anyámnak.

Tehát lehet humoros hangvételű is az írása.

44. Figyelje meg a belső tér leírásának módszerét Nemes Nagy Ágnes versében, és maga is mutassa be az otthonát!

Otthon

Kredenc, szobor, terítő és dívány, tarka párna
zöld kályhák, sűrű függöny, a szekrény kulcsra zárva
a mennyezettől földig zsúfolva mind a képek
és néha éjszakánként a fojtott párbeszédek
ebédek, tálak és por a lepkegyűjteményen
és a sarokban díszkönyv és árnyék gyűl keményen
mind fullasztók az ízek és fullasztók az álmok
a hosszú kék ruhámban egy este majd kiszállok
beteg leszek, erős tán, vagy Indiába térek
s mint régi képen bennem az angyalok zenélnek.

45. Kövesse nyomon Oláh Gábor tájleírásának módszerét!

A Hortobágyon

Vágj közibe paripádnak
szentiváni fuvaros!
Hajts annak a délibábnak,
mi ott távol lengedez, ingadoz.
Szárnyakat köss lovaidnak:
hét mérföldet lépjenek,
mert e roppant pusztaságon
nincsen élet, alusznak az emberek.

Nem borúlok imádattal
oltárodra, puszta föld.
Azt sem mondom a magyarnak:
ezt a tengő, halott kincset örököld.
Templom ez, de hívők nélkül,
felburjánzott ős telek;
gazdátlan ház, ablakán át
hull a zápor, besüvítnek a szelek.

Számüzöttek pusztasága,
Szibéria magyarúl,
elvadúltak szaharája;
rá a mennybolt üvegzárként leborúl.
Unalomnak nagy madárja
gunnyaszt a sík peremén,
délibáb az álmodása,
az egyetlen, nem kézzel írt költemény.

Fehér falvak táboráról,
munkás népről álmodom...
Virágzó fák, szőlővesszők
andalognak a felhajló dombokon.
A kopárság asztalára
dús kalászt hint fürge kéz,
estharangszó jár a réten,
kiskapumban egy szerelmes fütyürész.

46. Vessen papírra szülőföldjéről szubjektív és objektív hangvételű leírást is!

47. Írjon egy utazási iroda megbízásából vendégcsalogatót kedvenc területéről (településéről, folyójáról, arborétumáról stb.)!

48. Érveljen mellette, vagy cáfolja meg: *A féltékenység a szerelem jele!*

49. Euripidész hősnője, Agamemnon lánya fogalmaz így: *Miként kezdjem el vádjaimat? Miként fejezzem be? Miként fogalmazzam meg?* – Tűnődjön el egy társadalmi (szociális, kulturális) probléma kapcsán, és írja le morfondírozását Agamemnon lánya kétségeinek mérlegeléséről!

50. Csak nőknek! Jonathan Blokk *Murphy 3-2. törvénykönyve a nőkről* című könyvében a férfiak szemszögéből tekintve a dolgokat, ezt írta:

> BOB REGELWAN ALAPVETÉSE
> *A női logika állandó.*
>
> ***Első kibontása:***
> *A női igazság a lehetőségek függvénye.*
>
> ***Magyarázata:***
> *Egy nő soha nem a lényeges dolgokat keveri össze a lényegtelenekkel, hanem a lényegteleneket egymással.*
>
> ***Pótmagyarázat:***
> *Ezt azért teszi, nehogy rájöjjön arra, hogy ő már régen rájött a lényegre.*
>
> ***Ellentételezése:***
> *Ha mégsem jött rá, akkor úgy tesz, mintha rájött volna, és így ezzel zavar össze.*

Hölgyeim! Két feladatra is vállalkozhatnak:
a) Írjanak egy tézisből kiindulva hasonlóképp szellemes okfejtést a férfiakról!
b) Cáfolják meg harcos feministaként a férfiak álláspontját rögzítő Blokk magyarázatát!

51. Csak férfiaknak!
Jonathan Blokk már idézett könyvében Mrs. Clinton alapteóriáját így adja közre:

> *A vállalatot a főnök felesége irányítja.*
>
> A magyar nők azt mondhatnák: *A kalapot a nő viseli.*

Uraim! Ha bántják Önöket az ilyenfajta megjegyzések, tegyenek ellene legalább annyit, hogy
a) bizonyítsák az ellenkezőjét érvek sorával,
b) vagy egy témába vágó poénos történettel kárpótolják magukat!

52. Írja le meditációját ezzel a kezdő mondattal a maga választotta szövegműfajban: *A percek, az órák és napok fonják körénk gyűrűiket!*

53. Esterházy Péter a házasságról ezt a mondatot jegyezte fel a *Függelék a Kis Magyar Pornográfiához* című írásához:

Egy férj, amint bosszúból, reggeli közben, a házassághirdetéseket böngészi.

Tekintse ezt a mondatot a bevezetés részének, és írjon belőle glosszát vagy novellát stb.!

54. Szereti az abszurdot? Írjon egyet Esterházy Péter egy mondatára!

Látod azt a párt? A volt feleségem és a volt férjem. (Függelék a Kis Magyar Pornográfiához)

55. Milyen módszerrel jellemezte Márai Sándor de Gaulle-t *Napló*jában (1968–1975)?

Exit de Gaulle. Tehetségesen halt meg, kispolgári nyugalomban, *procul negotiis*. Tudott várni. Tudott cinikusan, arrogánsan, könyörtelenül *inhumain* lenni. Parvenü volt: meghirdette *a grandeur*t, és a franciák nem tudtak ellenállani a csábítónak; de közben gyanakodva nézték, mert feltételezték, hogy talán nem is nagy, csak hosszú. Saját magától nem látta a Valóságot. XIV. Lajos még beérte azzal, hogy kijelentette: „Az állam én vagyok". De Gaulle már többet képzelt; meghirdette, hogy ő Franciaország. Murphy, az amerikai diplomata hallotta, amint a londoni számkivetettség idejében a kis penzióban de Gaulle-ék veszekedtek, és az asszony ezt kiáltotta férje után: *„Charles, tu n'est pas la France"*. Karcsi – így írja Murphy – pulykavörösen távozott a szobából és becsapta az ajtót. Hórihorgas volt és Don Quijote-szerű. Ugyanakkor Sancho Panza józanságával ítélte meg honfitársait, a franciákat. Európa egyesítésében nem hitt, ezt a lehetőséget visszavetette.

A Notre-Dame-ból temették, jelképesen, nyolcvan államfő és kormányelnök jelenlétében; csak a hulla hiányzott, aki, gőgösen, nem ment el a saját temetésére, otthon maradt a faluban. Mi volt a titka? Tudott következetesen nemet mondani. Mintha megszívlelte volna a Goethe-mondást: „Ha valaki következetesen tud nemet mondani, a végén hatalmas lesz." Minden amire azt mondta, *„Igen"*: köd és füst. Harmadik személyben beszélt saját magáról; ő volt az egyetlen, akire azt mondta: *„Igen."* Egy alkalommal Malraux-tól, vacsora után, ezt kérdezte: „Mondja, Malraux, nem unalmas Mozart?"

A XVIII. század felszámolta a Vallást. A XIX. század felszámolta az Istent. A XX. század felszámolja az Embert.

56. Jellemezzen egy nagyon karakterisztikus egyéniséget, esetleg egy ellenszenves embert!

57. Adjon leírást a barátja/barátnője külsejéről (hajáról, szeméről stb.)!

58. Írjon karikatúrát egyik tanáráról (egy énekesről stb.)!

59. Képzelje magát egy színikritikus helyébe, és írjon az egyik színházi bemutatóról kritikát egy irodalmi lapnak!

60. Legyen néhány órára filmkritikus, és egy napilap számára vessen papírra egy mozi- vagy tv-filmről elemzést!

61. Készítsen filmforgatókönyvet kedvenc novellájából!

62. Írjon olyan belső monológot, amely feltárja az emberi gondolkodást!

63. Mutassa be a részletezés módszerével a mai emberi viszonyokat!

64. A következők képeslapszövegekként jelölt szövegek:

Vasárnap, Párizs, Luxemburg-park. Utam ide a Boulevard Saint-Michelen át vezet. Napfény, diákok, kora nyár; pillanatra megdöbbenek. Adyt itt érintette meg „kánikulában, halk lombok alatt" az ősz lehelete! „Szent Mihály útján suhant nesztelen..."

De a Luxemburg-park nagyon szép. Nagyon szép, és nagyon szomorú. Csalhatatlanul érezni itt a vasárnapot, s a napsütésben a délutánt. Geometrikus pázsit mezők, szélesen ívelő teraszok, kőbalusztrádok, kavicsutak és fegyelmezett ligetek. A park méretei szinte elrejtik, fölisszák a sétálókat. A lármás gyerekhad pillék tánca, s egy-egy üldögélő öreg: elfeledett figura a mulandóság sakktábláján.
(1963. július 7.)

(Pilinszky: *Képeslap a Notre Dame-ból*)

*

Radnóti Miklós: *Razglednicák 4.*

Mellézuhantam, átfordult a teste
s feszes volt már, mint húr, ha pattan.
Tarkólövés. – Így végzed hát te is, –
súgtam magamnak, – csak feküdj nyugodtan.
Halált virágzik most a türelem. –
Der springt noch auf, – hangzott fölöttem.
Sárral kevert vér száradt fülemen.

Szentkirályszabadja, 1944. október 31.

Milyen szempontból felelnek meg, illetve mondanak ellent a szövegtípusnak?

65. Írjon egy csattanós történetet, *Az asszonynak hét bőre van* közmondásunkat téve meg címmé!

66. Szerkesszen két szöveget, az egyikben a következő mondat valódi kérdésként, a másikban retorikai kérdésként szerepeljen!

Otthon is felrakod a székre a lábad? (vagy: *Miért nem tudják a szemétgyűjtőbe dobni azt a nyomorult szemetet?* vagy: *Ha szeretsz énekelni, miért nem tanulsz meg?*)

67. Milyen retorikai eszközöket használna fel beszéde (szónoklata, előadása) közben a hallgatóság figyelmének lankadását tapasztalva? Mutasson is be ezek közül néhányat kontextusba ágyazottan!

68. *Egy napom mérlege* címmel írjon számvetést egyetlen napjának tevékenységeiről vázlatszerű sommás kifejezésekkel, majd levélben számoljon be ugyanerről valakinek!

69. Értelmezze a következő metaforákat:

„Beszélni annyi, mint verekedni." (Ravasz László)
„A beszéd csomagolópapír." (Weöres Sándor)

70. Készítse el egy látott színházi darab (film) eseményvázlatát!

71. Készüljön fel vázlattal az *Énképóvó mechanizmusaink* címmel tartandó vita vezetésére!

72. A *Vonzatgrammatika* kulcsszóhoz és egyben címhez írjon olyan feleletvázlatot, amely a vázlatpontokban az idevágó kulcsfogalmakat tartalmazza!

73. Írjon jegyzeteket a következő tudományos szövegről!

Róna-Tas András: *Nomád sátor, árok és kerítés*

Árok szavunk török eredetű, két dolog azonban nincs kellően tisztázva, a török szó eredete, és az, hogy milyen jelentésben vettük át. A szó török alakja általában *arik*. Megvan a legtöbb török nyelvben, kivéve a szibériai török nyelveket. A szóföldrajzi vizsgálatot zavarja azonban, hogy a szó átkerült az oroszba *(aryk)* és onnan számos török nyelv, így például a csuvas és a tuvai is visszakölcsönözte. Ezért nem mindig lehet megállapítani, hogy mikor eredeti és mikor oroszból kölcsönzött a török nyelvekben a szó. A szó a közép-ázsiai öntözéses gazdálkodás műszava lett, ezért több esetben török belső kölcsönzéssel is számolnunk kell. A türkménben az első magánhangzó hosszú, egyes oszmán-török nyelvjárásokban szókezdő *h-* is feltűnik. Legrégibb adatunk Kásgarí munkája az 1074 körüli időből. A törökből és az oroszból sok más nyelvbe is átkerült, így átvette a perzsa, a kurd, a cseremisz, a mongol és egyes kaukázusi nyelvek. A perzsában azonban *ärk* alakot találunk, s hasonló alakok fordulnak elő a grúzban, örményben és bizonyos kaukázusi nyelvekben. Ezt az egytagú alakot is több török nyelv kölcsönözte. Nagyon érdekes, hogy az üzbégben mind a két alak, tehát az *arik* és az *ark* is megvan, de az *arik* 'öntözőcsatorna', ahogy a legtöbb török nyelvben, míg az *ark* 'erődítmény, vár, a hán megerősített udvarházának része'. Ez a perzsa-tádzsik nyelvből való, ahol *ärk* és *ärg* alakot találunk 'citadella' jelentéssel.

A mezőgazdasági célú öntöző és a védelmi célú várárok valószínűleg azonos eredetre mehet vissza. Ibn Rusztánál ahol arról van szó, hogy a kazárok körülárkolják magukat a madzsgarok ellen, a perzsa eredetű arab *khandaq* szó áll. Ebből, mint ismeretes, egyesek a rossz „sáncolni" fordítás alapján Sarkel építésére következtettek, mások tovább arra, hogy Sarkelt magyarok ellen építették. Valójában a forráshely arról szól, hogy a letelepedett kazárok a nomá-

dok ellen ugyanúgy árokkal védekeztek, ahogy azt Mohamed tette a híres árokháborúban, ahol egy perzsa s a földművelésben jártas híve tanácsára a próféta öntözőárokkal védte magát az arab lovassági támadás ellen.

Mindezek alapján nem látok különösebb problémát a magyar *árok* szó eredeti jelentése körül. A szó átvételekor már mindenfajta árkot jelentett, valószínűleg a gyepűárkot is. Ha pedig a sátrakat télen körülárkolták, bizonyára azt is ároknak hívták. Az különösen érdekes, hogy a *Tihanyi apátság alapítólevelében* a szó már előfordul, mégpedig öt alkalommal, és az első alkalommal a *lacus Turku*, a Török-tó mellett. Az árok felső része, kezdete ugyanúgy *arokfee* (feje), ahogy az a törökben *arïq baši*.

A szó átvételét pedig a honfoglalás előtti időre kell tennünk.

74. Szerkessze meg az *Egyetemi/Főiskolai Élet* című újság következő számát úgy, hogy jelölje meg a témákat, és ebből egyet dolgozzon is ki!

75. Minden korban bőven kínálkozik téma szellemes kipellengérezésre. Képes Géza módjára maga is próbáljon írni csípős bökverset, magvas epigrammát!

Közmondás közügyben

Beszélni ezüst –
Lehallgatni arany.

*

A „Gondolatok" szerzőjére

Gondolatokat publikált,
mindig mások gondolatát.
Műveit nem tollal – ollóval írta –
a halál kikapta kezéből az ollót
s egykettőre kinyírta.

Zárt kör

Az államot szelíden fosztogatják:
a díjakat maguknak osztogatják.

*

„Minőségi" árúk
„Minőségi bor" – „minőségi vaj" –
Milyen sok cikk lett *minőségi* – jaj!
Ez nem csalás, nem ámitás:
nem burkolt – nyilt árdrágitás.

76. Tömörítse egyetlen mondatba a következő szövegrész lényegét!

Györffy György: *Nép, nemzet, ország*

Milyen atomokból állt össze társadalmunk? Az embercsoportok atomjai az emberek, molekulái a családok, ami a magyar társadalom kezdeteire is érvényes. *Ember* szavunk ősi magyar örökség; eredetileg két szó összetétele: *eme*, ugyanazon szó, amely *Emese* mondai ősanya nevében rejlik, s egyezik az uráli **eme* 'anya' jelentésű szóval, míg a *-ber* névelem rokon a finnugor eredetű *férj, férfi* szavunkkal, így végső fokon már nem is az egy-, hanem a kételemű emberpárt, a hitvilágbeli Ádám-Éva párost jelentette.

Hasonló az eredete *nép* szavunknak, mely szintén két elemből áll, a *nő*, valamint a *fi* szó ősi uráli **pi* alakjának az összetétele. Mivel ez a szó ma is embercsoport értelmű, kézenfekvő gondolat, hogy a *nép* szóban keressük az anya és a férfi által életre keltett család szó eredetibb magyar megfelelőjét, értve rajta:

„az én népem, házam népe, az én családom". A *család* ui. szláv eredetű, a *cseljad* átvétele.

A magyar nép nyelve bizonyára ugyanolyan ősi, mint a legtöbb eurázsiai nyelv, de sokáig a steppeországút peremén fejlődve, félreesett a máshol kialakult, több változásnak és keveredésnek kitett népek sodrásától, és megőrizte egyszerű kifejezőerejét, amelyet ma csak nagy írók tudnak érzékeltetni.

A *magyar* népnév az őshazánk térségétől délre alakuló indoeurópai nép önelnevezésével egy eredetű; megfelel az ind-óperzsa *manu-s*, a német *mensch* és az orosz *muzs* 'férfi, ember' szónak, s olyan régi – uráli–indoeurópai – kapcsolatokat sejtet, melyek az évezredek távlatából nem tisztázhatók, de ősi kapcsolatuk alig vitatható.

77. Javítsa ki és nevezze meg a következő dolgozatrészletek szövegalkotási hibáit!

Parti Nagy Lajos Csuklógyakorlat című kötetében egyik fontos egyéni szóalkotási mód a hanghelyettesítésen vagy hangcserén alapuló módszer. Ilyenkor egy a szó szerves részét alkotó betűt egy másik mássalhangzóval vagy magánhangzóval helyettesít.

*

Az alapszó ebben az esetben főnév. Ehhez hozzáillesztette a főnévi igenév képzőjét.

*

Az érzelmi töltetet jelző írásjelek hiányoznak ugyan, az olvasó mégis azonosulni tud a szereplőkkel. Sőt az is felmerül, hogy az erős tartalmi töltet és az ezt megvalósító nyelvi megformáltság indokolttá teszi a mondatok „hidegségét".

78. Alkosson a történelemnek (korunknak) két neves személyiségéről párhuzamos jellem- vagy életrajzot Kosáry Domokos mintájára, esetleg folytassa a történész gondolatsorát!

Széchenyi a jövőt olvasva, bizalmatlanul, sőt kétségbeesve figyeli ez iskolázatlan tömeg [kisnemesség] *érzelmi ébredését és egyre hangosodó szavát. E tömeg meg sem értheti aggodalmait, figyelmeztető szavának értelmét. Arisztokrata volta inkább bizalmatlanságot ébreszt – Kossuthnak be nem hozható előnye a szegény nemesi származás. A hangot Kossuth találja el, büszke mondásaival, hogy a tekintély uralma lejárt, hogy gőgös nagyuraktól, kegyelemből útbaigazítás sem kell. Ezek hangulati hátterét a kisnemes lelki alkatából értjük csak meg, aki előre érzi a lenézést, és előre dacol vele. Kossuth mint a szegény nemesek személlyé vált indulata vágja a hatalmas, de már nem soká hatalmas nagyurak szemébe: veletek, ha úgy tetszik, de ellenetek, ha kell!*

(Kosáry Domokos: *Kossuth Lajos a reformkorban*)

79. Tacitus úgy tartotta, hogy az anarchikus viszonyok teremtik meg a retorika létalapját, Kölcsey viszont azt vallotta: „A szónokság szabad nép körében támadt, s a szabad nép életéhez tartozik". – Tartson ezzel a két állásponttal kapcsolatban retorikaversenyen bevezető előadást!

80. A retorika fogalmát az ókori szerző, Quintilianus így határozta meg: „...a retorika az a tudomány, amely megtanít jól beszélni", napjainkban Kibédi Varga Áron viszont ilyen értelmezést ad: „A retorika nemcsak az ékesszólás tana [...], nemcsak a szónokok iskolája, hanem az összes olyan nyelvi alakban jelentkező művelet rendszerezése és tárháza, melynek ismerete mindennemű beszélő és író, olvasó és (beszédet, szöveget) hallgató ember számára egyaránt hasznos." – Fejtse ki a retorika fogalmának változásával kapcsolatos gondolatait esszé műfajában!

81. Nevezze meg Mikszáth műgonddal végzett szövegkorrekcióinak típusait a kritikai kiadásban közzétett egyik novellája (például *A kis csizmák*) alapján! Mi lehet a mű ismert formája és a jegyzetbeli változata közötti eltérés oka?

82. Magyarázza meg, hogy miért építette be rosszul az idézetet a dolgozatíró a következő bekezdésben! Javítsa ki a hibát! Illessze be az idézetet jól a szövegbe!

> *Deréky az irodalmi avantgárd első korszakának körülbelüli kezdő- és végpontját két Kassák-kötettel jelöli ki: Éposz Wagner maszkjában (1915) és Máglyák énekelnek (1920). Ezt az ötévnyi időtartamot az átmeneti forma korszakának nevezi, „amennyiben poétikai-szerkezeti jellemzőik alapján átmenetet képeznek a Nyugat első nemzedéke által éppen megújított magyar versnyelv és versszerkezet, és az avantgárd szöveg jellemzői között" (Deréky 1998: 85).*

83. Tegye világosabban megformálttá a szöveget! Milyen eszközökkel sikerült ezt elérnie?

> *A belső monológ másik fajtájában a szereplők lelkiállapotát jeleníti meg a szerző. Megfigyelhető az emberi agy működését utánozni kívánó mondatfűzés. A mondatok közt alig van tartalmi-logikai viszony.*

84. Teremtsen szervesebb kapcsolatot egy dolgozat két bekezdése között! Milyen módon érte el, és miért?

> *Ezenkívül az egyes szavakban érezhető lágyság, finomság (főként az l hangok sejtetik ezt) és a mélabús, fájdalommal teli hangulat, amely a harmadik versszakban jellemző, nem tükrözi, nem adja vissza Krisztus kereszthordozásának azt a keserű, gyötrelmes, idegfeszítő időszakát, amelyben a mozdulatok megtörnek, a lépés megakad, a test összerogy.*
>
> *A mássalhangzók közül az első versszakban főként az l, f és s, sz hangok használata érzékelteti a mozgás lágyságát, finom voltát, valamint a felhő nyugodt tovaszállását, tovarepülését.*

85. Javítsa ki az *RTV részletes* zavarba ejtő szövegezését!

> *A címlapon: Frankó Tünde*
>
> *A haja összefonva a derekáig ér. Kislányos alkata látszatra sejtetni sem engedi, hogy egy évtizede van a pályán, és egy bájos két és fél éves kislány, Tünde, Sára édesanyja.*
> (2000. febr. 14–20.)

86. Miért gondatlan a *Magyar Nemzet* rövid híreit író szövegalkotása? Teljesen formálja át a szöveget!

Társulás a magyar reklámpiacon • H. T.

Szövetséget köt Európa legnagyobb reklámügynöksége, az Euro RSCG és a magyar InSight kommunikációs ügynökség – jelentették be tegnap a cégek vezetői. A két cég 1998-ban 145, illetve 155 millió forintos forgalom mellett a hazai piac 15. és 14. helyén álltak. A stratégiai szövetségtől piaci pozíciójuk javulását reméli a két cég.

(2000. július 15.)

87. Milyen szövegalkotási hibát követetett el az *RTV részletes* újságírója? Korrigálja a szöveget!

A kopásos ízületi megbetegedés népbetegségnek számít, s a kor előrehaladtával előfordulási gyakorisága nő.

A sok hajlamosító tényező közül ki kell emelni a túlsúlyt, amely egyébként enyhe, panaszokat talán nem is okozó elváltozásokat okoz. Gyakran a mozgásszerveket érintő sérülések következményeként is kialakul.

A kopásos betegségek fő tünete az indításkor jelentkező fájdalom, a betegnek kicsit mozognia kell, hogy ízületei „bejáródjanak".

88. Mi nevettet meg – a beszélő akarata ellenére is – a következő diákszövegben? Formálja félreérthetetlenné a szöveget!

Szegeden országos kutyaversenyt rendeztek. Az apukám is indult, s nagyon boldog volt, mert harmadik lett.

89. Javítsa ki a következő fogalmazványt úgy, hogy koherens szöveget kapjon! A szöveg megszerkesztettségén kívül a bekezdések és a mondatok beszerkesztettségére is legyen tekintettel! Korrigálja a dolgozat nyelvhelyességi hibáit is!

Kányádi Sándor: *Ballada*

Kányádi Sándor *Ballada* című versének elemzése előtt meg kell említenünk a balladát, mint műfajt. Legfontosabb megkülönböztető jegye a sűrített cselekmény, amelyből mindaz kimarad, ami nem fontos a megértéshez. Ezáltal lesz a balladai elbeszélés szaggatott, izgatóan homályos, sodró erejű. A ballada drámai és lírai elemekkel átszőtt elbeszélő költemény. A balladák tragikus eseményt beszélnek el. Létezik a balladában egy minden mástól eltérő, alapvetően új vonás, ez a társadalmi-lélektani problematika és az embernek lelkiállapotokban, egymáshoz fűződő viszonylatok összeütközéseiben való ábrázolása.

A cím oly sokat mondó, hogy elolvasása után már van némi elképzelésünk arról, hogy tartalmilag és hangulatilag milyen lesz a vers. A balladára jellemző műfaji sajátosság: a sejtetés teszi lehetővé, hogy fantáziánknak szabad teret adjunk. Nem biztos, hogy két embernek ugyanaz a ballada ugyanazt jelenti.

A vers első sorában egy kép tárul az olvasó elé. Egy gyerek *guggol* a kúton. Az ige hangulatfestő jellege miatt mondhatjuk, hogy kicsit játékos hangulatú

a vers indítása. A hangulatfestő jelleget a hosszú *g* eredményezi. Ellentét lappang azonban a hozzá tartozó helyhatározó és az ige jelentéstartalma között.

A szokványos szóhasználat az lenne, hogy guggol a földön, sarokban, fűben stb. Vagyis megállapíthatjuk azt, hogy a *guggol* ige nem önmagában, hanem a határozós vonzatával együtt sejteti a tragédiát.

A *kezében kortyol a korsó* alliterációval fejezi ki a költő azt, hogy a gyerek vizet mert a korsóba. A *kortyol* ige hangutánzó jellegét felerősíti szinte a háromszor ismétlődő betűrím A magánhangzók egyre mélyebbé válnak, mintha csak ezzel is érzékeltetni akarná, hogy mind a korsó a kútban, mind a víz a korsóban egyre mélyebbre kerül. A költő él a megszemélyesítés eszközével a *kortyol a korsó* szószerkezetben. Az olvasó szinte érzékeli, hogy a vizet valóban magába szívja, hörpinti a korsó.

Megjelenik a képünkben a kék szárnyú pillangó, amely nem száll, repül, hanem libeg. E szóban megint megjelenik a játékosság, könnyed mozgás. Zolnai Béla által képviselt nézet jelen esetben is érvényesül. Azaz a hangutánzóknál és hangulatfestő szavaknál úgy a szó akusztikai részéhez, mint az értelmezéshez több asszociáció tapad, mint egyéb szavak esetében szokott. A *libeg* ige a cselekvés intenzitását is kifejezi.

A *kék* mint minőségjelzős szerepet betöltő melléknév a *k*-s alliterációs sort viszi tovább. A *k* artikulációjából adódóan – zöngétlen zárhang – kellemetlen akusztikai hatás részese lesz az olvasó. Emiatt lehet rossz előérzete az olvasónak. A *pillangó* szó a hosszú *l* és a változatos magánhangzói miatt kellemes hatást ébreszt. Nem véletlenül használta ezt a szót a költő és nem pedig a lepkét. A pillangó sokkal színesebb, hangulatosabb, mint a lepke. Az egész sor: *kék szárnyú pillangó libeg*, igen kellemes hanghatású.

Ezt rögtön megtöri a következő sorba árnyúló mondatzárás: *a kút fölé*. A helyhatározós szerkezet kapcsolódik, mondhatni rímel ellentétes képen a *kúton* helyhatározóval.

Eddig akár tréfás történet is lehetne, de megjelenik a gondolatjel, ami a balladai elhallgatást érzékelteti.

A balladai homályt a *jaj, a korsó!* felkiáltás kelti, amely egyben a balladák párbeszédes jellegét idézi föl. Egyben kifejezve a költő vagy a szemlélődő közönség meglepő aggódását. Ugyanis a természetes reakció az lenne, hogy jaj, a gyerek!

Az olvasó számára azonban meglepetés az, hogy a tárgyért aggódnak, siránkoznak és nem a gyerekért. Ez adja a homályt, hiszen a tragédia kimondatlan marad.

A második versszak hangutánzó szavai a tragédiától való félelem érzetét erősítik fel. Ezt szolgálja a *koccan, csobban* szó hosszú mássalhangzói. Sűrítettséget, ritmust, elevenséget érzünk bele a hangutánzókba, mert jelentésük mozgásképzetet idéz föl. A vers zseniális csattanója éppen az, hogy a megszemélyesített lepke elgondolt cselekvéseinek lehetőségeiből nyilvánvaló, hogy a gyerek a kútba esett, s utána csak a gyűrűző víz és az eltört korsó maradt.

Az események visszafordíthatatlan tragédiáját látom a szótagszám és a rímképlet használatában: a szokásos 8-9-es szótagszám helyett az utolsó sor – a megrövidült életet szimbolizálva – lerövidült. A szokásos keresztrím helyett a rímtelen sorokra a rímes sorvég a válasz: a disszonáns dolgokba való belenyugvás jelképeként.

15. SZÖVEGBEFOGADÁS

1. Milyen sajátságok különböztetik meg a szövegértést és az irodalmi megértést?

2. Milyen szillogizmus rejlik Cicero következő gondolatsorában?

> *Ki ne szeretné az irodalmat? Az irodalom gazdagítja szellemünket, nemesíti erkölcseinket; az irodalom finomítja és tökéletesíti az emberiséget. A magunk szeretete meg a józan ész egyaránt megkedveltetik velünk az irodalmat.*

3. Kassák Lajos azt írta: „...a költeményt nemcsak megírni, hanem olvasni is tudni kell" (1975. *Csavargók, alkotók. Válogatott irodalmi tanulmányok.* Magvető. Budapest. 579). Hogyan „olvasná", azaz interpretálná a következő verset?

Tornai József: *Testnek föltámadását*

Vissza kellett mennem októberi lombok
füstszagú hegyek beszívtam a hűvös esti
levegőt azon a kis közön ahol annyiszor
siettem hozzád s hirtelen földobták magukat
az ige halai testnek föltámadását
és az örök életet amen most először szerettem
volna ha igaz amit a Hiszekegy mond
olyan gyönyörű a sugallat az újjászülető
testről egyetlen édes és romlandó
birtokunkról életemben először szerettem
volna ha úgy van ahogy a Hiszekegy hiszi
akkor mégis lenne remény mindegy mikor látni az
arcod odasimulni a válladhoz mint azokon
a fényképeken melyeket ottfelejtettem
elárvult asztalodon ezért szálltam újra
buszra ezért újra az ismerős utca újra a házad
előtt ahol sokszor búcsúztunk utoljára
utolsó csókkal ott voltam a betonkapu alatt
és remegni kezdtem és nagyon hálás
voltam neked másodszor is látva hosszú sorban
a ciprusokat a bejárathoz vezető széles-fehér
betonjárdát rózsa-ágyásaid fantomát

4. Hogyan értelmezi a befogadó a különböző beszédmódokat Németh László *Cselédek* című novellája részleteiben: az egyenes és függő idézést, a belső monológot és a szabad függő beszédet? Mi ezeknek a beszédmódoknak a szerepe, és milyen jellemzőkről ismerhetők fel? – Értelmezze a szöveg kérdéseit kontextusukban! Vonjon le általánosító következtetést a kérdéstípusok használatával kapcsolatban!

Boris ott ült a nyitott ablakban, a félrevont függöny mögött, s az ablakdeszkára kirakott zokni- és harisnyacsomókkal tanácskozott. [...]

A szemközti kapun munkások meg varrodai lányok siettek ki-be. Csak a takarítóember táncolt tovább az átelleni ablakfán. A munkája után privát dolgozik itt; kintről keni az ablakot, s le-lekiált az udvaron átjáróknak. Csuda sok barátja van neki: ahányszor hátranéz, talál valakit, akibe belekössön. Boris egy éve szolgált már Pesten, s még mindig bámult csak ezeken a városi fiatalembereken. Egy falusi fiatalember nem tenne ilyen beszédet. Meg munkát sem. [...]

Ott voltak egyedül, az asszony a párnák közt, ő fölötte. Egy ember, akin neki van hatalma. Azt csinálhat vele, amit akar, nem tudja bepanaszolni. Először az ingerültséget eresztette ki. Amikor kinn olyan jó otthoni levegő van, s neki ezzel a testtel kell bezárva lenni. – Mit kapar? Mindig csak vatarász? Megint becsunyított, biztos. Hogy én pucoljam, ugye? – mondta, csakhogy neki is jussa legyen korholni valakit. Aztán hogy ez is megvolt, s az öregasszony vatató keze az övére ért, s értelmetlenül belekapaszkodott; a másik hatalma szaladt a szívére. [...]

Boris kezét a csöngő szakította ki. [...]

– Átküldtek? eresztette be őt Boris, s csak állt és örült neki, anélkül hogy megfogta vagy megcsókolta volna. – Át, egy kis vajért, mert odaát nem kapni. Meg a kifőzött kávéért; azzal csapjuk be a gyerekeket. – Én már épp eluntam magamat – mondta Boris. Maradhatsz kicsit? – Mondták, hogy ne időzzek, de az autóbusz is késhetik. Nem igaz? [...]

Még egy darabvást elszórakoztak a beteg körül. Annus a piros kabátban rázta magát; Boris, két ujja közt a fasírozottal, a családot magyarázta. Hogy a főnök úr, az mindennap bejön, de a menye csak az ajtóban szokott megállni. A pincérfiú a sör fogyását kísérte mókával, s elmagyaráztatta az öregasszony lábán a sebet. Ahogy ott fekszik, egyik bokája éjt mint nap a másik bokája mellett, hát a maga testit töri fel szegény. [...]

Az ágyneműt beáztatta már, a gumit is leöblítette, de azért nem akaródzott visszamenni a szobába. Csak fülelt, fülelt, hogy történik valami, s közben a Boldogságosra próbált gondolni, aki a templomuk falán tartja az utca felől a kis Jézust. Meg kell ágyaznom; a kisasszony vagy az úr feljöhet, és nincs megágyazva. De ez is csak azért volt, hogy az ottmaradjon az ágy szélén, s annak, akivel benne most a rossz szövetséget köt, ideje maradjon megtenni. [...]

Az éjjeliszekrényen orvosságok. Mire köllhetnek ezek? nézte meg őket is századszor. Ez a sok lila ebben a skatulyában? Meg ez a csöppentőféle?

Az udvari szobában most zuhant valami.

5. Elemezze egyenként ezeket a találós kérdéseket! Min fordult meg az értelmezésük?

Melyik kutya csúszik a jégen? (A fakutya)
Melyik mérték a legolcsóbb? (A szemmérték)
Hogy hajtanál egy ludat százfelé? (Egy ludat hajtanék száz lúd felé)
Két hét hány hét? (77)
Hogy hívják a gyereket magyarul? (Gyere ide!)
Miért csinálják a házat? (Pénzért)
Mikor volt egy esztendő három hét? (777-ben)
Miért esik az eső? (Mert másképp nem tud lejönni a földre)
Hogy ette meg öregapád a kenyerének javát? (Falatonként)
Hol van a világ közepe? (Ahol az l betű van)
Melyik a legkisebb hal? (Amelyiknek a farka legközelebb van a fejéhez)
Egy közönséges vendégségben hány kanál van? (Ahány nyele)
Miért isszák meg a bort? (Mert nem kell eltenni magnak)

6. Mikor esik le a tantusz a következő viccek olvasásakor?

A beteg Kovácsot megvizsgálja az orvos, majd félrehívja Kovácsnét:
– Asszonyom, a férje csak abban az esetben gyógyulhat meg, ha leszokik a dohányzásról.
– Le fog szokni – jelenti ki Kovácsné határozottan.
– Nem fog könnyen menni. Roppant erős akarat kell hozzá.
– Ne féljen doktor úr, nekem roppant erős akaratom van.

*

A professzor dolgozószobájába benyit a felesége:
– Fiacskám, behoztam Péterkét.
A professzor fel sem néz:
– Jól van, tedd a P betűhöz.

*

Kovács hazamegy, és meséli a feleségének:
– Ma nagy szerencsém volt.
– Mi történt?
– Megyek az utcán, szembejön egy ember, megkérdi, hány óra, én azt mondom, egy óra, és kapok tőle egy pofont.
– Mi ebben a szerencse?
– Hogy ebben mi a szerencse? Képzeld el, ha ez egy órával előbb történik, és tizenkét pofont kapok.

*

– Ki az abszolút optimista?
– Aki leesik a hatodik emeletről, és az első emeletnél elkezd káromkodni, mert a szél lefújta a fejéről a kalapot.

*

Arisztid haldoklik. Magához hivatja jó barátját, Taszilót, és így szól:
– Van egy tizenkét személyes arany evőeszközkészletem, amelyből három darabot elloptak. Ha meghalok, rád hagyom, hadd legyen együtt a komplett készlet.

7. Fel lehet ismerni az alkotót a szövegalkotás egyedi sajátosságai alapján. Bizonyítsa ezt a következő szöveg(részlet)ek kapcsán!

Takarékláng-életet
ha ki él, nem is él az,
önjáró hulla csupán,
aszott, ösztövér önmérséklet
dekázza, kicentizi
hajdanvolt habzó bőség
szánalmas maradékát

*

Konstruktív káosz, gőgösen így nevezzük papírjainknak ezt a létet fölhabzsoló szerkezetét, ezt a kiszámíthatatlan mozgást, bosszút és hízelkedést. De addig jár a konstruktív káosz a kútra, míg utol nem érik, együtt a sánta pitbullal, melyre jön a dér. Ah, szamárság! De mi történik, ha egy kósza kéz, valami családi perpatvar, általánosabban: szenvedély keltette szellő átrendez? Magyarán ha *be*esik, *mögé* csúszik, *alá*slittyan? Hosszú történet volna ez, emberi s szellemi kapcsolatok könnyes terepe – de hát főként az történik, hogy egyszercsak megtaláljuk a paksamétát, kallódások, lejárt határidők, passzék egyfelől, és az újrabírás izgalma másfelől.

*

Ha megnyúznád a hóbundás mezőt véres húsa
kifordulna s elernyednének a nyálkás idegek mint a
cérnaszálak míg sétálnál fel-alá és fennhangon
sorolnád ítéleteidet hát igen csupán a sorrendet
kellene felcserélni hogy beteljesedjék a Fordult
Idő Balladája

*

Ahol az évmilliók távola miatt meglé-
vő egy milliméter különbség legalább megmarad
lény és lény, madár és ember között, ott lega-
lább nincs hazugság. A tőlem számított egy
milliméter és a madár teljes terén.
Nem szeretem nézni, ahogy ragadozók kisebb
madarakat üldöznek, de a ragadozók nekem ugyanígy
madarak. Egyetlen történelem van: a történetes.
Az emberi történet belső ügy. Mint befelé
sütő nap. Nem sül ki belőle semmi, bár minden
kisül a végén.

*

A Parlamentből kihúz a forradalmi város, minden sarkon ámulat és iszony, a kettő együtt elég nevetséges. Levegőbe öklöző országmentők a zöldségesláda dobogón, követelések az alant ácsorgókhoz és a világegyetemhez. Vadidegenek, közlékenységtől és kíváncsiságtól részegen, lépten-nyomon szóba állunk egymással, kétmillió falusi egy városban, mindenki mindenkinek az ismerőse. Minden járókelő szemtanú és eleven újság, mentőosztag és büntetőkülönítmény, szabadcsapat és politikai párt.

8. Mi segíti a befogadót a mai posztmodern szövegek értelmezésében, amelyekben az irodalmiság elsődleges követelményei: „a fikcionalitás, az eredetiség és az újszerűség" (Kulcsár Szabó Ernő 1987. *Műalkotás – szöveg – hatás.* Magvető. Budapest. 20)? Magyarázza meg: ebben a szövegben mi lehet az összefüggéstelen gondolatszövés oka!

Kérdés, hogy Petinek van-e órája, mert ha van, és elindította, akkor legalább azt tudja, hogy mennyi ideje nem tudja, hogy mennyi az idő, az is valami.

Ha minden kötél szakad, pánikba esek, ülök a vaksötétben, és Erzsi néni mécsesére gondolok.

Ez az a bizonyos mécses, amitől nem lehet kinyitni a fiókot, sose próbáltuk meggyújtani, lehet, hogy nem is mécses. A túlélés titka az elbizonytalanító gondolatok elhessegetése, – a halál viszont megszabadít egy elnyűtt testtől és egy előítéletektől megterhelt intellektustól.

Pénteken szállnak fel a saskeselyűk.

Ilyen gyorsan még nem cseréltem személyiséget.

(Garaczi László: *Mintha élnél. Egy lemúr vallomásai*)

9. Mutassa be más műalkotás kapcsán is a posztmodern szöveg befogadásának mechanizmusát!

10. A modern hermeneutika képviselője Jauss így írja le a megértés folyamatát: „Ha ... paradigmatikus izotópiának nevezzük a bármely szöveget megelőző elvárási horizontot, amely a kijelentés mennyiségi növekedésével egy immanens, szintagmatikus elvárási horizonttá alakul át, akkor a recepciós folyamatot leírhatjuk egy szemiológiai rendszerrel, amely a rendszeralkotás és a rendszerjavítás között feszül. A folyamatos horizontalkotás és horizontváltoztatás megfelelő folyamata határozza meg az egyes szöveg és a műfajt képező szövegsor viszonyát" (1967. [1980] Irodalomtörténet mint az irodalomtudomány provokációja. *Helikon* 1–2: 19). – Vegyen kézbe egy ismeretlen művet, és jegyezze le, hogyan bővül a szöveg értelmezésében a jelentéstartomány az olvasás előtti és a többszöri olvasás utáni fázisokban!

11. Érveljen (ha valóban igaznak tartja azt, amit egy francia író vall): „A műnek annyi jelentése van, ahány olvasója", vagy cáfolja ezt a tételt, ha nem ért vele egyet!

12. A Biblia-magyarázatnak nagy hagyománya van. Először olvassa el a Károli-féle Biblia *Szeretet-himnusz*ként emlegetett részét, majd vesse össze magyarázataival (most csak a 4–7. versekre vonatkozókkal)!

Pál I. levele a korinthusbeliekhez 13.

1. Ha embereknek vagy angyaloknak nyelvén szólok is, szeretet pedig nincsen én bennem, olyanná lettem, mint a zengő érc vagy a pengő cimbalom.
2. És ha jövendőt tudok is mondani, és minden titkot és minden tudományt ismerek is; és ha egész hitem van is, úgyannyira, hogy hegyeket mozdíthatok ki helyökről, szeretet pedig nincsen én bennem, semmi vagyok.
3. És ha vagyonomat mind felétetem is, és ha testemet tűzre adom is, szeretet pedig nincsen én bennem, semmi hasznom abból.
4. A szeretet hosszútűrő, kegyes; a szeretet nem irígykedik, a szeretet nem kérkedik, nem fuvalkodik fel.
5. Nem cselekszik éktelenül, nem keresi a maga hasznát, nem gerjed haragra, nem rójja fel a gonoszt.
6. Nem örül a hamisságnak, de együtt örül az igazsággal.
7. Mindent elfedez, mindent hiszen, mindent remél, mindent eltűr.
8. A szeretet soha el nem fogy: de legyenek bár jövendőmondások, eltöröltetnek; vagy akár nyelvek, megszünnek; vagy akár ismeret, eltöröltetik.
9. Mert rész szerint van bennünk az ismeret, részt szerint a prófétálás.
10. De mikor eljő a teljesség, a részszerint való eltöröltetik.
11. Mikor gyermek valék, úgy szóltam, mint gyermek, úgy gondolkodtam, mint gyermek, úgy értettem, mint gyermek: minekutána pedig férfiúvá lettem, elhagytam a gyermekhez illő dolgokat.
12. Mert most tükör által homályosan látunk, akkor pedig színről-színre; most rész szerint van bennem az ismeret, akkor pedig úgy ismerek majd, amint én is megismertettem.
13. Most azért megmarad a hit, remény, szeretet, e három; ezek között pedig legnagyobb a szeretet.

*

Dr. Bolyki János: I KORINTHUS 13.

A „szeretethimnusz" magyarázata nehezebb, mint amilyennek látszik. Annyi bizonyos, hogy nem mástól vett át Pál összefüggő hagyományanyagot, amikor ezt a szárnyaló költeményt alkotta, hanem az adott korinthusi helyzetben szükséges mondanivaló ihlette meg. Nevezetesen az, hogy semmiféle kegyelmi ajándék sem hasznos szeretet nélkül. Ha valakitől írás közben átvett valamilyen gondolatot, az csak maga Jézus lehetett (vö. a 2 v.-et Mk 11:23k.-vel, ahol Jézus a hegyeket mozgató hitről tanított). Sőt, azt mondhatjuk, Jézus szeretetparancsát fejti ki Pál e fejezetben. A fejezet műfaja ún. „enkomion", ami valakinek a dicsérete volt az antik korban úgy, hogy előbb személyéről, aztán tevékenységéről, végül megbecsüléséről szóltak. Így, a szeretetről szólva Pál leírja az 1–3-ban: ki a szeretet? (felelete: aki nélkül semmilyen karizma sem ér semmit), aztán leírja: mit tesz a szeretet (4–7), végül mi a szeretet dicsősége:

az, hogy sohasem múlik el, mindig szükség van és lesz rá (8. és 13. versek). A 9–12. versek exkurzust adnak metaforaként. [...]

4–7. Miután háromszor, egyes olvasatok szerint kétszer, említi az apostol az *agapé*-szeretet szót, felsorolja annak 15 (!) ismérvét. Először két pozitívat említ, ezt 8 negatív jellemzés követi (milyen „nem" a szeretet), majd négy pozitív tulajdonsága következik a szeretetnek, „mindent" tárgyesettel, végül egy pozitívan negatív zárás: „sohasem" van a végén. A 4. v.-ben a szeretet két pozitív tulajdonsága, hogy hosszan tűr és jóságos. Az előbbi szó *(makrothümeó)* alig fordult elő a profán görög nyelvben, annál többet a LXX-ban, ahol Istennek azt a tulajdonságát jelezte, hogy ő visszatartja jogos haragját az emberek iránt. A jóságosság Pálnak egy másik levele szerint a Lélek gyümölcse (Gal 5:22). A nyolc negatív tulajdonság közül (persze ezek erkölcsileg mind pozitív jellegűek) az első, hogy a szeretet nem verseng. Látjuk, hogy most a korinthusi viszonyokra alkalmazott finom célzások következnek: ők voltak egymással versengő pártokra szakadva. A következő érdekes szó: *perpereüó*-dicsekvő retorikai teljesítmény, kevés tartalommal, hangutánzó jelleggel. Az üres, de fennhéjázó beszéd kigúnyolása. Ezután a felfuvalkodottság és a szeretet egymást kizáró voltával találkozunk. A szeretet nem fuvalkodik fel. Az 5. v.-ben az *askhémoneó* az illetlen, a jómodorral ellenkező (éktelen) magatartást jelöli. Ilyennek tekintette Pál a gyülekezetben az illetlen öltözék viselését, az egymással szembeni per indítását. Aztán azt is megtudjuk, hogy a szeretet nem keresi a maga hasznát. Nem úgy, mint a most tárgyalt nyelveken szólás, mely inkább csak önmagát építi. A következő kifejezés *(ou paroksünetai)* az ingerlékeny magatartás kifejezésére szolgál. Ha valaki mindig ideges reakciókkal felel a másik fél közeledésére, ott nincs jelen a szeretet mindent megváltoztatni tudó ereje. Az is idegen a szeretettől, hogy felrója a rosszat. Nem vezet „tartozik – követel" rovatot az elszenvedett sérelmekről. Semmilyen igazságtalanságnak nem örül – hiszen azt szeretné megszüntetni minél szélesebb körben –, de tud örülni, ha a valóság és igazság jut érvényre (6). A 7. versből megtudjuk, hogy a szeretet elhordoz (9:12; 1Thessz 3:1.5), illetve elfedez mindent, bizalmat ad az emberek közti kapcsolatban (tehát itt az egymás iránti bizalomról, nem az Isten iránti hitről van szó), reménykedik a másik előnyös változásában, és megmarad a teher alatt *(hüpomonia)*.

(*Jubileumi kommentár.* 1995. Kálvin Kiadó. III. 272–273)

*

Mary Ann Getty 1994. *1. és 2. korinthusi levél.* Korda–Bencés.

13,1–13. A szeretet mint a legkimagaslóbb út. Hogy e nevezetes szakaszt megértsük, azt kell megjegyeznünk, hogy Pál a szeretetről úgy ír, mint amely a közösség ajándéka. Ez a legkimagaslóbb út, minden út közül a legalapvetőbb. „Isten szeretete", mondja Pál, „kiáradt szívünkbe a ránk árasztott Szentlélek által" (Róm 5,5). Szeretet nélkül mit sem ér az ajándék. Csak illúzió. Pál korinthusi hallgatósága ezt úgy érthetné, mint a teljes hiábavalóság állítását. Az apostol épp befejezte a sokféle lelki adomány megtárgyalását. Most a három legnevezetesebbre fordítja figyelmét. És szeretet nélkül egyik sem ér semmit. [...]

A szeretet jellemzői ellentétben állnak a tudás önző, versengő jellegével. A korinthusiak értékrendje a széthúzást erősítette. Ám ez ellentmond a kereszt-

tény közösségnek. A szeretet türelmes, nem úgy mint az erős, aki kiátkozza a gyengét. A szeretet jóságos, nem úgy mint a gyenge, aki elítéli az erőset. A megvilágosult vagy a cölibátusban élő megjátszhatja magát, vagy elvárhat bizonyos megbecsülést, de ez nem a szeretet útja. A szegény, a számkivetett vagy az elhagyatott nyalogathatja a sebeit, de a szeretet majd megtanítja, hogy korlátozás nélkül megbocsásson és feltétel nélkül reménykedjen. Nem lehet szeretet az, ami a korinthusiakat a rossz feletti örvendezésre sarkallja, mint például a vérfertőző ember esetében (vö.: 5,1–13). Pál talán nem is akarta valójában a szeretetről szóló leírását mindenre kiterjeszteni, ami a korinthusiak elé került. De az apostol világosan kihangsúlyozza, hogy Korinthusban nem lennének viszályok, ha a közösség elsősorban a szeretetet tartaná szem előtt.

*

Ravasz László 1991. *Az Újszövetség magyarázata* II. Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya. Budapest.

Milyen a szeretet ? (4–7). Itt arról a szeretetről van szó, amelyik megszabadult kísértéseitől és ezért nem féltékeny, nem hencegő, nem felfuvalkodott, nem önző, nem haragszik, nem gondol rosszat, nem örül a hamisságnak, együtt örül az igazsággal; a szeretet nagylelkű, kegyes, mindent eltűr, mindent elhordoz, mert mindent hiszen, mindent remél. Itt már érezzük, hogy a szeretet kezd túlemelkedni a földi körön. Olyasvalami van benne, ami magába foglalja a hitet és reménységet is. A szeretet Isten lényével való teljes közösségünk. Benne Isten önmagát közli velünk. Ezért *a szeretet örökkévaló* (8–13).

*

Szabó Csaba 1991. *Az első korinthusi levél magyarázata.* – William Barclay nyomán – Debrecen–Karcag.

A szeretet himnusza (lKor 13)

Sokak számára ez a rész az Újszövetség legszebb fejezete. Éppen ezért szükséges, hogy ezekkel a mondatokkal (amelyeknek teljes és átfogó értelmezéséhez egy élet is kevés volna) részletesebben is foglalkozzunk.

Pál azzal a megállapítással kezdi mondanivalóját, hogy ha mégoly bőségesen is részesedett valaki a kegyelmi ajándékokban, de ezekhez nem járul szeretet, akkor az egész nem ér semmit.

A keresztyén hit lényege (1Kor 13)

A 4–7. versekben Pál a keresztyén szeretet tizenöt jellegzetes ismérvét sorolja fel:

A szeretet *türelmes.* Az Újszövetség által erre a fogalomra használt szó: a *makrothümein,* kizárólag emberekkel szembeni, és sohasem bizonyos adott körülményekkel kapcsolatos türelemre vonatkozik. Chirostomos, a 4. századi görög egyház legnagyobb igehirdetője mondotta ezzel kapcsolatban, hogy ez a szó mindig akkor használatos, amikor valakit sérelem ér, és az illetőnek módjában lenne bosszút állni, de nem él ezzel a lehetőséggel. A türelem az a kifejezés, amely az olyan emberekre vonatkozik, akiket csak nagyon nehezen lehet megharagítani. Ez az a szó, amely Istennek az emberhez való viszonyát is kifejezi.

Nekünk is, ma is gyakorolnunk kell a türelmet azokkal az emberekkel kapcsolatban, akik megbántanak, megsértenek bennünket, hasonlóan ahhoz, ahogyan Isten bánik velünk. S az is bizonyos, hogy a türelem egyáltalán nem a gyengeség, hanem ellenkezőleg: az erő jele; egyáltalán nem a defetizmus megnyilvánulása, hanem az egyetlen út, amely győzelemre vezethet. Abraham Lincolnnal kapcsolatban szokták felidézni azt a történetet, hogy azt a politikai ellenfelét, Stantont, aki őt mindenféle módon gúnyolta, „ősgorillának" nevezte, a legnagyobb türelemmel kezelte, sőt, hadügyminiszterré nevezte ki, lévén ő a legalkalmasabb erre a posztra. Amikor a gyilkos golyó 1865-ben kioltotta az elnök életét, holtteste felett Stanton könnyes szemmel mondta: „itt fekszik a legnagyobb államférfi, akit valaha láttam!" A szeretet hosszútűrése végül is diadalmaskodott.

A szeretet *jóságos*. Origenés, a keresztyén ókor egyik jelentős teológusa azt mondta ezzel a jelzővel kapcsolatban, hogy az nem mást jelent, mint hogy a szeretet mindenkivel szemben jóságos, szíves magatartást jelent. Hieronymus, a latin egyházatya pedig a szeretet „jóakaratúságáról" beszél. Gyakran találkozik az ember olyan keresztyén magatartással, amely rideg és barátságtalan. Például aligha volt annak idején istenfélőbb ember, mint II. Fülöp spanyol király. Mégis ő volt a spanyol inkvizíció megalapítója; mert úgy hitte, hogy azzal szolgálja a legjobban Istent, ha mindenkit kiirt, aki hitkérdésekben másként vélekedik, mint ő maga. Pole angol kardinális úgy vélekedett, hogy a gyilkosság és a házasságtörés is bocsánatosabb bűn, mint az eretnekség. Ha nem is ilyen másokat üldöző indulatokkal telve, de manapság is találhatóak hasonlóan intoleráns keresztyének, akik magukat „jó" embereknek tartva, szünet nélkül másokat kritizálnak. Valószínű, hogy sok mai buzgó templomjáró a magukat tökéletesnek tartók pártjára állt volna annak idején, s a házasságtörő asszony esetében nem úgy ítélkezett volna, mint Jézus tette.

A szeretet *nem irigykedik*. Kétféle ember van a világon: a milliomosok osztálya, és azoké, akik szívesen milliomosok lennének. Az irigységnek ennek megfelelően két válfaja van: az egyik vágyakozik azok után a dolgok után, amelyek másoknak a birtokában vannak – ez alig elkerülhető emberi érzés. A másik veszélyesebb és rosszabb: ez a fajta irigység gyűlöli a másik embert azért, amije annak van, és neki nincsen. Az ilyen ember törekvése nem annyira az, hogy neki legyen valamije, hanem hogy a másiknak se legyen. Alig elképzelhető alantasabb indulat, mint ez.

A szeretet *nem kérkedik*. A szeretet egyik alapvető sajátossága, hogy a háttérben marad. Valaki, akiben igazán szeretet van, sokkal inkább alkalmatlanságát érzi, mintsem teljesítményével kérkedik. Vannak egyesek, akik azt gondolják, hogy szeretetükkel érdemeket szereznek mások előtt. Aki azonban igazán szeret, az szinte sohasem fogja tudni felfogni a csodát, hogy őt is viszontszeretik. Az igazi szeretet mindig alázatos, mert mindenkor tudatában van annak, hogy amit szeretete a másik embernek nyújtani tud, az annak számára nem elegendő.

A szeretet *nem fuvalkodik fel*. Napoleon, fennen hirdette a családi élet szentségét éppúgy, mint a nyilvános istentiszteletek szükségességét – de csak másokra nézve. Önmagáról azt mondta: „én nem vagyok olyan, mint más közönséges ember, rám nem érvényesek az általános erkölcsi törvények". Valóban nagy emberek sohasem tartják magukat különösen fontosnak, jelentősnek.

William Carey pl. a világméretű baptista missziói társaság megalapítója nemcsak az egyik legeredményesebb misszionárius volt, hanem egyike a legnagyobb nyelvzseniknek, akik valaha is éltek. A Biblia egyes szakaszait nem kevesebb, mint 34 indiai nyelvjárásra fordította le. Pályafutását mint egyszerű foltozóvarga kezdte. Amikor Indiába érkezett, ellenérzés, és egyesek részéről lekicsinylés fogadta. Egy társaságban egy sznob jó hangosan, hogy mindenki hallja, így fordult hozzá: „Nem suszter volt ön korábban, Mr. Carey?" Nem – válaszolta amaz –, csak egyszerű foltozóvarga. Senki sem szenvedheti el az olyan embert, aki fontosnak tartja önmagát. Emberek, akik egy aprócska hivatali beosztást úgy viselnek, mint valami fényes kitüntetést, és lépten-nyomon dicsekszenek vele, szomorú, ha nem nevetséges benyomást keltenek környezetükben.

A szeretet *nem viselkedik bántóan*. A görögben az elnéző és a szeretetreméltó természetre, tulajdonságra csak *egyetlen* kifejezés van. Vannak emberek, akiknek szinte élvezetet okoz, hogy másoknak bizonyos dolgokat bántóan, ha nem éppen brutálisan mondjanak meg. Az ilyen emberek rendelkeznek bizonyos erővel, de teljességgel hiányzik belőlük, ami vonzóvá tenné őket. Egy angol püspök mondta egyszer egy tanítványáról: „Ahol csak megjelenik, az arca prédikál róla". Egy bizonyos szimpátiát keltő szívélyesség, hogy ne mondjuk charme, hozzátartozik a szeretethez. Bár az előzékenység, udvariasság, tapintatosság nem a legfontosabb keresztyéni erények, minden esetre meglehetősen szeretetreméltóak.

A szeretet *nem keresi a maga hasznát*. Végső soron kétféle embertípus létezik. Az egyik szüntelenül a jogaira, a másik a kötelességeire gondol. Az egyik gondolkodásának középpontjában szüntelenül előjogai vannak, a másik mindig tudatában van a másik ember iránti felelősségének. Az egyik mindig azt tartja számon: mivel tartozik neki az élet, a másik sohasem felejti el, hogy ő mivel tartozik az életnek. Amint azon kezdünk el gondolkodni, hogy mi „jár" nekünk, eltávolodunk a keresztyén szeretettől.

A szeretet *nem háborodik fel*. Ez nem mást jelent, mint hogy a keresztyén szeretet nem engedi, hogy a gonosz kihozza a sodrából. A felháborodás és a megkeseredés mindig a gyengeség jele; ha bizonyos emberekkel szemben elveszítjük az önuralmunkat, mindent elveszítünk. Rudyard Kipling angol író mondta egyszer, hogy ha valaki kiállja azt a próbát, hogy bár körülötte mindenki elveszti a fejét, ellene fordul és szemrehányást tesz neki egy kritikus helyzetben, és ő mégsem enged utat a gyűlöletnek és megőrzi önuralmát, az mindent megnyert.

A szeretet *nem rója fel a gonoszt*. A „felróni" szó görög formája: *logizesthai*. A kereskedelmi nyelvből származik, és arra vonatkozik, hogy egy tételt feljegyeznek a főkönyvben, hogy ne felejtkezzenek meg róla. Éppen így tesz sok ember is a másikkal szemben. Az élet művészetének egyik fontos titka, hogy megtanuljuk elfelejteni, amit el kell felejtenünk. Különben olyanok leszünk, mint az a polinéziai, aki ideje javarészét harccal és ünnepléssel tölti, s az az alapelve, hogy minden embert az ellenségeire való emlékezés tart ébren. Kunyhója tetejéről különféle tárgyak lógnak alá, amelyek valós vagy vélt sérelmeire emlékeztetik. Vannak emberek, akik állandóan az őket ért sérelmek miatt siránkoznak, s ez annyira leköti őket, hogy nem tudnak szabadulni keserű lelkiállapotukból. A keresztyén szeretet ezzel szemben képes arra, hogy megtanulja a felejtés leckéjét.

A szeretet *nem örül a hamisságnak.* Ez a mondat azt jelenti, hogy a szeretet nem leli örömét a jogtalanságban. Ez elsősorban nem arra vonatkozik, ha valaki az általa elkövetett jogsértésért megtorlásban részesül, hanem arra a gyakori károrömre, amely sokakban akkor ébred, ha valakiről valamilyen rossz, lekicsinylő vélekedést hallanak. Jellegzetes jellemvonása az emberi természetnek, hogy gyakran szívesebben hallunk valaki másról hátrányos, kedvezőtlen dolgokat, mint a jót. Embertársaink gyengeségeivel kapcsolatos pikáns történetek többnyire jobban érdekelnek bennünket, mint az erényeikről szóló beszámolók. A keresztyén szeretet nem ismeri a károrömöt és a pletykaéhséget.

A szeretet *együtt örül az igazsággal.* Ez egyáltalán nem olyan egyszerű dolog, mint amilyennek hangzik. Időnként ugyanis előfordul olyan helyzet, amikor számunkra egyáltalán nem előnyös az igazság győzelme; és még gyakrabban fordul elő, hogy egyáltalán nem kedvünkre való az igazságot meghallani. A keresztyén szeretet ezzel szemben elutasítja, hogy az igazság háttérbe szoruljon, azt nem akarja elrejteni, és abban találja örömét, ha az igazság győzedelmeskedik.

A szeretet *mindent elfedez.* Ez a mondat többek között azt mondja ki, hogy a szeretet oltalmazóan áll mások elé, hogy azok hibái és tévedései ne kerüljenek napfényre. Arra törekszik, hogy a dolgokat lehetőleg csendben és feltűnés nélkül hozza rendbe, ahelyett, hogy azokból a nyilvánosság előtt keletkezzen felhajtás. Mindenekelőtt azonban azt kívánja Pál ezzel a mondattal kifejezésre juttatni, hogy a szeretet képes elszenvedni és elhordozni a sértéseket, bántalmakat, csalódásokat. Ez az a szeretet, amely Jézusban is megvolt: ha ellenséged gyűlöl, megvet, bánt, ha a barátod hűtlennek bizonyul – újra és újra bocsáss meg, mert szíved csak a szeretetet ismeri.

A szeretet *mindent hisz.* A szeretet tulajdonságainak két aspektusa van: 1. Istenre vonatkoztatva azt jelenti ez a mondat, hogy a szeretet teljesen elfogadja Isten kijelentését, és feltétel nélkül hisz ígéreteiben; hogy minden olyan mondatot, amely így kezdődik: „aki közületek..." önmagára vonatkoztat, és azt mondja: énrólam van szó. Ez a szeretet egy olyan hitből növekszik ki, amely „esküszik rá, hogy van Isten". 2. Embertársainkra vonatkoztatva azt jelenti ez a mondat, hogy a másik emberről mindig a legjobbat feltételezzük. Gyakran megtörténik, hogy azzá tehetünk embereket, amit róluk tartunk. Ha azt érzékeltetjük velük, hogy bizalmatlanok vagyunk velük szemben, hogy gyanúsítjuk őket, könnyen megbízhatatlan emberekké válnak. Ha azonban bizalommal ajándékozzuk meg őket, mindaddig, amíg okot nem adnak az ellenkezőjére, akkor megbízható emberekké formálhatjuk őket. A hit, amely mindent hisz, még a nemtelent is megnemesíti, mert hite a másik emberben előbb vagy utóbb a jót fogja munkálni.

A szeretet *mindent remél.* Jézus hitte, hogy egyetlen ember sincsen teljesen reménység nélkül. Egy később jelentőssé vált teológus, akinek iskolás korában nehezére esett a tanulás, idézte fel következő élményét: egy napon egy tekintélyes úr kereste fel az iskolát. Őt, e történet elbeszélőjét a tanító ezekkel a szavakkal mutatta be neki: „Ez a gyerek a legostobább az egész iskolában". Mielőtt ez az előkelő úr eltávozott volna az iskolából, odalépett hozzá, és barátságosan így szólt hozzá: „Légy nyugodt gyermekem, egy napon talán híres tudós leszel!" „Tanítód szavai ne keserítsenek el, hanem ösztönözzenek!" „Mindig törekedj az újra!" A tanító híjával volt a reménységnek, a látogató remény-

nyel telt volt. Lehet, hogy ez utóbbi szavai adták az ösztönzést az ifjúnak, hogy egy napon azzá váljon, akivé lett.

A szeretet *mindent eltűr.* Az ezen a helyen olvasható görög szó a görög nyelv legfontosabb, legjelentősebb szavai közé tartozik. Noha fordítása általában „eltűr"; „elszenved" – jelentése egyáltalán nem passzív dolgot jelent, hanem nagyon is aktívat. Olyan valakire vonatkozik, aki azokat a dolgokat, amelyeket vállal, legyőzi és megváltoztatja. Ezt a magatartásformát a „csapások férfias kiállása"-ként szokták jellemezni. Valaki, aki elveszítette a szemevilágát, és csalódott emberi kapcsolataiban is, írta egyszer, hogy megnyugszik Isten akaratában, éspedig nem összeszorított foggal, nem némán, hanem szent örömmel; nem hogy keserűség nélkül, hanem Őt valóban dicsőítve. A szeretet képes arra, hogy mindent elhordozzon, éspedig nem lemondóan, hanem teljes lelki erővel, mert tudatában van annak, hogy Isten maga a szeretet, és hogy az Atya sohasem okoz fájdalmat ok nélkül gyermekeinek; és könnyeik miatt bánkódik. Ezt a szeretetet nyilvánvalóan csak Isten ajándékozhatja nekünk.

Még valamiről kell szólnunk, amikor a szeretet lényegéről beszélünk: ahogy Pál megfogalmazta: a szeretet Jézus Krisztusban, az ő életében, mint élő valóság, testté lett!

13. Az átlagpolgár a jogi nyelvet nehezen érthetőnek, körmönfontnak tartja, amelyet az értelmezés kedvéért előbb köznyelvre kell lefordítania. Magukat a jogászokat is segítik a jogszabályokat követő értelmezések. Figyelje meg, hogy miként fejtik meg a szakértők által készített alkalmazásmagyarázatok a Polgári törvénykönyv 6. §-ának jogi kifejezéseit! Hogyan épülnek fel a [szemléltetés céljából csak rövidített] jogalkalmazásmagyarázatok? Lehetségesnek vagy képtelenségnek tartja-e szinonimával felcserélni, „igésíteni" vagy egyszerűsíteni az idézett jogi szöveg egyes kifejezéseit (például: *károsodás érte; alkalmazásra kerülhet sor; figyelembe venni; nem forgott fenn; kapcsolat állott fenn* stb.)! Vonjon le általánosító következtetést: mikor van mód a jog nyelvében rokon értelmű szavak, kifejezések használatára! Mely szavak jelzik a hivatalos nyelvi ízt? Hol javítaná ki a szövegrészletet nyelvhelyességi vétség miatt?

6. § A bíróság a kárnak egészben vagy részben való megtérítésére kötelezheti azt, akinek szándékos magatartása más jóhiszemű személyt alapos okkal olyan magatartásra indított, amelyből őt önhibáján kívül károsodás érte.

Elvi alapok

1. A polgári jog szabályai abból indulnak ki, hogy a jogalanyoknak saját magatartásuk következményeit maguknak kell viselniük; még akkor is, ha mások – nem jogellenes vagy csalárd – befolyására cselekszenek. [...]

Tényálláselemek

2. A 6. § tényálláselemei: *a) szándékos* magatartás, amely *b)* olyan *magatartásra* indít, *c) jóhiszemű* személyt *d) alapos okkal, e)* amelyből őt *károsodás éri f) önhibáján kívül.*

a) A szándékos magatartás vizsgálatánál két lényeges szempontot kell figyelembe venni. [...]

f) Az „önhibáján kívül" tényálláselem arra utal, hogy a károsodásnak nem voltak a kárt szenvedett saját oldalán felmerülő okai, ő maga úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható.

A szándékos magatartás esetkörei

[...] *Nem forgott fenn* szándékos magatartás, amikor a megrendelő a szerződésben meghatározott mennyiségen túl is átvett bizonyos termékmennyiséget, de már a szállító teljes többlettermékének az átvételére nem volt hajlandó. [...]

Jóhiszem és alapos ok

4. a) Házassági ígéret. A 6. § alkalmazásához a házassági ígéret mögött komoly szándéknak (illetve legalábbis a komoly szándék látszatának) kell meghúzódnia. Nem elegendő önmagában az, ha a károsult meg van győződve, hogy a másik fél házasságot fog vele kötni, az sem, ha a felek között egy ideig kapcsolat állott fenn (P. törv. 20 899/1966.). [...]

Azokban az eseteken, ahol a felek szóban már megállapodtak, de a jogszabály által megkívánt írásba foglalás az egyik fél vonakodása folytán meghiúsult, szintén a 6. § alkalmazására kerülhet sor (P. törv. V. 21 152/1973).

Károsodás és kártalanítás

5. A tényállásszerű „utaló magatartás" fennállása esetén a bíróság a felmerült kárt egészben vagy részben téríttetheti meg. [...]

Az önhiba feltétele

[...] Általánosságban az önhiba akkor állapítható meg, ha a károsultnak számolnia kellett a károsodással (P. törv. I. 20 289/1985.).

14. Érdekes Dsida Jenő költészetének befogadástörténete. Kövesse nyomon ezt néhány tanulmányrészlet alapján! Készítsen jegyzetet ezekről! Ha ismeri Dsida költészetét, foglaljon állást valamelyik felfogás mellett megokolással!

Szilágyi András: *Tévedtünk volna?*

Őszintén bevallom, hogy én annak idején szóban és írásban hadakoztam Dsida Jenő ellen. Nem szerettem elsősorban azért, mert tudtam, tisztában voltam vele, hogy a Dsida Jenő-féle jakabozások az 1932-es *Erdélyi Lapok*ban a fasizmusnak toboroztak híveket. Ezenkívül jó néhány társammal együtt mi másféle irodalmat igyekeztünk csinálni, s Dsida költészete távol állott tőlünk. Most, tizennyolc évvel Dsida Jenő halála után és annyi minden esemény és megrázkódtatás után, ami velünk és mindenkivel történt, elvonatkoztatom magam húsz év előtti haragomtól, s olvasván Dsida Jenő verseit, azt kell mondjam: egyetértek Szentimrei Jenővel, amikor végül is így fejezi be Dsida Jenőről szóló versét:

Ami Belőled itt maradt közöttünk,
karcosból sűrű, édes borrá érik.

[...] Vannak persze retrográd mondanivalójú, esztétikai szempontból is gyenge Dsida-versek.

(1998. [1956] In: Pomogáts Béla szerk.: *Tükör előtt. In memoriam Dsida Jenő.* Nap Kiadó. Budapest. 212–217. Részletek a 217. oldalról.)

*

Méliusz József: *Vigyázat! Hamis angyal*

De mivel védjük meg Dsidát önmaga és költészete ellen? Néhány érzékeny villanata, amit nem tagadom, én is nagyon szeretek, még nem mérlegre való súly, a „fő vonás", a lényeg meg nem változtatható.

[...] Dsida egyetlen párhuzamot bír ki, azt, hogy tényleges fővonásai ez előtte járt költők legbírálhatóbb vonásaival esnek egybe.

Az is jellemző, hogy a véleményünk kifejtésére alkalmat adó fiatal író párhuzamokért hátrafelé nyúl az irodalomtörténetben. Az még csak az eszét se járja meg, hogy Dsida Jenő nemzedéktársai között kereskedjék. Nem is teheti, mert itt mindjárt olyan életművek és nevek ágaskodnak ellene is, Dsida ellen is, amelyek egyszeriben halomra döntik fura kísérletét: József Attila, Radnóti Miklós!

Nem kétséges, hogy sem egyikkel, sem másikkal semmilyen vonatkozásban nem erőszakolhatunk ki párhuzamot. Márpedig ha a harmincas esztendőben fellépő költő és költészete sem eszmei, sem művészi, sem erkölcsi vonásaiban nem mutat érintkezési felületet eme két, normáinkat megszabó költő eszméiből következő művészetével, akkor végérvényesen kimondható az ítélet: nincs alap arra, hogy haladónak nevezzük. Feltéve, ha, mint e fiatal író teszi, fel nem borítjuk irodalomtudományunk kategóriáit. Ezt pedig józan ésszel aligha kérheti tőlünk Dsida Jenő ébresztője.

(1998 [1956] In: Pomogáts Béla szerk.: *Tükör előtt. In memoriam Dsida Jenő.* Nap Kiadó. Budapest. 249–257. Részletek a 254–255. oldalról.)

*

Földes László: *Dsida Jenő költészete*

Közelmúltunk irodalmi hagyatékának értékelése során a legellentétesebb nézetek Dsida körül csaptak össze. Pontosan egy évvel ezelőtt írta Panek Zoltán számonkérő és a számonkérés hevében vitatható megállapításokat tartalmazó cikkét. (*Dsida Jenő ébresztése, Utunk*, 1956. szeptember 21.) Szilágyi András válasza (*Tévedtünk volna? Utunk*, 1956. október 5.) irodalmárok és olvasók körében egyaránt jogos ellenérzést váltott ki. Sietett Szőcs István a visszavágással (*A Dsida-érem másik oldala, Utunk*, 1956. október 18.), talán kissé el is siette. Az egész vitát a szenvedélyek kirobbanása jellemezte. Ettől még lehetett volna megalapozott. S ha nem volt az, úgy azért nem, mert a Dsidát ébresztő fiatalokat elvakította a szeretet, Szilágyit pedig a gyűlölet. A megnyugtató választ Szentimrei Jenő adta, igaz, csupán a kérdés gyakorlati részét illetően (*Fej vagy írás, Utunk*, 1956. november 7.), bejelentvén, hogy már készül Dsida válogatott verseinek a kiadása. A Dsida-kérdés azonban, az elméleti kérdés, a hagyaték elvi értékesítésének a kérdése azóta is ott rekedt viharfelhőként a levegőben.

Jól tette-e Panek Zoltán, hogy Dsida Jenő újrakiadását igényelte? Feltétlenül. De miért kellett ennek érdekében a költő érzelmi skáláját a forradalmiságig feszíteni, és általában egész portréját elrajzolni? A *Hét évszázad magyar verseiben* megjelent értékeléssel vitatkozva, Panek ezt állítja: „Dsida Jenő költészetét valóban elégikus hangulatok lengik át – de hát ez még nem bűn... Nagy formaművészet jellemzi – de ezt az egész magyar költészetben is párját ritkító

nagy formaművészetet túlzás lenne 1956-ban is »sokszor öncélúnak« nevezni. Ezzel a formaművészettel nagy és őszinte emberi (s nemegyszer félreérthetetlenül forradalmi) érzéseket és gondolatokat fejezett ki Dsida Jenő, semmivel sem öncélúbban, mint nagy lelki rokon kortársai: Kosztolányi, Babits, Tóth Árpád. A belülről látók fényességével megáldott költészet a Dsida Jenőé. Ízigvérig művész volt. Nem forradalmár művész, de lényegében és fő vonásaiban mindig haladó, minden emberi érzés iránt fogékony, mélyen érző költő, aki a »könnyű, halk beszédet szerette«."

Ebben a szövegezésben Panek egyrészt abszolutizálja Dsida valóságos, de viszonylagos értékeit (lényegében és fő vonásaiban mindig haladó), másrészt nem létező tartalmi vonásokkal ruházza fel (nemegyszer félreérthetetlenül forradalmi; minden emberi érzés iránt fogékony).

Szilágyi Andrásból csak az elfogultság és a vulgarizálás beszél. Nem is törődik a versekkel. A publicista Dsida jobboldaliságáért sommásan elmarasztalja a költő Dsidát. Baráti köre és támogatói miatt kétségbe vonja költői létét. „Dsida Jenőben semmi olyat nem tapasztaltunk, hogy benne demokrácia van, haladó szellem, szociális érzés. Tudtuk róla, hogy a grófok embere, meg aztán olyan körök dédelgetik, szeretik, támogatják, amelyek később – Dsida halála után – a Horthy-uralomnak nemcsak kiszolgálói, hanem legfőbb támaszai voltak." Elég furcsa esztétikai kritérium. Ha a vers értékmérője a mecénás volna, Heine költészete elúszna a párizsi Rothschildok vagyonán. [...]

A vele alkatilag rokon nagy kortársakkal, Tóth Árpáddal, Kosztolányival már összehasonlítható, s abból az derül ki, hogy eszmeileg kevesebb náluk, mert költői mondanivalója annyi csupán, amennyi egy biedermeier lélek és a két világháború közötti kisebbségi élet találkozásából kipattanhat.

Formaművészete lenyűgöző. Tökéletesen végigvitte költészetében az áramlat esztétikáját. Könnyedebb, halkabb, illanékonyabb, rezdülésesebb, mint bármelyik magyar impresszionista – Kosztolányi kivételével. A hangulati tartalom és az impresszionista forma összhangjának a megvalósításában Kosztolányi mellett Dsida a legkiválóbb.

Kifejezésbeli hajlékonysága párját ritkítja; a hajlékonyság itt – az impresszionisták igénye szerint – hajszálfinomság, lengeség, törékenység. Árnyalatokra annál készségesebb ez a nyelv, minél légiesebb, minél múlékonyabb tartalmat kell kifejeznie. A pillanatok suhanására reagál elsősorban. Minden eszköze érzéki hatáskeltést szolgál; az érzéki hatás itt ismét az impresszionisták igénye szerint: érzetek és képzetek felvillanó, elillanó sejtelme. Ritmusteremtés és rímkezelés dolgában egészen rendkívüli; ritmusok és rímek harmóniája itt – megint csak az impresszionisták igénye szerint – az abszolút zeneiség megközelítése. Mindezekben tökéleteset alkotott. Az már az irányzat korlátja, nem az övé, hogy ez a forma ott a legpazarabb, ahol a tartalom hangulati rezdülésekre szűkül, a vers eszméje a múló pillanathoz kötött, képeinek magva egy képzet villanása, a szó érzelmi és gondolati töltete pedig feloldódik a tiszta zeneiségben.

Dsida egyéni teljesítménye egyenrangú a Kosztolányiéval. Az irányzat formavilágán belül azonban kevesebb nála. Egyrészt azért, mert nem ő teremtette az irányzatot, másrészt mert nem is fejleszthette tovább. Egyikről sem tehet. Nem teremthette, mert megteremtették előtte az idősebbek, a *Nyugat* költői és műfordítói. S nem is fejleszthette tovább, mert az áramlat annyira kimerítette nyelvi formalehetőségeit, hogy kétséges, továbbfejleszthető-e egyáltalán. Egyéni

alkotása, mint minden mű, ami az egyéniség jegyeit viseli: újdonság. De nincs, jószerével nem is lehet benne olyan általánosítható újdonság, ami az irányzatot mint iskolát továbbvinné.

Míg az irodalomtörténészek agyonhallgatták, a kevésbé óvatos köztudat bevitte az irodalom történetébe. Kimondhatatlan kár, hogy művészete híján van bármilyen táji sajátosságnak – nincs erdélyi jellege. Hacsaknem az a tragikus provincializmus, hogy ekkora formaművész létére eszmeileg szegényebb értékes kortársainál. Jelentős költő. Művészi képességei nagy költővé avatták volna.

(1998. [1957] In: Pomogáts Béla szerk.: *Tükör előtt. In memoriam Dsida Jenő.* Nap Kiadó. Budapest. 236–249. Részletek a 236–237., 248–249. oldalakról.)

*

Görömbei András: Utószó

Érthetetlen, hogy miért kell újra és újra felfedezni Dsida Jenő költészetét. Miért nem tudja ez a különleges művészet úgy elfoglalni végre a helyét a magyar költészet történetében, hogy az irodalomértők napi táplálékává, állandóan kéznél levő, ismert, élő értékévé lenne végre? Hogyan lehetséges az, hogy a sok, s esetenként nagy példányszámú kiadás ellenére sincs benne ma sem az irodalmi köztudatban a maga sokszínű szépségével ez az oly korán lezárult életmű. Halála után több mint félszázaddal sincs Dsida Jenőről monográfia, s neve legtöbbször még a felsorolásokból is kimarad. Pedig sokan írtak róla értően, megbecsülőleg. Költők, írók és irodalomtudósok egyaránt. [...]

Dsida Jenő költészete „csonkán is rege-kincs", a túlságosan komor, sorsproblémás, tragikus hangú magyar lírában gazdag egyéni színnel nyitott új utat a virtuóz játékosságnak, az életörömnek, szemléleti derűnek is. Persze nem ilyen egyszerű ez, hiszen a költészet csodagyereke, a tizenöt esztendős korától fogva rendszeresen publikáló Dsida Jenő egész életműve – a költő alkati szívbajából eredően – a halállal eljegyzett élet küzdelmével is jellemezhető.

(1994. In: Lator László szerk.: *Dsida Jenő válogatott versei.* Unikornis Kiadó. Budapest. 233–237. Részletek a 233. oldalról.)

15. Sok ellentmondó befogadói ítélet született Garaczi László művészetéről. Érdemes nyomon követnünk befogadástörténetének néhány állomását. Ismeretei alapján melyik félnek ad igazat? Álláspontját támassza alá az alkotótól vett szövegek magyarázatával!

Margócsy István: *Játék és ornamens*
Garaczi László: *Nincs alvás!*

Meglehet, nagyképűségnek és aránytévesztésnek tűnhet Garaczi László kötetéről szólva indításként a legnagyobb hagyomány nagyságáról és nyomorúságáról beszélni: azonban az ő könyve esetében is hasonló disszonancia ismerhető fel. Garaczi ugyanis, minden posztmodern könnyedsége és játékossága ellenére is (vagy talán épp ennek révén?) igen nagy és méltóságteljes feladatba fogott: ha jól értem, amit csinál, alighanem a hagyományos – vagy hagyományosnak tekintett – magyar prózafogalom, prózapoétika egészének ellenében

esküdött önmagával össze; azt próbálja rendkívüli ambícióval s rendkívüli buzgalommal lebontani, amit az újabb magyar prózairodalom (maradjon most elemzés nélkül, mennyi joggal, s mennyi önámítással) a maga ellentettjeként jelölt ki, amivel *szemben* kívánta önmagát meghatározni. Az utóbbi kb. húsz év magyar prózai kibontakozásának szinte végpontjaként, szinte legradikálisabb összefoglalásaként lép fel a könyvecske: benne éri el a próza megújításának szándéka önmaga határát, benne számolódik fel (az én természetesen önkényes értelmezésem alapján) maga a prózahagyomány.

Garaczi, lemondván a többi újító méltóságteljesen önmagára koncentráló, lirizáló attitűdjéről is, radikális vidámsággal, szinte szatírjátékra emlékeztető derűvel bontja szét az elbeszélő próza szövetét. Az ő kezében a sok-sok megszokott elem, fogás mind külön szálra bomlik, külön szálként gombolyodik le és gabalyodik össze, hogy végül mint szöveg tarka rongyszőnyegként szövődjék és fogalmazódjék egybe. Ő *szövegeket* ír, melyek megőrzik ugyan az elbeszélés látszatát (az elbeszélés egyes mozzanatairól ugyanis nem mond le: sem az „automatikus", sem a „grammatikátlan" próza nem kísérti meg!), ám e látszat megőrzésének örve alatt *mindent* kicserél és kifordít – játékosan és hivalkodóan mutatva rá döntő szándékára, a nagy, átfogó, de mégis könnyed és elegáns leszámolásra. [...]

Garaczi az elbeszélő irodalmi hagyományt saját (gyakran kétségtelenül gyengén használt, majdhogynem elvesztett) fegyverével, a prózaszerkesztés nyelviségével támadja meg, s harci mutatványai minden elismerést megérdemelnek: irályának fantasztikus pompája, csillogása szinte elkápráztatja az olvasó szemét. E könyvben a prózanyelv csodálatos gazdagságban árad, ígéretéhez és igényéhez képest majdhogynem mindenre képesen. A mondatok szellemesen, változatosan, kecsesen szólalnak meg, önmagukban és összefonódásukban is zenei hatást keltenek – harmóniájuk minden alkalommal új örömmel tölti el az olvasót, aki őszintén gyönyörködhetik az eredeti fordulatok váratlan és kiszámíthatatlan összjátékában.

Bár az eredetiség érzésébe csöppnyi zavar vegyül: amint olvasom (s kivált ha sokat olvasom) e kétségtelenül és kétségbevonhatatlanul egyéni mondatzenét, e nagyszabású nyelvi játékot, állandóan kísért az érzés: mintha valahonnan mégis ismerős volna e hasonlíthatatlan nyelvi pompa. S úgy vélem, valószínűleg ebben ragadható meg Garaczi könyvének legérdekesebb s leginkább meghatározó mozzanata: ez a nyelv, eredetisége ellenére, mégsem tökéletesen önálló. Garaczi olyan nyelvet talált ki, amely bár elemeiben megragadóan új, *egészében* nem más, mint mára megszokottá vált irodalmi nyelvünk *inverze*. Garaczi úgy tesz (s ebben azért alighanem igaza is van), mintha létezne, s meghatározható lenne egy generalizált irodalmi nyelvhasználat, irodalmi beszédmodor, mely az egyes művektől függetlenedve, önállóan is működni képes, amely alapul szolgálhat egy irodalmi érintkezési rendszer számára, mely konvenciónak tekinthető. Garaczi számára ama prózahagyomány, melyet mint leküzdendő ellenfelet állít magával szembe, mint nyelvi forma fogalmazódik meg; úgy tűnik fel, mint nyelvi klisék szerves és egyben szervetlen halmaza, melyben elsősorban vagy kizárólagosan a megfogalmazásmódok hagyományozódnak, s mellyel ezért a megfogalmazásmódon keresztül a legcélszerűbb szembeszállni. Bravúros megoldást talált: kifordítja ezt a nyelvet – nem idéz, nem gúnyolódik, nem parodizál, hanem ugyanazt a nyelvet, nyelvhasznála-

tot a túloldaláról mutatja be; elegáns és nagyúri toleranciája pedig abban rejlik, hogy ezt a generalizáltnak tekintett irodalmiságot, irodalmi megszólalásmódot nem megsemmisíteni törekszik, hanem *felhasználja*, s az elemek felcserélése révén más összefüggésrendszerbe illeszti bele. Paradox módon az általánosságnak magába szippantása és egyedivé torzítása révén nyeri el eredetiségét.

Persze, hogy visszatérjek a bevezető fejtegetésekhez: e nagyvonalú kifordítás önmagában rejti veszélyeit is. Garaczi, midőn kizárólagossá emeli nyelvi inverz-játékait, minden elismerést megérdemlő bravúrjai ellenére is arányt téveszt: úgy tünteti fel, mintha az irodalmiság, vagy szűkebben nézve a próza csupán előre preformált tartalmak megfogalmazása lenne, melyben a megfogalmazás mint ismert (vagy legalábbis megismerhető) szabályrendszer dominálna. Kifordítása így ugyanis elsősorban nagyszabású játékként érvényesül: legnagyobb értéke pedig szépségében, ügyességében, furfangosságában lesz megragadható; a próza ily módon az ő kezén ornamentálissá válik – mintegy ékítményeiben, díszítésében, feldíszítettségében pompázik, nyitva hagyva (vagy talán nem is érintve) azt a kérdést: mit is díszít. Az ornamenssel pedig, tudjuk, mindig sok baj is jár: önmagában, az „alépítmény" híján, a „mit is kell, s miért, feldíszítnünk?" kérdés háttérbe szorítása révén monotonná, azaz megismételhetővé válik (hisz a viszonyítási alap tűnik el vagy megy veszendőbe). [...]

Garaczi vállalkozása aktuálisan és irodalomtörténetileg egyaránt elismerést érdemel: a generális szembeszállásnak, a radikális távolságtartásnak, a derűs, ideológiamentes kritikának, a *kifordítva* történő felülbírálásnak, a nyelvi invenció totálissá növesztésének gesztusa mind rendkívüli fontosságú. Ám ugyanezek az erények csaphatnak át majd kifogásolható túlzásokba: ha a generális szembenállás csakis negativitása révén fogalmazódik meg (még ha játszi trükkök elkendőzik is e negativitást), ha a próza elsősorban *egyes* mondatok megfogalmazására és egymás mellé rendelésére lesz korlátozva (legyenek bár e mondatok összjátékukban akár mily zsonglőrbravúr tüneményei is), a mű egésze ambivalens hatást vált ki. Örvendhetünk ugyan, hogy egy nagy és nagyigényű vállalkozás ily kedves, játékos, szelíd formában, ily sok jó tulajdonsággal és fantasztikus leleménnyel káprázтat el bennünket, ám nem kerülhetjük meg azt a bizonytalan kételyt sem: vajon a könyv hátoldalára nyomtatott anagrammajáték, mely az író nevéből számos jópofa frázist bír előcsikarni, mint vállalt (bár mástól származó) *kifordított* allegorikus írói önarckép és ars poetica nem nyomja-e túlsúllyal az egyébként könnyed könyvet? Vajon nem elégszik-e meg néha (néha?) szerzőnk is az ily ötletekkel, s nem véli-e úgy: a név kifordítása révén született variatív játéksor valóban helyettesítheti a nevet? (Pesti Szalon Kiadó, 1992)

(*Kortárs* 1992. december – 12. szám 109–111)

*

Szilasi László: *Hát az olvasó hová lett?*

A Garaczi (szándékolt objektivitásom határainak jelzésére: nehezen megközelíthető, idegesítő, komoly, már-már tragikus és – nem titkolhatom – némely ponton szerintem fájdalmasan szép) kötetének hátsó borítóján sorakozó 33 Kovács Imrétől származó, szorgalmas Garaczi-anagramma talán arról beszél, hogy ha igazán nekilátunk, valamiféle értelem bármiből kicsiholható. Garaczi

szövege örül ennek a ténynek, de (a gyakori váddal ellentétben) nem mondható, hogy ráhagyatkozik a szinte mindig eredményes olvasói aktivitásra.

Sőt. Tekintve, hogy a nem valamit kereső, hanem valamit létrehozni igyekvő, tehát a nem rekonstrukcióban bízó, hanem bevallottan mindig konstruáló olvasói alapmagatartás még nem elterjedt, a szerzőnek (ha műve jelentését valóban csak-olvasatban-levőnek tudja) azon kellene igyekeznie, hogy megformáljon egy konstruktív hajlandóságú szándékolt olvasót, példaképül a valódi olvasónak. Csakhogy Garaczi szövegében sem konstruktív, sem rekonstruktív, sem bármiféle szándékolt olvasót nem találunk.

Ez némiképp meglepő, hiszen a Garaczi-szövegek világa telítve van szövegekkel.

Váratlan helyeken felbukkanó rejtélyes, ősi, titokzatos és/vagy első látásra is idióta írásokkal: „Piszkos Fredet kifakult tetoválások borították, köztük egy ősi ékírásos felirat: VÉRSZEM ÉS PÁRNARÁZÁS." (9.) [...]

A nyelvi áradatban megbúvó különleges nyelvi ötletekkel, őrületekkel [...] „Leértékelt Áruk Boltja (LÁB)" (109.)

Önálló életre kelt címekkel, nevekkel [...] „Garay Cooper" (86.) [...]

Idézetekkel, idézet-parafrázisokkal, idézet-imitációkkal [...]

Grafitikkal, falfirkákkal [...]

Titokzatos felirat, nyelvi lelemény, életre kelt név, idézet, közös *szöveg:* olyan mozzanatok ezek a (könnyen tovább sorolható) szövegfajták, amelyekkel közhelyszerűen jellemezni szokás a legújabb, illetve újabb elméleti megfontolások alapján manapság gyakran az egész ismert irodalmat. Ezért talán nem hiba ezeket a – nem nehezen talált – szövegrészeket az irodalom allegóriáiként (is) felfogni.

(1994. In: Károlyi Csaba szerk.: *Csipesszel a lángot.* Nappali ház. 238–241)

*

Abody Rita: *A légy szeme. Bevezetés az „alternatív próza olvasásába" – Garaczi László műveiről*

A Garaczi László írásait vizsgáló elemzések középpontjában, legyenek bár kedvezők vagy elutasítók, értők vagy értetlenek, szinte kivétel nélkül az író által használt nyelv, azaz nyelvek állnak. [...]

A Garaczi-szövegek még a legmélyebben empatikus, legtöbb racionálisan lehámozható réteget felmutatni tudó kritikák szerzői számára is bevallottan „megfoghatatlan, értelmezhetetlen, kezelhetetlen" szövegek, „bármit mondasz róluk, tévedsz". Az elemző jobbik esetben zavarba jön, ha ez írások értelméről, céljáról, tartalmáról, esetleg középponti szervező elveiről kellene beszélni. [...]

Úgy vélem, a beszédmód, amelyet Garaczi használ, a hagyományos prózánál sokszorosan nagyobb mértékben, jellegadó és minőséget formáló módon: sátor, kívülről: köpeny, belülről: égbolt, sátor, amely bizonyos dolgokat lefed, védelmez és egyben láthatatlanná tesz annak számára, aki kívül áll; ugyanakkor sátor abban az értelemben is, hogy van külszíne, megszabott formája, gazdag ornamentikája, színes és cikornyás díszítményei, míg odabent, fellebbentve a „ponyvát", jóval egyszerűbb, ám életadó dolgokat találhatni mindennapi használatra, védelemre szánt tárgyakat, annak, aki otthon van itt vagy józán-

dékú jövevény. [...] egyébként pedig a Garaczi-szövegekben: van lényeg, van cél, van értelem és tartalom, és különben és egyáltalán: *minden megvan.*

A légyszem-optika: látásmód és megjelenítési eljárás

A Garaczi-írásokat mindenekelőtt egy sajátos, analitikus, inkurrens látásmód jellemzi, mely igen rövid részekből, szakaszokból, szegmentumokból állítja össze az adott prózai vagy versszöveg anyagául szolgáló képsort, a megjelenítendő világdarabot. Az írások „filmje", látványnarrációja úgy fut (cselleng, sétál, ugrál, tétovázik), mintha szubjektív kamera mutatná, és pedig olyan szubjektív kamera, amely ráadásul egy félig-tudatos, inkább ösztönszerű vagy intuitív nyomvonalakon haladó teremtmény szemével néz. [...]

Az írások „kamerája" ennek megfelelően úgy működik, mint a légyszem optikája. A légy szeme mozaikszerűen egymáshoz illeszkedő, külön kis egységekből áll, melyeknek mindegyike a környező világ egy-egy darabkáját külön-külön képen közvetíti. A légy szeme gyakorlatilag minden irányban egyszerre néz, annyifelé, ahány elemből e szem összetevődik. A kis képek összessége adja a mozaikszerűen összeilleszthető egészet, valamint a térélményt. Ez a fajta szemszerkezet tagoltabb, differenciáltabb, a lényeges információk észlelésére és a veszély érzékelésére roppantul alkalmas látást tesz lehetővé. [...]

Az a percepciós technika, amelyet itt légyszem-optikának neveztünk el, és a Garaczi-féle próza szervező elvének tekintünk, egyben *élettechnika* is, éspedig az „alternatív értelmiségi" életformáké, a darabjaira hullott, atomizálódott, illetve multipoláris világban való közlekedésé, mely jó esetben számos, akár a legszélsőségesebb különböző „pozitív és negatív élettérben" és kulturális közegben mozog természetesen, nem egyetlen, hanem számtalan életlehetőséget ismer úgy is, mint választható életutat, úgy is, mint élmények és tudás forrását. [...]

Mindez, vagyis a fenti idézet is azt jelenti egyben, hogy tehát a Garaczi által kialakított prózanyelv nem üres és felelőtlen játék, hanem mélységesen komoly és átgondolt döntések eredménye, egy elvi alapokon nyugvó módszertani tevékenység gyümölcse, amely mint ilyen, kritikailag visszakövetkeztethető, felfejthető, pontosan a maga által kijelölt gyökerekig, a valóságig. [...]

(1994. In: Károlyi Csaba szerk.: *Csipesszel a lángot.* Nappali ház. 149–166)

*

Maga Garaczi így reagált a kritikákra:

Garaczi László: *Csipesszel a lángot? A kritika kritikája*

[...] Az irodalmi művek többségében keverednek az analizálható és az analizálhatatlan mozzanatok. A kritikus nem mindenható, de feladatát bevégzi, és a titokra rámutat. A hagyományos interpretációs stratégiák (leírás, elemzés, értelmezés, értékelés) alkalmazása során visszakuporodik a távolságtartó fogalmiság mögé. Általánosít, összefüggéseket állapít meg, az esztétika bevett fogalmaival operál. „Az irodalom tárgyát önmagával nem azonos alakban mutatja fel" (Kulcsár Szabó Ernő). A mimézisre és a konstrukcióra összpontosít. De már a közvetlen, érzéki dimenzióival meggyűlhet a baja: az elemi, ata-

visztikus élmény, a nyelv előtti intuíció nehezen regulázható. A fogalmi apparátus a dionüszoszi formátlanság megfékezésére irányul. Lehet, hogy a kritika kultúrája éppen a kritikai öntudat frusztráltságának feszültségén épül. Azon az örök illúzión, hogy a mű, mint egy fás karalábé, átvilágítható, és egy kicsi, emberarcú istenség integet belőle.

Ezek az ellentmondások a humántudományok módszertani problémájára utalnak: a hagyományos elméleti stratégiát, a fogalmi analízist használják élő organizmus leírására, keretrendszert illesztenek arra, ami mozgásban lévő, álló raszterképen mutatják, mi az idő, csipesszel próbálják megfogni a lángot. A historizáló tudományok nagyobb hitellel tehetik ezt a történeti anyag (látszólagos) leülepedettségében bizakodva. A kortárs művészeti kritika viszont azt kísérli meg, hogy az „élő elevent" születése pillanatában elemezze. Nemcsak módszertani problémákkal kell megbirkóznia, hanem ismeretelméletiekkel is, mivel a vizsgált tárgy lét és nemlét határán mozog. Feslő rügy, félig kimondott szó, szándéknyilatkozat. Egy újszülött nem ismeri a játékszabályokat, mégis sejthető, hogy zseniális. Nem a kritikus művészettörténeti felkészültségére vagyunk kíváncsiak, hanem arra az érzékenységre, ami a történeti anyag ismeretével párosulva, valami újra, eddig nem ismertre képes rezonálni. Tudnia kell, hogy a művészettörténet összefüggéseiből általánosított interpretációs stratégiák nem állandóak, és alakulásukért, szempontváltásaikért vagy akár ellehetetlenülésükért éppen a mindenkori új műalkotások a felelősek – végső soron pedig egy új emberi szituáció. A kritika a művek köpenyéből bújik elő. Félnie kell, hogy logika csak a megtörtént eseményekben van, a logika nem mutat előre, miközben neki az újat a régivel kell megmagyaráznia. Szinkron művészettörténet. Nem mondhat le az orientálásról, de ha bírál, hamar kiérdemli, hogy a bírálat: a meddőség bosszúja a művön.

Valószínűleg kritikai igény és lehetőség e belső ellentmondásának köszönhetjük impresszionisztikus, elkent, zavaros, oktondi és blöffölő kritikáink özönét, melyek a tehetetlenséget és az elavult gondolatot a tudományosság vagy a személyesség cicomájával díszítik. Sokadvirágzását éli a kompilációs kritika: a műből vett idézetek ökonomikus füzére rövid és célirányos átvezetőkkel. A volapük-kritika az esztétika tanszék dohos kazamatáiban kimunkált ezoterikus bükkfanyelv segítségével borzolja az olvasó idegeit. A pozitivista lajstromba veszi a mű jegyeit, a technikai fogásokat, óvatosan megpróbálja megítélni a konstrukció koherenciáját, de nem hisz abban, hogy a mű mélyárama megismerhető. Az ismeretlen határainak kijelölése megismerés helyett.

A mű: parcellázatlan senkiföldje, ahol mindenki magáért harcol, mindenki magáért felel, mindenki a maga ura, és mindenki híres lehet egy percre.

Érthető, ha az elbizonytalanodott kritikus visszavonulót fúj erről az ingoványos csatamezőről, és megtér a régi, bevált mesterséghez, amelynek titkos és biztos ideái az ún. forma és az ún. tartalom ún. kettőssége és a tradicionális katarziskényszer. Ki látványosabb, ki szürkébb mutatvány keretében dugja el e szimatoló és butuska tapsifüleseket, de a kajla fülek minduntalan kikandikálnak a felpántlikázott cilinderből. Ilyenkor hallunk, az új irodalom egy részéről szólván, posztmodern felszínességről, ornamentális szószátyárkodásról és a „Semmi könyveiről". Különösen a Semmi metafizikai keserűséggel átitatott fogalma vált közkedveltté. Németh Gábor második könyvének címével mintegy a Semmi lovát adta a kritika törődött ülepe alá. E kritikák elismerik a

bravúros nyelvkezelést, de az üzenet, a megtisztulás, a feloldás megrendítő bombasztja hiányzik a beteljesüléshez. Mintha külön érzékszervvel olvasnák a „csillogó felszínt", és egy másik, rutinos csápjukkal tapogatnának a tartalmi vonatkozások után. E tapogatózás sikertelensége vezet az „öncélú formajáték" vádjához.

Ugyanakkor mintha valami originális bűntudat motyogtatná e „Semmit" zümmögő kórust. A rossz lelkiismeret oka lehet, hogy e művek egy részének nyíltan vállalt elve a hagyományos esztétika szempontjából vett Semmi, de ez a negativitás nem definiálja, csak jellemzi őket. Ha egy könyvnek az a címe, hogy A *Semmi Könyvéből*, akkor csekély elmebeli erőfeszítésre, sőt, már bocsánat, de egyfajta boldog együgyűségre vall azzal elintézni, hogy üres; mintha a halat azzal vádolnánk, hogy a víz alá bújt.

A részletesebb elemzésbe bocsátkozó kritikák differenciáltabban fogalmazzák meg kifogásaikat, úgymint: műfaji meghatározatlanság, rombolt formák, hőshiány, történetnélküliség illetve töredékesség, amorf, „ferde" konstrukciók, mimézis helyett nárcizmus, megfoghatatlanság, „a tanulság szemléletes hiánya, mint tanulság", világ helyett talált tárgyak, az igazság szétosztott elemei, agresszivitás, öngyűlölet és esetlegesség.

Kérdés, hogy a műalkotás hagyományos szervező elvei – a műfaji kötöttségek, a mimézis-elv, a konstrukció vagy a katarzis – nem olyan rugalmasan tágítható keretei-e a műalkotásnak, amik feltételezik, hogy ami a normatív poétika szemszögéből torzulás, potenciálisan új konstrukciós elv lehet" (Tinyanov). A formakonvenció értékhordozó lehet, ha elevenen lüktet benne az élet, de lélektelen reprodukciója az üres közhely szintjére süllyeszti. Az élet állhatatlan, ahogy formátlan a jövő, a művészet pedig nem műfaji kérdés. A modor: tehetetlen gondolat és az élettől való rettegés. Az új művészet születése pillanatában csak önmagát jelenti. A nyelv, amelyen megszólal, nem utalás, hanem tett. Nem utánozza a valóságot, mert maga új valóság. Névértéken veendő, oszthatatlan, zárt rendszer, „sűrű és üde". Az idő ikonból metaforává változtatja a művet, belehelyezi a változások viszonyrendszerébe. A tettből emlék lesz, az extázisból teória. Az emlékezés megnemesít. De a klasszikus patina sem fedheti el teljesen a formátlan és orgiasztikus pillanatot, mikor a mű megfogant. [...]

Kedves kritikusok, lehet egy kicsit bátrabban, és felejtsék már el (legalább a felét), amit az iskolában tanultak.

Kedves kritikusok! Kedves kritikusok! Kedves kritikusok!

(1994. In: Károlyi Csaba szerk.: *Csipesszel a lángot*. Nappali ház. 273–277)

16. Költők, írók magánlevelezése is tükre a befogadásnak, értékelésnek. Tanulságos ebből a szempontból a Babits–Juhász–Kosztolányi levelezés (1959. Akadémiai Kiadó. Budapest). Célszerű a változást is észlelni a bírálatokban! Készítsen jegyzeteket róluk! Írjon értekezést a művészek egymás általi értékelésének problematikájáról!

Kosztolányi levele Babitshoz:

Szabadka 1906. febr. 19.

Emlékezik még azokra a napokra, mikor együtt álmodoztunk a mi irodalmunk újjáalkotásáról s modern s új szellemet, igaz ihletet és tudományos képzettséget követeltünk minden új költőtől?

Ma más idők járnak s úgy látszik a mi tervünknek s egyúttal érvényesülésünknek jó ideig kell még várni.

A modern irodalom trónusába egy kiállhatatlan és üres poseurt ültettek: Ady Endrét, s nem mások, kedves barátom, mint azon szintén modern szellemű fiatalemberek, kik arra aspirálnak, hogy rossz, modoros és affektáltan zűrzavaros verseiket a B. N. tárcarovatában közöljék.

Nem akarok Juhászról írni: a szemébe megmondottam neki mindent! Ő azok közé tartozik, kik minden húron tudnak zörögni s egy kis nyomdafestéktől megkergülnek. A verseim jórészét ellopta, átgyúrta és – főleg – elrontotta s miután csúszás-mászással fölkúszott az Adykhoz és Kiss Józsefekhez csodálkozást keltett azzal, mit az én írófiókomból csent. [...]

Sok hasonlót írhatnék az émelyítő Adyról s az üres Mohácsiról is. E tanulatlan és gyenge legénykék valami rendkívül különöset keresnek s maguk sem tudják mit. Affektálják a világbánatot, a különcködést. [...]

Postán elküldtem számára az Ady új – hülye! – kötetét, olvassa el, s rögtön írja meg róla véleményét. A jobb darabokat (Fehér csönd, Csókok násza, stb.) nem most írta, s ő *rosszaknak* tartja. Föltétlenül szóljon arról is, mit tart a magyar-szidásról, a „Bús magyar ugar"-féle kifejezésekről, mely őt a „nagyratörőt" (ugyan hova a fenébe siet?) tönkreteszi.

*

Babits levele Kosztolányihoz:

Baja, [1906.] febr. 21.

Igaza van: Ady Endre émelyítő poéta: ez a legtalálóbb szó rá. [...] Mikor első pár igazán szép versét olvastam a Jövendőben, már megjegyeztem, hogy nagy benső ritmus hullámzás van ez emberben; e hullámzás azóta oly kvalitású lett, amilyentől tengeri betegséget szokás kapni.

Hogy nem nagy tehetség: azt bizonyítja modorossága és bamba, impotens önismétlése; de ez mást is bizonyít: hogy tétlen és lusta. Forma-slampetsége annál megbocsáthatatlanabb, mert nem őszinte s nem a tartalommal való küzdelmen alapul. [...]

Ady Endrének megvan a létjoga a magyar költészetben (bár költészetének híres magyarságát sem hangulat, sem stiláris fordulatok nem igen igazolják): mert néhány új ritmust, új szó-hangulatot alkotott, mert néhány szép verset csinált. S azért ha megkérdi tőlünk (egész naivul):

– Szabad-e sírni a Kárpátok alatt?

Mondjuk nyugodtan, (mielőtt hátat fordítanánk neki):

– Csak méltóztassék. Miattunk sohse zsenírozza magát. Sírjon. Akár bőgjön.

Pedig nem bőg – csak nyávog. És nagyon hasonlít a hangja a szerelmes macskáéhoz. [...]

Csak Juhászt veszem ki az ön kaptája alól: Juhászról nekem csupán kedves

emlékeim vannak; ő nem oly tanulatlan gyenge legényke, mint a többi s ami a csenést illeti – aki annyit ír, ki ne csenne? – öntudatlanul, persze.

*

Kosztolányi levele Babitshoz:

[Budapest] 1906. [aug. 18. után]

A poézis nem a szifiliszes és impotens Ady Endrék, az agyalágyult Juhász Gyulák és okvetetlenkedő Mohácsi Jenők előjoga, hanem a küzdő és hívő embereké.

*

Kosztolányi levele Juhász Gyulához:

[Budapest, 1906. aug. 24.]

Kedves Juhász,
engedje meg, hogy őszintén gratuláljak ahhoz a nemes, előkelő zsurnalisztikai tevékenységéhez, melyet ön a *Szeged és Vidéke* hasábjain kifejt. Minden mondatával és betűjével egyetértek.

*

Kosztolányi levele Babitshoz:

Budapest, 1908. febr.

Nálunk – sajnos – még nem elég érett a közönség arra, hogy ezeket a finom differenciálódottságokat méltányolja, mert a hájfejű burzsoák fejébe még mindig nem fér be, hogy több modern költő is van. Egyet szükségből, gúnyból udvari bohócul szerződtettek: Ady Endrét. A többiről csak kénytelenkelletlen vesznek tudomást.

*

Babits levele Juhászhoz:

[Fogaras, 1908. szept. 23–24.]

Ami a „Holnap" általános hatását illeti, Ady bizony kimagaslik közülük két fejjel...

*

Kosztolányi levele Babitshoz:

Budapest, 1909. febr. 28.

Egyébként nem értem elkeseredettségedet. Én, Barátom, én lehetnék elkeseredve „a megállapodott hírnevű író", akiről azt mondják: igen – – De a te pályád szeszélyesen kanyargó fölfelé kígyózó vonala büszkeséget kelthet benned és irigységet mindenkiben, bennem is. Kaphat-e többet valaki, mint te? Az egész fiatal Magyarország tereád tekint.
(Hol van Ady?...)

16. TEXTOLÓGIAI SZEMPONTÚ SZÖVEGELEMZÉS

1. Minél több szövegtani szempontú megközelítésből elemezze egy filmesztétikai írás egyetlen bekezdését!

> A *Valahol Európában* (1948) körül sokan dolgoztak a közeljövő jelentős magyar filmalkotói közül. A segédrendező Máriássy Félix volt. A filmet Balázs Béla írta, s az ismét hazatért Radványi Géza rendezte. A hatásos és korhangulatot kifejező történetet – mely a háború után csapatokba verődve csavargó gyerekek-kamaszok és egy magányos, emberkerülő zenész (Somlay Artúr) barátságát beszéli el – Radványi az akkori francia film magas szintű formanyelvével ábrázolta. De Balázs Bélának köszönhetően merített a régebbi német és szovjet expresszionista hagyományból is. Romantikus, lírai és komikai elemeket ötvözött, montázstechnikája bravúros. Érzelmi hatását háború elleni mondanivalójának nagy hangulati ereje, a gyerekek szenvedése, egyikük tragikus halála csak fokozta. A film rendkívül jó hazai és nemzetközi fogadtatásban részesült.
> (Bikácsy Gergely: *A magyar film színeváltozásai 1930–1960*)

Néhány elemzési szempont:

- Mi a szöveg kulcsszava?
- Melyek a kulcsszóval mezőösszefüggésben álló szavak?
- Hogyan teremtődik meg a szövegegység témahálózata?
- Melyik mondatot tekintené tételmondatnak?
- Mit érez redundáns elemnek a bekezdésben?
- Hogyan fűzi szorosabbra a szöveghiány a tartalmi szálat a mondatok között?
- Mely elemek utalnak időviszonyokra?
- Mely szövegdarabokhoz kötődik preszuppozíció?
- Milyen szabályok irányítják a bekezdésben a határozott névelő használatát?
- Hol hibás a mondatkapcsolás?
- Milyen kapcsolatban van a szöveg jelentésbeli kohéziója a szöveg típusával?

2. A következő bekezdéshez a szövegtani megközelítési szempontokat jelölje ki, és végezze el a szöveganalízist!

> *Születésünkkor küzdőtérre szállunk, halálunkkor eltávozunk róla. Mit ér, ha jobban tudjuk kormányozni harci szekerünket, amikor elérkezünk a pálya végére? Legfeljebb azon gondolkodhatunk még, hogyan lépjünk le róla. Az öreg embernek, ha egyáltalán van még tanulnivalója, csak egyetlen feladata maradt: tanulja meg a halált, s az én koromban éppen ezt mulasztják el legtöbben; mindenre gondolnak, csak erre nem. Az öregek mindig jobban ragaszkodnak az élethez, mint a gyerekek, és kelletle-*

nebbül válnak meg tőle, mint a fiatalok. Hiszen minden munkájuk ennek az életnek szólt, ezért a végén úgy érzik, hogy kárba veszett a fáradozásuk. Minden gondjukat, minden javukat, dolgos, álmatlan éjszakáik minden gyümölcsét, mindenüket itt hagyják, amikor elmennek. Életükben nem gondoltak arra, hogy olyasmit is szerezzenek, amit magukkal vihetnének a halálba.

(Jean-Jacques Rousseau: *A magányos sétáló álmodozásai*. Fordította: Réz Ádám)

3. Mitől kerek, lezárt egység a *Parainesis*ben az olvasásról szóló fejtegetés? Miért hatásos Kölcsey gondolatkifejtése? Milyen eszközeit használja fel az író a meggyőzésnek?

A bölcsesség legnagyobb mestere az élet; azonban gyakran felkeresd a rég elhunytakat is, kik tanulások, vizsgálatok és tapasztalatok által gyűjtött kincseiket a maradék számára könyveikbe letették. De jusson eszedbe: a könyvek száma végtelen, a te éveid pedig végesek; s óráidat s napjaidat oly sok egyéb foglalatosság kívánja magának. Mint az üres beszédű társalkodót: úgy kerüld a tartalmatlan könyvet. Sőt ne könnyen végy kezedbe oly művet, mely a genie lángjegyét homlokán nem hordja; a nagy író művét pedig mély figyelemmel tanuld keresztül. Így az olvasásnak szentelt órák nem lesznek elvesztve, mint azoknál, kik választás és cél nélkül ezer meg ezer köteteket forgatnak keresztül, vagy, hogy emlékezetöket terheljék, vagy jegyzőkönyveiket becs nélküli apróságokkal megtömjék, vagy unalmas pillanataikat megöldököljék. Az élet csak úgy éri el célját, ha tetteknek szenteltetik. Célt és véget nem tudó olvasás rest életnek vagy következménye vagy szerzője; nyavalya az, mely a való élet gyökereit elrágja; s melyből kigyógyulni éppen úgy nehéz, mint a játékveszedelemből; s mely a lelket éppen úgy elzsibbasztja s minden munkára és hatásra alkalmatlanná teszi.

4. Vesse össze a képzelet és a valóság leírásainak technikáit Pilinszky János *Debreceni képeslap* című írásának egyik részszövegében! Milyen módon teremti meg a szerző az összefüggést a szöveg mondatai, illetve bekezdései között?

Debrecenről azt hallottam mindig, hogy egy nagy, rideg falu, s olyannak is képzeltem el. Lusta és gyerekes előítélettel, valahányszor a városról hallottam, ez az egyetlen kép jelent meg előttem: jegenyék, földszintes, állig begombolt házak egy széles, teknő formájú utca két oldalán, s az előtérben fázósan igyekvő, diák formájú ember, afféle meg nem értett lélek, a kisváros közönyében pislákoló, füstölgő „lángelme".

Ezek után valóban meglepetés volt Debrecent megismerni. Állomása elhanyagolt és romos ugyan, de már ott magaslik mögötte az új megálló imponáló méretű, modern épülete. A kijárat előtt várakozó villamos meg egyenesen mintha az álmok világából került volna ide. Kisebb is, ártatlanabb is, mint a pesti villamos, de szinte ugyanaz a Beszkárt-sárga. A főutca meg mintha a Rákóczi út kistestvére volna szecessziós házaival, lázasan lompos forgalmával.

Tágas, modern házakból kialakított térről indulnak befelé a város szívébe. A megnyíló főútvonal torkolatában többemeletes fehér kockaépület áll, merész vonalaival szinte zenei nyitánya a lázasan építkező városnak. A református nagytemplom előtti következő tér már Debrecen szíve. S ahogy csomagommal átkelek a forgatagon, érzem, emlékeztet valamire. Igen, Genfre emlékeztet. Lehetséges, hogy a kálvinista lélek sajátos térképezésében volna a rokonság magyarázata? Nem tudom, de ez az ér-

zés, álomszerű bizonyosság később is többször hatalmába ejt, amint az ősi civisváros tereit, ráérős nyugalmat sugalló utcáit járom.

5. Fejtse fel: milyen szemantikai, grammatikai, pragmatikai, stiláris jellemzők miatt tekinthető szövegnek a következő közlés?

Ha férfi vagy, légy nőies!

Szegény férfiak! Ha a fejük tetejére állnak, akkor sem tudnak valami újat, mást kitalálni a nadrág és a zakó helyett. Esetleg feljebb csúsztatják a gombolást – ettől olyan a zakó, mintha kinőtték volna –, és elcsennek a nőktől néhány meghökkentő ötletet. Masnira kötik a nyakkendőjüket, rókaboát kapnak az öltönyükre, tarka tollakat fűznek a színezett, zselézett, formára nyesett hajukba. A Roland Divatház bemutatóján ezzel keltettek feltűnést a férfimanökenek. A nyakkendő újfajta megkötése bizonyára nagy divatot teremt majd a nők körében.

Néhány elemzési szempont:

- Mi miatt figyelemkeltő a címe?
- Milyen a szöveg megszerkesztettsége?
- Mely nyelvi elemek biztosítják a szemantikai kohézióját?
- Mi benne a gondolatjel szerepe?
- Miként alakultak a korreferencialáncai?
- Mi módon teremtenek a grammatikai elemek lineáris kapcsolatot a szöveg mondatai között?
- Milyen szövegtípusra jellemző a stílusa?
- Hogyan szerveződött benne a téma-réma struktúra?
- Milyen előismereteket feltételez a megértése?

6. Milyen szövegjellemzők szervezik szöveggé a fokhagymás sült keszeg elkészítésének leírását? Csoportosítsa az eszközöket az összetartóerő síkjainak megfelelően!

Az alaposan megtisztított keszegeket nagyon sűrűn beirdaljuk, és a vágatokat sóval kevert tört fokhagymával bedörzsöljük. A halak hasát is fokhagymával kenjük be. Lisztbe mártjuk, és forró rostra téve, mindkét oldalán ropogósra sütjük. (Süthetjük lábosban bő, forró olajban is.) Így a szálkák teljesen átsülnek, ehetővé válnak.

7. Állítson össze a következő szöveg elolvasása után szövegvizsgálati szempontsort! Végezze is el ennek alapján az elemzést, az esetleg közben felmerült újabb szemponttal is kiegészítve!

A narancsbőr a leggyakrabban előforduló szépséghiba. Kialakulását sem az életkor, sem a testsúly nem befolyásolja. A kozmetikai ipar az asztronauták tapasztalatait hasznosítva fejlesztette ki az évezred csodafegyverét, amely a probléma végleges megoldását ígéri. Sovány vigasz, hogy Aphroditének, a szerelem és a szépség istennőjének is volt cellulitja, igaz, ez akkoriban nem számított takargatnivalónak. Sőt a dúsabb idomok, a gömbölydedség a hormonális egyensúlyra, a termékenységre és az egészségre utalt, ami döntő szempont volt a férfiaknál a párválasztásban. A jelenkor

szépségideálja messze van az évezredekkel ezelőttitől, de még az 1960–70-es évekbelitől is. Mára a nádszálvékony modellek láttán a nők túlnyomó többségén eluralkodik a kisebbrendűségi érzés. Narancsbőrükre pillantva leértékelik magukat.

8. Analizálja Kodály Zoltán szövegét a szemantikai szövegszintből kiindulva!

[0.] *Előszó*

[1.] *Elterjedt vélemény, hogy a műveltség egyik leglényegesebb fokmérője, ki hány idegen nyelvet ismer.* **[2.]** *Azt is szokták mondani némi túlzással, hogy ahány nyelven beszél valaki, annyi embert ér.* **[.]** *Nem csoda tehát, ha nagy szorgalommal tanuljuk az idegen nyelveket.* **[.]** *Esztendőket szánunk rá.* **[.]** *Gramofonról lessük el a kiejtést, úgy igyekszünk utánozni, hogy ne lehessen észrevenni idegen voltunkat.* **[.]** *Milyen kevés embernek jut azonban eszébe, hogy a magunkét is tanulni kell!* **[.]** *Hogy azt is úgy írjuk és beszéljük, mintha – anyanyelvünk volna.*

[.] *De hányan beszélik így nyelvünket?* **[.]** *Hányan ismerik igazán a magyar szókincs gazdagságát, s tudnak élni beszédükben-írásukban nyelvünk gazdag kifejezési, finom árnyalási lehetőségeivel?* **[.]** *Bizony, még a legjobbak, a nyelvi szempontból legműveltebbek is állandó tanulásra, a magyar nyelv múltjának, jelenének minél alaposabb megismerésére, a jó példák, legjobb íróink nyelvének állandó tanulmányozására szorulnak, hogy ösztönös, ingatag „nyelvérzék"-en alapuló nyelvhasználatuk és ítéletük a nyelv igaz megismerésére épített nyelvi tudásra támaszkodhasson.*

[.] *Tanuljuk hát nyelvünket az iskolában és iskolán kívül.* **[.]** *Akármilyen jól megtanulunk egy idegen nyelvet, érzéseinket, gondolatainkat igazán jól csak a magunkén tudjuk kifejezni.* **[.]** *Mondják: tiszta, világos gondolkodás világos stílust szül.* **[.]** *De ha valaki nem ura a nyelvnek, hiába gondolkodik világosan, nem tudja kifejezni.*

[.] *Tanuljunk tehát, hogy világosan meg tudjuk mondani, mit akarunk, hogy jobban, pontosabban, szebben tudjuk kifejezésre juttatni gondolatainkat, érzéseinket.* **[.]** *Ha elhanyagoljuk, maholnap nagy íróink, költőink nyelvét sem értjük meg.* **[.]** *S ezzel létünk jogát játsszuk el.*

Kodály Zoltán
a Magyar Tudományos Akadémia
Nyelvművelő Bizottságának elnöke

a) Térképezze fel először a szöveg korreferens elemeit!

[1.] *Elterjedt vélemény* **[I_1]**, *hogy a műveltség egyik leglényegesebb fokmérője, ki hány idegen nyelvet* **[II_1]** *ismer.* **[2.]** *Azt is szokták mondani* **[I_2]** *némi túlzással, hogy ahány nyelven* **[II_2]** *beszél valaki, annyi embert ér.*

Folytassa!

b) Kövesse nyomon az előszó szemantikai és grammatikai eszközökkel teremtett korreferenciáját!

Antecedens szavak	Korreferáló elemek
I. *vélemény*	*szokták mondani*
II. *nyelvet*	*nyelven*

Folytassa!

c) Nevezze meg a szöveg korreferens elemeinek típusait!
- szóismétlés: *nyelvet, nyelven* (x-szer)
- szóváltoztatás: *vélemény, szokták mondani*

Folytassa!

d) Vonjon le következtetést: a műfaj függvényében mely szövegelemeknek jut döntő szerep a gondolatok szöveggé formálásában!

e) Jelezze a táblázat kitöltésével: hogyan alakul a korreferens elemek tömörülése a szövegmondatokban!

Korreferens elemek száma	A szövegmondatok száma	A korreferens elemek %-osan
Összesen:	Összesen:	Összesen: 100%

f) Fejtse fel a Kodály-szövegben fonódott szöveghálót, elkülönítve a gondolati szálakat!

- szemantikai kötés:
  izotópláncok: *idegen nyelvet* ↔ *anyanyelvünk*
  idegen nyelvet, kiejtést
  lessük el a kiejtést, utánozni

Miből adódik az izotópláncok egybekapcsolódása?

- grammatikai kötés: *tanuljuk az idegen nyelveket. Esztendőket szánunk* ***rá.***
  tanuljuk az idegen nyelveket. ... a magunkét is tanulni kell!

Folytassa!

g) Számszerűsítse a korreferens elemek szövegegységekbeli eloszlását!

Mondatszám	Szövegegység	Korreferens elemek száma	Összesen
1.	**Bevezetés**		
	↓		↓
	Tárgyalás		
	↓		↓
	Befejezés		
	↓		↓

h) Figyelje meg a korreferens szavak konkrét szövegmondati helyét és ezáltal a távolba hatásukat a táblázat kitöltésekor!

Távolba ható korreferens szavak	Szövegmondataik sorszáma	Összesen
vélemény	1., 2.	
idegen nyelvet	1., 2., 3.	

Folytassa!

i) Vonjon le következtetést kapcsolódásuk szorosságát illetően!

j) A Kodály-szöveg milyen szövegstilisztikai elemei szolgálják a meggyőzést?

- *De hányan beszélik így nyelvünket? Hányan ismerik igazán a magyar szókincs gazdagságát, s tudnak élni beszédükben-írásukban nyelvünk gazdag kifejezési, finom árnyalási lehetőségeivel?* – retorikai kérdés, amellyel azért él a szöveg szerzője, mert meg akar döbbenteni.
- *Milyen kevés embernek jut azonban eszébe, hogy a magunkét is tanulni kell! Hogy azt is úgy írjuk és beszéljük, mintha – anyanyelvünk volna. –*
- *Tanuljuk hát nyelvünket az iskolában és iskolán kívül. ...*
- *Tanuljunk tehát, hogy világosan meg tudjuk mondani, mit akarunk... –*
- *Tanuljunk tehát, hogy világosan meg tudjuk mondani, mit akarunk, hogy jobban, pontosabban, szebben tudjuk kifejezésre juttatni gondolatainkat, érzéseinket. Ha elhanyagoljuk, maholnap nagy íróink, költőink nyelvét sem értjük meg. S ezzel létünk jogát játsszuk el. –*

Folytassa!

k) Milyen eszközök szolgálják a szöveg pragmatikai célját?

l) Milyen beszédaktus-fajták jellemzik a szöveget?

Például: **[8.]** szövegmondat: *De hányan beszélik így nyelvünket?* – indirekt beszédaktus: nem valódi kérdés, amely információt tudakol.

Folytassa!

m) Milyen pragmatikai implikátumok rejlenek a szövegben?

Például: **[8.]** szövegmondat: *De hányan beszélik így nyelvünket?* – sugallt jelentése értékelő megállapítás: *'Kevesen beszélik így nyelvünket.'*

Folytassa!

n) Minősítse a szövegalkotást abból a szempontból, hogy a szerzői intenciót jól szolgálta-e a stiláris eszközhasználat, a szövegkonstrukció?

o) Mennyiben felelt meg ez a szöveg a grice-i maximáknak?

9. Hogyan érvényesülnek a legfőbb szövegképző szabályok Sebestyén Árpád egyik nyelvművelő írásában? Külön is figyelje meg a nyelvhelyességi kérdésben állást foglaló cikk logikai felépítettségét?

Hadd legyen „per"?

Ezúttal nem Arany János híres fülemüle-perére akarunk utalni a címmel, hanem a latinból hozzánk származott *per* elöljáró újabb burjánzását tesszük szóvá. Miről is van szó?

A rádió egyik műsorszámában ez a mondat ütötte meg a fülemet: „A mezőgazdasági utak *per ma, per holnap* sárosak, veszélyesek a sárfelhordás miatt. Meddig lesz ez még így?". Egy másik alkalommal ezt hallhattuk: „Kértünk hőléges sterilizátort; annak vásárlása *per pillanat* folyamatban van". A televízió egyik műsorában egy szocialista brigád vezetője így nyilatkozott: „Azért a munkáért ötezer forint *per fő* jutalmat kaptunk". Egy nyaraló a szállást „Ezer forint *per fő, per nap*" kínálja.

A *per* elöljáró a szaktudományos nyelvben igen gyakran előfordul. Az utolsónak idézett mondat *per fő* kifejezésének világos a jelentése: *fejenként*. Ebben az értelemben az értelmező szótár is közli, utalva rá, hogy a törtszámok leírásakor a nevező és számláló közé húzott vonal nevével függ össze. Nem ismeri viszont a szótár a korábbi, időhatározói jelentésű *per ma, per holnap, per pillanat* szókapcsolatokbeli használatát. Ez a kapcsolatfajta most van terjedőben, főleg az élőbeszédben figyelhetjük meg. Leggyakoribbnak a *per pillanat* látszik, de hallani ilyeneket is: *per most, per perc* stb.

Mit jelentenek e kifejezések? Lényegében ezt: *pillanatnyilag, most, éppen most, ebben a pillanatban, ebben a percben, mostanában, manapság, ez idő szerint, jelenleg*. Látható, hogy bőven van lehetőség eredeti, idegen szó nélkül szerkesztett kifejezések között válogatni az alkalomnak, helyzetnek megfelelően. A *per* a fenti értelemben teljesen fölösleges, szükségtelen divatszó. Tudálékos, nagyképű, szakszerűséget fitogtató, semmiféle jelentéstöbbletet nem tartalmazó idegen szó, amit nemcsak írásban, hanem az igényes beszédben is jobb elkerülni. Használata nem szakmai hozzáértést, hanem inkább nyelvi fantáziátlanságot árul el, azt, hogy lusták vagyunk megkeresni az alkalomhoz pontosan illeszkedő magyar kifejezést.

A *per* ilyen értelmű használata nyelvünkben feltehetőleg német vagy angol nyelvi hatás, de a szaknyelveken át visszamehet egy közös latin nyelvű előzményre is. Közkeletűvé válását semmi sem indokolja.

10. Kövesse nyomon a következő filmajánlásban a grammatikai és szemantikai szövegszint összefonódását a szöveg globális összefüggésének kialakításában!

[0.] A pestis

[1.] *Albert Camus* regénye filozófiai és erkölcsi példázat az egyéni helytállásról. **[2.]** Közvetlenül a második világháború után született, az egzisztencializmus egyik vezéralakjának számító író a fasizmus uralma idején szerzett élményei hatása alatt írta. **[3.]** Bár a regénynek jól körülhatárolható cselekménye van, mégis annyira filozofikus tézisdarabnak számít, hogy hazájában meg sem próbálkoztak filmrevitelével.

[4.] Egy argentin rendező, *Luis Puenzo* vállalkozott rá, hogy némi aktualizálással leforgassa *A pestist*. **[5.]** Korábbi alkotásáért, *A hivatalos változat* című politikai thrillerért már Oscar-díjat kapott, így joggal hihette, hogy ebben a történetben hasonló sikerre számító nyersanyagot talál. **[6.]** A cselekményt az eredeti helyszínről, Észak-Afrikából Dél-Amerikába helyezte, ahol sok államban mindennapos tapasztalata a polgároknak a diktatúra. **[7.]** Camus-nek a szabadság lélektanát kutató prózája így valamelyest veszített hatásosságából, de Puenzo időszerűsítése a közönség szélesebb körében tette átélhetővé e fontos témát.

(Kelecsényi)

(*Rádió- és Televízióújság* 1997. 21: 4)

Megnevező elem	**Azonosító elem**		
	Lexéma	**Anaforikus grammatikai elem + lexéma**	**Ellipszis**
A pestis	*regénye*	*a regénynek*	Ø tárgy: *írta*
	példázat		
	tézisdarabnak		
Albert Camus	*író*		Ø birtokos jelző: *hazájában*
Luis Puenzo	*rendező*		Ø birtokos jelző *alkotásáért*
			a Ø alany: *kapott*

Folytassa: töltse ki a táblázatot!

- Milyen következtetések vonhatók le a megnevező és az azonosító elem jelentésére és szófajiságára nézve?
- Miben különbözik a téma fenntartása a Camus-regényre és az azt rendezőre vonatkozóan?
- Milyen sajátosságot mutat a szöveg szerkezetének és szemantikai elemeinek összefüggése?

- Figyelje meg az újraemlítések sorrendjét mindegyik korreferens elem esetében!

Például 1. előfordulás: *A pestis* – tulajdonnévvel való megnevezés, bár ez csak a szöveg folytatásából tűnik ki.
2. előfordulás: a *Camus regénye* azonosítás a többértelmű címet megszorítja. Előismeret híján természetesen ez még mindig nem jelentene azonosítást. Azonban azt feltételezve, hogy az újságírónak van irodalmi ismerete, a francia irodalmat nem ismerő olvasó már ezen a ponton azonosíthatja a cikkcímet a *Camus regénye* megnevezéssel.
3. előfordulás:

Folytassa!

- Milyen pragmatikai előfeltevések birtokában kell lenni a szöveg értelmezésekor?
- Miként teremtik meg az implikátumok a szövegmondatok közötti áthidalást a megértéshez?

A **[6.]** és **[7.]** szövegmondatok a következményt asszociáltató implikatúra révén kapcsolódnak össze:

Folytassa!

- Hol és miért lett volna érdemes a szöveg megfogalmazásán változtatni?

Figyelje meg a következő szövegdarabot: *Albert Camus regénye filozófiai és erkölcsi példázat az egyéni helytállásról. Közvetlenül a második világháború után született, az egzisztencializmus egyik vezéralakjának számító író a fasizmus uralma idején szerzett élményei hatása alatt írta.* – A második mondat első tagmondatát olvasva, a befogadót elbizonytalanítja a szöveg: vajon az író vagy a regény született-e a második világháború után. Többféle változtatással is egyértelműbb lehet a gondolatközlés: *Az egzisztencializmus egyik vezéralakjának számító író a fasizmus uralma idején szerzett élményei hatása alatt írta ezt, amely közvetlenül a második világháború után született.* Vagy: *Az egzisztencializmus egyik vezéralakjának számító író a fasizmus uralma idején szerzett élményei hatása alatt közvetlenül a második világháború után írta.*

Folytassa!

11. Elemezze a szemantikai és a strukturális szövegszint egybekapcsolódása szempontjából Karinthy Ferenc *Nyelvelés* című kötetében olvasható írását! Milyen szemantikai, illetve grammatikai korreferencialáncot indít el a címben szereplő kulcsszó? Milyen más korreferencialáncok hálózzák be a szöveget?

[0.] Maszek, vagy egy szó diadalútja

[.] Ezt a szót Kellér Dezső alkotta és dobta be a köztudatba, még az ötvenes évek elején, egy konferanszában. [.] Elmesélte, hogy egy barátja mondta neki az eszpresszóban: [.] „Én most *priszek* vagyok", azaz privát szektor, és ezt fordította át Kellér, az akkoriban dühöngő rövidítés-járványt gúnyolva, a magánszektorból tréfásan összevont *maszek*ká. [.] Nyilván maga se hitte volna, hogy ez a vicces szó ilyen karriert fut majd be: ma már országszerte, városon és falun egyaránt hallani, vezércikkekben, tanulmányokban szerepel, bekerült az *Értelmező Szótár*ba, ismerik a külföldön élő magyarok is, polgárjogot nyert az irodalomban.

[.] Nem egyedül álló eset ez arra, hogy írók, művészek játszi szóalkotásait átveszi a köznyelv. [.] Hogy rögtön egy családi példával szolgáljak: a *halandzsát* Karinthy Frigyes honosította meg, a játékot meg a szót is. [.] A *rikkancs* (legalábbis mai értelmében) Kozma Andortól származik, a *mozi* pedig Heltai Jenő találmánya vagy inkább leleménye a kimondhatatlan *mozgóképszínház* helyett; annak idején kedves sanzonja révén terjedt el:

[.] Mert a Berta, mert a Berta nagy liba,
Sokat járt a mozi-mozi-mozi-mozi-moziba. . .

[.] Mindez persze eltörpül a régi, főleg nyelvújítás korabeli nagy szóalkotók „tömegtermelése" mellett. [.] Faludi Ferenctől származik sok egyéb mellett a *veszteség, vélemény, keverék, hitel, vita, zsebóra,* Baróti Szabótól az *anyag, edény, visszhang, zamat,* Dugonics Andrástól a *kör, gömb, testőr, futam, emlék,* Verseghytől a *nyomor, gyönyör, kaland, eskü, vágy, szónok,* Csokonaitól a *szomj, hangszer, világpolgár.* [.] A nyelvújítás vezére, Kazinczy új szavaiból száznál több gyökeresedett meg s maradt fenn mindmáig, köztük a *füzet, keringő, szobrász, szellem, kedvenc, lég, elem, álarc, lakoma, évszak, szerény, féltékeny* stb., stb.; barátja, Szemere Pál alkotta a *jellem, csillár, botrány, ipar, érdek, rejtély, regény,* Kisfaludy Sándor a *bűnpör, kérvény, bizomány, közvélemény,* öccse, Károly pedig a *honvéd, díszlet, szélcsend, hatáskör* szavakat. [.] Vörösmartynak a *küldöncöt, szabályt, tömeget, nagyszerűt* köszönhetjük, Bajzának a *bohózatot, képtelent,* Jósikától való a *cég, esély, keret, játszma, üde, fölény, válság, csendélet,* és így tovább, és így tovább.

[.] Ma már ilyen monumentális teremtő munkára nincs lehetőség, de szükség sem: nyelvünk szókészlete nagyjából kialakult, s csupán szórványosan, új fogalmak, jelenségek felbukkanásakor igényel frissítést – mikor és miért, erről talán majd máskor. [.] De azért nem lehet rossz érzés; ha valaki a maga alkotta szót, mondjuk, a villamoskalauz szájából hallja, és műve a legszebb magyar könyvben, a szótárban szerepel.

12. József Attila úgy vélte, hogy a stílus az írásnak csak taktikája, stratégiája a szerkezet (ÖM. 3: 223). Kövesse nyomon Tóth Árpád költeménye kapcsán, hogy valóban mennyire meghatározó szerepű a struktúra!

Láng

Eldobtam egy gyufát, s legott
Hetyke lobogásba fogott,
Lábhegyre állt a kis nyulánk,
Hegyes sipkáju sárga láng,
Vigat nyújtózott, furcsa törpe,
Izgett-mozgott, előre, körbe,
Lengett, táncolt, a zöldbe mart,
Nyilván pompás tűzvészt akart,
Piros csodát, izzó leget,
Égő erdőt, kigyúlt eget;
De gőggel álltak fenn a fák,
És mosolygott minden virág,
Nem rezzent senki fel a vészre,
A száraz fű se vette észre,
S a lázas törpe láng lehűlt,
Elfáradt, és a földre ült,
Lobbant még egy-kettőt szegény,
S meghalt a moha szőnyegén.

Nem látta senki más, csak én.

- Mi a legfőbb versorganizációs elv ebben a költeményben?
- A mű mely szintjein jelenik meg ez a szövegszervező erő?
- Mi a vers vizualitásában megmutatkozó nyilvánvaló ellentét?
- Milyen kapcsolatban van ez a külső forma a mondatszerkesztéssel?
- Mely formai, grammatikai, szemantikai és (belső hallásunk révén odagondolt vagy meghangosításkor érzékelt) szupraszegmentális jelegyüttes emeli ki az első részben mutatkozó ellentétet?
- Micsoda szövegépítkezést rejt magában a költeménynek a pontosvesszőig tartó első egysége?
- Mi módon erősíti még a főnevek jelentésbeli oppozícióját a költő?
- Hogyan szerveződik a szöveg a pontosvessző utáni részben?
- Miként foglalja mindezeket keretbe az egyes szám első személyű forma?
- Hogyan képez a zárlat – mint a verstesttől elkülönített egység – tartalmi ellentétet is a műben?

13. Elemezze irányító szempontok segítségével a következő reklámot!

Zöld szám belépési díj nélkül

Ön felelős, hogy minél több Ügyfele – elégedett Ügyfele – legyen a cégnek? Van elég meggyőző érve, csak rá kellene vennie meglévő és leendő ügyfeleit, hogy felhívják Önt?

Egy ingyenesen hívható Zöld szám pihekönnyűvé teszi a telefonkagylót; és partnerei örömmel fogják felemelni!

A Zöld szám segít rövidre zárni az üzletet és fellendíteni a forgalmat.

Nos, mire is vár még? Hívjon minket és rendelje meg saját ingyen hívható Zöld számát! 1998. május 15-ig belépési díj nélkül.

Zöld számunk: 06 80 40 80 90.

MATÁV
Belépő a sikerhez.
www.matav.hu

Egymás közt
MATÁV

- Melyek ennek a reklámnak a pragmatikai jellemzői?
- Mi jelöli a címzettet, illetve mi utal rá?
- Mi jelzi a feladót, illetve mi utal rá?
- Hogyan formálódik a szöveg aktuális tagolása?
- Milyen preszuppozíció kapcsolódik a reklám bizonyos fogalmaihoz?
- Milyen implikációkat tartalmaz?
- Melyek a reklám meggyőzést szolgáló jellemzői?
- Miért válik a mondatmodalitás a hatáskeltés eszközévé?
- Hogyan szolgálja a tipográfia a ráhatást?
- Milyen nyelvi elemek használatosak a szemantikai összefüggés megteremtésére?
- Mi helyettesíti a reklámok esetén a címet?
- Mi a funkciója a cég-, illetve az akciószlogennek?
- Mi a szöveg „kulcsszava"?
- Mely kifejezésekből formálódik a témahálózat?
- Milyen mezőösszefüggés rajzolódik ki a fő fogalmak köré?
- Milyen asszociációk társíthatók a reklám egyes szavaihoz?
- Mi a reklámok szokásos felépítése?
- Melyek ennek a reklámnak az érvei és következtetése?

14. A szövegtípusnak megfelelő szövegvizsgálati szempontok alapján elemezze Nádasdy Ádám írását!

Szöveghagyomány és szövegromlás

A fontos szövegeket évszázadokon át olvassuk, tanuljuk, magyarázzuk, ha szükséges, lemásoljuk vagy újra kinyomtatjuk. Ezt a tevékenységet **szöveghagyományozásnak** nevezzük. A hagyományozott szövegek gyakran kultikus-vallási jelentőségűek, máskor irodalmi értékűek, megint máskor történelmi vagy jogi fontosságuk őrzi meg őket. Izgalmas kérdés, hogy mely szövegeket

választ ki egy-egy társadalom mint hagyományozandókat – de ennek vizsgálata nem tartozik a nyelvészet illetékességi körébe.

A nyelvészetnek a szöveghagyományozással foglalkozó ágát görög szóval **filológiának** nevezzük. Jelentése: 'beszédművelés, a szó szeretete, szöveggondozás'. A múlt században a nyelvészek kidolgozták a szöveggondozás tudományos alapjait, az úgynevezett **szövegkritikát**. Ennek alaptétele, hogy a nyelvésznek minden szöveget gyanakvással kell néznie, mert a szöveghagyományozás során a szövegekbe módosítások, sőt hibák kerülnek – a nyelvész feladata pedig (legalábbis a filológiában) hasonlatos a régészéhez: neki nem a legszebbet, a leghasználhatóbbat kell feltárnia, hanem a legrégebbit, ideális esetben az eredetit, az „archetípust".

A hagyományozott szövegekbe került apróbb hibákat **szövegromlásnak** nevezzük. A szövegromlás leggyakrabban a figyelmetlen másolás (vagy később a nyomdai szedés) eredménye. Ezt mindnyájan magunkon is tapasztaljuk: másolás közben az ember átugrik egy sort, vagy elkalandozik a figyelme, és mást ír, mint ami ott van.

A szövegromlás legérdekesebb formája az, amikor a kései olvasó kijavít valamit, mert meg van győződve róla, hogy hibás – pedig az eredeti hibátlan, csak a kérdéses szó vagy alak annyira elavult, hogy az olvasó nyelvérzéke számára rossznak tűnik. Ez általános emberi stratégia, mely ma is működik. Az alábbi példa saját gyűjtésem.

A Károli-Bibliában ez áll egy helyen: „Isten megáldá őket, mert hűnek." Tanítványom megállt az olvasásban, és azt mondta: ez sajtóhiba; nyilván *hűek* akart lenni, vagyis: „Isten megáldá őket, mert hűek." A mai magyar olvasó nem tudta, hogy a *hűnek* a *hinni* ige régies múlt ideje: *mi hivénk, ti hivétek, ők hűnek*. A baj csak az, hogy ha a múlt idejű ige helyére melléknevet teszünk, felborul a mondat nyelvtani szerkezete, hiszen most első fele múlt, a második fele jelen idejű, mintha hiányozna a *voltak* vagy *valának*. A végleges szövegromlás tehát úgy hangzana: „Isten megáldotta őket, mert hűek voltak." Ami jelentésében hasonlít az eredetire, de hát mégsem ugyanaz.

15. Elemezze a szónoki beszédtől elvárható kívánalmak alapján Kölcsey Ferencnek *A magyar nyelv ügyében (A Főrendek tagadó válaszára)* címen számon tartott, Pozsonyban az országgyűlésen 1833. január 8-án elhangzott beszédét!

Ha a római tanács és nép maga hatalmának főpontján még most is állana; ha mi ezen római népnek egy meghódított tartományocskája volnánk; s úgy, mint alattvalók folyamodnánk hozzájok, hogy szabadúlhassunk meg nyelvektől, és ők adták volna nekünk ezen választ, azt, Tek. Rendek, meg tudnám fogni; de mikor magyar nemzetnek kívánságára magyar főrendek adnak ilyen választ, azt megfogni nem tudom. Miért nem akarnak a mi kérésünkre hajolni? Azt mondják, nyolc század óta van öszvekötve a nemzettel a római nyelv; s annál fogva az több érdekkel van öszvekapcsolva, és eltörlésére vagy megváltoztatására felette szükséges előbb mind a kívánság eredetét s kiterjedését, mind pedig a teljesedés lehetőségét és az említett érdekekkel való megegyeztethetését bővebb vizsgálat alá vétetni. Rendes dolog, Tek. Rendek! Én ezen oldalról más érdeket nem ismerek, mint azt, mely abból foly, hogy mi magyarok, és független, önállású nemzet vagyunk, legalább akarunk lenni. – Ezen érdekből következik, és természetesen következik, hogy mi magunk tulajdon nyelvével

élni kívánjunk. Mi ezen kívánság eredete? csak az, mert magyarok vagyunk. Ha német vagy más idegen nyelvet kívánnánk felvenni, akkor lehetne szükséges a kívánság eredetét kérdezni: de e mostani kívánságunknak, mely a nemzettel együtt született, állandóúl azzal öszvekapcsoltatott, eredetét hosszasan keresni akarni nem egyéb puszta ürügynél, mely által a dolog továbbra is elhalasztassék. A kívánat kiterjedése? olyan kérdés, mit tenni miért kellett légyen, nem értem. Természetesen ennek több vagy kevesebb kiterjedése nem lehet, mint a magyar nemzet és ország, mint a magyar kormány minden ágainak határa. A lehetőség? Minekutána 43 év küzdései után odajutottunk, hogy már a múlt országgyűlésnek 8-dik törvénycikkelyénél fogva minden, ki ezután hivatalba lépni fog, minden, ki ezután ügyvéd lenni akar, magyarúl tudjon: többé nincsen semmi lehetetlenség. Részünkről mindnyájan tudunk, beszélünk magyarúl, tehát írhatunk egyszerre magyar törvénycikkelyt és felírást; a kormány részéről természetesen a kancelláriát, mely magyar, alá kell vetni az említett törvénycikkelynek, és jól tudjuk, hogy ott oly urak állanak, kik értik nyelvünket. Hol itt a lehetetlenség, hogy mindjárt most ne teljesíttessenek azok, amiket kívánunk?

Mikor tehát a kívánat eredetét bajjal nyomozni nem szükséges, mikor kiterjedése természetes és meghatározott, mikor lehetősége már megkészűlt, nem látom ált, miért kellessék azt egyedűl a rendszeres munkák körében eszközölhetőnek állítani, ami minden pillantatban eszközöltethetik?

Azt mondják továbbá a főrendek, lassan kell haladni: erőszakolni nem kell ezen lépést. De hát nem elég lassúság-e 43 év óta küzdenünk a nyelvért, és még most sem lennünk ott, hol lennünk kellene s hol lenni akarnánk? Minden országgyűlésen keveset nyertünk; minden előlépést nagy meggondolással tettünk; fájdalom! épen nem volt semmi sietség, semmi, ami az annyira ohajtott lasssúságban, az akadályok lépcsőnként való meggyőződésében elmaradott volna. Azonban a főrendek talán a lassúság ideáját századokhoz kötik? De én, Tek. Rendek, így nem értek, s érteni nem akarok. Mert később, mert lassabban haladtunk, mint kellett volna, kétszer, tízszer, tán százszor is.

A főrendek azt mondják: annyi sok száz évek óta lévén a latin nyelv virágzásban, anyai nyelvünknek elsőbbségét és hathatóságát ekkoráig nem veszedelmeztette. Ugyan Tek. Rendek, mit véljek egy ilyen, a nyilvános tapasztalással, az egész nemzet köz tudományával ellenkező állításról? Nevezhetjük-e nyelvünket diplomatikai nyelvnek? nem mindig elsőbbsége volt-e a latin nyelvnek? s nem lesz-e mindaddig, míg azt egyedűl a tudósok szobáiba szorítani nem fogjuk? s minden egyéb tekintetben nem vesztett-e nyelvünk? Mert íme, bár első tulajdonainál fogva Európa leghíresebb nyelvei mellett sem vonúlna szégyennel vissza, mégis hátra kellett maradnia. S e miatt a mi egész tudományi míveltségünk, a mi egész literatúránk hol áll? Nem hozom fel a németet, franciát vagy angolt, de maga a dán és svéd parányi literatúra is nem sokkal előbb van-e a mienknél? És miért? Azért, mert járomba vetették nyelvünket; mert eltapodták, mert csúfot csináltak azon szerencsétlenekből, kik hazafiúságtól vezéreltetvén, ezen nyelv kiművelésére adták magokat. Én tudom, én igenis jól tudom, Tek. Rendek! Húsz év óta futom az írói pályát, és szenvedtem nemcsak megvettetést, hátratételt, szegénységet, sőt üldöztetést is, mivel a nyelvet becsülni, mivel nehány társammal annak kiművelését célbavenni bátor valék. És még sincsen itt az idő, hogy nyelvünket felszabadítsuk? mégis a rendszeres munkák sorára kell-e útasíttatnunk? Oda útasíttatunk, Tek. Rendek, mert úgy mondatik, a rendszeres munkák már megszűntek mindent elnyelő örvény lenni. Azért talán, mert az urbáriumból már két cikkelyt elvégeztünk? s a polgári köz tárgyak azon pontjára, hol a nyelvügy előfordúl,

majd egy évtized vagy épen félszázad után eljuthatunk? Hiszen ez az, ami a rendszeres munkákat örvénnyé csinálja. Én ohajtottam volna: bár a főrendek e gyűlöletes emlékeztetést ne újítsák meg.

De kívánják a főrendek, hogy a fejedelem s a társországok jogait tekintetbevegyük. A fejedelmet illetőleg: mikor vétettünk a nyelvügyre nézve a fejedelmi jogok ellen? Nem mindig felírás után járúltunk-e a trónhoz? nem mindig felírás és adott válasz után eszközöltettek-e törvényeink? Íme most is felírni akarunk, most is alkudni készek vagyunk a jogért, mit különben a természet ád, miben minket hátráltatni annyi, mint természetes jogainkon gázolni.

Soha senki el nem fogja velem hitetni, hogy azon okok, melyeket a főrendek előhoznak, meggyőződésből, szívből származtak volna. Nem kívánnak egyebet mint a latin nyelvből oly szent nyelvet csinálni, mely őket a sokaságtól elkülönözze. Vagy talán a demokráciától félnek, ha az anyai nyelv felemeltetik? Erre csak azt felelem: török és orosz szomszédinknál soha sem divatozott a latin nyelv: hol van azért nagyobb despotizmusnak ostora, mint őnálok?

Nem csodálnám, Tek. Rendek, ha nemesség és adózó nép között forogna a kérdés; ha a főtáblánál az egész nemesség ülne, itt pedig az adózó nép képviselői fognának helyet. Akkor ezen viseletet születéshez kötött előítéletekből, régi privilégiumokhoz ragaszkodásból, s több efélékből, menteni ugyan nem, de magyarázni lehetne. Most nemesség és nemesség közt, mégpedig egyrészről 500, másrészről 700,000 nemesség közt van kérdés. A szerint, amint környűlállásaink s országgyűlésünk mostani rende állanak; a szerint, amint magok a főrendek a napkönyv iránti válaszban kinyilatkoztatták; e kétfelé ülő nemesség egyetlenegy országgyűlési test. Egyetlenegy testnél csak egy többség gondolható; a 700,000 kétszer jelentette ki magát; s kérdem: mi joga van az 500-nak oly kemény ellenmondást csinálni? Én a mi polgári alkotványunkban csak egy vétót ismerek, s ez a koronához van kötve.

S kik ezek a főrendek? Nem azok-e, kik az országnak legtöbb javaival élnek? nem azok-e, kik a helyeken ülnek, hol Zrínyi a bajnok és koszorús író, hol Pázmány Péter és Liszti ragyogtanak? kik a sorokon gyűlekeznek, miket egykor Kohári és Amade, Orczy és Ráday, s nemrégen Széchenyi és Festetics György ékesítettek? Nem méltán kívánhatnók-e, hogy ne szegezzék magokat az ellen, amiért az őket megelőzött nagyok élni és halni dicsőségnek tartották?

S mit tegyünk? újra írjunk? okokat okokra halmozzunk? De mit használnak minden mi okaink azoknak, kik füleiket és szíveiket előttünk már kétszer bezárták? kik a természet és hazafiúság szent szózatát már kétszer visszavetették? Ha a szent korona iránti tisztelet nem tartóztatna, azt javaslanám, hagyjunk fel a küzdéssel, s terjesszük egyenesen a felség elébe folyamodásunkat. Mert rendes dolog az, ha valaki elválasztó fallá teszi magát trónus és nemzet közt, hogy ez a maga fejedelméhez szíve kívánsága szerint ne járúlhasson.

Ha pedig mégegyszer csakugyan írunk, jelentsük ki azon tántoríthatatlan elhatározásunkat, hogy előbbi üzenetünktől semmiesetre el nem állunk; hogy ha helybenhagyást ez úttal sem találunk, mi a fejedelemhez vivő útat magunkban is meg fogjuk keresni. Az elkeserített hazafiúság érzelmei nagy jogokat adnak, csak erős kebelben lángoljanak. Sokszor hallottam én itt erőről, morális erőről szót tetetni; s ezen pillantatban szólítom fel a Tek. Rendeket ezen erőt kifejteni, s úgy vélem, nem szólítom fel híjában; mert íme én is, ki egyike vagyok a leggyengébbeknek, nyilván s egyenesen kimondom: előbb fog e kebel megrepedni, mintsem a nemzeti nyelvre nézve tett kívánságtól egy pillantásig is elálljak.

Javasolt elemzési szempontok:

- A régi retorikaírók hét fő körülményt említettek, amelyet figyelembe kell venni a szónokláskor: quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando, azaz ki, mit, hol, milyen eszközökkel, miért, miképp, mikor. Mutassa be, hogy miként volt tekintettel ezekre a körülményekre Kölcsey az országgyűlésen elmondott szónoklatában!
- Hogyan érvényesül ebben a szónoklatban a makrostrukturális hármas tagolódás?
- Hol érzékeli az egyes részek határait?
- Milyen a szónoklat indító mondatának hangneme, szerkesztése, nyelvi megformáltsága, és milyen célt szolgál?
- Miért tér el a szónok a hagyományos indítástól, és mi miatt kezdi beszédét az ún. mesterséges rend (ordo artificialis) szerint?
- Mely retorikai eszközökkel él Kölcsey már az első mondatában?
- Milyen indulatot hogyan fogalmaz meg a második mondatban?
- Mi miatt sajátos módja a captatito benevolentiae-nek a *Rendes dolog, Tek. Rendek!* megszólításhoz fűzött megállapítás?
- Mi a szerepe az exordiumban az *ők* és a *mi, én* szembeállításnak?
- Hogyan jelöli meg a főtételt Kölcsey?
- Miként vetíti előre a tétel tagolásával a megtárgyalandó dolgokat?
- Mire építi az argumentációját?
- Milyen módon igyekszik felkelteni a hallgatóság nemzeti érzületét?
- Hogyan szolgálja az *érdek* és a *kívánság* fogalomkörének szembeállítása az érzelmi és értelmi azonosulást?
- Milyen sajátosságokban jelentkezik Kölcsey érvelésének vitázó jellege?
- Milyen hangvételű és funkciójú a 2. bekezdés?
- Figyelje meg az argumentáció következő három bekezdésének felépítését!
- Hogyan illeszkednek bele a szöveg 3. paragrafusának konstrukciójába a retorikai kérdések?
- Milyen hangnemváltások jellemzik ezt a bekezdést?
- Miként strukturálódik a főrendek következő érvére megfogalmazott gondolatsor a 4. bekezdésben?
- Milyen retorikai eszközök sorával replikázik Kölcsey a főrendek következő téves ellenvetésére?
- Vegye sorra, hogy mire szolgálnak a kérdések a Kölcsey-szónoklatban?
- Hova került még captatio benevolentiae ebben az országgyűlési beszédben?
- Miért tartható jó szónoklatnak ez a beszéd?

16. Elemezze szövegtani szempontból Örkény István egypercesét!

Vásárlás

– *Jó napot, asszonyom.*
– *Mit kíván a kedves vevő?*
– *Egy barna kalapot szeretnék venni.*
– *Milyen legyen? Sportos? Szolidabb? Széles karimás?*
– *Maga mit ajánl, asszonyom?*

– Próbáljuk meg ezt... Könnyű, nem túl sötét, nem túl világos. Ott a tükör, kérem.
– Azt hiszem, nem áll rosszul.
– Mintha a kedves vevőre tervezték volna.
– Mégis, ha nem fárasztom, mutasson egy másik fazont.
– Készséggel. Például ezt is nagyon merem ajánlani.
– Valóban, jól áll. Nem is tudom, melyiket válasszam.
– Talán egy harmadikat. Ezt nagyon sok vevőnk dicséri, és éppoly jól áll, mint az első kettő.
– Igaza van. Mi az árkülönbség a három kalap közt?
– Az áruk egyforma.
– És a minőségük?
– Merem állítani, egyik sem rosszabb a másiknál.
– Hát akkor mi a különbség a három felpróbált kalap közt?
– Semmi uram. Nekem nincs is három barna férfikalapom.
– Hanem hány?
– Csak ez az egy.
– Amit egymás után háromszor fölpróbáltam?
– Igen, kérem. Ha szabad kérdeznem, melyiket választja?
– Magam se tudom. Talán a legelsőt.
– Azt hiszem, az a legelőnyösebb, bár a másik kettő sem lebecsülendő.
– Nem, nem... De most már kitartok a legelső kalap mellett.
– Ahogy parancsolja, uram. Jó napot.

Javasolt elemzési lépések:

- a vizuálisan egy tömbből álló szöveg tagolása,
- a szövegmondatok megszámozása,
- a szöveg elliptikus mondatainak kiegészítése és a szövegmondatok határán hiányzó kötőszók pótlása,
- a szöveg korreferens elemeinek számbavétele,
- táblázatos kimutatás a szöveg korreferens elemeiről és antecedensükről,
- táblázat készítése a korreferáló elemeknek a szövegmondatokbeli előfordulásáról,
- a szöveg korreferencia-típusainak számszerű kimutatása,
- a korreferens elemek tömörülésének feltüntetése abszolút előfordulásuk és relatív gyakoriságuk alapján,
- a szöveg korreferáló elemei makroegységbeli eloszlásának bemutatása,
- a korreferenciális elemek távolba hatásának feltérképezése,
- a szöveg kulcsszava és a szemantikai szempontból leglényegesebb szavai korreferencialáncának levezetése,
- a szövegjelentés szempontjából legfontosabb három szó felcserélhetőségének és helyettesíthetőségének megállapítása kapcsán a stiláris szerep kiderítése.

Szövegmondatok	Rendszermondatok
[0.]	[0.]
[1.]	[1.]

A **korreferens elemek számbavétele:**

I_1 II_1

Korreferencia-index	Antecedens szó	Mondat-sorszám	Korreferens szó	Mondat-sorszám
I.		0.		
II.				

A **korreferenciatípusok** a következőképpen oszlanak meg ebben az egypercesben:

Korreferens lexéma			Korreferens lexéma anaforikus elemmel	Névmási anafora	Ø névmási anafora
Korreferen-cia-index	Változatlan	Változó			
I.					
II.					
III.					
IV.					

Az explikált korreferáló elemek **szófaja:** főnév: ..., névmás: ..., ige: ..., igenév: ..., melléknév: ..., határozószó: ..., más szófaj: ... .

A korreferens elemek **tömörülése** a következőképpen alakult:

Korreferens elemek abszolút előfordulása	Korreferens elemek relatív gyakorisága	A szövegmondatok száma
Összesen:	100%	

A korreferáló elemek **eloszlása** a szöveg feltételezett makroegységei között ezt a számszerűséget mutatja:

Szövegegységek	Szövegmondatok	Korreferens elemek abszolút előfordulása	Korreferens elemek relatív gyakorisága
Bevezetés	0–		%
Tárgyalás			%
Befejezés			%

A korreferenciális elemek **távolba hatása**:

Távolba ható korreferens lexémák	Összesen	A szövegmondatok sorszáma

Érdemes a szöveg kulcsszavának korreferencialáncát levezetni:
Mondatsorszám
0.

17. Olvassa el Popper Péter *Megfáradt keserűség* című publicisztikai írását!

Hogy érzed magad, zsidó, a Duna-Tisza táján? Hogy érzed magad ilyenkor, amikor nem a megszokott csőcselék gyaláz a megszokott módon? Hogy érzed magad, amikor aranycirádás termekben, sokszínűen cirádás honatyák – óh, mi büszke címe az örökké népszerű, felcicomázott középszerűségnek! –, szóval a hon, a te honod atyái kalkulálgatják, mit ér egy használt, ötven éve divatjamúlt élet, mit ér a bemocskolt fiatalságod, mit ér a füstté vált nagyapa, aki már a sztratoszféra külső körein kering mindörökké? Mert van egy égi Izrael is, ott is körülbelül 5–6 millió lélek nyugtalankodik Ábrahám kebele és Mohamed hetedik paradicsoma között. Nini! Ha egy ufó tart felénk a világűrből, először a lágerek zsidóival találkozik. És ha előítélet-mentes, gazdag és adakozó kedvű az az ufó, akkor már megint a zsidók járnak jól.

Hogy érzed magad, amikor megtudod, hogy te nem is vagy magyar ember? Születési helye? Magyarország. Anyanyelve? Magyar. Kultúrája? Magyar. Ízlése? Magyar. Diplomája? Magyar. Gyógyító, építő, kereskedő, színjátszó, tisztviselő, tróger, csaló, vállalkozó, bértollnok, világmegváltó, tolvaj, feltaláló, csempész, istenkereső és egyéb tevékenységének színhelye: Magyarország. Lakik: Magyarországon. Kirándul: magyar hegyek között. Szeretkezik: magyar bokrok alatt. Káromkodik: ízes magyarsággal. Vénül: Magyarországon. Elenyészik: magyar földben. Nemzetisége: zsidó!

A pápa leborulva megcsókolta Auschwitz földjét, és Isten bocsánatát kérte Káin bűnéért, a testvér kiontott véréért. Nálunk kimázolták a falra: „Ne reménykedj, Kohn Icig, most nem viszünk Auschwitzig!" A németek ötven éve tartanak demonstratív bűnbánatot. A mi hazánkban mindenki ártatlan. Ám, az arany boltívek alatt, diszkréten közhangulatot formálnak a honatyák. Sokallják a halál-pénzt, a megalázáspénzt, a megkínzás-pénzt. A mindenségit! A végén még a cigányoknak is fizetnünk kell! És újra zeng a „Mocskos zsidók" a futballmeccsen, a Moszkva téri, a Blaha Lujza téri fogaskerekes gyűléseken.

Hogy érzed magad zsidó, ha én, a zsidó megkérdezem tőled: Okos dolog-e pénzre váltani a meztelenül sorakoztatott lányok szégyenét, a kékülő foltokat a puskatus nyomán? Bankjegyekre cserélni a cyclon B-t? Forintra váltani a Dávid-csillagot a melleden és a bámészkodók röhögését, amikor a gettóba hajtottak? Ne engedjük-e át az ilyenfajta üzletet a finom arisztokratáknak, a dzsentriknek és a gyárosoknak? A hadifogságot szenvedett keretlegényeknek? Árulhatja-e a halottait tisztességes ember, magyar, zsidó, kun, székely vagy román? „S szólt a holló: Sohasem!" Ugyan! A mai holló így szól: Hát még ezt se? Hát még ennyi sem jár nekünk a kínjainkért? Akik túléltük az ellenünk rendezett irtóháborút? Még annyival se enyhítsék a jóváte-

hetetlent, ami megtörtént velünk, hogy öregkorunkra egy kicsit könnyebben éljünk? S a kérdező zsidó lehajtja a fejét, és azt mondja: Igazatok van! Ne üssetek rá a felétek kinyújtott baráti kézre. Fogadjátok el, ha valamit utólag enyhíteni akarnak apáik bűnén. De akkor ne alkudozzanak! Senki ne használja fel a megbékélést újabb gyűlöletek szítására, akármekkora honatya, akármennyire karizmatikus zsurnaliszta is! Ha már kártérítésre, jóvátételre (?) kerül sor.

Mit lehet jóvátenni a halálon, az elvesztegetett éveken, az emberi méltóság meggyalázásán, az átélt rémületen és fájdalmakon? Ez az egész honi kártalanítási akció az Antall-kormány találmánya volt. Mert ugyebár adni kellett valamit a népnek. Hiába próbálta Esterházy rádöbbenteni a közvéleményt a dolog abszurditására „Földet vissza nem veszek!" jelszavával. Pedig a rendszerváltáskor még lett volna lehetőség arra, hogy húzzunk egy vastag vonalat, amivel lezárjuk a fasiszta és bolsevik diktatúrák korát. Innét kezdjük, emberek! És mindenki megkönnyebbülten rámondott volna egy ámen.

Mert a múlt megidézése – akár jóvátétel, akár kártérítés formájában – felidézi a múlt sérelmeit is, újramagoltatja az emberekkel keserűségüket, gyűlöleteiket, ismét jelenvalóvá teszi mindazt, amin már túljutott az a bizonyos Európa. Titokban nem viszolyognak-e már, talán még a jobb érzésű emberek is, a zsidók, a hadifoglyok, a recskiek szenvedéseinek szűnni nem akaró szétharsogása hallatán? Aljasság, ha viszolyognak? Lehet. Mégis ilyen az emberi lélek.

Ám megszólal egy másik belső hang is: Le lehet-e tagadni a múltat? Nem kell-e erkölcsileg és jogilag vállalni minden következményét annak, ami megtörtént? Lehet-e töretlen az identitása egy olyan nemzetnek, amelyik újra meg újra „a meg nem történtté tevés" mágiáját űzi minden elmúlt fél vagy negyed évszázadával? Létezik-e folyamatos nemzettudat, folyamatos felelősségvállalás nélkül? Igen – felel valaki, megint csak belülről. Ugyan, ki akar közösséget vállalni egy olyan közösséggel, amelyik erkölcsileg abszurd, mert nem érzi a sebek betapasztásának, a romba döntött értékek újraépítésének a kötelezettségét?

No, de forinttal kell-e betapasztani a sebeket? Nem lenne-e igazabb és meggyőzőbb gyógyír, ha a nemzet ma már nem tűrné el a rasszizmus egyelőre még „csak" hangoskodó előretörését? Ha senkinek sem kellene attól félnie, némelyek milyen indulatokat gerjesztenek a demokrácia kulisszái mögött?

Kedves Európa felé talpaló honatya, zsidó vagy nem zsidó, de mindenképpen magyar, akinek most úgy kell viselkednie, mintha az ország felszámolta volna a zsidókérdést, hiszen jóvátétel van a párizsi békeszerződés előírásai szerint, nézz magadba: Van-e saját békeszerződésed hóhéraiddal és áldozataival? El tudod-e viselni a múltat lezáró érzelmi lakat rettenetes súlyát? Meg tudod-e védeni magad és egy másik magyart a zsidózóktól, akik szintén magyarok? „Hogy a föld megint föld legyen, az ínség helye, de mégsem a gyalázat mezeje." Hogy végre elenyészhessen bennünk az elfáradó, de lassan megkövesedő keserűség.

(*HVG* 1996. szeptember 28.)

A szöveg olvastán sok kérdés vetődik fel.
Általában kijelentő megállapítások szervezik a szövegstruktúrát. Ebben az esetben viszont a kérdő formák dominanciája meghökkentő. Számolja meg a kijelentő és kérdő mondatok arányát!

- Lengyel Dénes Arisztotelésszel és Ciceróval egybehangzóan azt írta, hogy „a gyakorlott szónokok, akik az ókori tapasztalatot is figyelembe veszik, általában 3–4 kérdésnél többet nem tesznek fel. Jól tudják, hogy a közönség kifárad az ismétlődő kérdések sorától, és nem bírja hosszú ideig a feszültséget, amelyet a szónoki kérdések teremtenek" (1974. Klasszikus retorika – mai előbeszéd. In: Deme László (szerk.): *Szónokok és előadók kézikönyve*. Kossuth. 75).
- Véleménye szerint érvényes-e ez a megállapítás írott szövegekre is?
- Hogyan hat a mindennapokban a kérdések sora?
- Tapasztalatai alapján jellemző-e a publicisztikára a kérdő forma gyakorisága?
- Érveljen Rácz Endre megállapítása mellett, vagy cáfolja meg: „A szépirodalmi stíluson kívül a publicisztikai stílusban is lehet – módjával – alkalmazni a (rendszerint eldöntetlen formájú) szónoki kérdést" (1961. Az egyszerű mondat vizsgálata. In: Deme László–Köves Béla (szerk.): *Magyar nyelvhelyesség*. Tankönyvkiadó. Budapest. 228).
- Melyik szövegtípusba illeszthető bele Poppernek ez a publicisztikai írása?
- Milyen típusú kérdésekkel él a szerző?
- Mennyire adódik a szövegtípusból a retorikai kérdések használata?
- Nézete szerint a szövegegész felől nézve, megfelel-e ez az írás a műfaj által determinált szabályoknak a kérdések és kijelentések szokatlan aránya miatt? Miért?
- Megítélése szerint nem feszíti-e szét a szöveg szerkezetét a kérdések sokasága? Mi miatt?
- Milyen nyelven kívüli tényezők, szerzői szándék és nézőpont határozza meg a mondatformálást?
- Mely pragmatikai viszonyok szülik a kérdések uralkodó voltát?
- Milyen pszichés okok hozzák létre a retorikai kérdések tömegét?
- Miért van stiláris hatása a retorikai kérdések sorának?
- Hogyan determinálják a szövegkonstrukciót a kérdések?
- Miként funkcionálnak a kérdések a szöveg bevezetésében?
- Milyen szerepre tesznek szert a tárgyalási részben?
- Milyen funkciót tulajdoníthatunk nekik a befejezésben?
- Milyen jelentéskapcsolatok vannak a szöveg retorikai kérdései között?
- Hogyan határozzák meg a szöveg jelentéstani szerkezetét a kérdések?
- Milyen szemantikai szerepük van az írás különböző pontjain?
- Milyen módon jön létre kapcsolat a kérdő és a kijelentő mondatfajták között?
- Fejtse ki véleményét azzal kapcsolatban, hogy igaz-e az a megállapítás: szövegtípus-alkotó tényezővé lépett elő ebben az írásban a retorikai kérdés!

18. Olvassa el Vandana Shiva *Mire tanít Ghandi?* című írását, és határozza meg ennek a szövegnek az elemzési lépéseit úgy, hogy indokolja is ezeknek a kiválasztását és sorrendjét!

„Az indiai falvakban a durva kéreg alatt évezredes kultúra rejtőzik. Távolítsd el ezt a kérget, szabadítsd meg a krónikus szegénységtől és analfabétizmustól, és a kulturált, művelt, szabad állampolgár legkifinomultabb példányát fogod találni." – M. Ghandi.

Ghandi több mint fél évszázaddal ezelőtt alkotta meg a „Swadeshi" és a „Satyagraha" fogalmait, melyekkel a gyarmatosító gazdaság ellen küzdött. Ma mindazok, akik az új gyarmatosítás, a globalizáció ellen harcolnak, tanulhatnak ezekből a taktikákból és meggyőződésekből.

A Swadeshi, a Swaraj és a Satyagraha voltak Ghandi mozgalmának, a gyarmatosítás alóli felszabadulásnak a központi fogalmai. A Swadeshi a megújulás szelleme – a kreatív újjászervezés módszere a függés és a gyarmatosítás korszakaiban. A Swadeshi filozófiája szerint az embereknek anyagi és morális szempontból egyaránt birtokukban van mindaz, amire szükségük lehet saját társadalmuk és gazdaságuk megtervezéséhez és megszabadulásukhoz az elnyomó rendszerektől. A gazdasági függetlenség, vagy Swadeshi sokkal inkább a belülről fakadó, mint a kívülről irányított fejlődésen alapszik. Az emberek képesek széttörni a gyarmatosítás láncait, ha visszakövetelik maguknak a termelés és fogyasztás irányítását. Ghandi szerint a Swadeshi a közösség meglévő erőforrásaira, szakképzettségére és oktatására épül, melyeket, ha nem megfelelőek, át kell alakítani. A kívülről rájuk erőltetett források, intézmények és struktúrák fenntarthatatlanok, ráadásul az embereket saját szükségleteik rabszolgájává teszik. A Swadeshi számtalan visszhangra lelt a későbbi gazdasági modellekben – például a Schumacher-féle „Small is beautiful – A kicsi szép" –, és sok helyi alternatív megoldás kiindulópontja. A Swadeshi a gazdasági felszabadulás alapja, ami nélkül nem létezhet sem politikai szabadság, sem önkormányzat, sem autonómia.

A jogfosztottság és külső elnyomás idején, amikor az emberektől megvonják a gazdasági és politikai függetlenséget, a szabadságot úgy lehet visszanyerni, ha békés formában megtagadjuk a jogtalan törvényeket és az együttműködést a kormányrendszerrel. Ezt a békés együtt nem működést nevezte Ghandi „Satyagrahának". A Satyagraha: „küzdelem az igazságért". Ghandi szerint semmiféle önkényuralom nem képes rabszolgájává tenni azokat, akik immorálisnak tekintik a jogtalan törvényeknek való engedelmeskedést. A Hindi Swarajában *kijelenti: „A rabszolgaság intézménye mindaddig fennáll, amíg tartja magát az a babona, hogy az embereknek igazságtalan törvényeknek is engedelmeskedniük kell. És csak egy erőszakmentes ellenálló tudja eloszlatni ezt a hiedelmet."*

A Satyagraha a kulcsa az autonómiának (Swaraj-nak) is. Valójában sokszor ez az egyetlen ösvény, mely elvezet az önkormányzat céljához. A vezető indiai újságok és magazinok néha úgy jellemzik a Swadeshit, mint a szűk látókörű, elszigetelődő idegengyűlölet egyik formáját, csakhogy ez Ghandi eszméjének súlyos eltorzítása. Valójában éppen a különbözőséget megszüntető globalizáció gyűlöli az idegeneket. A világméretű ellenőrzés terve félelemben gyökerezik, és nemcsak félelmet táplál. Az etnikai tisztogatás sok szempontból a világméretű gazdasági integráció hozadéka, mely

megfosztja az embereket alapvető biztonságérzetüktől, és a kívülállókkal szembeni gyűlölettel és gyanakvással helyettesíti azt.

A Swadeshi, éppen ellenkezőleg, önmagában nyugvó, biztonságos és magabiztos rendszer. És egy önmagát szervező rendszer tudja, mit kell importálnia és exportálnia, hogy képes legyen fennmaradni és megújulni. Nem fél a rajta kívül állóktól, és nem veti meg az eltérő életmódokat, mert bízik magában, abban, hogy képes ellátni a tagjait. Politikai és kulturális szinten Ghandi az önszerveződés szabadságában látta a különböző társadalmak és kultúrák kölcsönhatásának alapját. „Azt akarom, hogy a föld minden kultúrája olyan szabadon döntsön magáról, amennyire csak lehetséges – mondta. – De azt visszautasítom, hogy bármelyikük is ledöntsön a lábamról."

Ghandi azt is nyilvánvalóvá tette, hogy a béke nem pusztán az erőszak hiánya, feltételezi az együttérzés vállalását is. Az Ahimsa, vagy erőszakmentesség számtalan ázsiai talajban gyökerező hit alapja. Gazdasági nyelvre fordítva az Ahimsa annyit jelent, hogy a termelés, a kereskedelem és a fogyasztás rendszere maradjon kisméretű és ellenőrizhető, és ne legyen elnyomó és pusztító hatással más közösségekre és a természetre. „A világegyetem a Legfelső Erő alkotása, javai minden teremtményt megilletnek. Ezért minden létformának meg kell tanulnia ezeket a javakat úgy élvezni, hogy az ökoszisztéma egy részét más fajokkal szorosan együttműködve használja. Egyetlen fajnak sem szabad megsértenie a többiek jogait" – olvashatjuk az Ishopanishad*ban.*

Ha olyan fogyasztói vagy termelési mintákat követünk, melyek többet vesznek el, mint amennyire valójában szükségünk van, erőszakossá válunk. A túlzott mértékű, fenntarthatatlan fogyasztás és termelés erőszakos gazdasági rendszert szül. Az Ishopanishad *szerint: „Az önző ember, aki a természet forrásait mértéktelenül kihasználja, csak hogy kielégíthesse állandóan növekvő igényeit, nem egyéb, mint tolvaj, mert mások használati jogait csorbítja."*

A készletek korlátozott használata és a szociális igazságosság közti kapcsolat a magja Ghandi politikai hitvallásának is. Egyik legtöbbet idézett sorában nyíltan ki is mondja: „A föld kielégíti minden teremtmény szükségletét, de a mohóságukat nem." Ha nem veszünk el többet, mint amennyire szükségünk van, biztosítjuk, hogy az ökoszisztéma készleteiből más fajok számára is marad elegendő, és fenntartjuk a létfontosságú ökológiai folyamatokat. Ez a biztosítéka annak is, hogy elegendő forrás jusson a különböző embercsoportok eltérő életformái számára, hogy a maguk sajátos módján tudják biztosítani a fennmaradásukat és kielégíteni szükségleteiket.

Az Ahimsa, vagy erőszakmentes gazdasági modell legfontosabb tulajdonságai a különbözőség és a pluralizmus. Ha teljesítjük azt a kritériumot, hogy nem korlátozzuk mások jogait, fennmaradnak a különböző fajok, és virágozni fognak az egymástól eltérő kultúrák és mesterségek. Ezért a diverzitás az a lakmuszpapír, amely kimutatja, ha egy társadalom erőszakmentes, ugyanakkor tükrözi és táplálja is azt az egészséges és békés társadalmi rendet, amelyre mindannyiunknak törekedni kellene.

(Magyar Éva fordítása)

19. Végezze el Pilinszky János *A mű születése* című leírt előadásának komplex szövegtani elemzését úgy, hogy többszöri olvasás közben írja össze a vizsgálati szempontokat!

Rettentően rossz előadó vagyok, szabad előadásra nem vállalkozhattam. Tegnap este és ma reggel sikerült összeírnom valamit, de csak most jöttem rá, mennyire lehetetlen az embernek magamagáról beszélnie, legalábbis prózában s kivált olyan kényes tevékenykedéséről, amilyen a versírás.

Mindenesetre elmondom a magamét, s ha valakit még tovább érdekelne valami, amennyiben tudok, örömmel válaszolok a kérdéseire.

A vers anyaga a nyelv. Mit jelent ez? Hogy a nyelv ellenében kell megvalósulnia, a nyelv konvencionális jelentése ellenében kell kimondania valamiképpen az egyszerit. Bergson azt tanítja, hogy az alászálló anyag ellenében ható életlendület szervezője az organikus világnak. A vers lényegében ellentétes anyagával, a nyelvvel, s mégis egyedül általa, vagy pontosabban ellenére tud csak megszületni. Ezért a költői ihletnek tökéletesen ismernie kell az ellenálló fél minden fortélyát, hogy végül is kétvállra fektethesse. A jó vers mindenkor diadal, győzelem, a teremtő, eleven élet győzelme az élettelen ellenálláson. Ebből szorosan következik, hogy ennek a diadalnak nem szabad könnyű diadalnak lennie, egy kihalt város ellen kár fölvonultatni egy hadsereget. Itt mindjárt egy lényeges momentumra szeretném fölhívni a figyelmet. Ti., hogy a költői képesség éppenséggel nem velünk született különleges nyelvi készség. Ez jó, ha megvan, de ugyanakkor, merem állítani, rengeteg veszélye is van. Ti. egykönnyen félrenevelheti az ihletet. Játékosan könnyűnek tüntetheti föl azt, ami végelemzésben halálosan komoly: a nyelv, vagy ami a tulajdonképpeni nyelv mögött lappang, aminek a nyelv adott esetben csak fedőszerve, a sematikusan elmerevült világ és az ihlet összecsapását. A merő formai és nyelvi bravúr ilyen esetekben, hogy úgy mondjam: jogtalan. Szótár-ihlet. Békebeli katonai parádé és nem győzelmi felvonulás. A költő könnyen elpuhul benne. A magam részéről épp ezért inkább kedvelem azokat a költőket, akik valamiképpen nem született formaművészek, hanem formaművészekké váltak: azaz megtalálták, mert bátrak voltak megkeresni a saját problematikájukat és csakis az igazi, végzetszerűen számukra megadott ellenállások ellenében játszották ki a költői és formai bravúrjaikat. Természetesen ez nem erősíti a másik végletet sem, a manapság annyira elharapózott fölfogást, amely gyanakodva fogad minden költőt, aki épkézláb verset ír, és tiszteletben tartja a nyelvet és a költészet eredményeit. (Értsük meg, hogy vannak kijátszhatatlan törvények, és aki röpülni akar, annak számolnia kell a nehézkedés törvényével, különben csak a karjait fogja lóbálni a levegőben, és csak a hozzá hasonlókkal fogja elhitetni, hogy repül is.)

Azonkívül épp az igazi költő becsüli is azt, amit legyőzött, aminek ellenállásán keresztül sikerült *megörökítenie* ihletét, ami másképp füstbe ment volna. Akik oktalanul lábbal tiporják a költői nyelvhasználatot, lovagiatlanok és rendszerint egyáltalán nem költők, s távolról sincsenek tisztában az alkotás lélektanával. A formai problémák egy költő számára azok a csodálatos kapaszkodók, amik nélkül soha nem pillanthatná meg a világ panorámáját. A kialakított költői formavilág is egy ilyen kapaszkodó – még sok más ellenállás mellett –, tessék megmászni. De elsöpörni: kontármunka. Formalizmus és nyers, akadályokat kikerülő ihlet: íme két hibás véglet. Mindkettőnek megvannak a lelemények jelszavai és gyógyíthatatlan dilettánsai, az egyik az akadémikusság, a

másik az újszerűség ma már valóban démodée mámorában él. Könnyű és vigasztalan út mind a kettő. Az igazi költészet – szerintem – valamiféleképp ezt a két végletet szabadítja egymásra pártatlan hidegvérrel és komolysággal. Valahogyan a kettő összecsapásából születik a mű, tulajdonképpen erről kellene beszélnem, azaz szemérmetlenebbül egyes számban arról, hogy én hogy is írok verseket.

Hát ha már a vers születéséről beszélünk, semmiképp se hanyagolhatjuk el azt az előzetes állapotot, mondhatnám a fogantatásnak azt az örökös állapotát, amiben a költő örökösen él. Ha valaki megkérdezné tőlem, mikor lettem költővé, nem tudnék rá becsületesen felelni. Pedig volt már rá példa. Egyes költők megvilágosító eseményekre, fordulatokra emlékeznek vissza, a dilettánsok rendszerint valami nagyon költői eseményre, mint pl. mikor először meglátták a tengert, vagy az anyjuk halálára. Már közelebb jár a kérdéshez az, aki úgy teszi föl: mi tett költővé? Talán a legszembetűnőbb, legállandóbb jele a költői alkatnak az örök figyelem, a lankadatlan, ugrásra kész éberség. Költőnek lenni föltétlenül kimerítő és emésztő állapot. A legtöbb költő látszatra tétlenül él. Mivel a szakadatlan munkálkodás közben nem jut ideje a munkás polgárt mímelnie. Bármire is emlékszem vissza az életemben, minden emlékemet túlexponálja az éber, már-már személytelen figyelem. Aki magának él, nem így figyel. Ez már a mi szorosan vett életünkön kívül eső kíváncsiság. A költőnek mint embernek épp ezért mostoha az élete. Azokat az élményeket, melyek szervesen beépülnek mások életébe, s másokat felnőttekké nevelnek, a költő mohón elrántja tulajdon emberi fele elől, s emberi része épp ezért valamiféleképp lemarad, sohasem tud igazán felnőni, holott a költő mindent tud az életről, amivel mégsem tud más, teli embereket csak megközelítő biztonsággal sem élni. Ez az örökös éber figyelem bizonyos értelemben megkeseríti a költő életét, bár ugyanakkor semmitől sem irtózik jobban, mint ennek az elvesztésétől. Az úgynevezett fejvesztett pillanatoktól senki sem retteg jobban, mint maguk a költők. Ennél nincs megalázóbb, s egy-egy vers sokszor nem más, mint egy-egy ilyen üresen maradt, kiégett pillanatnak a kiütése, a költői világkép, a költői ellenőrzés folytonosságának a helyreállítása. A tétlen költő olyan abszurdum, mint az életművész gályarab.

Tehát a költő számára két kihívó ellenállásról beszéltünk idáig: első volt a nyelv, második az élet, túlexponált emlékeknek formátlan, állandóan születő és szaporodó tömege, ami valóságosan megfekszi, rárakódik, elnehezíti őt.

Ezzel szemben dolgozik – és ez már szorosabban a mű születéséhez tartozik – a kiválasztás, az elrendezés, a megformálás igénye. Természetesen ahol a valóság, az élmények szorítása a legélesebb, a legfeszélyezőbb – épp azokon a pontokon sűrűsödik, fokozódik (hogy úgy mondjam, lokalizálódik) a tulajdonképpeni költői tevékenység. Ezek az érintkezési pontok jelzik, mint holmi határzászlók, a költő problémakörét, a költő világát. Tehát a valóság szorításával szemben fölvonuló és mintegy fölszabadulást, a fölszabadító kifejezést, megformálást kierőszakoló ihlet lappangó formában tulajdonképpen állandó előcsatározásban áll saját nyersanyagával. A birkózóhoz merném hasonlítani, aki csak alkalmas pillanatra vár, hogy ellenfelét torkon ragadja. És ez már a tulajdonképpeni „ihlet", a mű születésének a pillanata. Valamiféleképpen egy régesrégi erőfeszítés termi meg gyümölcsét, legtöbbször kiszámíthatatlanul – hisz az előjáték szövevénye oly dús és ellenőrizhetetlen!

A születő művet megelőzi egy indokolatlan biztonságtudat, valamiféle olyasmi, hogy „megvan, megtaláltam, egészen világos előttem!" Nehéz lenne megmondani, hogy mi. Lehet, hogy már van egy sorom, pozícióm, ahonnét azonban egész világomat mozgásba hozhatom, mint egy fordított előjelű földrengés.

Tehát bármilyen élmény adja is a végső elhatározó lökést egy vers megszületéséhez, maga az indulás sikere és magának a versnek a sikere kiszámíthatatlan és meglepő. A szerelmes, megalázott vagy megelégedett költő nemcsak azt mondja el, ami pillanatnyilag a szívén fekszik; a jelzők, a zene, a hasonlatok és szókapcsolások ürügyén egy egész, már automatikusnak mondható világ valósítja meg magát. A rest súlyok, nyomasztó szenvedélyek és zsúfoltan tolongó emlékek egy épkézláb szerkezetben, élő és megnyugtatóan formás műben rendeződnek.

De maradjunk talán és időzzünk el egy kissé annál a határvonalnál, amelyen a mű tulajdonképpen megszületik. Nálam az alakuló vers rendszerint egy igen erős szituáció-érzésben jelentkezik. Hogy úgy mondjam, egy alapállásban, honnét mindenfele ki tudok lépni, ahonnét kitekintve az élményekkel való zűrzavaros viszonyom egyszeriben világossá válik. Ezt nyomon követi ennek az alapvető szituációnak éles, képszerű megfogalmazódása, aminek feszültsége aztán a legkülönbözőbb mozgásokban oldódik föl, de csaknem kivételesen (kivétel nélkül?) mindig mozgásban. A mozgás számomra mindig színt is jelent, a legélesebb és legtisztább színeket. A mozgás az, amely fölold, és ugyanakkor végsőkig, számos alakban megindokol egy álló viszonyt. Valamiféleképp egy megpörgetett csillagtérképhez hasonlóan a dolgok, élmények, emberek egymáshoz való szigorú viszonya biztosítja a zavartalan összjátékot, az egyetlen igaz fölszabadulást. A látszólagos zavarban a rendező szigor s a determináltságban a felszabadító működés megpillantása: számomra ez jelenti a mű születésének pillanatát.

Szemléltető példaként talán elmondom egyik versemet: *Trapéz és korlát*

Az első sor nálam rendszerint első sor marad, s ebben a már említett alapvető szituációt rendszerint valami éles kép rögzíti. Mozgás még alig-alig van benne, de hogy úgy mondjam, mozgással terhes. Van, aki inkább a szívével, van, aki inkább az értelmével ír, én valamiképpen a testemmel. A testemben érzem leginkább egy-egy viszony feszültségét, az ebből kibomló, hirtelen megtorpanó, reflexszerűen átváltó mozgást. Ez a fajta mozgás nem ismeri az el-elábrándozó mozdulatot, türelmetlen, éles és célratörő, torony iránt halad. Nem papiroson írok, hanem fejben, s amit írok, a fizikumommal *ellenőrzöm*. Ő súg, ő segít át a nehézségeken, ha megtorpanok. Zenében szintén ezeket a mozgást szolgáló: elhatározott, éles sorokat kedvelem. Ennek a mozgásnak az állandóan alkalmazott képek az ellenpróbái. Ha találó, tömör a kép, szinte a levegőben állítja meg a leghevesebb mozdulatot is, biztosítva a vers egyensúlyát, lezártságát, nehogy üresen kifusson saját magából. A költészetnek, ha költészet, úgy gondolom, nincs szüksége a túlzott *költőiségre*. Itt elsősorban a rímekre gondolok. A túl éles rímeket felesleges és zavaró kitérőnek érzem. Úgy gondolom, a franciáknak igazuk volt, amikor megszerkesztették a maguk rímszótárát. Ezzel is jelezve, hogy milyen fontos (hiszen szótárba kellett szedni) s milyen lényegtelen (hiszen szótárba lehetett szedni) a rím.

A vers, vagy mondjuk úgy, az ihlet izgalma az indítás pillanataiban a start-

vonalra kuporodó futó izgalmához hasonló nálam, s az első megtalált kép indítása oly erős, mint a felcsattanó startpisztoly hangja: a pálya, a vers pályája szinte magától húz előre, csak arra kell vigyáznom, hogy el ne vétsem a lépést, a vers fölszabadító örömét s a szigorú versenyszabályokat egy közös élményben élem át, szinte – mint már mondottam – az egész fizikumommal.

Többet, sajnos, nagyon nehéz lenne elmondanom magamról. Esetleg van valakinek kérdeznivalója?

Körülbelül ez az, amit röviden a mű születéséről objektíve és szubjektíve elmondhatok. Általánosítottam ott, ahol csak lehetett, első személyben írtam ott, ahol csakis magamért vállalhatok felelősséget. Ez a felemás állapot talán megmagyaráz valamit e rövid írás nehézségeiből és tátongó hézagaiból.

(Előadás egyetemistáknak. *Új Írás* 1983. december)

20. Készítsen a szöveg elolvasása után elemzési vázlatot, és aszerint haladjon a komplex textuális elemzésben!

Földényi F. László: *Az esszé kísértete*

Mi az esszé? Műfaj? S hol találni rá? Az irodalmon innen? Vagy azon túl? Netán a művészet és a tudomány között elterülő senkiföldjén? Ahová a szigorú határőröknek már nincs joga belépni? És ahol épp ezért keresnek oly sokan menedéket? S miről ismerni fel? Kötöttségei leplezik le? Vagy szabadsága teszi messziről láthatóvá? S mitől oly gyanús sokak szemében? Mert máshonnan nézve, más mércékkel ítélkezve (például a tudományéval, például a művészetével) fattyúműfajnak tetszik, amely, ha az igazság a tét, állítólag mutálni kezd. De akkor miért kell tartani tőle? Ráadásul épp a tudománynak, amelynek, ha valóban oly biztos lenne a maga igazában, mint hirdeti, talán rá sem kellene hederítenie. És igaz az, hogy idejétmúlt műfaj, mely fölött eljárt az idő? „Nyugatos" hangvétele mostanra tényleg „keletiessé" torzult volna? S valóban a korszerűtlenség jele, ha nem törődik a tudomány aktuális irányzataival? De talán nem is lépéshátrányban van, mint a tudomány állítja, hanem eleve mások a horizontjai. És lehet, hogy épp ez a lényege, hogy a horizontok sokféleségét elfogadva a szabad átjárást hirdeti. A tudomány és az irodalom határőreit pedig rendőrjelmezbe bújt színésznek látja, akik komoly arccal játsszák szerepüket.

Az elmúlt hónapokban gyakorta és sokfelé kísértett az esszé. A Kortárstól az ÉS-ig, a JAK Tanulmányi Napoktól a Jelenkorig, a Népszabadságtól az Alföldig többfelé is fölfestették az esszé ördögét a falra. Általában a tudomány angyali tisztaságának védelmében. Miközben persze az esszéisták is résen voltak: ártatlanságukat hangoztatva az asztal alatt az ő lábuk sem tétlenkedett. S ráadásul az esszéisták sem restek egymásnak rontani. Generációk és irányzatok kölcsönösen gyanakodnak egymásra: van, aki „lila" és van, aki „posztmodern", van, aki ódivatú „nyugatos", és van, aki fölzárkózott a „valódi" nyugathoz, a (többnyire) amerikai–francia tudományhoz (amelynek viszonya az esszéhez mindig is megengedőbb volt, mint a hazai, a nagyvonalúságot igencsak nélkülöző kulturális közéletünkben); van, aki irodalmi tehetség híján írók és művészek alkotásainak rendeli alá magát alázatosan, és olyan is van, aki szószéknek véli a műfajt.

A frontok meglehetősen összekuszálódtak. A szigorú szakember időnként látványosan nem tud ellentállni az esszéisztikus hangnem kísértésének; az esszét elutasító irodalomtörténészből, miközben a műfajt ostorozza, előbújik a vérbeli esszéista (saját

rettegett árnyéka); számos esszéista pedig gyakorta egyértelműbb és szigorúbb kijelentésekre ragadtatja magát, mint bármely szaktudós. És az is előfordul, hogy kezet fognak. Különösen ha kiderül, hogy közös érdekeik is vannak. Ilyenkor a valódi szándék és indíték nem az, hogy elvegyék egymás kenyerét (szólásszabadságát, állását, hatalmát stb.), hanem hogy ösztönözzék egymást. Például hogy bátorítsák egymást abban, hogy megőrizzék az ismeretlen iránti kíváncsiságukat. Hogy ne engedjék elapadni saját kreativitásukat. Magyarországon erre kevés példa van. A franciáktól, amerikaiaktól, olaszoktól, spanyoloktól vagy lengyelektől lenne mit tanulni. A németektől ezen a téren talán jobb tartózkodni. Ott eléggé szigorúak a határvonalak. S a szigor, mint általában, ezúttal sem a szabadság jele. Inkább az önkényé és a mesterkéltségé.

Mert a döntő választóvonal nem annyira az esszé és a tudomány között húzódik, mint inkább a teremtő és a reproduktív szemlélet között. Egy esszé szellemileg éppúgy „ellustulhat", mint ahogyan viszont egy szaktudósi mű könnyedén felvillanyozhatja olvasóját. Minden hang megengedett – feltéve ha nem visszhang. A visszhang: ismétlés. Ami ez esetben nem a tudás anyja, hanem a szabadság elfojtása. A visszhang: tudja, mit kell mondania, de méginkább tudja, mit nem szabad hangoztatnia. S a tilalmat olyannyira belülről éli át, hogy még a szabadsággal is hajlamos összetéveszteni. A rendbe vetett hit élteti – miközben persze ezt a rendet nem ő teremtette meg magának.

Hogy melyek egy jó esszé ismérvei? Erre még egyetlen „esszépoétika" sem adott receptet. Mégis, egy esszét olvasva éppúgy eldönthető, valóban sikerült írásról van-e szó, ahogyan egy versről vagy novelláról is, és ahogyan egy tudományos értekezésről is hamar kideríthető, eleget tett-e saját kritériumainak. Nem egyszerűen ízlésítéletről van szó. Sokkal inkább annak élményéről, hogy a szemünk láttára valakit megkísértett valami. Ha elmarad ez az élmény, akkor esszéről sem lehet beszélni. Nem csupán attól hiteles egy esszé, hogy „könnyed", „irodalmias", „eleven", „jól megírt" (a harmincas és negyvenes évek „nyugatos" esszéhagyománya bizony mázsás teherként súlyosbítja az esszé műfajával szemben táplált előítéleteket). Attól hiteles egy esszé, hogy amiről szó esik benne, annak személyes tétje van. A jó esszéből mindenekelőtt a szabadság árad – az a szabadság, amely a valóban személyes döntés és állásfoglalás velejárója. És minél mélyrehatóbb a döntés, annál nyilvánvalóbb a kiszolgáltatottság élménye is. Az esszé esetében a személyes szabadság elválaszthatatlanul fonódik egybe ezzel a mély, személytelen kiszolgáltatottsággal. Az esszé valóban a szó legszorosabb értelmében vett kísérlet. Nem lehetne végrehajtani, ha magát az esszéistát is nem kísértette volna meg valami. Az esszéista belemerül a tárgyába (azt elszenvedi), de közben meg is őrzi a szabadságát. A személyes hitel az esszé esetében a megkísértettség jele. Ez az, ami az előbbi gondolathoz visszakanyarodva, olyan élményt kínál, amely a személyesség határait is semmissé teszi. Hiszen valódi hitele egyedül a szellemnek van, amely mindig személyes, anélkül, hogy feltétlenül ragaszkodna az egyes szám első személyhez.

(ÉS 1997. március 7.)

MEGOLDÁSOK EGYES FELADATOKHOZ

A SZÖVEG FEJEZETHEZ

21. Tandori Dezső *Régi sóhaj* című verse a *tzuiopőú* kezdetű írás.

22. Tandori Dezső verse az *egy k betű egy o betű* kezdetű írás.

27. A bőrgyógyász-kozmetológus tanácsai a következők:

> *Egyik kezünk mutató- és hüvelykujjával nyomjuk meg a másik kéz ujjainak Shiatsu-pontjait (az ujj kezdetétől a köröm felé haladva nyomkodjuk végig azt). A hüvelykujjon három, a többi ujjon négy Shiatsu-pont található. Először az ujjak elején és hátulján, majd az ujjak oldalán végezzük el a gyakorlatot. Minden egyes nyomás 3 másodpercig tartson. Az ujj utolsó nyomásakor (ami a köröm és az ujjhegy nyomása) húzzuk meg az ujjakat.*

29. Kosztolányi *Napló* című írásának a kulcsszavai: *nyelven, anyanyelvemen.*

30. Romhányi József *A nagyralátó görény* című versének rímelő szavai: *körén, hermelint, kikosarazta, tömény.*

31. Somlyó György: *Vers (?)*

magánmagam és közmagam
egymagam és másmagam
közmológiám és kozmogóniám
idegológiám és mitonómiám
utolsó agorám – agóniám
hol egy szál ágon ágálok
monado- és mondandológiám
csupa ál-ok váló-ok a valótól
tat nélküli hajóorr
mely felröppen a habokból
hisz illik az egy halótól
hogy legyen még nála jókor
egy versezetre való toll
(ha nem hát a sarki boltból
ordináré ordinátor)
hogy kiléphessen magából
akár egy ***Memóriából***

32. Somlyó György szonettje:

Budapest, 1956. karácsonya

Kő-torlaszok között, széttiport hó sarában
kapkodjuk, ami van, német húst, dán tejet,
egymást szidjuk, ha már mást szidni nem lehet,
senki se tudja, hol, mikor és hányadán van:

Európa közepén? vagy Hátsó-Indiában?
Eszünk, alszunk, iszunk, akinek van, meleg
ágyba is bújhatik, amellé, kit szeret,
s éjes éjszaka van már esténél korábban.

Egy város tíz után szobája ablakából
úgy bámulja merő szemmel a holdvilág
ezüst gyertyáival díszített éjszakát –

mint szegény kisgyerek, ki az ablakon át
nézi, vacogva a fagytól s vágyakozástól,
a gazdagok csodás, meleg karácsonyát.

34. Szegedy-Maszák Mihály szövegében az eredeti mondat:

„Az író választását eleve megszabják kulturális tényezők."

35. Gergely Ágnes: *Keast/Vas István egy sorára*

Ha félelem fog el, hogy meghalok,
ha rádöbbenek, s félelem fog el,
ha a félelem már torkon fogott,
ha rádöbbenek, hogy most félni kell,

ha mint pókháló, felcsavar a félsz,
ha nem találom a pókfonalat,
ha rádöbbenek, a munkám se véd,
ha egyszer cserbenhagytak a szavak,

ha bebáboz a pántos félelem,
mint Kolbe atyát éhség görcse, ha
nem velem fut az idő: ellenem,

ha tátogok, mint elgyűrt törpefa –
az Úr tenyerén szárnyra kaphatok,
addigra csupa félelem vagyok.

36. A *csillagpályák metszése ének* kezdetű vers Weöres Sándor *Gravitáció* című műve változatlan formában.

37. A *Világirodalmi lexikon* szócikke:

> **szubjekció:** *subiectio:* gondolat–mondatalakzat. A szónoki beszédben alkalmazott áldialógus, amelyben a kérdéseket és a válaszokat is a szónok szájából halljuk. A kérdéseket a szónok vagy a maga, vagy hallgatósága, vagy pl. a megszemélyesített állam nevében teszi fel, s a beszédpartner általában az ellenfél, a vádlott, esetleg a szónok a maga nevében válaszolja meg a kérdést. A cél annak tisztázása, hogy mit hozhat fel az adott ügyben az ellenfél saját védelmére, s milyen érvekkel élhet ez ellen a szónok. Az alakzatot *Telész* (i. e. 3. sz.) alkalmazta először, s leggyakrabban idézett példája *Cicero* Catilina ellen intézett első vádbeszédének 11. *caput*ja (→ *fejezet*). Az alakzat lehetőségeivel természetesen a költők is éltek, a magyar költészetben *Kölcsey* Zrínyi második éneke c. költeménye adja ennek szép példáját. O *Irod.:* H. Lausberg: Handbuch der literarischen Rhetorik (1960).

38. Weöres Sándor *Akik megtalálnak* című verse:

Én keresem a célomat:
célom engem majd megtalál.

Én keresem a hitemet:
a hitem is majd megtalál.

Én keresem a szívemet:
a szívem is majd megtalál.

Keresem azt, aki enyém:
ő is keres majd. Megtalál.

Én önmagamat keresem:
egyetlen lesz, ki nem talál.

Én keresem az életem:
életem egyetlen halál.

Én keresem halálomat
és életem majd megtalál.

39. Weöres Sándor *Variációk* címmel ezt a verset hozta létre a megadott szavakból:

a hangok illata
az illatok íze
az ízek színe

a színek hangja
a hangok íze
az ízek illata

az illatok színe
a színek íze
az ízek hangja

a hangok színe
a színek illata
az illatok hangja

TEXTUALITÁS FEJEZETHEZ

14. Mészöly Miklós *Bunker* című drámájában a párbeszéd mondatainak sorrendje:

LÁNY Most nem. Melyik a te ágyad?
KÖZLEGÉNY Ott fönn... a legfölső.
LÁNY Mindet te szoktad bevetni ilyen szépen?
KÖZLEGÉNY Nem mindet, csak a Hadnagyúrét.
LÁNY A csizmáját is te pucolod?
KÖZLEGÉNY Igen.
LÁNY A ruháját is?
KÖZLEGÉNY Azt is.
LÁNY És az őrmester hagyja?
KÖZLEGÉNY Muszáj.
LÁNY Én nem hagynám az ő helyében.

A SZÖVEG AKUSZTIKUMA FEJEZETHEZ

48. *Puszta malomba* kezdetű *Bagoly-asszonka, Fejér gölice* Udvarhelyszéken gyűjtött népballada (Csanádi–Vargyas 1954. *Röpülj, páva röpülj.*)

Kamócálna az én cubor galangyom kezdetű Zend Robert *Népdal* című verse.

A SZÖVEG ÍROTT FORMÁJA FEJEZETHEZ

4. A *Térdelt a láthatatlanul...* kezdetű Tornai József *A gyerekkor csillaga* című műve, prózavers.
Az igazi élmény... kezdetű Márai Sándor *Füves könyvének Arról, mi az élet igazi élménye* című alkotása, prózai epigramma.

16. Lehetséges megoldások: Kányádi Sándor: *Aztán*

[L] *lassan az árnyak nőni kezdnek* **[, / .]**
[A / F] *fehéren mint valami nyírfák* **[, / . V]**

végéhez közelít a kezdet [,]
ahogy azt már rég megírták [.]

[E] *előbb megköt a fény* [. E] *egy régi*
ablakra jégvirágul-dermed [, / . H]
hiába próbál [, / –] *bár reméli* [, / –]
lyukat lehelni rá a gyermek [. A]

aztán az óra mutatója
eloson [, / . A] *a számlap lefittyed* [, / . V]
vetül a vágyott valóra [, / . A]
olyan lesz-é milyenné hitted [.]

20. Illyés Gyula: *A faj védői*

Ady dúlt örmény-arca, Babits és Zrínyi horvát
koponyája, Petőfi szlovákos fekete
s Péterfy és Tömörkény németes kék szeme
s a bulyba-tárász Móricz s a Cyrano nagy orrát

hordó Vitéz Mihály (s Mátyás király) s a hajdu
vagyis – hajjaj! – balkáni Arany János, Veres
Péter s a Don Quijote Krúdy, a lengyeles
Lőrinc, a mongol Áron s Gyuri, a hindu ajku;

s a janicsár Szabó Pál, a szép-finn Kosztolányi
(a szép-olasz Széchenyi és a szép-kurd királyfi:
nagy Rákóczi Ferenc!) s a fél-kún, fél-román

Attila (meg Erdélyi) s én, a fél-besenyő –
– Belül épp ettől oly más s pompás a gyuromány,
mit kelt örök kovászod, páratlan Tekenő!

21. Faludy György: *Csak néhány patkány...*

Csak néhány patkány s cápafajta
öli tulajdon véreit.
Az embert gyilkos ösztön hajtja,
mióta ember létezik.

Pert folytatunk a természettel
itt mi kezeljük a tüzet!
S bár csupa szenny a lég s a tenger,
szaporodunk mint a nyüvek.

Mindent tudunk, semmit sem értünk;
múltunk kegyetlen és sivár;
Sztálint és Hitlert is megértük;
rászolgálunk, akármi vár.

Tizedelés lesz? Nem kár értünk.
Kipusztulunk? Na mondja már.

22. Kiss Anna: *Váltakozva*

miért
hogy minden
hajnalát
kísérti
már egy
almaág

himbál a
baljós víz
– körül –
magából
föl- s
alámerül

vonul
a szélben
forduló
lassú cet
és telít
a só

levél
közül
alig hová
kúszik a
gyors idő
alá

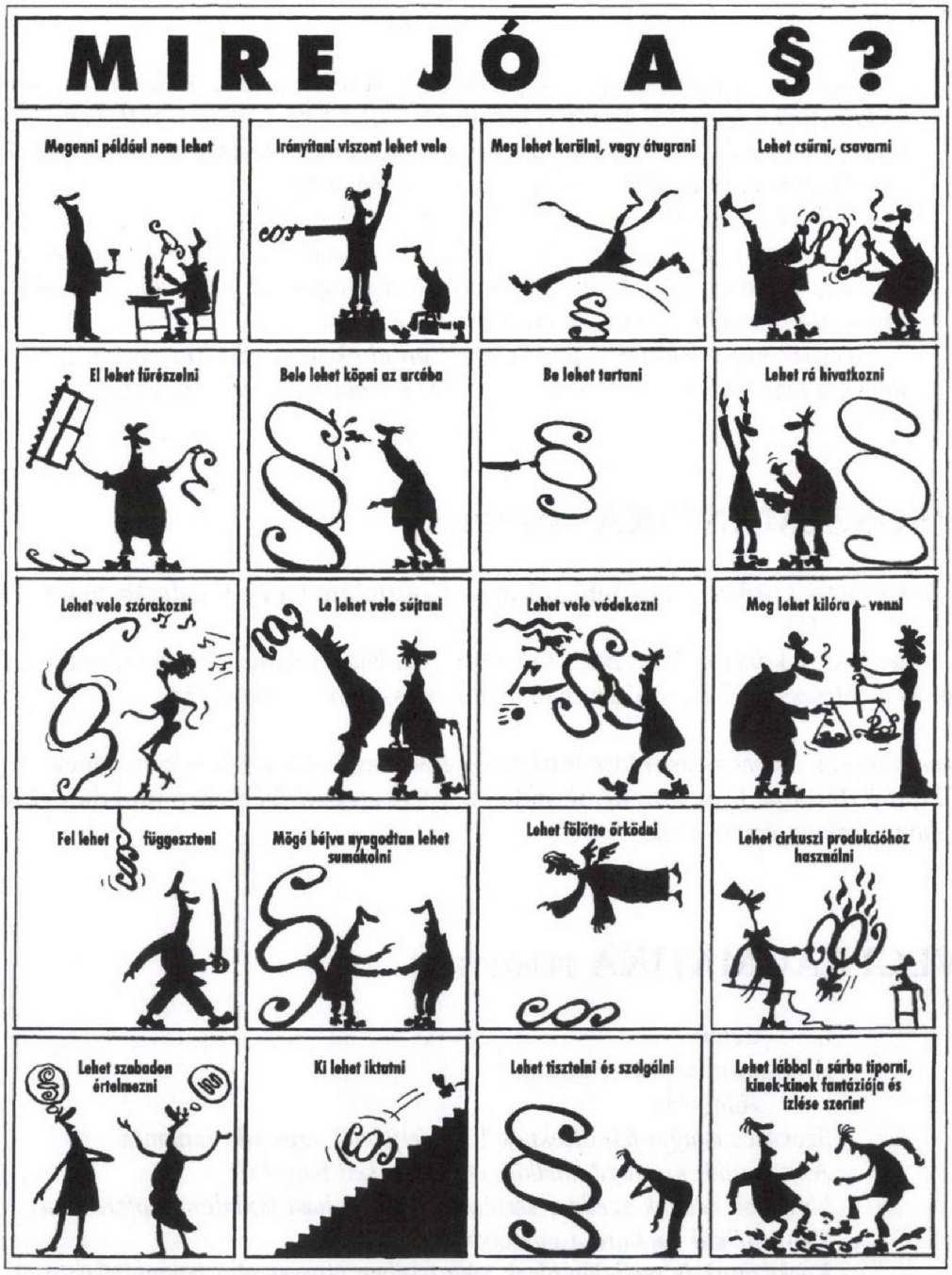
miért
hogy minden
hajnalát
kísérti
már egy
almaág

alvó bűn
ébredő
szavak
tanulja
énekét a
bak

23. A *Mit hoz a múlt még?* kezdetű szöveg Kovács András Ferenc *Vadászat, lagzi, télidő (Hommage à Bruegel le Vieux)* című verse. Az első oszlopbeli az eredeti.

MULTIMEDIÁLIS SZÖVEGEK FEJEZETHEZ

45.

SZÖVEGGRAMMATIKA FEJEZETHEZ

5. *A róka és a kácsák*

Egyszer a róka séta közben a tóparthoz ért. A tóban kácsák úszkáltak. Amint meglátta a róka a kácsákat, mindjárt pecsenyére fájt a foga. Gondolkozott, hogy foghatna meg csak egyet is?! Tudta, hogy a kácsák nagyon kíváncsiak, bekiáltott hozzájuk:

– Gyertek csak közelebb, majd szép mesét mondok!

– Halljuk mi innen is – felelték a kácsák –, csak mondjad!

– De messzire vagytok ám – mondta a róka –, nem tudok akkorát kiáltani. Hanem jöjjön ki hát akkor egy közületek. Majd a fülébe súgom, azután majd elmondja a többinek. De okos jöjjön ám ki, mert a szamár elfelejti!

A kacsák mind kijöttek a partra, mert mind okosnak tartotta magát. A róka azt, amelyik legközelebb volt hozzá, megfogta, a többi pedig szétrebbent.

SZÖVEGSZEMANTIKA FEJEZETHEZ

3. A *Jaj, a kíméletes kritikus...* kezdetű írásának Kosztolányi a *Papírgaluska* címet adta.

15. *Az okosság készég* kezdetű bekezdés tételmondata Márai Sándor *Füves könyve Az okosságról és a bölcsességről* című darabjában: *Az okosság nem bölcsesség.*

16. A *Néha nagyobb erővel olvasni* kezdetű szöveg Márai Sándor *Füves könyvének Az olvasásról* című darabja. Ennek nyitó mondata: *Erővel olvasni.* és a záró mondata: *Gondold meg, hogy csak az ember olvas.*

SZÖVEGPRAGMATIKA FEJEZETHEZ

1.

Cetebe
A hosszan tartó C-vitamin
Adagolás
Szokásos adagja felnőtteknek 1, legfeljebb 2 kapszula naponta.
A kapszulát szétrágás nélkül, egészben kell lenyelni!
Nagyobb adagok szedése esetén hasmenés, hasi fájdalom előfordulhat.
Vény nélkül kapható a patikákban.
Kockázatok és mellékhatások tekintetében olvassa el a betegtájékoztatót, vagy kérdezze meg orvosát, gyógyszerészét.

4.

– Férjecske?
– Még mindig: élettársacska.
– Aki tegnap.
– Az.
– És még mindig öreg?

– *Öregszik.*
– *De maga csak nem?*
– *Én nem.*
(Esterházy Péter: *Az események itt úgy állnak az időben*)

12. *Az életmódban végrehajtott gyakorlatias változtatások is segíthetnek a depressziós hangulat leküzdésében. Tornagyakorlatok végzése, teljes értékű élelem fogyasztása, a friss levegőn tartózkodás, megfelelő pihenés és a túl sok tévénézés kerülése mind fontos. Egy hölgy úgy segített depressziós személyeken, hogy kimerítő sétára vitte őket. Amikor az egyik depressziós személy ezt mondta: „Én nem akarok sétálni menni", a hölgy szelíden, de határozottan ezt válaszolta: „De igenis, el fogsz jönni." A hölgy így számolt be a történtekről: „Hat kilométeres sétát tettünk. Amikor visszatértünk, fáradt volt ugyan, de jobban érezte magát. El sem tudta hinni, hogy hatékony tud lenni a kimerítő testgyakorlat, míg meg nem próbálta."*

16. Varga László 1988. A gazdagréti kábeltelevízió műsorából válogatott anyag intonációs átirata. In: Kontra Miklós (szerk.): *Beszélt nyelvi tanulmányok.*

22. *Ha van is választás, az nem választás.*
Dobai Lili *Gyűrűk* című írásának egyik részszövegében a következő összefüggésben szerepel:

> *Mégsem arra gondolok, hogy hiába. Mégsem arra gondolok, hogy nem érdemes. Nem arra gondolok, hogy jobb, ha nincs, mintha van. Nem arra gondolok, hogy kitérni, elmenekülni, megúszni. Nem arra gondolok, hogy sötét erőknek kiszolgáltatva. Arra gondolok, hogy kizárólag csak ebben az egyben csak ezzel az eggyel. Ha van is választás, az nem választás. A gyűrű kör. Végtelen. Kezdettelen.*

A SZÖVEG SZERKEZETE FEJEZETHEZ

14. *Szózat*
A nyitó és a záró keretnek vannak variáns elemei az invariánsak mellett. Az élet két statikus végpontját jelző *bölcső* és *sír* főnév helyett a befejezésben dinamizmust sugalló igenév és ige szerepel: *éltetőd, elbukál,* bizonyára azért, mert ez jobban harmonizál a zárlatindító gondolat – szórendcsere miatti – erőteljesebb cselekvésre késztetésével: a *haza* kiemelése helyett a *légy híve rendületlenül* hangsúlyozásával.

15. Móricz: *Tragédia*
Petőfi: *A helység kalapácsa*
Dante: *Isteni Színjáték*
Móra Ferenc: *Szeptemberi emlék*
Pilinszky: *Apokrif*
Móricz: *A boldog ember*
Móricz: *Hét krajcár*

17. *Jó Atyám vi-*
selj gondot rám, ámen.
(Ady: *Szelíd, esti imádság*)

(*Ma és utolsó órámig mindenkit szeretek, ámen.*)
(Ady: *A Tavasznak alkonyata*)

21. A Phaedrus-mese bevezetése: *Fésűt talált az utcajárdán egy kopasz.*
befejezése: *Remény-csalt emberre jellemző panasz.*

22. *A tolvaj ispán* című mese befejezése:

Akkor mondta az uraság:
– Ereszd el a gazembört, hadd mönjön vissza a hivatalába, ez már lopott magának öleget, ha másikat fogadok, újra kezdi a lopást.

30. Az *Ekkor már csak valószerűtlenül disszonáns májusok...* kezdetű szöveg Závada Pál *Tanulmányutak kedden, szerdán* című írásának indító bekezdése.

35. Kosztolányi így tagolta bekezdésekre az *Azt, hogy az életben...* kezdetű szövegét:

Azt, hogy az életben micsoda a föltétlen érték, csak úgy tudhatjuk meg, hogyha a halálhoz viszonyítjuk.

Amennyiben ebben a szembeállításban egyes tulajdonságok semmivé zsugorodnak, nyilvánvaló, hogy csak látszatértékekről van szó, melyeknek a pillanat káprázata adott színt és csillogást.

Tegyünk próbát. Illesszünk a *halott* szó elé különböző tulajdonságjelzőket.

Írjuk ezt: a gazdag halott, a tudós halott, az elmés halott, a bátor halott, a józan halott, a körültekintő, lelkiismeretes, ügybuzgó, erélyes, előrelátó halott stb.

Ezek a kapcsolatok kacagásra ingerelnek bennünket.

Írjuk azonban ezt: a szomorú halott, a lángeszű halott, a szegény halott, a megbocsátó halott, a jóságos, önfeláldozó, kedves, hű, tiszta halott stb.

Ha ilyesmit olvasunk, meghatódunk.

Mi következik ebből? Az, hogy a gazdagság, tudás, elmésség, bátorság, józanság, körültekintés, lelkiismeretesség, ügybuzgóság, erély, előrelátás olyan állapot vagy erény, mely esetleges, vitatható, s így mulandó, viszont az utóbbiak, a szomorúság, lángeszűség, szegénység, megbocsátás, jóság, önfeláldozás, kedvesség, hűség, tisztaság olyan értékek, melyek még a halál távlatában se törpülnek el, még azon túl is élnek és világítanak.

37. Németh G. Béla tanulmányrészletének így kezdődnek a bekezdései:
A 20. századi...
Kérdés, természetesen...
S végső soron...
4.) Mindennek...

SZÖVEGTIPOLÓGIA FEJEZETHEZ

5. *Az álomfejtésnek...* kezdetű Ferenczi Sándor *A pszichoanalízis rövid ismertetése* című írásából részlet.
Nem óvott ... kezdetű Garaczi László *Egy londíner* című írásából részlet.
1917 előtt ... kezdetű Szilágyi Ákos *Tetem és tabu. Egy viccbalzsamozó feljegyzései* című írásából részlet.
Nedvességet ... kezdetű Rakovszky Zsuzsa *Avarégetés* című verséből részlet.
Mikor nem ... kezdetű Fási Katalin *Talpmasszázs otthon* című írásából részlet.

71. *Napokon belül...* kezdetű szöveg MTI-jelentés.
Ihajla... kezdetű szöveg népdal.
Ez a történet ... kezdetű szöveg Estreházy Péter *John Lennon emlékére* című novellája.
A mondattannak ... kezdetű szöveg Nádasdy Ádám *Szabad határozók – vonzatok* című nyelvészeti írása.
A Rodostó ... kezdetű szöveg Móricz *Ágylakók* című novellája.
Egy tavaszi... kezdetű szöveg *Amikor én vásárra mentem* című hazugságmese.
A *Gyakran mondjuk...* kezdetű szöveg Lőrincze Lajos *Milyen a színes stílus?* című nyelvművelő írása.

SZÖVEGEK KÖZÖTTI ÖSSZEFÜGGÉS FEJEZETHEZ

3. Móricz: *A kőmíves szívja a pipáját*

– *Magyar vagyok.*
– *Hol született?*
– *Budapesten.*
– *Az apja vidékről jött Budapestre?*
– *Nem, az is itt született.*
– *A nagyapja is?*
– *Az is mind.*
– *Az anyja is?*
– *Az is. Józsefvárosba. Mind józsefvárosi.*
– *Hogy hijják?*
– *Spasshuber.*

12. Például:

József Attila: *Favágó*

tövit töröm s a gallya jut.
Ejh, döntsd a tőkét, ne siránkozz,
ne szisszenj minden kis szilánkhoz!

*

József Attila: *Emberek*

Kibomlik végül minden szövevény.
A dallam nem változtat szövegén.

*

Arany: *Vojtina Ars poeticája*

Nem a való hát: annak égi *mássa*
Lesz, amitől függ az ének varázsa.

*

József Attila: *Thomas Mann üdvözlése*

Te jól tudod, a költő sose lódit:
az igazat mondd, ne csak a valódit.

41. Zend Róbert versei: *Gimb Gomb kezdetű – Gyermekjáték* című
Répcebugyor kezdetű – Születésnapi köszöntő című
Kulipintyó kezdetű – Népmesés című
Csigga bigga kezdetű – Weöres-félék A gyerekdalokból című

SZÖVEGALKOTÁS FEJEZETHEZ

2. A két Churcill-anekdota befejezése:

...legyen nyugodt, nem adok önnek alkalmat arra, hogy érintkezésbe kerüljön akár a nézeteimmel, akár a bajuszommal.
...ha az ön férje lennék, kiinnám azt a mérget.

3. Füle Lajos: *Futás*

Fut a gyermek a labda után
leszegett fejjel, tűzpirosan,
se lát, se hall, csak egyre rohan.
Guruló labda lett a világ,
szüntelen űzi, hajtja a vágy,
száz utcán, téren,
ezer veszélyen,
millió anyai kétségen át,
gyönyörűszépen
s balga-bután
fut a gyerek a labda után...

Fut az ember az élet után...
Leszegett fejjel gyötri magát

kincseit egyszer csakhogy elérje,
kergeti álma, hajtja a vére.
Kenyér gurul a lába előtt,
vagyon gurul a vágya előtt,
hírnév, dicsőség álma előtt.
Rohan utánuk éveken át,
a fogyó úton, életen át,
száz utcán, téren,
ezer veszélyen,
millió isteni bánaton át,
gyönyörűszépen
s balga-bután
fut az ember az élet után...

Fut az ISTEN az ember után,
mert mindent lát és szánja nagyon,
guruló szívét csakhogy elérje,
hogy fut utána, hull bele vére!
Ott fut az utcán,
ott fut a téren,
egész világon,
sok ezer éven,
sok mérhetetlen,
megérthetetlen,
keresztre írott szenvedés után,
hulló Igével,
kiontott vérrel,
viszonzatlan,
mély szerelmével
fut az ISTEN az ember után...

SZÖVEGBEFOGADÁS FEJEZETHEZ

2. A Cicero-szövegrészletben rejlő szillogizmusok:

I. Szeretnünk kell azt, ami tökéletesít bennünket.
II. Az irodalom tökéletesít bennünket.

III. Tehát szeretnünk kell az irodalmat.

7. *Takarékláng-életet* kezdetű Petri György *Nesz-kávé* című verse.
Konstruktív káosz kezdetű Esterházy Péter *Figyelni* című írása.
Ha megnyúznád kezdetű Markó Béla *Fordult idő balladája* című verse.
Ahol az évmilliók kezdetű Tandori Dezső *AARAU. TD/EX „TANDORI DEZSŐ" VERSEI* című alkotása.
A Parlamentből kezdetű Konrád György *Politika* című műve.

TEXTOLÓGIAI SZEMPONTÚ SZÖVEGELEMZÉS FEJEZETHEZ

12. Tóth Árpád: *Láng*

Mi a legfőbb versorganizációs elv ebben a költeményben?
Nyilvánvaló, hogy az ellentét, sőt többszörös ellentét szervezi.

Milyen szintjén jelenik meg ez a szövegszervező erő?
A nyelvi mű minden szintjén jelen van.

Mi a vers vizualitásában megmutatkozó nyilvánvaló ellentét?
Formálisan először egy terjedelmesebb és egy sorközzel is elválasztott strófa kontrasztja szúr szemet.

Miféle kapcsolatban van ez a forma a mondatszerkesztéssel?
Két mondat az egész. Ezek aránytalan hosszúsága opponál: az első egy 18 soros többszörösen összetett mondat, a második egy egysoros. A kettő különállását sorköz is jelzi. Ez együtt jár a mondatszerkesztés jellegével is: többszörösen összetett mondat áll szemben egy kéttagú összetétellel, amely második tagmondatában hiányos szerkezetű kizáró ellentétes mellérendelés, és a tartalmi ellentét adekvát megjelenítője: egy történés, egy folyamat részletező leírása után a rövid „leleplezés": *Nem látta senki más, csak én.*

Milyen formai, grammatikai, szemantikai és belső hallásunk révén odagondolt (vagy meghangosításkor érzékeltetett) szupraszegmentális jelegyüttes emeli ki az első részben mutatkozó ellentétet?
Az első egységen belül – azt nagyjából arányosan ketté osztva – a nyilvánvaló oppozíciót a *de* és a „romantikus körmondatot" (tudniillik láncszerűen van továbbépítve) tagoló pontosvessző egyértelműen jelzi, de a belső hallásunk és a felolvasás is érzékelteti: kétsoronként emelkedik a hangmagasság, hangerő és tempó a fokozódó mozgalmasság megjelenítésére. A pontosvessző és az ellentétes kötőszó megálljt „parancsolva" szünettartást kíván, többszörös kontrasztot eredményez: újból kétsoronként hangerőben, hangmagasságban és tempóban a teljes lelassulásig, a hangfekvés fokozatos ereszkedéséig és szinte a suttogásig tart a decrescendo.

Micsoda szövegépítkezést rejt magában a költeménynek a kettőspontig tartó első egysége?
Ez is oppozícióra épül: a kis *láng* és a *tűzvész*, illetve a való és az álom ellentétére. Ezt erősíti a kis láng és a tűzvész jelzője, sőt szintagmatikus felépítettsége is. A *kis láng* vékonyságát *(nyulánk, hegyes sipkáju)* két mellérendelő, de dominánsan mégis alárendelő szószerkezetben *(kis nyulánk; hegyes sipkáju sárga láng)* lefokozással jeleníti meg a költő, amelyet még megtámogat a kicsiségét eláruló metaforikus azonosítás is *(törpe)*. Ezzel szemben a *pompás tűzvészt* négy nagyon arányosan felépített: soronként kettős tagolású jelzős szintagmában gradációval ábrázolja Tóth Árpád: *Piros csodát,* > *izzó leget,* > *Égő erdőt,* > *kigyúlt eget.*

Mi módon erősíti még a két főnév jelentésbeli oppozícióját a költő?
A *sárga* és a *piros* ellentétes színképzettel, illetve a *fenn* ↔ *földre* téroppozícióval. A kis lánghoz társított cselekvések apró, játékos, könnyed mozdulatok: *izgett-mozgott, len-*

gett, táncolt, a tűzvészhez kapcsoltak pedig erőteljes történések: *izzik, ég, kigyúlt*. A kontraszt fokozással fonódik egybe: szinte teljes szabályossággal kétsoronként érzékelhető az igei gradációval kifejezett cselekvések erőteljesebbé válása: *lobogásba fogott, lábhegyre állt, vigat nyújtózott, izgett-mozgott, lengett, táncolt, mart, akart*.

Hogyan szerveződik a szöveg a pontosvessző utáni részben?
Explicit ellentéttel a láng és a környezete: a láng mozgása és a környék mozdulatlansága között, hiszen ebben a második egységben a teljes mozdulatlanság, a semmit nem érzékelés dominálja a cselekvéseket és történéseket: *álltak, mosolygott, nem rezzent, sem vette észre*. Ennek a statikusságnak a hatását következtető tartalmú, bár kapcsolatos kötőszóval indított egység jelzi (*S a lázas törpe láng*), és ezt követően negatív gradáció érvényesül a kis láng igékkel affirmált „cselekvéstelenségében": *lehűlt, űlt, lobbant még egy-kettőt, meghalt*.

Miként foglalja mindezeket keretbe az egyes szám első személyű forma?
Úgy, hogy a cselekvő lénye és tevékenysége, amely önmagában is antitézis: az aktivitásé *(eldobtam)* és passzivitásé *(én láttam)*, latensen opponál a szubjektum egyes szám első személyűsége a kívülálló harmadik személyűségével.

Hogyan képez a zárlat is – mint a verstesttől elkülönített egység – tartalmi ellentétet?
Nem belemagyarázás ebben a látszólagos jelenségleírásban megsejteni az antropomorfizált *kis törpe láng*ban a költői hevület, ifjúi lendület, világmegváltó szándék metaforikus képét, a perszonifikált *fák, bokrok, fű* rezzenetlenségében az emberi környezet érzéketlenségét, az ifjúi tenni akarás meggátlását, a költői lelkesültség lehűtését. Az így teremtett allegorikus kép az utolsó sorral értelmezi önmagát: a költői tűz fellángolása csak fantáziajáték volt, csak a költő lelkében játszódott le, más olvasat szerint: a költői-emberi-ifjúi nagyotakarást más nem értékelte nagyra, észre sem vette. Az izolált sor előtti üres sor annak elhallgatása: a láng csak szimbóluma az ifjúkori fellángolást követő lelankadásnak, kiégésnek.

SZTE BTK MAGYAR TANSZÉK Könyvtára

XC 23915

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás,
illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás
a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulásához van kötve.

Osiris Kiadó, Budapest
(Az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók
és Könyvterjesztők Egyesülésének a tagja)
www.osiriskiado.hu

A kiadásért felel Gyurgyák János
Szöveggondozó Macskássy Zsuzsa
Műszaki szerkesztő Kapitány Ágnes
A nyomdai előkészítés az Osiris Kft. munkája
Tördelő Fodor Gábor
Nyomta és kötötte az ETO-Print Kft.
Felelős vezető Balogh Mihály

ISBN 963 389 483 2

2480 Ft

ISBN 963 389 521 9